

ANUL VI

2

1963

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI DIN R.P.R.

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN
REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

REVISTA ARHIVELOR

2

ANUL VI

BUCUREȘTI

1963

COMITETUL DE REDACȚIE:

V. ARIMIA — redactor șef ; FL. BOERAȘ, I. LEONTE, P. MATEI, I. MĂRCUȘ,
M. REGLEANU, M. SOVEJA, GH. UNGUREANU

REVISTA ARHIVELOR

apare de 2 ori pe an.

Redacția : București, B-dul 6 Martie nr. 29, raionul V. I. Lenin — Telefon 13.37.77

Abonamentele se fac prin oficiile poștale de la orașe și sate

DESFAȘURAREA UNITARĂ A MUNCII ARHIVISTICE ÎN ȚARA NOASTRĂ

Conținutul activității arhivistice depinde de natura proprietății asupra materialelor documentare, de experiența acumulată, de gradul de pregătire, de pasiunea și devotamentul celor care lucrează în această muncă.

În pofida greutăților întimpinate în anii regimului burghezo-moșieresc, elementele progresiste, care au înțeles importanța folosirii documentelor în cunoașterea și scrierea istoriei patriei, s-au străduit să lase generațiilor următoare, atît cît le-a permis epoca în care au trăit, nu numai concepția lor — uneori desigur limitată — despre importanța arhivelor, dar și contribuția la creșterea acestui patrimoniu național. Figuri proeminente ca Gh. Asachi, V. Alecsandri, Iordache Rasti, Gr. Alexandrescu, Cezar Bolliac, Constantin Aricescu, B. P. Hasdeu, D. Onciul, C. Moisil ș.a., care au condus activitatea Arhivelor Statului, au adunat cu grijă și răbdare, salvînd de la distrugere, materiale arhivistice de o deosebită însemnătate științifică.

Intențiilor bune ale unor conducători, activității lor fecunde, li s-au opus existența proprietății private asupra documentelor, interesele egoiste, retrograde, ale claselor dominante, politica guvernelor ce s-au succedat la cîrma țării.

Faptul că Arhivele Statului n-au putut avea un local al lor propriu corespunzător, o perioadă îndelungată a făcut ca arhivele să nu se dezvolte în ritm și pe măsura necesară destinației lor¹⁾ și chiar să se distrugă multe materiale. De asemenea, lipsa de fonduri bănești necesare muncii arhivistice, faptul că legislația în probleme de arhivistică urmărea să apere interesele proprietarilor și să ascundă adevărul maselor populare²⁾, arată

¹⁾ Iată ce spunea unul din conducătorii Direcției generale a Arhivelor Statului după aproape 70 de ani de existență a acestei instituții: „...încredîndu-mi-se Direcțiunea Arhivelor Statului, m-am convins numaidecît că, în locul în care se afla, depozitele nu mai puteau să ducă pînă la cealaltă primăvară. O aminare a măsurilor de scăpare, măsură ce se impunea cu cea mai neînduplecată necesitate, ar fi fost un sacrilegiu față de țară și față de istorie”. Vezi: D. Onciul, *Din istoria Arhivelor Statului*, p. 25.

²⁾ Din 1872 pînă în 1925 Arhivele s-au condus după același regulament, iar după 1925, cînd s-a adoptat legea cu privire la organizarea Arhivelor Statului ce prevedea, printre altele, întocmirea unui regulament care să stabilească modul de funcționare a Arhivelor Statului, numărul serviciilor, atribuțiile și îndatoririle funcționarilor, a continuat să se aplice tot regulamentul din 1872 fiindcă noul regulament n-a fost întocmit.

în adevărata lumină rolul pe care-l atribuia regimul burghezo-moșieresc acestei instituții.

Numai aproape după un secol de la creare a fost adoptată legea pentru organizarea Arhivelor Statului, cu toate că în țara noastră au avut loc schimbări radicale: se făurise statul național, România devenise independentă, în economie se dezvoltă tot mai mult industria etc.

Dispozițiile legii din 1925, ca și dispozițiile celorlalte legi, adoptate de regimul burghezo-moșieresc, au rămas numai pe hîrtie. Astfel, deși se prevedea că toate autoritățile statului, județelor și comunelor, civile, bisericesti și militare aveau obligația de a depune materialele arhivistice cu o vechime de cel puțin 30 de ani³⁾, aceasta s-a făcut numai sporadic; Arhivele naționale minoritare și confesionale, existente în momentul promulgării legii, erau puse sub controlul și supravegherea directorului general al Arhivelor Statului⁴⁾. Această prevedere nu s-a aplicat.

Distrugerea sau înstrăinarea materialelor arhivistice era interzisă fără aprobarea Arhivelor Statului. În practică însă, această prevedere a rămas formală. Ba mai mult, chiar cu știrea și aprobarea organelor de stat erau distruse arhive care într-un fel sau altul erau compromițătoare⁵⁾. Dacă s-au obținut unele succese în aplicarea unor prevederi de legi, aceasta a fost rezultatul preocupărilor permanente ale lucrătorilor devotați muncii arhivistice.

Condițiile de păstrare proaste, mutările dintr-un loc în altul și chiar părăsirea arhivelor, vinderea lor pe piață, distrugerea lor pentru a goli diferite camere, au făcut să se distrugă și să dispară multe documente.

După 1944, cînd în țara noastră au avut loc profunde transformări în viața economică și politică, Arhivele Statului și-au schimbat radical forma de organizare, conținutul activității, rolul lor.

Cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, trecerea în mîinile statului, ca bunuri ale întregului popor, a principalelor mijloace de producție, trecerea la o economie planificată și multe alte schimbări, au impus ca și Arhivele Statului să capete cu totul alt conținut.

Noua formă de proprietate — proprietatea socialistă — a fost instituită și asupra documentelor create de fabricile, uzinele, întreprinderile și instituțiile naționalizate. Ele au devenit bunuri ale întregului popor. Proclamația proprietății întregului popor asupra materialelor documentare, existente în stat sau care s-au format în activitatea instituțiilor de stat, a impus Arhivelor Statului sarcini noi. Noile sarcini izvorau atît din necesitatea impusă de însăși desfășurarea muncii cît și, mai ales, din noua concepție.

Astfel, la 29 mai 1951 a fost adoptată o hotărîre a Consiliului de Miniștri prin care se stabileau atribuțiile și normele de funcționare ale

³⁾ Vezi *Arhivele Statului — 125 ani de activitate*, Buc., 1957, p. 205.

⁴⁾ Ibidem, p. 207.

⁵⁾ În 1939, spre exemplu, Armand Călinescu, ministru de interne, a dat un ordin organelor în subordine să distrugă imediat materialele „ofensatoare la adresa suveranului”. Asemenea acte nu trebuie să figureze în arhivele oficiale. Veți verifica aceste arhive spre a distruge asemenea imprimate dacă ele ar exista” (Vezi Arh. Stat. Iași, fondul Rezidența regală a Ținutului Prut, dos. nr. 3/1938, f. 15).

Direcției Arhivelor Statului. Hotărîrea a abrogat totodată legea din 1925 și regulamentul din 1872. Prin această hotărîre Arhivelor Statului le-a revenit sarcina de a îndruma și controla organizarea și conservarea materialului arhivistic al instituțiilor și întreprinderilor de orice fel, de a aduna, selecționa și clasa materialul arhivistic de pe teritoriul R.P.R., conservînd pe acela care prezintă importanță istorică și națională de stat. În acest scop, hotărîrea prevede că Direcția Arhivelor Statului trebuie să întocmească norme și instrucțiuni obligatorii pentru instituțiile și întreprinderile de orice fel, în vederea uniformizării activității arhivelor.

Această hotărîre constituie un program concret de acțiune pentru organele Arhivelor Statului. Mergînd mai departe pe linia ridicării activității arhivistice în anul 1954 au fost elaborate Instrucțiunile generale privind organizarea și funcționarea arhivelor ministerelor, instituțiilor centrale și locale, organizațiilor obștești și cooperatiste, întreprinderilor, G.A.S. și G.A.C., Instrucțiuni pentru expertiza materialelor arhivistice, care au fost difuzate la toate ministerele, instituțiile centrale și locale, întreprinderi, cooperative etc.

Ritmul rapid de dezvoltare a țării noastre, succesele mărețe obținute de poporul nostru sub conducerea P.M.R. în construirea socialismului, au impus noi și noi măsuri în munca arhivistică. În acest sens, deosebit de importante au fost Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale pentru înființarea Fondului arhivistic de stat al R.P.R., din iulie 1957, și Hotărîrea Consiliului de Miniștri privind organizarea și funcționarea Direcției generale a Arhivelor Statului și administrarea Fondului arhivistic de stat al R.P.R., din august 1957.

Aceste documente au dat dreptul și au obligat în același timp D.G.A.S., ca administrator unic al Fondului arhivistic de stat, să elaboreze norme de administrare, instrucțiuni și îndrumări privind modul de preluare, păstrare, prelucrare tehnico-științifică, evidența și organizarea folosirii materialelor documentare, precum și dreptul de a hotărî asupra importanței lor științifice și practice.

Înființarea Fondului arhivistic de stat al R.P.R. a deschis largi perspective activității arhivistice românești.

Pentru aplicarea prevederilor documentelor amintite au fost elaborate o serie de noi instrucțiuni care au reglementat activitatea arhivistică în diferitele ei compartimente. Amintim în acest sens Instrucțiunile generale 6720 din nov. 1957 privind organizarea și funcționarea arhivelor organelor și instituțiilor de stat, ale organizațiilor economice socialiste și ale organizațiilor obștești. Ele prevăd obligațiile ce revin instituțiilor și organizațiilor de orice fel privitor la ordonarea și inventarierea materialelor documentare ce se creează după această dată.

În august 1959 Consiliul de Miniștri a emis Hotărîrea nr. 1234 potrivit căreia Direcția generală a Arhivelor Statului era obligată să stabilească, de comun acord cu fiecare minister și organizație centrală, termenele în care unitățile deținătoare de arhivă să efectueze operațiunile de ordonare, inventariere și expertizare a materialelor documentare.

Instrucțiunile nr. 3813, din dec. 1961, pentru expertizarea materialelor documentare, arată principiile de bază și metodele practice pentru aprecierea

valorii științifice și practice a materialelor documentare ce fac parte din Fondul arhivistic de stat.

Instrucțiunile elaborate pe baza hotărârilor și decretelor organelor de stat, indicațiile și îndrumările date de către D.G.A.S., în lumina sarcinilor trasate de partid frontului ideologic, au jucat un rol însemnat în buna organizare și desfășurare a muncii arhivistice, au contribuit la elucidarea și clarificarea multor probleme din acest domeniu.

Ținând cont însă de noua etapă în care se găsește țara noastră când socialismul a învins definitiv, de schimbările survenite de-a lungul anilor în structura organizatorică a unităților economice, de progresul tehnic, de îmbunătățirea legislației care reglementează procesele economice noi, de practica muncii arhivistice de până în prezent, de complexitatea sarcinilor ce revin Arhivelor Statului, se impune în mod impetuos ca, pe baza unei analize științifice și a unui studiu profund, să se îmbunătățească considerabil calitatea muncii arhivistice, să se urgenteze cu rezolvarea problemelor legate de evidență, de prelucrarea tehnico-științifică și de folosire a materialelor documentare.

Trebuie ținut cont că sarcinile mereu crescînde ale economiei naționale, dezvoltarea unor noi sectoare economice sau a altor sectoare de altă natură: artă, știință, cultură, duc la sporirea considerabilă a cantității de arhivă. Aceasta impune și creșterea numărului de lucrători în arhivă și sporirea spațiului necesar păstrării ei. De aceea este necesar să se studieze și să se găsească cele mai potrivite căi de soluționare a problemelor de arhivă încit cheltuielile bănești și de muncă să fie cit mai reduse, fără a diminua, ci dimpotrivă, a îmbunătăți calitatea muncii. Reglementarea acestei probleme trebuie să fie în atenția atît a Arhivelor Statului cît și a Direcției centrale de statistică, a altor organe care, direct sau indirect, participă la această muncă, a conducătorilor instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor socialiste.

Deosebit de importante în acest sens pentru munca arhivistică, sînt lucrările de secretariat, pornind de la stabilirea de formulare cit mai simple și clare, executate pe hirtie corespunzătoare, în vederea asigurării păstrării actelor de importanță permanentă, pînă la organizarea lucrărilor de secretariat și pregătirea lucrătorilor în acest domeniu.

O altă problemă importantă căreia trebuie să i se dea atenție mai mare este determinarea mai precisă a materialelor documentare ale fiecărei instituții, întreprinderi și organizații ce trebuie să fie păstrate în Arhivele Statului. În acest sens un rol important îl are stabilirea instituțiilor, organizațiilor și întreprinderilor ale căror materiale documentare urmează să se păstreze permanent sau temporar.

Una din sarcinile cele mai importante ale arhivisticii socialiste constă în prelucrarea materialelor arhivistice în vederea folosirii lor în scopuri politico-științifice și practice. În ultima instanță completarea, evidența, păstrarea și prelucrarea materialelor arhivistice au ca scop ușurarea muncii în vederea folosirii acestora pentru nevoile științei și economiei naționale, pentru servirea instituțiilor de stat, a organelor de planificare și a diferitelor persoane în rezolvarea nevoilor lor.

În depozitele Arhivelor Statului, cît și la multe instituții centrale, instituții și întreprinderi de importanță republicană și regională, se găsesc cantități mari de arhivă care nu sînt prelucrate și nu pot fi date în folosință. Deși Hotărîrea nr. 1234/1959 obligă unitățile deținătoare de arhivă să efectueze operațiunile de ordonare, inventariere și expertizare a materialelor documentare, sînt încă multe unități care abia au început să efectueze aceste operații. Conducătorii acestor unități vor trebui să ia măsuri urgente pentru a asigura darea în folosință în cel mai scurt timp a acestor materiale. Trebuie de asemenea luate măsuri eficace ca responsabili cu arhiva să se ocupe de arhiva curentă.

Analizînd în mod critic rezultatele obținute și stadiul în care se găsește munca de arhivă în țara noastră, ținînd seamă de cantitatea, în continuă creștere, a materialelor documentare ce se creează, ca urmare a dezvoltării rapide a tuturor sectoarelor de activitate, Direcția generală a Arhivelor Statului a considerat necesar să ia o serie de măsuri care să asigure aplicarea unui sistem unitar în munca de arhivă.

În sensul celor arătate, în vederea constituirii pe baze științifice a arhivei curente create în cadrul activității organizațiilor socialiste, ale căror documente reprezintă baza documentară a istoriei construirii socialismului în țara noastră, Direcția generală a Arhivelor Statului consideră necesar, în primul rînd, reglementarea în mod unitar a sistemului de funcționare a registraturilor. Această problemă, a cărei rezolvare prezintă mari dificultăți, constituie o veche preocupare a Arhivelor Statului. Munca de arhivă începe în mod practic de la registratură. Prin organizarea și efectuarea corectă a lucrărilor de înregistrare, de repartizare, manipulare în cadrul părților structurale și expediere a actelor nu se asigură numai rezolvarea grabnică a lucrărilor și informarea promptă a solicitanților, ci și constituirea în mod științific a unităților de păstrare.

Pentru a pune ordine în cantitatea deseori imensă de corespondență intrată și expedită, în cadrul instituțiilor funcționează servicii sau birouri de registratură. Modul de funcționare a registraturii diferă însă de la instituție la instituție și această diferență nu se explică întotdeauna prin volumul de corespondență sau prin specificul instituției — cum ar fi de așteptat — ci, la instituții similare, se folosesc sisteme diferite de înregistrare sau, înăuntrul aceleiași sistem, sînt diferențieri care denotă că se caută să se ajungă la o formă cît mai practică. Acest lucru, precum și faptul că la multe instituții s-au introdus dese modificări în modul de funcționare a registraturii, modificări care au provocat perturbări, se impune necesitatea uniformizării sistemelor de înregistrare, sarcină ce revine Arhivelor Statului.

Ținîndu-se seamă de scopul stabilirii unui sistem unitar de funcționare a registraturii, la baza acestuia trebuie să stea următoarele principii :

- obligativitatea înregistrării tuturor actelor ;
- atribuirea unui singur număr de înregistrare fiecărui act ;
- evidența să se țină în mod centralizat ;
- repartizarea actelor spre rezolvare și constituirea unităților de păstrare să se facă conform nomenclatorului.

În egală măsură cu atenția ce o acordă rezolvării problemei registraturii, Arhivele Statului sînt preocupate de asigurarea condițiilor metodice pentru constituirea unităților de păstrare în cadrul arhivei curente și inventarierea lor în mod unitar de către organizațiile socialiste din tot cuprinsul țării.

Aceasta se realizează prin aplicarea nomenclatorului și indicatorului termenelor de păstrare, întocmite de către instituțiile centrale, pentru arhivele proprii și ale unităților în subordine. În mod practic nomenclatoarele se întocmesc pe baza proiectelor de nomenclatoare primite de la cîteva unități din fiecare ramură de activitate, în vederea enunțării problemelor și a unificării denumirii acestora. Pe baza nomenclatoarelor aprobate de conducerea instituției centrale și difuzate unităților în subordine, fiecare unitate își întocmește nomenclatorul, adaptîndu-l pe cel primit și completîndu-l cu problemele specifice activității proprii. Indicatoarele se întocmesc în același mod de către comisiile de expertiză ale instituțiilor centrale pentru materialele proprii și pentru cele ale unităților în subordine, folosindu-se indicatorul-tip întocmit de Direcția generală a Arhivelor Statului, care cuprinde termenele de păstrare stabilite de o comisie interdepartamentală a materialelor documentare comune majorității organizațiilor socialiste.

Grăbirea încheierii lucrărilor de întocmire a acestor instrumente, pentru toate categoriile de unități în subordine, asigurînd calitatea lor, nu poate fi decît în interesul desfășurării activității instituțiilor centrale și a instituțiilor subordonate și, totodată, în interesul creării posibilităților de folosire largă a materialelor documentare prin predarea la arhiva instituției și ulterior la Arhivele Statului a unităților de păstrare constituite corect, cu inventare corespunzătoare. Prin aceasta se va exclude revenirea asupra ordonării și inventării.

Preocuparea deosebită a Direcției generale a Arhivelor Statului pentru organizarea pe baze științifice a materialelor documentare ce se creează în cadrul activității instituțiilor regimului nostru democrat-popular, se reflectă în sprijinirea întocmirii nomenclatoarelor și indicatoarelor și în urmărirea aplicării juste a acestora.

În ceea ce privește ordonarea, inventarierea și expertiza valorii materialelor documentare, Direcția generală a Arhivelor Statului a dat indicații precise de modul în care trebuie efectuate, spre a se asigura caracterul lor științific. Un sprijin efectiv în desfășurarea acestor lucrări îl constituie cunoașterea istoricului instituției și al fondului și stabilirea schemei de sistematizare.

Întocmite pe baza studierii modului de organizare a instituției respective, a activității ei și a categoriilor de acte create, ele trebuie să cuprindă precizări cu privire la condițiile istorice în care a apărut și activat instituția, rolul ei în viața economică, științifică sau social-culturală a țării, locul în sistemul general al instituțiilor, structura, funcțiile instituției, schimbările eventuale ale denumirii structurii și funcțiilor, cauzele reorganizării sau lichidării, instituțiile succesoare, anii extremi și volumul fondului, sistemul de creare a actelor, eventuale lipsuri și cauzele lor.

Cele arătate vorbesc cu prisosință despre importanța informațiilor pe care le oferă instrumentele menționate. Ignorarea lor duce la primejdia or-

donării întimplătoare a materialelor documentare, străine specificului fondului și totodată la inventarierea necorespunzătoare a lor, atât din punctul de vedere al structurii, cât și din cel al redării conținutului.

Insistăm asupra faptului că prin ordonare și inventariere trebuie să se scoată în relief structura fondului, categoriile de acte și conținutul lor.

Expertiza valorii materialelor documentare constă în studierea amănunțită a conținutului actelor, care formează unitățile de păstrare și selecționarea lor, în vederea păstrării celor care prezintă importanță politică, științifică și practică și eliminarea celor lipsite de valoare.

Caracterul științific pe care îl are astăzi expertiza, datorită stabilirii principiilor și metodelor practice de apreciere a valorii materialelor documentare, trebuie semnalat în mod deosebit. Această importantă acțiune — reglementată științific — este încredințată unei comisii de expertiză, alcătuită din persoane cu munci de răspundere și temeinic pregătite. Îndatorirea acestora este să analizeze materialele documentare de pe pozițiile clasei muncitoare, să aprecieze nu numai importanța ce o prezintă pentru activitatea instituției, dar și însemnătatea lor, actuală și în perspectivă, din punct de vedere politic, științific și practic, în scopul păstrării și folosirii lor multilaterale. Documentele nu sînt considerate piese singulare, izolate, ci se studiază ținîndu-se seamă de conexiunea cărora aparțin și de împrejurările istorice concrete în care au fost create.

Avînd în vedere pregătirea dării în folosire a fondurilor mai importante din epoca modernă și contemporană, Direcția generală a Arhivelor Statului a dat dispoziții precise cu privire la planificarea cu precădere a prelucrării tehnico-științifice a fondurilor de deosebită importanță, care conțin documente ce oglindesc lupta maselor populare împotriva exploatării, lupta maselor de oameni ai muncii sub conducerea partidului împotriva regimului burghezomșieresc, probleme economice etc. Concomitent cu prelucrarea tehnico-științifică a fondurilor se întocmesc fișe tematice asupra problemelor importante.

Rolul complex al evidenței materialelor documentare — în sprijinirea efectuării planificării științifice a activității, în asigurarea păstrării, completării și folosirii materialelor documentare — face ca această acțiune să ocupe un loc deosebit de important în munca de arhivă, ca de altfel în oricare alt sector de activitate. Cît privește evidența centralizată, care nu poate fi ținută decît în condițiile existenței unei evidențe stricte a materialelor din depozitele proprii și a celor deținute de instituții, Direcția generală a Arhivelor Statului a luat măsuri de pregătire a acestei acțiuni și anume: grăbirea și urmărirea modului de efectuare a prelucrării tehnico-științifice a fondurilor în cadrul unităților Arhivelor Statului și la instituții, stabilirea stadiului lucrărilor efectuate, întocmirea și completarea dosarelor de fonduri și verificarea existentului cu inventarele.

Potrivit principiilor istorismului și integrității fondurilor s-au precizat sarcinile completării Arhivelor Statului și s-a stabilit să se preia cu prioritate — planificarea făcîndu-se pe plan central — fonduri importante din epoca modernă și contemporană, prelucrate conform instrucțiunilor arhivistice în vigoare.

Astfel, s-a dat dispoziție ca în depozitele Arhivelor Statului să fie concentrate fondurile primăriilor, preturilor, prefecturilor — dat fiind însemnătatea materialelor documentare pe care le conțin — anul limită fiind 1944. În acest mod se asigură caracterul unitar al acestei acțiuni și se dă posibilitatea studierii depline a acelor materiale documentare.

Pe linia folosirii, Direcția generală a Arhivelor Statului a luat măsuri pentru întărirea legăturilor cu institutele de cercetări științifice: Institutul de istorie a partidului, institutele Academiei R.P.R., precum și cu alte institute de cercetări științifice, institute de proiectare etc.

În ultimii ani Arhivele Statului au dat în folosire numeroase documente, care au servit la elaborarea Tratatului de istorie a României. În sprijinul dezvoltării economiei naționale s-au pus la dispoziția instituțiilor interesate materiale documentare privitoare la îndiguiri, irigații, redări de suprafețe inundabile agriculturii, terenuri petroliere, zăcăminte, sistematizarea orașelor, canalizare, planuri de construcții, de clădiri etc. Darea în folosire a unora din aceste documente a determinat economisirea de importante sume de bani, nemaifiind necesar să se repete unele cercetări și proiecte executate anterior.

Îndatorirea principală a Arhivelor Statului este de a-și organiza și desfășura munca în strinsă legătură cu viața, cu problemele concrete ale construirii socialismului, gradul în care sînt valorificate materialele documentare, pentru sprijinirea tuturor domeniilor de activitate ale statului, fiind singura mărturie reală despre eficacitatea și nivelul de dezvoltare a activității arhivistice.

Pentru sprijinirea îndeplinirii sarcinilor în condiții bune trebuie intensificată munca de îndrumare și control.

Organizată pe baza de planuri tematice întocmite judicios, ținîndu-se seamă de sarcinile principale din perioada analizată, munca de îndrumare și control are un real caracter educativ, contribuind la mărirea exigenței lucrătorilor față de ei înșiși, la accentuarea spiritului critic față de activitatea proprie, la însușirea și aplicarea cu mai multă atenție a instrucțiunilor și dispozițiilor.

Îndrumarea și controlul activității la instituții se organizează pe ramuri de activitate, efectuîndu-se începînd cu forul tutelar și continuînd cu unitățile în subordine. Planificarea se face ținîndu-se seamă de importanța organizațiilor socialiste și a fondurilor deținute. Pe baza celor constatate la controlul mai multor organizații socialiste din aceeași ramură de activitate se face informarea organelor tutelare, fapt ce permite luarea de măsuri de îndreptare pe plan central și prin aceasta unificarea sistemului de lucru.

Direcția generală a Arhivelor Statului acordă o atenție deosebită pregătirii politico-ideologice și profesionale a cadrelor.

Învățămîntul profesional al arhiviștilor, organizat pe o perioadă de trei ani, se axează pe studierea problemelor principale ale arhivisticii, în strinsă legătură cu practica acestei activități. Însușirea instrucțiunilor arhivistice, dezbaterile metodelor de aplicare și analiza în mod critic a rezultatelor obținute în muncă ocupă un loc important în desfășurarea învățămîntului profesional.

Periodic au loc cursuri de pregătire a arhivarilor din cadrul instituțiilor, organizate pe ramuri de activitate. Prin aceste cursuri se urmărește înțelegerea scopului activității arhivistice, însușirea și aplicarea justă a instrucțiunilor și normelor de lucru. Rezultatele obținute dovedesc utilitatea acestei forme de învățămînt, rolul pe care îl are în introducerea unui sistem unitar în munca de arhivă din întreaga țară.

Dispozițiile și îndrumările metodice date de Direcția generală a Arhivelor Statului, verificate în practică, se cristalizează — avîndu-se în vedere problemele actuale și perspectiva muncii arhivistice — în norme și instrucțiuni valabile pentru munca de arhivă din întreaga țară.

Însușirea temeinică și aplicarea de către toți lucrătorii din arhive a instrucțiunilor, temeinica pregătire și intensificare a muncii de îndrumare și control, vor constitui garanția obținerii rezultatelor scontate.

DIN TRADIȚIILE DE LUPȚĂ A PRESEI COMUNISTE DIN ȚARA NOASTRĂ

OGLINDIREA LUPTEI PETROLIȘTILOR ÎN ZIARUL „SCINTEIA PRAHOVEI” 1934—1936

ION TOACĂ

Lupta revoluționară desfășurată în decursul mai multor decenii de către muncitorii petroliști, pentru răsturnarea regimului burghezo-moșieresc, este oglindită în numeroase documente, manifeste și ziare muncitorești. În organizarea și mobilizarea muncitorilor la acțiuni împotriva exploatării și asupririi, un rol important l-a avut presa muncitorească pe care Lenin a definit-o un propagandist, agitator și organizator colectiv al maselor.

Mișcarea muncitorească din Valea Prahovei cunoaște o veche tradiție în domeniul tipăririi și difuzării de ziare. Menționăm în acest sens o serie de ziare care au fost editate la Ploiești pînă în anul 1934, ca: „Lupta socialistă” (1919), organ al mișcării sindicale și socialiste din Prahova; „Viața Prahovei” (1919), care se intitula ziar popular independent; „Prahova Roșie” (1931), organ al Comitetului regional Prahova al Partidului Comunist; „Frontul Unic” (1932—1933), editat semi legal de către organizația P.C.R. din Prahova; „Avangarda Roșie” (1932), organ al Uniunii Tineretului Comunist din Ploiești și „Petroliștul Roșu” (1934), organ al organizației P.C.R. Ploiești.

Un rol important în organizarea și mobilizarea la luptă a muncitorilor din Valea Prahovei l-a avut ziarul „Scinteia Prahovei” — organ al Comitetului regional Prahova al Partidului Comunist din România, care a apărut în Ploiești în anii 1934—1936. Din acest ziar se găsesc, în arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului, 7 numere sub formă de copii sau originale, multiplicare la gestetner. Ziarul are pe frontispiciu lozincă: „Proletari din toate țările uniți-vă!” Acesta apărea în condițiile deosebit de grele ale ilegalității.

Cu toate că ziarul apărea în condițiile grele ale terorii împotriva P.C.R. și a celorlalte organizații revoluționare, în coloanele ziarului se întîlnesc relatări amănunțite despre mersul grevelor, despre metodele de luptă folosite de muncitori etc. Cu ajutorul ziarului, comuniștii chemau masele să se soli-

darizeze cu muncitorii aflați în grevă, indicau metodele de luptă cele mai eficace, popularizau revendicările pentru care luptau muncitorii potrivit cu situația politică din țară și cu împrejurările concrete din fiecare întreprindere.

Ziarul „Scinteia Prahovei“, ca și celelalte ziare editate de organizația P.C.R. din Valea Prahovei, a contribuit la cultivarea în rândurile petroliștilor a sentimentului solidarității de clasă. Ziarul și-a îndeplinit cu cinste sarcina de apărător neclintit al intereselor economice și politice ale petroliștilor și de aceea el s-a bucurat de un deosebit prestigiu în rândurile muncitorilor din Valea Prahovei. Apariția celor 7 numere ale ziarului „Scinteia Prahovei“¹⁾ a fost posibilă datorită sprijinului moral și material al muncitorilor și al altor categorii de oameni ai muncii din Prahova, care, din puținul lor câștig, contribuiau cu diferite sume la susținerea presei comuniste. Riscind a cădea în miinile siguranței și a fi condamnați la ani grei de închisoare, muncitorii puneau casele lor la dispoziția organizațiilor de partid pentru a se realiza tipărirea ziarelor. De exemplu, în luna noiembrie 1934, la un muncitor din Ploiești, după cum informează organele respective, „...s-a găsit un şapirograf de care numitul se servea la şapirografiarea ziarului „Scinteia Prahovei“ și „Petrolistul Roșu“...“²⁾.

În jurul ziarelor editate de organizațiile partidului comunist s-a format o rețea bine organizată de corespondenți din rândurile muncitorilor și țăranilor. Materialele trimise de către aceștia la redacția ziarului ajungeau în cea mai mare conspirativitate prin oameni de legătură.

În paginile ziarului se dădea cu regularitate indicații și îndrumări cu privire la studierea și difuzarea gazetei, la susținerea ei materialicește. Referitor la acest fapt, în primul număr al ziarului se spune: „Stringeți bani pentru fondul presei. Susțineți cu toții presa revoluționară!“ „Dați Scinteia Prahovei din mină în mină. Păziți-o de agenții provocatori!“ Recomandări asemănătoare sînt făcute și în numărul 7 al ziarului din 20 iulie 1935, în care se spune: „Sprijiniți cu bani și corespondențe „Scinteia Prahovei“, „În fiecare fabrică, atelier, schelă și sat, formați grupe de prieteni ai presei revoluționare, cotizați regulat și corespondenți“.

Un apel deosebit de înflăcărat se face în nr. 9 din 25 septembrie 1935 în care se subliniază că „Scinteia Prahovei“ poate apare regulat numai dacă și tu tovarășe te interesezi de răspîndirea ei între tovarășii tăi de muncă; dacă trimiți corespondențe despre viața și lupta muncitorilor din întreprinderea ta; dacă o ajuți cu bani, vinzînd-o, făcînd abonamente și stringînd ajutoare bănești“.

Asemenea îndrumări și recomandări au apărut și în „Scinteia Prahovei“ difuzată în anul 1936. În notele redacției se cerea ca datele furnizate „...să fie cît mai concrete... să conțină date și nume cît mai precise...“

¹⁾ În Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. sînt următoarele exemplare din ziarul „Scinteia Prahovei“: — anul I nr. 1 din oct. 1934; — anul II nr. 6 din 20 mai 1935; — anul II nr. 7 din 20 iulie 1935; — anul II nr. 9 din 25 sept. 1935; — anul III nr. 1 din 25 ianuarie 1936 și anul III nr. 2 (aprilie) 1936. Separat se mai găsește o rubrică a tineretului publicată în ziarul din anul 1935. Mărima ziarului este aproximativ de 30/15 cm.

²⁾ Ibidem, dosar nr. 4633, f. 158.

Redacția recomandă ca situația muncitorilor cât și revendicările pentru care luptau, să fie descrise cât mai pe larg și autentic³⁾.

Răspunzind apelului făcut de redacție, numeroși oameni ai muncii din Valea Prahovei au colectat bani și i-au trimis redacției. De exemplu, „Scinteia Prahovei” din 25 ianuarie 1936 scrie că din partea unui grup de cetățeni pașnici „...care sînt contra fascismului s-a primit suma de 780 lei pentru lupta împotriva fascismului”.

Cu toate că ziarul apărea în condițiile grele ale ilegalității, tematica acestuia cuprindea un grup larg de probleme. În coloanele lui se publicau articole care oglindeau aspecte din lupta petroliștilor și a țăranilor; aspecte din viața și lupta tineretului și a soldaților; demascarea stării de asediu, a pregătirilor de război etc.

În cele ce urmează redăm cîteva din aceste aspecte privind condițiile de viață și de luptă ale petroliștilor.

De exemplu în „Scinteia Prahovei”, anul I, nr. 1 din octombrie 1934, se scria că în Prahova „Din nou capitalismul se află în plină ofensivă împotriva nivelului de trai al clasei muncitoare. Concedieri, scăderi de salarii, descalificări, amenzi, suspendări, accidente de muncă, au loc în toate întreprinderile petroliere: la Romino-Americană ca și la Vega, la Astra Română ca și la Concordia, la rafinării și ateliere ca și pe schele. Exploatarea merge crescînd, mizeria se face tot mai mare”.

În articolul „Metode noi de concediere”, publicat tot în acest număr, se arată că numai în luna august au fost concediați peste 100 de muncitori de la fostele rafinării „Unirea” și „Orion”. Pentru a evita revolta în masă a muncitorilor concediați, societățile petroliere foloseau o metodă nouă de concediere, despre care ziarul scrie că: „Prin sistemul nou de concediere direcțiunea anunță în fiecare zi cîte 5—15 muncitori cu o jumătate de oră înaintea terminării lucrului să se prezinte la birou pentru a ridica plicul cu preavizul plătit”, deoarece fuseseră concediați. „Acest sistem se generalizează în toată industria petroliferă”.

„Cu sîngele nostru burghezia își mărește ciștigurile”, se spune în alt articol intitulat „Accidente sînt foarte dese”. După ce se citează o serie de accidente care au avut loc în întreprinderile petroliere, datorită lipsei de instalații pentru protecția muncitorilor, se menționează că „Cei mai hotărîți muncitori sînt în partidul comunist, întărind celulele comuniste din schele și punîndu-se hotărît în fruntea muncitorilor, în luptă pentru mărirea de salarii, 8 ore de muncă..., concedii tuturor muncitorilor, împotriva bătăilor și terorizărilor, împotriva concedierilor, ... contra stării de asediu, cenzurii, pentru drept de grevă și organizare”.

În articolul „Anchete și acțiuni” — „de la C.F.R. Ploiești”, publicat la 20 mai 1935, se demască măsurile de scădere a salariilor întreprinse de burghezie, precum și reținerile pentru „Casa de pensii” și „Casa Muncii”, pentru împrumutul forțat de înzestrare introdus în anul 1934. După ce demască manevrele capitaliștilor de ațîtare a șovinismului și a urii față de muncitorii de alte naționalități, ziarul scrie: „Trebuie să intrăm în partidul comunist, singurul partid care conduce și organizează lupta muncitorilor pen-

³⁾ „Scinteia Prahovei”, organ al Comitetului regional al Partidului Comunist din România, nr. 2, aprilie 1936.

tra drepturile lor. Trebuie să formăm celule puternice de partid pe secții. Să organizăm în Ploiești un puternic sindicat ceferist care să ducă lupta noastră zi cu zi pentru îmbunătățirea traiului nostru“.

În numărul publicat la 20 iulie 1935, sînt relatate știri despre condițiile grele de muncă ale petroliștilor și despre acțiunile întreprinse de aceștia la o serie de întreprinderi ca : „Fero-Email“, „Angora“ și Căminul de ucenici din Ploiești ; la societatea „Columbia“ din Moreni : la fabrica de textile „Dorobanțul“ și atelierul mecanic „Concordia“ din Ploiești.

Ziarul din 25 septembrie 1935 publică mai multe articole în care se oglindesc condițiile de muncă și de viață ale muncitorilor petroliști. Într-unul dintre aceste articole se relatează că „Toată regiunea Prahovei este aproape militarizată. Organizațiile muncitorești sînt închise, întrunirile interzise, conducătorii cei mai buni arestați și băgați la închisori. În schimb se dă deplină libertate organizațiilor fasciste de a se întruni și a întunece mintea tineretului“.

Condițiile grele de muncă și de viață, la care se mai adaugă teroarea exercitată de organele represive, au determinat creșterea nemulțumirilor și ridicarea la luptă a muncitorilor petroliști. Frământările și acțiunile de luptă întreprinse de petroliști sub conducerea organizațiilor P.C.R., sînt de asemenea reflectate în paginile ziarului „Scînteia Prahovei“.

În articolul intitulat „Lupta muncitorilor de la rafinăriile „Unirea“ și „Orion“ publicat în numărul din 25 septembrie 1935, se arată că „la Moreni, la Columbia, în Slănic, Azuga, Tîrgoviște, Ploiești, ... peste tot muncitorimea răspunde cu dirzenie la ofensiva patronală ... Muncitorii de la „Unirea-Orion“ au înțeles să înceapă lupta pentru cucerirea unui contract colectiv ... Printr-o importantă întrunire de fabrică, și-au ales delegați și au formulat un memoriu cuprinzînd revendicările lor imediate. Punînd în practică lozincă partidului comunist, ... urmînd linia trasată de el, că numai prin luptă proletariatul va reuși să respingă ofensiva capitalistă, că numai luptînd va îngenunchia teroarea și-și va cuceri revendicările, muncitorii de la „Unirea-Orion“ au pornit la luptă“.

În articol se menționează și sarcinile care stăteau în fața muncitorilor de la întreprinderile sus-menționate și anume : alegerea comitetului de acțiune pe baza Frontului unic ; alegerea delegaților care să prezinte memoriul la conducerile întreprinderilor, luarea legăturilor cu muncitorii de la alte întreprinderi pentru a organiza lupta comună cu aceștia ; organizarea de întruniri etc.

De asemenea, în articol se subliniază faptul că petroliștii nu se lasă intimidați de acțiunile poliției și ale organizațiilor fasciste, și „În ciuda măsurilor fasciste de teroare și sugrumare a luptelor, muncitorimea prahoveană duce acțiuni în front unic, aplicînd tactica de luptă a Partidului Comunist împotriva ofensivei capitaliste, a fascismului și războiului“. Se citează unele acțiuni întreprinse de muncitorii de la societățile „Romino-Americana“ și „Concordia“, la fabrica Azuga, la atelierile de construcții C.F.R. din Ploiești etc.

Aspecte privind frământările și acțiunile de luptă ale petroliștilor sînt publicate și în nr. 1 din 25 ianuarie 1936. În articolul : „Muncitorii de la „Vega“ luptă pentru noul contract colectiv“, sînt menționate revendicările

pe care trebuiau să le obțină muncitorii de la această întreprindere și se recomandă metodele de luptă cele mai bune care ar fi putut duce pe muncitori la izbândă. În încheierea acestui articol se spune: „Tovarăși muncitori de la Vega, ... alegeți-vă imediat Comitetul vostru de acțiune, cereți delegaților să facă raport în fața voastră despre mersul tratativelor, mergeți la sindicatul vostru împreună cu delegații voștri și discutați ce trebuie să faceți pentru reușita luptei voastre... chemați pe muncitorii din alte fabrici la susținerea luptei voastre. Treceți la realizarea unității sindicale, — cea mai puternică armă de luptă pentru cucerirea revendicărilor“.

Același ziar publică și articolul intitulat: „Muncitorii de la „Concordia“, Schela Mare prin solidaritate și luptă au cucerit o parte din revendicări“. În acesta se descriu acțiunile unor petroliști domiciliați în comuna Gura Ocnitei care fuseseră detașați să lucreze la schelele din comuna Bucșani, aflată la circa 8 km. de locuințele acestora. Datorită luptei lor dirze conducerea societății „Concordia“ a fost nevoită să le dea o mașină care să-i transporte pînă la locul de muncă și înapoi.

În acțiunile lor împotriva terorii și exploatarei capitaliste, muncitorii din Valea Prahovei aveau un exemplu demn de urmat: eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933. Amintirea acestor lupte era încă vie în memoria petroliștilor. Popularizarea eroicelor lupte din ianuarie-februarie 1933, ca și acțiunile de solidaritate cu conducătorii acestor lupte, ocupă un spațiu important în paginile ziarului.

De exemplu, nr. 1 din octombrie 1934, publică un articol intitulat „...ne îndreptăm spre un nou februarie victorios“, în care după ce se face un istoric al luptelor desfășurate de petroliști în 1933, se încheie cu următoarea concluzie: „Din luptele eroice de atunci muncitorimea prahoveană trebuie să traga toate învățămintele“. Ziarul cheamă petroliștii să se organizeze și să pornească lupta în front unic sub conducerea celor mai combative și hotărâte elemente. În fiecare schelă sau întreprindere „...să se aleagă un comitet de acțiune care să organizeze lupta pe baza revendicărilor tuturor muncitorilor din întreprindere“. Subliniind învățămintele luptelor din 1933 și îndeosebi necesitatea unirii tuturor celor ce muncesc sub conducerea partidului comunist într-un alt articol se spune: „S-a văzut în februarie 1933 că este de necesar ca muncitorii din oraș să fie legați de muncitorimea satelor, țaranii săraci și mai ales țaranii proletariați care lucrează pe schele și șantieri“⁴⁾. În articol se exprimă convingerea că muncitorimea petrolistă se pregătește pentru un „nou februarie“ care să fie mai bine pregătît.

Tot în același număr al ziarului se publică adresa nr. 1015 trimisă Inspectoratului Muncii de către societatea Romîno-Americană prin care se face cunoscut că societatea nu va primi la lucru pe muncitorii concediați în timpul luptelor din februarie 1933. În nota care însoțește adresa societății se spune: „Publicăm aici adresa societății Romîno-Americane către Inspectoratul Muncii din care se vede teama pe care burghezia o are de muncitorii revoluționari și de agitațiile și luptele muncitorești. Se vede de asemenea cum Inspectoratul Muncii stă mină în mină cu societățile petrolifere“. În conținutul notei se demască teroarea folosită împotriva petroliștilor care

⁴⁾ „Scinteia Prahovei“ — nr. 1, din octombrie 1934.

se ridicaseră la luptă în 1933 și care fuseseră concediați de către societățile petroliere deoarece — se scrie în adresă — „...prezența lor în fabrică ar constitui un permanent mijloc de agitație“.

Petroliștii mențineau o permanentă legătură cu conducătorii eroicelor lupte din ianuarie-februarie 1933 trimiși la închisoare de regimul burghezo-moșieresc. Așa cum relatează ziarul din octombrie 1934, un muncitor din Ploiești a primit o scrisoare de la închisoarea din Craiova prin care unul dintre luptătorii petroliști mulțumește muncitorilor din Ploiești pentru alimentele și banii trimiși celor arestați. Acest fapt, menționează ziarul „...dovedește că muncitorii în mijlocul cărora ei au lucrat și cu care au dus greul cot la cot nu i-au uitat“. Prin scrisoare tovarășii deținuți îndeamnă pe muncitorii din Prahova să continue lupta și să organizeze largi manifestații pentru a obține libertatea celor arestați.

În perioada cînd apare ziarul „Știința Prahovei“ (1934—1936) burghezia și moșierimea din România intensificau tot mai mult politica de fascizare a țării și de pregătire a războiului antisovietic. Împotriva acestei politici dusă de clasele exploatare, s-a ridicat presa democratică în frunte cu cea comunistă.

Astfel, în articolul intitulat : „1 August zi de luptă împotriva războiului și fascismului“ publicat în „Știința Prahovei“ din 20 iulie 1935, se demască politica războinică dusă de burghezia și moșierimea română și se subliniază faptul că „Muncitorimea din Valea Prahovei are o sarcină din cele mai mari în lupta împotriva războiului ... regiunea noastră aprovizionează majoritatea statelor capitaliste europene cu combustibil lichid necesar armatelor moderne motorizate“. Ziarul cere ca muncitorimea din Valea Prahovei care și-a dovedit în trecut „...putere de luptă, trebuie să aleagă în fiecare fabrică, schela și sat, Comitete de acțiune în front unic pentru aniversarea zilei de 1 august... să-și arate voința lor de luptă împotriva ...războiului imperialist și antisovietic“...

În articolul intitulat „Împotriva stării de asediu și a măsurilor excepționale“ publicat în nr. 1 din octombrie 1934, se arată că măsurile antimuncitorești, cenzura, legea dopinelor puteri etc. „...sînt îndreptate numai contra celor exploatați. Prin aceste măsuri de teroare guvernul vrea să protejeze fascizarea tineretului, vrea să organizeze pregătirea preregimentală..., să infiltreze în tineret spiritul șovinist și războinic“. Articolul menționează că oamenii muncii, prin lupta lor hotărîtă împotriva acestor legi, „...prin proteste de masă, demonstrații, greve... vor răsturna starea de asediu și toate măsurile fasciste“.

Un grup de articole este consacrat educării tineretului din Valea Prahovei în spiritul tradițiilor de luptă revoluționară a petroliștilor, în vederea atragerii lor la acțiunile duse de muncitorii vîrstnici împotriva exploatarei, fascismului și războiului. Astfel, în articolul intitulat „Lupta împotriva fascismului și războiului — sarcina cea mai arzătoare a tineretului exploatat“ se spune că „Întregul tineret muncitor, țăran, funcționar și intelectual, organizat și neorganizat trebuie să opună tendințelor fasciste și războinice ale burgheziei un larg front popular antifascist, să lupte împotriva stării de asediu și cenzurii, pentru mărirea salariilor, drept de organizare liberă ... împotriva regimului cazon în fabrici, ... desființarea organizațiilor fasciste,

pentru drept de cultură ...". În alte articole-referitoare la tineretul muncitor se descriu condițiile grele de viață și de muncă în care trăiau și munceau tinerii muncitori de la rafinăriile de petrol „Orion” și „Astra Romină” din Ploiești. Se cerea tineretului să se unească în luptă cu muncitorii vârstnici și să revendice împreună ridicarea salariilor, obținerea de salariu egal la muncă egală, încetarea descalificării, desființarea bătailor și a înjurăturilor, pace și prietenie cu Uniunea Sovietică etc.

În coloanele acestui ziar sint publicate de asemenea și știri despre viața și lupta tineretului din cazarmi. De exemplu, ziarul din 20 iulie 1935 descrie condițiile grele în care erau ținuți soldații dintr-un regiment de tancuri.

În vederea ducerii unei lupte mai eficace împotriva exploatații și a terorii, organizația Partidului Comunist din Valea Prahovei a dus o muncă perseverentă pentru realizarea Frontului unic de acțiune al muncitorilor petroliști. Despre această acțiune se scrie și în paginile ziarului „Scinteia Prahovei”. De exemplu, într-un articol publicat în nr. 1, din octombrie 1934, se arată că, cu toată teroarea dezlanțuită împotriva muncitorilor revoluționari, cu toate greutățile provocate de elementele oportuniste „totuși frontul unic se realizează. În toate rafinăriile, sondele, fabricile din Valea Prahovei — continuă ziarul — muncitorimea pregătește acțiunile pentru revendicările de zi cu zi în front unic”.

Intr-un alt articol publicat tot în acest număr se spune că „...Cuvîntul partidului comunist de organizare în front unic a luptelor muncitorești și țărănești împotriva exploatații, a pătruns adine în masa muncitorilor din Valea Prahovei ...în toate rafinăriile, schelele și fabricile din regiune, muncitorii au început prin conștătuiri, adunări, organizarea grupurilor sindicale și a comitetelor de acțiune, să organizeze lupta pentru salarii și condițiuni de muncă mai bune, în front unic”.

Un material documentar referitor la importanța realizării unității clasei muncitoare pentru succesul luptei împotriva exploataților este publicat și în „Scinteia Prahovei” din aprilie 1936. În articolul intitulat „Importanța organizării luptei pentru unitatea sindicală” se subliniază că: „Numai prin organizarea în sindicate și realizarea unității sindicale, muncitorimea din Valea Prahovei își va mări capacitatea de luptă contra ofensivei capitaliste și pentru asigurarea libertăților de organizare”. În continuare, spune că: „Comitetul regional din Prahova al P.C.R. pune ca sarcină imediată pentru întregul activ respectarea hotărîrilor Comitetului Central privitor la mișcarea sindicală, intrarea obligatorie în sindicatele existente, punerea bazelor de noi sindicate ... unde nu există, mobilizarea maselor muncitorești pentru realizarea unității sindicale”. Tot în acest număr se cheamă masele să se organizeze în sindicate sub lozincă: „O singură clasă de salariați. O singură mișcare sindicală. Fiecare membru de partid trebuie să facă parte din organizațiile profesionale”.

Intr-un alt număr al ziarului se arată că: „Numai îndeplinind această sarcină, pe baza realizării juste a tacticii de front unic și a unității sindicale, vom putea organiza acel Front Larg Popular Antifascist ..., vom putea duce cu succes lupta contra ofensivei burghezo-moșierești, ... contra fascismului și războiului”⁵⁾.

⁵⁾ „Scinteia Prahovei” din 20 iulie 1935.

Importante acțiuni de front unic au fost întreprinse de muncitorii petroliști cu ocazia unor zile de luptă ale proletariatului, cum ar fi ziua de 1 Mai. Ziarul „Scinteia Prahovei” publică mai multe materiale despre importanța acestei zile și arată necesitatea ca oamenii muncii să-și afirme de 1 Mai voința lor de luptă unită împotriva exploatații și asupririi. De exemplu în nr. 2 din aprilie 1936 se dau indicații tuturor comitetelor raionale și celulelor P.C.R. din Valea Prahovei, organizațiilor U.T.C.-ului precum și fiecărui comunist în parte, să organizeze largi acțiuni și demonstrații muncitorești.

Unele articole demască arestările de comuniști și de muncitori revoluționari, făcute de siguranță în preajma zilei de 1 Mai. Referitor la acest fapt „Scinteia Prahovei” din 20 mai 1935 scrie: „La Ploiești, cu șase zile înainte de 1 Mai, armata a fost băgată în fabrici. Au fost arestați mai mulți muncitori de la „Fero-Email” și alte fabrici din oraș. Schelele din Moreni au fost înconjurate cu armată și mitralierele au fost așezate în linie de bătaie. Mai mulți muncitori au fost arestați”. Dar cu toate măsurile represive luate de autorități împotriva muncitorilor, în preajma zilei de 1 Mai, după cum relatează acest ziar „... la Ploiești s-au împărțit manifeste. Morenii chiar pot fi luați ca exemplu de felul cum au reușit să împartă manifestele și materialul partidului în orașe, în schele și satele din împrejurimi, ... au ridicat steaguri roșii etc. La fel s-au împărțit manifeste în jurul orașelor Tirgoviște, Buzău etc.”.

În articolul „1 Mai” publicat în nr. 2, aprilie 1936 se arată că: „Ziua de 1 Mai trebuie transformată în Valea Prahovei în zi de luptă pentru revendicările cele mai arzătoare. Trebuie alese în întruniri pe fabrici, schelă și cartier Comitete de Front Unic pentru ziua de 1 Mai, care să conducă pe muncitori la luptă, prin demonstrații, întruniri și greve de protest ... „În acest articol sînt formulate și revendicările pentru care trebuie să lupte muncitorii petroliști cu ocazia acestui eveniment.

Alături de problemele referitoare la acțiunile și frământările oamenilor muncii din fabricile și întreprinderile industriale din Valea Prahovei, un loc important îl ocupă în paginile ziarului „Scinteia Prahovei” situația și lupta țăranilor muncitori din această regiune.

De exemplu nr. 1 din octombrie 1934 descrie revolta țăranilor muncitori din comuna Drajna împotriva moșierilor și a autorităților. Tot aici se dau exemple și despre acțiunile țăranilor din localitatea Buzău. „Țăranii din județul Buzău — scrie ziarul — sărați de datorii, impozite, biruri, lipsiți de cele necesare hranei și însămînțărilor se duc în grupuri la primăria din Buzău după ajutoare”. Articolul, după ce menționează că jandarmii au alungat pe țărani și i-au bătut, arată necesitatea alegerii unor comitete țărănești care să organizeze lupta acestora împotriva asupririi. Totodată se subliniază că numai „În partidul comunist, sub conducerea partidului comunist, muncitorimea și țăranimea buzoiană să ducă lupta hotărîtă pentru nevoile de zi cu zi și pentru eliberarea totală de sub jugul boierilor și capitaliștilor”.

Articolul „Din satul Bucșani — Dimbovița” publicat în ziarul din 20 mai 1935, demască pe primarul comunei care luase mită de la societățile petroliere și concesionase acestora cu de la sine putere, izlazul comunal. Articolul menționează însă că țăranii prinzînd de veste, au ieșit cu mic cu mare

la demonstrație în fața primăriei, împiedicînd prin acțiunea lor dirză concesionarea izlazului“.

În același număr al ziarului se relatează acțiunea de revoltă a țăranilor din satele Bănești și Frăsinet, din vecinătatea orașului Cîmpina, care au alungat din sat pe jandarmi și percepători.

O acțiune importantă, relatată de „Scinteia Prahovei“ a fost întreprinsă de țăranii muncitori din satele Rifov și Moara Doamnei care au intrat cu topoarele în pădurea moșierului Eftimiu și au tăiat „... lemne pentru nevoile lor“. În articolul intitulat : „Mizeria țăranilor din județul Buzău“ se descrie starea proastă în care trăiau țăranii ce lucrau la exploatarea forestiere de pe muntele Negoiu ale societății Foresta“. Țăranii din această regiune, se spune în articol „La reforma agrară primiseră puțin din cei pămînt. Marile moșii aparțineau : 20.000 ha surorilor Maican, alte mii de hectare aparțineau moștenitorilor lui Carp ; 5.000 ha — lui Grădel și alții“.

Despre congresul viticultorilor și al prunarilor (plantatorilor și producătorilor de prune) din întreaga țară, care s-a ținut la Tirgoviște, în ziua de 12 ianuarie 1936, scrie „Scinteia Prahovei“ din 25 ianuarie 1936 : „Masele de prunari și viticultori lovite de politica de infometare a guvernului Tătărescu care ... le-a adus taxe mari la țuică și vin și alte produse țărănești, teroarea Gărzii Financiare etc. — s-au opus curentelor fasciste din congres, cerînd luptă hotărîtă revoluționară pentru cucerirea revendicărilor“. Ziarul arată că mișcarea reacționară propusă la începutul congresului a fost respinsă de 3 ori de către delegații la congres și în cele din urmă a fost modificată, introducîndu-se în ea și o parte din revendicările imediate ale producătorilor. Chiar în timpul congresului „Țăranii nemulțumiți de conducerea congresului și de discursurile rostite au reacționat prin plecarea lor din sală astfel că la discursul lui Garoflid mai rămăseseră 50—60 de țărani din cei 6.000“. Ziarul cerea țăranilor să se organizeze și să ducă lupta în mod unit.

În coloanele ziarului, țăranii muncitori din Valca Prahovei, ca și muncitorii petroliști, au găsit răspuns la cele mai arzătoare probleme care îi frământau. Cuvîntul Partidului Comunist pătrundea și prin intermediul acestui ziar în masele largi muncitoare, le încuraja și le îmbărbăta în lupta lor contra exploatarei și asupririi.

În afara de momentele relatate mai sus ziarul „Scinteia Prahovei“ mai publică o serie de alte articole, note și știri, referitoare la problemele interne ale vieții de partid, reproduce o serie de sarcini trasate de Comitetul Central al Partidului și de către Comitetul regional al P.C.R. ; sînt redată unele știri despre succesele economice și politice obținute de poporul sovietic.

Referitor la succesele obținute în Uniunea Sovietică în domeniul științei și tehnicii într-un articol publicat în mai 1935 se subliniază că în U.R.S.S. „... toate progresele tehnice nu s-au făcut pentru altceva decît pentru poporul muncitor, pentru ridicarea nivelului de viață economic, cultural și igienic“. În încheierea articolelor se subliniază că „Numai regimul socialist poate avea o ridicare așa de însemnată a productivității, căci muncitorii știu că prin ea nivelul lor de viață va crește din ce în ce mai mult“.

Din cele relatate mai sus se constată că ziarul „Scînteia Prahovei“ tratează cele mai importante probleme și sarcini de care se ocupa atunci Comitetul regional al P.C.R. din Valea Prahovei.

Sub îndrumarea permanentă a Comitetului regional, ziarul „Scînteia Prahovei“ a constituit în anii 1934—1936 un instrument de seamă, care a dus cuvîntul partidului comunist în masele de muncitori petroliști, contribuind la educarea acestora în spiritul luptei revoluționare. Ziarul a popularizat sarcinile și lozincile P.C.R., deținînd un rol însemnat în lupta dusă de partid pentru faurirea Frontului unic muncitoresc, pentru demascarea fascismului și a pregătirilor de război.

„Scînteia Prahovei“ și-a îndeplinit cu cinste sarcina încredințată de către Comitetul regional Prahova al Partidului Comunist, privind demascarea regimului burghezo-moșieresc, fiind un prețios propagandist, agitator și organizator al maselor de muncitori petroliști, care luptau sub conducerea P.C.R. împotriva exploatării și asupririi, pentru o viață mai bună, liberă și fericită.

ASPECTE DIN POLITICA ANTINAȚIONALĂ ȘI ANTIPOPULARĂ A MONARHIEI

M. DOGARU

Înlăturarea monarhiei și instaurarea dictaturii proletariatului în țara noastră, au fost rezultatul unor profunde transformări ce au avut loc pe tărâm economic, social și politic.

„Datorită succeselor obținute de oamenii muncii sub conducerea partidului — sublinia tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — s-a ajuns la acel stadiu al raportului de forțe în care s-au coapt condițiile eliminării din guvern a ultimilor reprezentanți ai burgheziei și înlăturării monarhiei — principalul stilp al reacțiunii burghezo-moșierești“¹⁾.

Monarhia a fost o instituție cu profund caracter reacționar, străină intereselor și năzuințelor poporului nostru, care a dus în cei 81 de ani, cît s-a menținut la cirna țării, o politică antinațională și antipopulară.

Instituția învechită „moștenită din timpurile întunecate ale evului mediu“²⁾, monarhia, ca virf al moșierilor și capitaliștilor, le-a asigurat exploatarea maselor muncitoare.

„Istoria anilor de domnie a Hohenzollernilor este scrisă cu singele poporului, în filele ei vor rămîne de neșters exterminarea în masă a țăranilor răsculați în 1888 și 1907, reprimarea singeroasă a eroicelor lupte ale clasei muncitoare la Galați în 1916, la București în Piața Teatrului Național în 1918, la Lupeni și Grivița, aruncarea în închisori, schingiuirea, asasinarea celor mai buni fii ai poporului, luptători neînfricați pentru libertatea celor ce muncesc“³⁾.

*
* *

Coaliția burghezo-moșierească a uneltit în 1866 pentru aducerea în țară a unui domn străin care să fie mai util intereselor ei de clasă și în același timp să inspire mai multă încredere capitaliștilor străini.

¹⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, „Articole și cuvîntări“ 1959—1961, ESPLP, Buc., p. 13.

²⁾ Ibidem, ed. IV, ESPLP, Buc., 1955, p. 138.

³⁾ Ibidem, *A 15-a aniversare a Republicii Populare Romîne*, Ed. Politică, 1962, p. 7—8.

Prin instaurarea dinastiei de Hohenzollern s-a intensificat exploatarea maselor și s-a frinat și mai mult lupta poporului pentru o viață mai bună.

Masele populare s-au opus venirii lui Carol în țară, lucru ce a ieșit în evidență prin neparticiparea în masă a țăranilor la plebiscitul organizat de coaliția burghezo-moșierască, sau prin infirmarea acestuia.

Din relatările contemporanilor reiese că refuzul țăranilor de a participa la plebiscit sau răspunsul negativ dat acestuia — cu toate presiunile exercitate de autorități — a fost un fenomen general.

Radu Rosetti, ale cărui sentimente monarhice sînt cunoscute, a trebuit să recunoască faptul că numărul voturilor negative „s-a ridicat în comune la multe zeci de mii care, ca și acele ale mării majorități a comunei noastre, au fost pur și simplu neținute în seamă... sau convertite în da“⁴⁾.

Țăranii și-au manifestat nemulțumirea împotriva instaurării lui Carol și prin acțiuni deschise. Răscoala grănicerilor, la care au participat și țăranii, ce s-a întins din județul Dolj pînă la Brăila, este o astfel de împotrivire la faptul că: „ciocoi au dat jos pe Cuza“, răsculații declarînd că: „nu voiesc să recunoască pe Carol I“⁵⁾.

Promulgarea Constituției din 1866, expresie a intereselor claselor dominante, a reprezentat o nouă armă prin care burghezia și moșierimea și-au asigurat, împotriva poporului, dominația lor de clasă.

Constituția din 1866 proclama principiul irevocabilității monarhului și principiul monarhiei ereditare.

Monarhul, după prevederile Constituției din 1866, exercita, împreună cu adunarea deputaților și Senatul, puterea legiuitoare; domnul sancționa legile și deținea puterea executivă, împreună cu miniștrii pe care îi numea și revoca. Deși formal îngrădite, puterile monarhului devin, prin această Constituție, aproape dictatoriale, domnul putînd dizolva parlamentul, forma guvernul, fiind totodată și conducătorul armatei.

Disponind de o astfel de putere, încredințată de burghezie și moșierime, Carol va practica, în interesul acestora, o politică antipopulară și anti-națională caracterizată prin înăbușirea luptei maselor, prin apropiere față de Germania — al cărei agent era — și prin aservirea economică a țării capitalului străin.

Din simplu ofițer prusac Carol de Hohenzollern, datorită politicii de jaf pe care a aplicat-o, a reușit să devină în cîțiva ani unul din cei mai bogați oameni din Europa.

Burghezia și moșierimea română, în schimbul patronării de către domn a luptei împotriva maselor, s-au grăbit să-i creeze acestuia venituri fabuloase. Chiar în 1866, Carol primește pe lingă posesia Palatului din Calea Victoriei, două moșii: Poieni-Iași și Broșteni-Neamț. În anii următori, în posesia lui Carol intră moșiile: Sinaia, Predeal, Spanțov, Mănăstirea, Zorleni-Slobozia, fabrica de postav Azuga, fabricile de conserve, de bere și brînzeturi, domnul devenind și proprietarul unui mare depozit de vinuri.

⁴⁾ Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe*, Buc., 1927, p. 5—6.

⁵⁾ V. Mihordea, *Răscoala grănicerilor de la 1866*, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1958, p. 51.

În goana după avere, Carol va folosi orice mijloace pentru a-și mări atit suprafețele funciare și urbane, cit și averea mobilă. Prin donații, acordarea de comenzi din partea statului unor fabrici privilegiate, intervenții pentru acordarea de privilegii întreprinderilor nou create familia regală devine posesoarea a numeroase acțiuni de la principalele întreprinderi industriale și bancare.

În perioada 1866—1914, Carol a adunat o avere imensă — avere ce a fost evaluată de propriul său administrator la aproximativ 44.966.844 lei⁶⁾. Din această sumă, 8.654.254 lei reprezentau valoarea celor cinci moșii proprietate privată a regelui, iar 1.775.000 lei evalua cele 13 proprietăți imobile (case) din București, restul averii fiind plasată în 84 de categorii de titluri.

De remarcat faptul că în cele 44.966.844 lei nu intra valoarea colecției de tablouri de casei regale (care la acea dată totaliza 214 tablouri evaluate la 6.642.000 lei) și a bijuteriilor⁷⁾.

Este semnificativ că la capitolul cheltuieli al bugetului general al statului pe exercițiul 1913—1914 s-a prevăzut pentru învățământul primar și normal, profesional, comercial, particular, secundar și superior abia suma de 30.576.937 lei⁸⁾.

Pentru a se „întreține“, domnul a mai primit de la stat și o listă civilă, care la început prevedea un milion franci. Lista civilă al cărei izvor era exploatarea crîncenă a maselor și mai ales împovărarea acestora cu impozite insuportabile, s-a mărit mereu. Ulterior, pe lângă lista civilă, statul mai acorda familiei regale subvenții pentru transporturi și întreținerea reședințelor⁹⁾. În condiții păgubitoare pentru stat, acesta arendează familiei regale întinse terenuri pentru vînătoare.

Un mijloc de mărire a beneficiilor este sprijinirea pătrunderii în economia țării a capitalului străin. Carol I face deseori intervenții pentru a înlesni pătrunderea în economia țării a capitalului german și austro-ungar exemplu grăitor în acest sens fiind concesionarea construirii unor linii de cale ferată lui Strousberg. Această concesie a fost încă de la început păgubitoare pentru statul român. La costul unui km de cale ferată, stabilit inițial la 270.000 lei (oferta lui Oppenheim la 240.000 lei km fiind respinsă), statul român urma să mai suporte 7,5% dobîndă la capitalul investit, tantiemele Consiliului de administrație, garantînd totodată amortizarea întregii lucrări, ceea ce a ridicat costul unui km de cale ferată la un preț înzecit.

Respingerea ofertei lui Oppenheim și acceptarea ofertei lui Strousberg, s-a făcut în urma intervenției personale a lui Carol, burghezia și moșierimea romînă acceptînd aceasta, deși bugetul țării era secătuit.

Din documente, reiese că Strousberg a folosit avansuri mari nejustificate, situații umflate, neoglîndînd valoarea reală a investițiilor și lucrărilor efectuate. Situațiile de plată cuprindeau valori de investiții neinvestite, de lucrări neefectuate și, în plus, o parte din materialele incluse în situațiile

⁶⁾ Arh. St. Buc., Casa regală, Bunuri private — Carol I — 1914.

⁷⁾ Ibidem.

⁸⁾ Bugetul general de venituri și cheltuieli pe exercițiul 1913—1914, Buc. 1913, Imprimeria Statului.

⁹⁾ Arh. St. Buc., Casa regală, contabilitate — 1866—1947.

de plată și depozitate pentru a servi la construcția căilor ferate, au fost vindute și folosite pentru alte scopuri ¹⁰⁾.

Deși se descoperă metodele de jaf ale lui Strousberg, cit și participarea familiei regale la acestea și afaceristul necinstit este dat în judecată, statul român rămâne păgubit, datorită intervențiilor familiei domnitoare.

Intensificarea exploatarei maselor — urmare a politicii practicate de burghezie și moșierime în frunte cu regele — a făcut să crească ura și lupta maselor împotriva exploatareilor.

Ura maselor populare împotriva monarhiei, se va transforma într-o puternică tradiție de luptă antimonarhică, la lupta maselor participând și elemente înaintate din burghezie.

Mișcări largi antimonarhice au avut loc în Ploiești și Pitești. Puternica mișcare republicană din 1871 a exprimat nemulțumirea maselor față de politica antipopulară și antinațională a monarhiei, față de asuprirea capitalului străin, reprezentat prin Carol I. Adeziunea maselor la această mișcare a imprimat un caracter de luptă împotriva regimului burghezo-moșieresc în ansamblu.

Cu toate acestea, Carol a rămas în țară și nu pentru că ar fi simpatizat poporul român, considerat de membrii familiei sale „barbar” ¹¹⁾, ci din lăcomie față de sursele de venituri existente aici.

Ceea ce a justificat „jertfa lui Carol” ¹²⁾, cum era considerată de către părinți și rude, venirea în România a acestuia, a fost numai și numai setea de avere.

O expresie a disprețului lui Carol față de poporul român este și faptul că monarhia se înconjoară de străini, în special de germani, cărora le oferă surse de venituri imense.

Dintr-o situație statistică privind personalul fabricii de postav Azuga, în 1916, întocmit cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la înființare ¹³⁾, reiese că toate posturile de conducere (începând de la director pînă la submaistru) erau încredințate unor persoane de origine germană.

Reprezentant al militarismului prusac, Carol I, sub pretextul instruirii cadrelor militare, a invitat în țară ofițeri prusaci ¹⁴⁾ pentru care s-au cheltuit desigur fonduri stoarse din exploatarea maselor.

Înzestrarea armatei cu armament și muniții importate din Germania ¹⁵⁾ a fost un nou prilej de afaceri, atît pentru moșierime și burghezie cit și pentru monarhi, acesta fiind unul din principalii acționari ai firmei Krupp, furnizoare de armament.

Burghezia și moșierimea română, interesate în creșterea puterii monarhiei, au căutat să-l prezinte pe Carol ca pe un erou, un om divin, care a adus numai „belșug” în țară, atribuindu-i toate realizările poporului român.

Istoricii burghezi, pentru a mări popularitatea monarhului, denaturînd adevărul istoric, legau cîștigarea independenței de stat, năzuința de veacuri

¹⁰⁾ Ibidem, Carol I — Secretariat, — 1868.

¹¹⁾ Ibidem, corespondența particulară a lui Carol I.

¹²⁾ Ibidem.

¹³⁾ Ibidem, Bunuri private, Carol I — 1912.

¹⁴⁾ Ibidem, corespondența particulară a lui Carol I.

¹⁵⁾ Ibidem.

a poporului român, de ziua de 10 mai aniversarea sosirii în țară a lui Carol, domnul însuși insistând pentru aminarea proclamării independenței până la această dată.

Victoriile de pe cîmpul de luptă — expresie a croismului maselor populare — au fost prezentate de scribii moșierimii și burgheziei, ca rezultat al meritelor personale ale lui Carol. Istoriograful burghez N. Iorga, susținător al monarhiei, a trebuit să arate referitor la participarea lui Carol la războiul de independență, că aceasta a izvorât din „mindria rasei lui“¹⁶⁾ iar nu din dorința de a apăra interesele poporului român.

De altfel, cucerirea independenței și formarea unei Romîinii suverane, care să intre în sfera de influență germană, nu putea decît să fie pe placul familiei de Hohenzollern.

Dintr-o scrisoare de felicitare trimisă lui Carol de fratele său Leopold, reiese clar interesul și intențiile Germaniei față de România independentă. „România și-a făcut datoria la Dunărea de jos — sublinia Leopold — atît de importantă pentru comerțul german“¹⁷⁾.

Deși cucerirea independenței era o problemă deosebit de necesară pentru dezvoltarea țării noastre, burghezia și moșierimea în frunte cu regele nu au luat măsurile necesare în vederea pregătirii și echipării armatei.

În timp ce ostașii romîni, țărani și muncitori, neechipați și neînarmați își sacrificau viața în lupta pentru cîștigarea independenței, moșierimea și marea burghezie se îmbogățeau de pe urma afacerilor de război.

Cucerirea independenței de stat, în urma războiului din 1877—1878, a creat condiții pentru dezvoltarea capitalismului în România, a dus la creșterea comerțului intern și extern.

Dar, independența cîștigată prin lupta poporului, va fi subordonată economic și apoi politic, capitalului internațional, datorită politicii duse de regimul burghezo-moșieresc.

Roadele cîștigării independenței și le-au însușit burghezia și moșierimea care au uitat repede promisiunile făcute maselor pe cîmpul de luptă. Țăranii n-au fost împroprietăriți, nu s-au luat măsuri de îmbunătățirea situației lor, deși ei au adus cel mai mare aport în lupta pentru cîștigarea independenței.

Clasele exploatoare din România, indiferente de situația maselor, temîndu-se de lupta acestora, au căutat să întărească monarhia. În acest scop, în 1881, România este proclamată Regat. Transformarea țării în Regat, s-a făcut împotriva voinței și intereselor poporului. În scopul consolidării dinastiei, Carol solicită în 1880 lui Wilhelm I și Franz Iosef să-l sprijine în ceea ce privește proclamarea regatului.

Cu consimțămîntul lui Wilhelm I și al lui Bismark, Carol a semnat un act prin care se reglementa succesiunea la tronul Romîniei, pentru unul din fiii lui Leopold. Prin acesta tronul țării, devenea o posesiune a familiei Hohenzollern. Cu acest preț, Carol și-a asigurat chiar în prealabil, recunoașterea regatului din partea Germaniei și Austro-Ungariei.

Intenția monarhului era să-și mărească autoritatea, în ultimă instanță, să realizeze o domnie fără nici un control. Acest scop l-a urmărit și prin modificarea Constituției în 1884.

¹⁶⁾ N. Iorga, *Războiul pentru independența Romîniei*, Buc., 1927, p. 131.

¹⁷⁾ Arh. St. Buc., Casa regală, corespondența personală a lui Carol, I, 1878.

Pentru poporul român, proclamarea regatului a însemnat intensificarea exploatarei și a jafului. Mărirea listei civile la 3.500.000 franci aur, a însemnat stoarcerea unor sume și mai mari din sudoarea poporului. Moșierimea și burghezia română au oferit lui Carol, pentru a putea face față noilor cheltuieli, 12 moșii ale statului, reprezentând o suprafață de 132.112 ha, moșii cu care trebuiau să fie împroprietăriți țărani¹⁸⁾.

Aceste moșii, conduse de acum de o administrație centrală-subordonată Casei regale constituiau domeniile coroanei de care — cu toate că erau proprietatea statului — beneficia în întregime familia domnitoare.

Legea domeniilor coroanei prevedea pe lângă punerea acestor întinse suprafețe la dispoziția familiei domnitoare, dreptul de exploatare de către aceasta a solului și a subsolului, scutirea domeniilor de impozite, scutirea contractelor și a oricăror acte privind exploatarea domeniilor de plata taxelor de timbru și înregistrare.

Presa progresistă arată că „Pion al germanismului“ la Dunărea de jos Carol a împins țara „tot mai mult în brațele Germaniei și a politicii acesteia, fără a se preocupa un singur moment de interesele țării noastre“¹⁹⁾.

Un aspect al politicii antinaționale a lui Carol, a fost aderarea în 1883 la Tripla Alianță alături de Austro-Ungaria, Italia și Germania²⁰⁾. Aderarea la blocul puterilor centrale s-a făcut în urma presiunilor lui Carol și aceasta a însemnat pentru țară intrarea necondiționată sub dominația germană, renunțarea la întregirea națională, la lupta pentru unirea Ardealului, aflat sub dominație habsburgică, cu vechiul regat.

Carol a încheiat tratatul din 1883, cu toate că opinia publică era ostilă și indignată de atitudinea brutală a Austro-Ungariei și de pretențiile ei, în ceea ce privește chestiunea Dunării și situația românilor din Transilvania.

Prin acest tratat, Germania și-a asigurat controlul politicii externe a României, putând obliga România să-i pună la dispoziție resursele militare și economice în cazul izbucnirii unui război între Germania și altă țară.

Încheiat în strict-secret de către Carol și Brătianu, acest tratat nu a fost cunoscut de opinia publică, nici măcar de membrii cabinetului. Tratatul a fost reinnoit în anii următori, fără a se ține seama de aspirațiile și lupta maselor populare pentru eliberare de sub jugul Austro-Ungar, pentru desăvârșirea unirii naționale.

Datorită politicii reacționare, ura poporului împotriva monarhiei a crescut mereu, iar mișcarea antidinastică s-a dezvoltat simțitor. În presă apar din ce în ce mai multe critici la adresa monarhiei, critici ce demască caracterul reacționar al acestei instituții.

Dacă pentru burghezie și moșierime aniversarea sosirii în țară a lui Carol era o sărbătoare și un mijloc de a-și arăta încă o dată credința față de monarh, pentru mase însemna creșterea obligațiilor și datoriilor către stat. Ziarul „Adevărul“ ce s-a remarcat prin proteste vehemente împotriva monarhiei arăta că ziua de 10 mai e zi de doliu, „zi de doliu trebuie să

¹⁸⁾ Arh. St. Buc., Casa regală. Domeniile coroanei.

¹⁹⁾ „Adevărul“ anul V, nr. 1175, din 4 mai 1892, p. 1, col. 5.

²⁰⁾ Originalul tratatului încheiat în secret, în 1883, de Carol I cu puterile centrale se află în depozitele Arh. St. Buc. (Casa regală, Secretariat Carol I).

rămână“, se sublinia în ziar „pînă vom izgoni pe străinul din mijlocul nostru“²¹⁾).

Chiar și unii reprezentanți ai burgheziei arătau că instituția monarhică era „izvorul întregului rău“²²⁾.

Izbucnirea puternicei răscoale țărănești din 1888 a creat o panică deosebită în rîndul moșierilor și a marii burghezii. Speriați, exploataatorii cereau monarhului să ia măsuri urgente pentru înăbușirea răscoalei.

Regele a contribuit direct la intensificarea exploatării, el sancționînd toate legile prin care le erau impuse țăranilor obligații peste puterile lor. Carol, fiind el însuși unul din cei mai mari moșieri, a creat țăranilor de pe moșiile și domeniile regale o viață grea, plină de sărăcie și mizerii. Sătenii din comunele învecinate cu domeniile sau moșiile regale, după ce le-au fost răpîte pășunile, pădurile și izlazurile, au fost siliți să lucreze în schimbul dreptului de pășunat pe moșiile regale. Administratorul domeniilor — Borca — arăta într-o scrisoare că pentru mărirea veniturilor nu este altceva de făcut decît numai „a se face ceva înscrisuri“ prin care locuitorii din această comună să fie obligați să muncească în contul valorii finețelor pe un alt domeniu regal Broșteni²³⁾.

Declarînd „patria în pericol“, guvernul dădea ordine categorice: să se înăbușe răscoala „cu orice preț și fără cruțare“, să se „tragă în carne“²⁴⁾.

Înăbușirea răscoalei s-a făcut cu știința și din ordinul regelui, acesta fiind șeful armatei.

Răscoala țăranilor din 1888 a fost sprijinită de clasa muncitoare, care s-a situat alături de țărani în lupta împotriva exploatării. Presa muncitorească arăta că: răscoala era „izvorită din sărăcia fără de margini“ a țăranilor „flămînzi și împilați“²⁵⁾. Cercul muncitorilor din București a apărut țărănimea și a cerut tuturor muncitorilor să facă acest lucru: „Muncitori, numai voi știți ce-i amarul și sărăcia, numai voi știți ce va să zică robia muncii, numai voi puteți să înțelegeți pe cei care, disperați de lipsă și nedreptate“...²⁶⁾ s-au ridicat la luptă.

Sfîrșitul secolului al XIX-lea a marcat începuturile capitalismului monopolist din România și pătrunderea mai accentuată a capitalului străin în economia țării. Capitalul străin atras de rata profitului mare pe care o putea obține în România, își întărește pozițiile în economie, folosind în acest scop complicitatea politicianilor și a capitaliștilor romîni.

Împlinirea în 1906 a 40 de ani de jefuire de către monarhie a poporului romîn, a constituit pentru guvernul conservator aflat la conducere, o nouă ocazie pentru a-și dovedi slugărnicia față de Carol și un mijloc de a întări monarhia prin propagandă demagogică.

Expoziția jubiliară, organizată în acest scop, urmărea să ascundă, prin fast și lăudăroșenie, mizeria în care se zbătea poporul. Starea de fapt a maselor, confirmată numai peste un an de izbucnirea răscoalei din 1907,

²¹⁾ „Adevărul“ an IV, nr. 1518, din 10—11 mai 1893 p. 1 col. 3.

²²⁾ Ibidem, nr. 1522 din 15 mai 1893, p. 1, col. 1.

²³⁾ Casa regală, Domeniile coroanei.

²⁴⁾ Documente, Răscoala din 1888, Buc. 1950, p. 12, 215.

²⁵⁾ „Dezrobirea“, din 2/14 apr. 1888, an. 1, nr. 17 p. 1, col. 2.

²⁶⁾ Ibidem, din 9/21 apr. 1888, an. 1, nr. 17, p. 1, col. 2.

este arătată în manifestul-rechizitorial al cercului Romînia muncitoare „40 de ani de sărăcie, de robie și rușine“.

Cauzele răscoalei din 1907 sînt adinec înrădăcinate în viața economică și socială a țării. Puternica concentrare a pămîntului în mîinile moșierilor, lipsa de pămînt a țaranilor, condițiile grele impuse acestora la învoielile agricole au dus la creșterea nemulțumirii maselor țărănești și la adîncirea contradicțiilor de clasă.

Unirea forțelor politice, ale coaliției burghezo-moșierești pentru reprimarea răscoalei, demonstrează încă o dată caracterul reacționar al alianței burghezo-moșierești, faptul că la baza sa a stat înăbușirea luptei maselor. Moșierimea și burghezia s-au strîns „în jurul tronului, așteptînd de acolo salvarea“²⁷⁾. Și, într-adevăr, monarhia nu a înșelat speranțele supușilor săi, luînd cele mai drastice măsuri pentru restabilirea ordinii. Folosirea forțelor militare ale țării, cu aprobarea regelui, el fiind conducătorul armatei, în scopul reprimării cu cruzime a luptei țărănimii, demonstrează că atunci cînd pozițiile claselor exploatatoare sînt în primejdie, acestea pot recurge la cele mai barbare mijloace pentru a și le apăra. Ofițerii, conducători ai represiviunilor, raportau că „măsurile ordonate se execută fără cea mai mică întîrziere, cu toată energia“²⁸⁾.

Izbucnirea războiului mondial, „război imperialist prădalnic și anti-pro'etar“²⁹⁾, a determinat intensificarea luptei dintre reprezentanții grupărilor politice ale claselor exploatatoare din Romînia. Grupul filo-german era pentru participarea Romîniei la război, alături de Austro-Ungaria și Germania. O altă grupă, oscilatoare, susținea neutralitatea, în timp ce burghezia legată mai mult de capitalul anglo-francez, milita pentru alianță cu Antanta.

Carol I, sprijinit de moșierimea conservatoare, dorind să respecte tratatul încheiat în 1883 cu puterile centrale, era pentru intrarea imediată a țării în război, alături de Austro-Ungaria și Germania.

După declanșarea războiului, statele din cele două tabere beligerante au continuat fiecare lupta începută încă din perioada pregătirii războiului, pentru atragerea Romîniei în război.

Convingîndu-se de avantajele neutralității, guvernul burghezo-moșieresc a dus o politică de duplicitate, negociînd cu ambele tabere.

Urmare a influenței mai mari pe care a avut-o gruparea legată de capitalul anglo-francez a fost intrarea Romîniei în război alături de Antanta. Intrarea în război împotriva puterilor centrale n-a fost determinată de interesele vitale ale poporului român ci de scopurile anexioniste, reacționare ale burgheziei și moșierimii romîne.

O dată cu izbucnirea războiului mondial, clasele dominante din Romînia au dezlănțuit un val de teroare împotriva clasei muncitoare, participarea la război fiind în fond continuarea pe plan extern a politicii interne reacționare.

Deși în perioada de neutralitate armată, burghezia și moșierimea duceau tratative cu părțile beligerante pentru a obține din intrarea Romîniei în război beneficii cît mai mari, guvernul nu a luat nici o măsură pentru a echipa și pregăti armata.

²⁷⁾ Monitorul oficial, din 11 martie 1907, p. 8.

²⁸⁾ Documente privind răscoala din 1907, vol. I, p. 804.

²⁹⁾ V. I. Lenin, „Falimentul internaționalăi a II-a“, Opere, vol. 21, p. 199.

În urma înfrîngerilor suferite, autoritățile și armata s-au retras în Moldova. Teritoriile evacuate, au fost ocupate de autoritățile germane care au introdus un regim de teroare violentă și jafuri, fiind sprijinite în practicarea acestora, pe de o parte de autoritățile statului român ce au rămas pe teritoriul evacuat pentru a înăbuși lupta maselor, iar pe de altă parte, de conducătorii grupării filo-germane deveniți complici.

Prin tratatul de pace de la București, din 7 mai 1918, se răpea o parte din teritoriul țării.

Deși clauzele prevăzute în tratat asigurau burghezia de sprijinul imperialismului german în înăbușirea luptei poporului, încheierea armistițiului și a tratatului de pace nu a putut opri creșterea luptei revoluționare din țară. Elementele înaintate ale clasei muncitoare, demascînd planurile moșierimii și burgheziei de a lupta împotriva tînarului stat sovietic, au arătat că singura cale pentru încheierea unei păci democratice era lupta revoluționară împotriva claselor exploatoare.

Schimbările survenite pe front, înfringerea Germaniei de către Antantă au determinat clasele dominante din România să se alăture din nou imperialismului Antantei, colaborînd cu aceștia în scopul transformării Romîniei într-o bază de atac împotriva Puterii Sovietice.

În vederea unei agresiuni împotriva tînarului stat sovietic, guvernul a luat măsuri pentru a înăbuși lupta maselor și a liniști spatele frontului. O astfel de încercare a fost masacrul din Piața Teatrului Național din 13 decembrie 1918, la organizarea căruia a participat și monarhul, vîrf al reacțiunii interne.

După singeroasa represiune din Piața Teatrului Național, generalul Mărgineanu care a condus acțiunea a fost primit la Palat și, după cum reiese din memoriile sale, a fost decorat de rege și sărutat pe ambii obraji, din recunoștință pentru felul în care a știut să apere interesele exploataților³⁰⁾.

Încercarea reacțiunii din țară de a decapita mișcarea muncitorească prin masacrul organizat la 13 decembrie a eșuat, avîntul revoluționar al maselor neputînd fi stăvilit.

Cu toată teroarea dezlănțuită de burghezie și moșierime, lupta revoluționară a maselor cunoaște o permanentă creștere, ridicîndu-se totodată la un nivel superior. Lupta politică se dezvoltă cuprinzînd aspecte variate: de la lupta împotriva cenzurii, la stării de asediu pînă la acțiuni deschise pentru apărarea Rusiei Sovietice, pentru pace.

Partidul Comunist din România, făurît în focul luptelor revoluționare, a continuat tradiția luptei antimonarhice a mișcării muncitorești și a ridicat pe o treaptă superioară această luptă, încadrînd-o în lupta generală pentru transformarea revoluționară a societății.

Situația economică și socială a Romîniei după primul război mondial, continuă să fie grea. Economic, țara continuă să aibă o industrie slab dezvoltată, iar producția, al cărei nivel a scăzut în timpul războiului, se dezvoltă în ritm lent.

³⁰⁾ Gh. Stoica, *Luptele din 13 decembrie 1918*, Ed. Politică, Buc., p. 16.

Redresarea economică, deși lentă, a întărit pozițiile mării burghezii o dată cu dezvoltarea celor mai înalte forme ale capitalismului monopolist în economia țării. Se accentuează concentrarea capitalului și se întărește capitalul financiar.

În vârful piramidei exploatatorilor se situa monarhia. Ferdinand de Hohenzollern, care a ocupat tronul din 1914, este unul din cei mai mari moșieri și capitaliști ai țării. Acesta devine deținătorul unei averi imense, concretizată în moșii, fabrici, numerar în bănci din țară și străinătate, acțiuni la numeroase întreprinderi industriale.

Pînă în 1927 regele a acaparat acțiuni la întreprinderile: Energia, Cantacuzino (ciment), Letea (hîrtie), Societatea fostă Götze, fabrica de hîrtie Bușteni, fabrica de postav Azuga, Generala petrolieră, fabrica de bere Azuga, ș.a.m.d. Ferdinand mai avea numerar disponibil, în valută străină, la Bank of Roumania, Comptoir National d'Escompte Paris, Louis Dreyfuss Paris, Schweizerische Kreditanstalt, Deutsche Bank Berlin, Diskonto-Gesellschaft Berlin, Credito Italiano Milano, Österreichische Kreditanstalt Wien³¹).

Situația economică grea a României și intensificarea pauperizării maselor, s-a datorat și faptului că burghezia și moșierimea au înfeudat țara imperialiștilor străini. În această perioadă, are loc o puternică ofensivă a monopolurilor franceze, engleze și americane, pentru acapararea bogățiilor țării. Împrumuturile înrobitoare contractate de guvernul român la imperialiștii străini, au dus la accentuarea dependenței financiare a României de statele imperialiste.

Țara a fost transformată de către imperialiști într-o bază de atac împotriva Rusiei sovietice și a mișcărilor revoluționare din țările vecine.

Promisiunile făcute maselor de către burghezie și moșierime, sub presiunea valului revoluționar în timpul războiului, de a se înfăptui reforma agrară, au avut scopul de a împiedica unirea în luptă a muncitorilor și țăranilor, dovadă fiind faptul că reforma agrară a fost parțial legiferată a doua zi după masacrul din piața Teatrului Național.

Datorită luptei maselor și creșterii mizeriei în urma războiului, regimul burghezo-moșieresc a trecut printr-o puternică criză politică ce s-a oglindit în special în instabilitatea guvernamentală.

Perioada de stabilizare relativă și vremelnică a capitalismului în România s-a caracterizat prin concentrarea și centralizarea capitalului și prin pătrunderea și mai accentuată a capitalului străin.

Regimul burghezo-moșieresc și monarhia s-au întărit și prin promulgarea în 1923 a noii Constituții, care anula prin formulări echivoce cuceririle obținute de mase în perioada avîntului revoluționar.

Speriate de creșterea luptei maselor, pentru a-și întări pozițiile zdruncinate de criza economică din 1929 — 1933, burghezia și moșierimea, au adoptat o serie de măsuri cu caracter antimuncitoresc.

³¹) Arh. St. Buc., Casa regală, Succesiunea regelui Ferdinand, 1927.

În anul 1930 a fost adus Carol al II-lea care a căutat să-și impună, paralel cu influența în economie, o guvernare personală, pregătind dictatura deschisă. Pentru realizarea acestui plan, Carol al II-lea preconiza introducerea unei noi legi a presei, abrogarea sistemului de alegeri municipale pe județe, numirea la fiecare regiune a unui prezident regal. De asemenea, trebuia să se revadă organizarea jandarmeriei, sporindu-se considerabil efectivul acesteia. Urma ca introducerea acestor măsuri să fie însoțită de dizolvarea ambelor camere, iar guvernarea să se facă prin decrete-legi. Nereușita instaurării dictaturii încă din 1931, datorită luptei clasei muncitoare și a schimbării situației interne și externe, n-a însemnat că fostul rege Carol al II-lea a renunțat la acest lucru. Din contră, prin întreaga sa politică el pregătea instaurarea dictaturii personale.

Reacțiunea a intensificat în această perioadă teroarea împotriva organizațiilor democratice, antifasciste, sprijinind în schimb acțiunile teroriste ale fasciștilor.

Ne mai putând conduce cu vechile mijloace, burghezia și moșierimea din România se orientau spre fascism, crescând și întărind o serie de organizații fasciste, în special Garda de fier.

În convorbirea dintre generalul Cihosky — fost ministru de război — și Gh. Furdui, președintele Uniunii Naționale a Studenților, din 25 octombrie 1936, aceștia subliniau faptul că : „Maniu are toată admirația pentru Garda de fier și de aceea așteaptă de la ea un gest simbolic să poată această organizație în fruntea tuturor, ca una din cele mai morale“³²⁾.

Paralel cu lupta împotriva maselor guvernele lui Carol al II-lea militarizează economia națională în vederea participării la războiul antisovietic.

Regele, care deținea o avere considerabilă, devine acționar la principalele întreprinderi metalurgice (Reșița, Titan, Nădrag, Calan), industriale și bancare.

Continuând politica de sprijinire a pătrunderii capitalului străin în economia țării, Carol al II-lea a asigurat condiții avantajoase de exploatare a resurselor țării reprezentanților imperialismului mondial.

Agent al finanței internaționale, sluga a imperialismului agresiv, fostul rege Carol al II-lea a dus o politică de trădare a intereselor țării, oferind bogățiile țării imperialiștilor străini.

Interesul familiei regale pentru pătrunderea capitalului străin în economia țării, merge pînă acolo încît aceștia propun imperialiștilor străini colaborarea.

Într-o corespondență între W. E. Colestin, reprezentantul Societății Internaționale de Hidrocarburi (International Hydrocarbon-Corporation New-York) și Carol al II-lea, referitoare la proiectul de colaborare cu bancherii și industriașii englezi și americani, în vederea unei investiții de capital în România, pentru o industrie pe bază de hidrocarburi, se aduc mulțumiri

³²⁾ Ibidem, Secretariat, Carol II/1936.

regelui pentru că „a fost atât de amabil“ să atragă „atenția asupra vastelor resurse minerale de bauxită“ existente în România³³⁾.

Imperialiștii străini, atrași de bogățiile țării și de avantajele investițiilor de capital în exploatarea acestora, se grăbesc să-l asigure pe Carol al II-lea că „au dat ordin imediat Departamentului de cercetări atât în Europa cât și în America să facă studii exhaustive asupra acestei chestiuni și să înainteze rapoarte cât de repede posibil“, subliniind că „sintem în mod deosebit interesați în stabilirea unei astfel de industrii în România, pentru care am și contractat deja cu onoratul dv. guvern...“ și că „apreciem în mod deosebit interesul majestății voastre cât și informarea și sprijinul pentru continuarea acestui proiect“.

Tendința de acaparare a noii piețe și surse de materii prime, se manifestă prin graba cu care imperialiștii susțin să negocieze, subliniind că „este necesar un contact permanent și definitiv cu guvernul majestății voastre pentru gazele naturale“.

Situația maselor în această perioadă, s-a înrăutățit: s-a intensificat exploatarea, a crescut prețul produselor industriale paralel cu menținerea salariilor la un nivel scăzut.

Contrar celor afirmate de reprezentanții regimului burghezo-moșieresc referitor la situația țăranilor de pe moșiile și fermele regale — mizeria și suferințele acestora, sint din cele mai mari. Țăranii din comuna Poeni, județul Iași se pling că administratorul domeniului coroanei din acel județ practica abuzuri revoltătoare, mergînd de la impunerea unor condiții foarte grele de muncă pînă la interzicerea culegerii de fructe sălbatice din pădure³⁴⁾.

Pagini întregi de ziare au preamărit în timpul regimului burghezo-moșieresc „bunătatea“ regelui, popularizînd în mod demagogic „operele“ sale de binefacere.

Referitor la orfelinatul agricol din Zorleni, unde erau întreținute de către casa regală cîteva zeci de copii orfani, s-a subliniat cu toate ocaziile situația materială „bună“ ce le-a fost creată.

Mizeria, foamea, lipsa de îmbrăcăminte și suferințele îndurate de acești copii reies însă din plîngerea pe care în 1932 au trimis-o regelui, cit și din rapoartele eforilor orfelinatului sau din constatările unor comisii de control. Într-o plîngere din 24 iunie 1932, orfanii protestau împotriva condițiilor neomenești de muncă ce li s-au impus, a hranei neigienice și insuficiente, a lipsei îmbrăcăminte³⁵⁾.

Împotriva copiilor „răsculați“ — cum a fost apreciat gestul acesta de palat — s-au făcut numeroase anchete. Nu se putea ierta acestor copii îndrăzneala de a fi spus adevărul. Măsurile ce s-au luat în urma anchetelor, urmăreau umilirea, supunerea „nemulțumiților“, nicidecum îmbunătățirea con-

³³⁾ Ibidem, Secretariat, Carol II, 1932, p. 338.

³⁴⁾ Ibidem, Secretariat Carol II, 1938.

³⁵⁾ Ibidem, Orfelinatul agricol Zorleni. Crezînd cu naivitate că regele nu cunoaște situația lor grea, copiii îi cereau acestuia să ia măsuri împotriva abuzurilor personalului de conducere al orfelinatului care le consuma alimentele subliniind că datorită lipsurilor pe care sint siliți să le îndure sint expuși deseori îmbolnăvirilor. Arh. St. Buc., Casa regală, „Orfelinatul agricol Ferdinand Zorleni“, 1932.

dițiilor lor de viață. Indiferența și nepăsarea față de copiii din orfelinat este demonstrată și de starea jalnică în care zeci de ani a fost lăsată clădirea orfelinatului. Un raport din 1946 descria în felul următor orfelinatul: „...o clădire dărăpănată încă din anul 1940, cu acoperișul desprins din cauza furtunii din 14 iulie, cu lemnăria putrezită sau stricată, fără geamuri; vîntul, ploaia și zăpada suflau din toate părțile iar bufnițele și cucuvelele și-au găsit adăpost în această clădire care lasă impresia a fi părăsită”³⁶⁾.

În general, în această perioadă, locuințele insalubre, lipsa de asistență medicală, ravagiile făcute de boli, nu au mai putut fi ascunse nici de autoritățile regimului burghezo-moșieresc, care foloseau cele mai perfide metode pentru a stăvili lupta maselor împotriva exploatării.

În aceste condiții, singurul partid politic care a luptat împotriva reacțiunii în frunte cu monarhia, a fost Partidul Comunist. Continuuind tradițiile de luptă antimonarhică, apărind interesele maselor populare, P.C.R. a demascăat teoriile reacționare ale burgheziei care căutau să creeze iluzii maselor exploatare, prezentîndu-l pe rege ca apărătorul lor, urmărind prin aceasta să abată masele de la lupta revoluționară. P.C.R. arăta „...nu există regi ai poporului, regele e al burgheziei și moșierimii, ale căror interese le reprezintă”³⁷⁾.

Partidul a subliniat că politica regelui este politica celor mai reacționare cercuri ale burgheziei și moșierimii.

În fața măsurilor de fascizare a țării, comuniștii au mobilizat masele la lupta antifascistă, pentru apărarea libertăților democratice. Cercurile reacționare ale burgheziei și moșierimii, în goană după noi profituri, „au nevoie — se arată în organul central de presă al partidului — pentru exercitarea nestingherită a jafului lor hrăpăreț de instaurarea deschisă a dictaturii fasciste, care să înăbușe în singe revolta poporului muncitor”³⁸⁾.

Lupta maselor condusă de partid, împotriva militarismului, a stării de asediu, de cenzurii, pentru înlăturarea regimului de exploatare, era îndreptată și împotriva monarhiei, deoarece regele era „cel mai hotărît partizan al stării de asediu, al cenzurii și al măsurilor de teroare...”³⁹⁾.

În urma analizei raportului de forțe și a contradicțiilor dintre acestea, P.C.R. stabilește linia strategică și tactică a partidului (Congresul al V-lea al P.C.R.). În fața pericolului instaurării fascismului, care amenința interesele vitale ale maselor, Partidul Comunist din România mobilizează toate forțele din țară.

În legătură cu înrăutățirea situației maselor, în 1933, P.C.R. sublinia că monarhia este o „nesățioasă lipitoare, pe spinarea păturilor producătoare, care încasează 42.000.000 lei pe an prin lista civilă, în timp ce muncitorilor, funcționarilor, pensionarilor, li se scad neconținut salariile și pensiile, în timp ce șomerii se sting prin foame și lipsuri, iar școlile și spitalele se închid cu sutele”⁴⁰⁾.

³⁶⁾ Ibidem, 1946.

³⁷⁾ Arhiva C.C. P.M.R. fond 1, dos. 132, f. 123.

³⁸⁾ „Scinteia”, nr. 10, din 8 martie 1932.

³⁹⁾ Ibidem.

⁴⁰⁾ Arhiva Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., fond 1, dos. 132, f. 123.

Lupta maselor condusă de partid împotriva exploatării, pentru înlăturarea regimului burghez-moșieresc ia avânt în perioada crizei economice din 1929—1933, culminând cu eroicele lupte ale muncitorilor cefești din februarie 1933

Din ordinul lui Carol al II-lea, zeci și sute de muncitori cefești au căzut uciși și răniți de gloanțe în curtea Atelierelor Grivița, peste 2 000 fiind arestați.

Participarea regelui Carol al II-lea la organizarea sângerosului masacru, reiese din răspunsul dat de acesta la interviul ziaristului Geo London — reprezentantul ziarului „Le Journal”. Carol justifica, prin acest răspuns, masacrul.

„Vreau mai cu seamă să știți — sublinia Carol al II-lea, — că nici la mine, nici la cei care au sarcina de a conduce această țară nu se va găsi nici un fel de slăbiciune față de făuritorii de tulburări⁴¹⁾).

Condamnând politica teroristă de reprimore a luptei revoluționare, P.C.R. sublinia :

„Simțind că ura și lupta revoluționară a poporului muncitor crește și amenință viața de belșug și trândăvie, Carol al II-lea este în fruntea acțiunilor de asasinare a muncitorilor și țăranilor în luptă⁴²⁾).

În timp ce masele se zbăteau în cea mai neagră mizerie și incultură, familia regală cheltuia sume stoarse din sudoarea poporului muncitor.

Sfidind mizeria maselor, familia domnitoare risipea valuta țării pentru lux și desfrâu. Zeci de ani poporul nostru a suportat cheltuielile pentru întreținerea palatelor regale din străinătate⁴³⁾. În 1931, pentru întreținerea Castelului Fabron din Franța, s-a cheltuit valută în valoare de 160.000 lei⁴⁴⁾. Regina Maria a cheltuit numai în voiajul de la Spitzburg în vara anului 1933 suma de 1.042.425 lei în timp ce în țară urmările crizei economice se făceau din ce în ce mai simțite. Numai valoarea pierderilor prin schimbul de valută în cursul voiajului s-a ridicat la 19.671 lei⁴⁵⁾.

Pentru plățile externe ale casei regale — între 1934—1939 — statul a dat familiei regale valută în valoare de 700.000.000 lei⁴⁶⁾.

Pe lângă sumele plătite de stat familiei domnitoare pentru plăți interne și externe, s-au mai dat monarhului diverse monede jubiliare de aur a căror valoare s-a ridicat într-un singur an — 1939—1940 — la suma de 7.444.992 lei.

Risipa pe care o făcea monarhul cu familia sa a fost mascată în fața maselor în mod demagogic, scop în care a fost înființat și serviciul ajutoarelor din cadrul Casei regale. Din sumele atribuite acestui serviciu, infime pe lângă cele risipite de familia domnitoare, se ofereau mai mult cadouri slugilor credincioase.

⁴¹⁾ „Universul”, nr. 51, din 28 februarie 1933,

⁴²⁾ Arhiva Institutului de Istorie de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. nr. 8, 1938, p. 150.

⁴³⁾ Castelul Sigmaringen — din Germania, Fabron din Franța, Vila Sparta din Florența etc.

⁴⁴⁾ Arh. St. Buc., Casa regală, contabilitate — 1931.

⁴⁵⁾ Ibidem, Regina Maria.

⁴⁶⁾ Ibidem, Carol II — Secretariat, 1940.

Comuniștii au demască slugărnicia burgheziei și moșierimii și a scribilor lor, care apărau ideea monarhică, prezentându-l pe rege ca ceva „divin“, preamărindu-i „bunătatea“.

„Ideologii burghezi, subliniază un document al P.C.R., preamăresc bunătatea regelui, răspindesc vești că a dăruit orfanilor, văduvelor, cite ceva, dar nu se spune nimic de sutele de milioane furate din munca maselor muncitoare“⁴⁷⁾).

Carol al II-lea, în jurul căruia s-au grupat cele mai reacționare vîrfuri ale burgheziei și moșierimii, a sprijinit aceste elemente în înfăptuirea politicii lor reacționare.

Între diferitele grupări burghezo-moșierești existau contradicții în ceea ce privește acapărarea puterii. Dorind instaurarea unui regim forte, fiecare din grupările politice urmărea să fie în fruntea acestui regim.

Camarila regală urmărea să înlăture grupările rivale, să acapareze puterea și să instaureze dictatura personală. Rivalitatea dintre grupările politice burghezo-moșierești este susținută de puterile imperialiste, fiecare dintre acestea sprijinind gruparea ce le reprezenta mai bine interesele.

Carol era unul dintre îndrjiții luptători anti-comuniști, membru participant la organizațiile internaționale anti-bolșevice.

„Comitetul de inițiativă internațională anti-bolșevică“ la care participau reacționarii din țările Europei, primește din partea lui Carol — în mai 1930 — propuneri de acțiuni anti-bolșevice⁴⁸⁾. Pentru sprijinul pe care îl da Comitetului, vice-președintele acestuia Paul Theodore Crivez îi aduce mulțumiri, exprimîndu-și totodată încrederea în ajutorul dat de Carol pe care îl consideră „stîlp al ordinii în estul Europei“⁴⁹⁾).

A existat o permanentă colaborare între rege și conducătorii acestor organizații, colaborare al cărei rezultat a fost înăsprirea terorii și desființarea libertăților democratice, introducerea stării de asediu. Colaborarea între rege și fasciști a avut la bază lupta împotriva partidului comunist, pregătirea războiului antisovietic, apropierea față de Germania, apropiere ce s-a concretizat în aservirea economică a țării hitlerismului.

Dacă au fost oarecare fricțiuni între regele Carol al II-lea și conducătorii organizațiilor fasciste, acestea se explică ca „o luptă între doi concurenți la postul de dictator al României la ordinele lui Hitler“⁵⁰⁾.

Este semnificativ faptul că la 1 septembrie 1933 centrele conducătoare ale organizațiilor fasciste Garda de fier și L.A.N.C. „comunică membrilor devotați că acțiunea lor ar avea consimțămîntul tacit al guvernului“ și că „ar fi un ordin dat de sus organelor judecătorești ca nici un membru din Garda de fier și Ligă să nu fie condamnat pentru delictе politice“⁵¹⁾.

Sprijinirea fascismului, lichidarea treptată a libertăților democratice, promulgarea unor legi în favoarea exploatatorilor, întreaga politică promo-

⁴⁷⁾ Arhiva C.C. al P.M.R. Fond 1, dos. 132/1953 f. 148.

⁴⁸⁾ Arh. St. Buc., Casa regală, Cabinet extern, 1930.

⁴⁹⁾ Ibidem.

⁵⁰⁾ Arhiva C.C. al P.M.R. Fond 1, dos. 218/1938, f. 165.

⁵¹⁾ Arh. St. Buc., Casa regală — Secretariat, Carol I, 1933.

vată de Carol al II-lea au dus la aservirea totală a maselor, burgheziei și moșierimii.

Clasele exploatare din România, a căror poziție se clătina, văzându-și situația amenințată, au fost nevoite, pentru a se menține la conducere, în condițiile creșterii luptei revoluționare, să folosească alte metode de guvernare mai reacționare. Instaurarea dictaturii regale, în februarie 1938, urmare a adâncirii crizei politice, a dovedit șubrezenia regimului burghezo-moșieresc.

Dictatura regală a fost dictatura celor mai reacționare și mai agresive elemente ale capitalismului monopolist român și moșierimii române, care au încredințat întreaga putere regelui, în scopul stăvilirii mișcărilor revoluționare.

Instaurarea dictaturii regale a lui Carol al II-lea cu complicitatea conducătorilor partidelor burgheze a însemnat o nouă etapă în fascizarea țării, a dus la adaptarea unei constituții de tip fascist, și alte măsuri fasciste care au înăsprit exploatarea, supunând clasa muncitoare la un regim de teroare polițienească⁵²).

Se intensifică campania de demascare a politicii reacționare a monarhiei de către P.C.R. prin manifeste și broșuri. Înmulțirea acestora devine o problemă pentru autoritățile statului burghezo-moșieresc, care, pe lângă încercările de a stăvili lupta maselor, iau măsuri de a fi distruse documentele „ofensatoare la adresa suveranului“.

Ordinul din 15 sept. 1938, dat de Armand Călinescu, era categoric: „aceste documente nu se vor mai înregistra și nu se vor mai trimite nici pentru informare organelor superioare deoarece asemenea acte nu trebuie să figureze în arhivele oficiale“. Ordinul specifica că trebuie verificate arhivele și distruse asemenea imprimare dacă ele ar exista⁵³).

Pentru a împiedica unirea muncitorilor și țăranilor de diferite naționalități împotriva exploatării, dictatura regală a dus o politică de învrăjpire a lor. Se cultivă ura șovină în școli, universități și armată. Mii de muncitori și funcționari sint izgoniți din servicii pentru nereușita la examenul de limba română⁵⁴), introdus tocmai în acest scop. Se promovează o politică de „rominizare“ forțată, sint interzise organizațiile culturale ale minorităților naționale.

Partidul comunist a arătat maselor că unul din mijloacele de împiedicare a creșterii mișcării revoluționare, folosit de regimul de exploatare, în fruntea căruia era regele, a fost învrăjbirea prin naționalism și șovinism a oamenilor muncii. „Masele trebuie să știe — a arătat partidul — că dușmanul nu e muncitorul sau țăranul ungur, evreu sau alt neam. Dușmanii sint capitaliștii și moșierii de orice neam, în frunte cu bestia regală, care jupoaie de vii pe toți cei ce muncesc...“⁵⁵).

Dictatura regală a înăsprit teroarea împotriva mișcării muncitorești și regimul politic din închisori, în scopul distrugerii fizice și morale a comuniștilor, s-a orientat tot mai mult spre Germania hitleristă.

⁵²) Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvântări*, ed. IV, Buc., 1955, p. 379.

⁵³) Arh. St. Iași, Rezidența regală a ținutului Prut, dos. 308/1938, p. 15

⁵⁴) Arh. St. Buc., Casa regală Măreșalat Carol II.

⁵⁵) „Scinteia“, nr. 8, din 10 martie 1938.

Carol al II-lea ca și virfurile claselor exploatatoare a consimțit la predarea nordului Ardealului, neținând cont de interesele și sentimentele poporului care ar fi dorit să opună rezistență, să se împotrivescă chiar cu armele aplicării hotărârii arbitrare de la Viena.

În aceste momente grele pentru țară, Partidul Comunist din România, singurul luptător consecvent pentru independența națională, a promovat o politică care corespundea dorinței poporului, a demascat și condamnat odiosul dictat, arătând că „au hotărît la Viena soarta poporului ardelean. Au hotărît acolo în contra noastră și fără să ne întrebe. Hotărârile de acolo au slujit intereselor militare și imperialiste ale puterilor axei și dominației pe mai departe a marilor proprietari români și maghiari care stau în slujba lor“⁵⁶⁾.

Prin aruncarea țării în brațele Germaniei hitleriste, prin ducerea unei politici dușmănoase față de U.R.S.S., burghezia și moșierimea, în frunte cu Carol al II-lea au pregătit condițiile pentru participarea României la războiul antisovietic.

În fața creșterii luptei maselor populare, cercurile burghezo-moșierești au trecut puterea legionarilor în frunte cu Antonescu.

Printr-un decret regal, din 5 septembrie 1940, Carol îl investește pe Ion Antonescu cu depline puteri în conducerea statului, iar la 6 septembrie Mihai, devenit rege, îi acordă generalului Antonescu funcția de conducător al statului.

Dictatura militară fascistă, sprijinită de cele mai reacționare grupări politice a tîrît țara noastră în războiul antisovietic.

Clasele exploatatoare din țara noastră urmăreau să realizeze profituri uriașe de pe urma războiului, să-și consolideze puterea economică și politică, să abată atenția maselor populare de la lupta revoluționară. Ele sperau să rezolve contradicțiile interne prin anexare de noi teritorii.

Șefii partidelor „istorice“ au contribuit la aducerea la putere a dictaturii militare-fasciste.

În noaptea de 3—4 septembrie 1940, Maniu se întâlnește la Ploiești cu I. Antonescu și, de comun acord, au stabilit formarea guvernului Sima-Antonescu, ambii fiind de părere ca ultimul să-i ceară regelui abdicarea.

Dinu Brătianu îl socotea pe Antonescu ca „omul cel mai util“ în acel moment, fiind un mare patriot⁵⁷⁾.

Începînd din 6 septembrie 1940 conducătorii partidelor „istorice“ i-au dat lui Antonescu sprijin direct. În ziua de 7 septembrie 1940, ziarele au publicat comunicatele Partidului național liberal și Partidului național țărănesc, prin care acestea cereau membrilor să-și dea concursul guvernului pentru menținerea ordinii și întărirea noului regim⁵⁸⁾.

În timp ce Partidul Comunist din România demasca dictatura legionar-antonesciană și chema masele la luptă, organizînd acțiuni de protest, Maniu dădea, la 14 septembrie 1940, un comunicat în presă în care se spunea „față de apelul către țară al domnului mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului și președintele Consiliului de Miniștri, considerăm că, în clipa de

⁵⁶⁾ Arhiva Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Manifestul Comitetului bănățean al P.C.R., sept. 1940.

⁵⁷⁾ *Procesul Marii Trădări Naționale*, Ed. Eminescu, Buc., 1946, p. 194—195.

⁵⁸⁾ „Tîmpul“, anul IV, 1204, 7 sept. 1940.

față, este o supremă datorie de a nu se da nici un pretext pentru tulburarea liniștii și ordinii interne“⁵⁹⁾. Același comunicat anunță că adunarea de protest împotriva dezmembrării Transilvaniei, ce urma să aibă loc în ziua de 15 septembrie la Alba-Iulia, se amână.

Și pentru a-i dovedi sprijinul lor și mai concret, șefii acestor partide i-au pus la dispoziție lui Antonescu un însemnat număr de tehnicieni, membri marcanți ai partidelor lor.

Declarațiile anterioare, ca și sprijinul direct dat de aceste partide dictaturii Antonesciene, au scos în evidență și mai mult adevărata lor față, adevăratul scop al partidelor burghezo-moșieresti, adevăratul rol pe care-l jucau în viața politică și economică a României, — rolul de trădători.

Fostul rege, Mihai, a aprobat teroarea și atrocitățile legionarilor. Numai la o lună după instaurarea dictaturii militare-fasciste Mihai își exprima adeziunea față de programul lui Antonescu — urindu-i acestuia și mișcării legionare „completă reușită pentru binele rominismului“⁶⁰⁾.

Dovada simpatiei pe care regele o purta mișcării legionare este faptul că patronează la Iași manifestația legionarilor din 8 noiembrie 1940, serbindu-și cu această ocazie ziua onomastică.

Mihai însuși a făcut parte din legiune, lucru ce a fost arătat și de șefii acestei mișcări la manifestația din 8 noiembrie 1940 unde a fost numit: „regele biruinței naționalismului legionar“⁶¹⁾.

De altfel, Casa regală a sprijinit și material această organizație reacționară. În octombrie 1940, Mihai și Elena înmânează unui delegat al organizației Garda de fier suma de 500.000 lei — drept donație pentru ajutorul legionar.⁶²⁾

Instaurarea dictaturii militare-fasciste a înrăutățit situația maselor populare, jaful hitlerist în cîrdășie cu burghezia și moșierimea a avut urmări dezastruoase pentru economia țării.

Datorită jafului hitleriștilor, situația economică a României devine din ce în ce mai grea. Cît de mare a fost jaful hitleriștilor reiese și dintr-un raport al legației Reichului la București din februarie 1940. În acesta se subliniază că din recolta anului respectiv cea mai mare parte este destinată Germaniei unde se vor exporta 1 milion tone de porumb și 150.000 tone orz. „Prin această livrare — se sublinia în raport — la care se adaugă încă 400.000 tone griu, precum și cantitatea de 156 milioane tone produse de naftă... România devine cel mai important furnizor al economiei de război germane“⁶³⁾.

Burghezia și moșierimea au ușurat și participat la jaful hitleriștilor. „Vina și răspunderea acestui jaf — sublinia tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — nu le poartă numai Antonescu și regimul lui, ci și Brătianu și Maniu, împreună cu oamenii lor. Ei au aprobat, ei au susținut, ei au cîștigat din acest jaf. Ei sînt complicitii și părtașii lui Antonescu și ai nemților... Toate acordurile, atît în ceea ce privește cantitatea de bunuri, cît și în ceea ce privește condițiile de plată, au avut adeziunea necondiționată a conducerii de

⁵⁹⁾ Ibidem, din 14 sept. 1940, p. 6, col. 7.

⁶⁰⁾ Arh. St. Buc., Casa regală, Secretariat, Mihai, 1940.

⁶¹⁾ Ibidem, Bunuri private — Mihai — 1940.

⁶²⁾ Ibidem.

⁶³⁾ Ibidem, Cabinet extern, 1940.

atunci a B.N.R., conducere formată în marea ei majoritate din oameni de casă ai conducătorilor partidelor „istorice“⁶⁴).

Paralel cu creșterea terorii, burghezia și moșierimea intensifică exploatarea oamenilor muncii. Chiar și hitleriștii germani au fost nevoiți să arate că „iarna anului 1940 a adus ridicări neobișnuite de prețuri la piine și carne, fapt ce a avut un puternic efect asupra maselor populare“⁶⁵).

Scade continuu nivelul de trai al maselor paralel cu creșterea decalajului dintre salariile muncitorilor și prețurile produselor de larg consum.

În general salariile erau mici și din acestea, muncitorilor li se mai rețineau impozite, amenzi, sume pentru alimente cumpărate. În uzinele de cărbuni „Cozlea“ județul Caraș, în octombrie 1943, cînd s-a făcut plata funcționarilor și lucrătorilor pe luna iulie 1943 „un număr de 96 de funcționari și lucrători — la plata salariului — nu numai că nu au primit nimic în mină, dar au mai rămas și datori“⁶⁶).

Situația grea a maselor n-a putut s-o nege nici guvernul fascist. În ședința Consiliului de Miniștri din 2 martie 1943, membrii acestuia recunoșteau că „clasa muncitoare trăia în condițiile cele mai mizerabile posibile“⁶⁷).

Revista „Monitorul Petrolului Român“ în 1943 constata că situația salariaților a devenit din ce în ce mai grea și că „puterea de cumpărare a scăzut foarte mult“, subliniindu-se că salarizarea din acel timp „nu rezolvă grava problemă a existenței salariaților“⁶⁸).

Situația țăranimii s-a înrăutățit datorită jafului sistematic al hitleriștilor. Sistemul muncii obligatorii, rechizițiile forțate, concentrările, au accentuat sărăcia maselor țărănești. Politica de prețuri a însemnat un mijloc de a jefui țăranimea.

În agricultură, se mențineau puternice rămășițe feudale; prin dijmă, muncă în parte, moșierii luau de la țărani pe lingă supramuncă și o parte din munca necesară.

Producția agricolă era scăzută datorită lipsei sau caracterului rudimentar al utilajului agricol. În 1945, valoarea inventarului utilajelor din agricultura României calculată pe ha. arabil era de două ori mai mică, decît în Bulgaria, de trei ori mai mică decît în Polonia, de 15 ori mai mică decît în Germania, de 42 de ori mai mică decît în Elveția⁶⁹).

Intensificarea exploatarei țăranilor de pe moșiile regale, urmare a unor măsuri și mai grele de muncă impuse acestora, este ilustrată de numeroase plingeri trimise de aceștia Casei regale. Este semnificativ că însuși administratorul moșiei regale Sinaia—Predeal, este nevoit, datorită faptului că muncitorii cautau de lucru în alte părți, să propună într-un raport către Administrația casei regale mărirea salariilor.

⁶⁴) Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvîntări*, ed. IV, 1955, ESPLP, p. 39.

⁶⁵) Arh. St. Buc., Casa regală, Cabinet extern, 1940.

⁶⁶) Arhiva Institutului de Istorie a Partidului de pe lingă C.C. al P.M.R., fond 5, dos. 830, f. 3.

⁶⁷) Ibidem, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 287, f. 76.

⁶⁸) „Monitorul Petrolului Român“, nr. 9—10, 1943, p. 41.

⁶⁹) C. Murgescu — *Reforma agrară din 1945*, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 103.

„Personalul acestei moșii, se găsește într-o stare materială și morală precară din cauza insuficienței salarizării. Scumpetea excesivă din țară care atinge coeficientul de 400—500% la care se mai adaugă specificul regiunii noastre de munte cu alimente de 3 ori mai scumpe ca la cîmp, face ca funcționarul moșiei să îndure cea mai cruntă sărăcie“.

Este semnificativă concluzia la care administratorul ajunge că se pot mări salariile personalului — fără ca bugetul casei să sufere: „Acest spor (ce propune să se aplice la salarii) — subliniază el — este cu prisosință acoperit prin prețurile majorate ce se obțin din vânzarea materialelor lemnoase“⁷⁰⁾.

Este caracteristic pentru această perioadă faptul că autoritățile nu pot ascunde situația grea a maselor. Referitor la situația muncitorilor forestieri folosiți pe moșiile regale, în urma unui control făcut de autorități, se arată că pe lângă „cazarea în pădure care lasă de dorit — un bordei din lemn în mijlocul căruia din lipsă de sobă se face foc, iar fumul se împrăștie în bordei“, igiena era inexistentă, îmbrăcăminte și încălțăminte proastă, iar hrana insuficientă⁷¹⁾.

Cu toate acestea, Casa regală nu făcea nimic pentru îmbunătățirea situației maselor, din contră, prin măsuri abuzive: interzicerea dreptului de pășunat, nerespectarea legii asigurărilor sociale etc. contribuia la creșterea mizeriei maselor. Sătenii din comunele județului Prahova pierdeau pășunile pe măsura creșterii suprafeței moșiei Sinaia—Predeal. Ani de zile, țăranii n-au încetat să se plîngă autorităților de lipsa de pășune, ani de zile s-au judecat cu administrația pentru aceasta. În 1943, cînd nivelul de trai al maselor scăzuse datorită cheltuielilor militare excesive, Casa regală găsește că este momentul cel mai potrivit pentru a limita și mai mult dreptul de pășunat al locuitorilor din acel județ. Astfel, în 1943 se interzice locuitorilor orașului Predeal să-și mai pască puținele vite pe poienile — proprietatea privată a regelui.

În urma insistenței locuitorilor din Predeal, cererea lor, de a nu li se lua acest drept, este însoțită de o motivare a primarului în care se arată că primăria nu are în afara de golurile munților, la mare depărtare, terenuri pentru înaș, iar locuitorii din acest oraș de ani de zile și-au păscut vitele (contra plată) pe poienile — proprietatea regelui. „Neavînd nici posibilitatea care au avut-o (de a păște vitele) — arată primarul orașului — înseamnă să-și vîndă vacile, iar copiii lor să nu mai poată fi hrăniți în condițiuni omenești, mai ales că sintem în stare de războiu“⁷²⁾.

Condițiile grele de viață ale muncitorilor și țăranilor au făcut să crească ura lor împotriva exploatatorilor, aceasta ducînd la lupta deschisă împotriva dictaturii militare-fasciste și a ocupanților hitleriști. Luptei clasei

⁷⁰⁾ A. h. St. Buc., Casa regală, moșia Sinaia-Predeal, 1943.

⁷¹⁾ Ibidem.

⁷²⁾ Ibidem.

muncitoare și țărănimii sărace i s-au alăturat și alte păături sociale lovite de dictatura militară-fascistă.

Față de permanenta nemulțumire a maselor pentru salariile mici și scumpete, lipsa de alimente, cât și față de creșterea luptei clasei muncitoare, datorită organizării și conducerii de către Partidul Comunist, dictatura militară-fascistă ia măsuri de represiune sângeroasă. La 29 octombrie 1940 Antonescu a ordonat a se „lua măsuri ca armata să contribuie la menținerea liniștei în țară”⁷³).

Pentru a înăbuși lupta poporului, regele Mihai și Antonescu nu se dau în lături de la nimic. Înțelegând că succesul luptei maselor consta în forța și organizarea proletariatului, regimul antonescian a căutat să lovească în principalele detașamente ale clasei muncitoare.

Din ordinul personal al lui Antonescu, muncitorii din regiunile industriale mai aglomerate: Brașov, Arad, Valea Prahovei, erau strict supravegheați, specificându-se că: „un mijloc bun împotriva comuniștilor va fi aviația și forțele motorizate”⁷⁴).

În ședința Consiliului de Miniștri, din 13 decembrie 1940, se ordonă să se „aplice comuniștilor trimiși în judecată maximum de pedeapsă”⁷⁵). Condamnările comuniștilor se vor face cu repeziciune și după noua lege, cu muncă silnică⁷⁶), suna un alt ordin al conducerii statului din această perioadă.

Înfruntind teroarea dezlănțuită de regimul antonescian, Partidul Comunist din România a organizat și condus lupta maselor împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului.

Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej sublinia faptul că „punindu-și la fiecare pas viața în primejdie, comuniștii uneau în jurul lor forțele patriotice ale țării, organizau lupta oamenilor muncii din orașe și sate împotriva jafului și terorii, sabotau mașina de război hitleristă, chemau prin ziarele și manifestele ilegale întregul popor la luptă pentru răsturnarea clictii antonesciene, pentru ieșirea României din criminalul război antisovietic și alăturarea ei la coaliția antihitleristă”⁷⁷).

Măsurile luate împotriva poporului de către dictatura militară-fascistă, politica sa antinațională și antipopulară, a fost dusă cu complicitatea regelui Mihai, între acesta și Antonescu, neexistând conflicte bazate pe principii diferite. Ambii promovau o politică filo-germană, fiind de acord cu transformarea țării într-un satelit al Germaniei fasciste, și în același timp uniți în lupta împotriva comunismului și a Uniunii Sovietice.

Dovada este faptul că Mihai a dat tot sprijinul lui Antonescu în ceea ce privește atragerea țării în criminalul război antisovietic, a fost solidar cu atrocitățile săvârșite în Uniunea Sovietică, la jaful făcut acolo fiind părtaş

⁷³ Ib. dem, Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 404/1940, p. 140.

⁷⁴) Ib. dem, p. 154.

⁷⁵) Ib. dem, p. 64.

⁷⁶) Ib. dem, p. 20.

⁷⁷) Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvântări 1959—1961*, Buc., ESFLP, p. 7.

și el. O parte din bunurile luate de pe teritoriul Uniunii Sovietice au fost aduse pe moșiile regale⁷⁸⁾.

În cursul anului 1942, cînd armatele germane obțineau succese vremelnice, familia regală a Romîniei era în mare entuziasm. În iulie 1942, vizitînd Sevastopolul, regele și-a exprimat admirația față de armata germană⁷⁹⁾.

Cînd era evidentă înfringerea Germaniei de către armata sovietică și cînd în țară, creștea lupta maselor populare, cercurile reacționare din România, în frunte cu regele, au fost silite, de realitățile istorice ale momentului respectiv, de mersul înainte al societății, să accepte încheierea armistițiului de la 23 August.

În timpul războiului antisovietic, Partidul Comunist a militat pentru unirea tuturor forțelor patriotice într-un larg front de luptă pentru scoaterea Romîniei din război, pentru alungarea hitlerismului din țară și formarea unui guvern din reprezentanții forțelor patriotice.

P.C.R. a demascât pe conducătorii partidelor „istorice” și cercurile reacționare de la palat în frunte cu monarhia care au manevrat vreme îndelungată pentru înfăptuirea așa-zisei variante Balcanice a lui Churchill prin care se prevedea: ocuparea Romîniei și altor țări balcanice de către trupele anglo-americane. „De această variantă — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — forțele politice reacționare legau speranțele lor de a stăvili lupta maselor populare, de a salva orînduirea capitalistă-moșierască”⁸⁰⁾.

Creșterea și radicalizarea luptei maselor populare, creșterea încrederii forțelor patriotice față de politica partidului comunist au dus la intensificarea sabotării acțiunilor de război hitleriste.

În condițiile adîncirii contradicțiilor regimului burghezo-moșieresc și a dezvoltării în amploare și intensitate a luptei maselor, P.C.R., în urma unei profunde analize a situației, a ajuns la concluzia, încă din vara anului 1943, că singura cale posibilă pentru doborîrea dictaturii militare-fasciste era insurrecția armată.

Intocnirea planului insurrecției armate și pregătirea acesteia s-a făcut de către P.C.R. concomitent cu mobilizarea tuturor patrioților la Frontul patriotic antihitlerist. În vara anului 1944, în România erau coapte toate condițiile pentru înfăptuirea insurrecției, fiind luate totodată și măsuri politice-organizatorice pentru asigurarea succesului ei.

Conducerea de către partid a insurrecției armate, larga participare a maselor la lupta antifascistă au asigurat victoria insurrecției armate din august 1944.

Obținînd victoria insurrecției armate, poporul nostru a pus capăt sîngerosului regim fascist, instaurat de către vîrfurile cele mai reacționare ale burgheziei și moșierimii romîne.

⁷⁸⁾ Arh. St. Buc., Casa regală, moșia Minăstirea.

⁷⁹⁾ Arhiva M.A.L. dos. general 24 axa/1941—44, p. 24—30.

⁸⁰⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvîntări 1959—1961*, Ed. Politică, 1961, p. 439.

Victoria insurecției armate a scos în evidență eroismul și patriotismul maselor populare, rolul lor de făuritor al istoriei și rolul P.C.R. de organizator și conducător al forțelor patriotice.

După înfăptuirea istoricului act de la 23 August 1944, în jurul monarhiei s-a coalizat întreaga reacțiune. Continuând a promova aceeași politică antipopulară, regele Mihai sprijină organizațiile fasciste subversive, încredințază conducerea guvernului celor mai reacționari reprezentanți ai burgheziei și moșierimii.

Împotriva politicii reacționare a guvernelor Sănătescu și Rădescu, susținute de rege, masele s-au ridicat la luptă înfierând „cu adîncă indignare opera lui Maniu și Rădescu de ocrotire și încurajare a bandelor fasciste și teroriste ⁸¹⁾).

Prin mitinguri și demonstrații masele au protestat împotriva menținerii terorii, împotriva încurajării scumpetei, împotriva persecuțiilor muncitorilor, pentru un guvern democrat. Oamenii muncii din țara noastră au protestat vehement contra atentatului împotriva muncitorilor de la fostele Uzine Malaxa. „Înfierăm actele asasine de la Malaxa susținute fățiș de guvernul Rădescu și elica sa reacționară“ ⁸²⁾, arătau muncitorii întreprinderii Cloșanii din Turnu Severin.

Comitetul F.N.D. din județul Dolj sublinia că „guvernul Rădescu a declarat război muncitorimii, el a trecut la fapte. Primii muncitori au căzut. Cerem — subliniau muncitorii — sancționarea vinovaților, înlăturarea guvernului Rădescu și instalarea la cîrma țării a unui guvern al F.N.D.“ ⁸³⁾.

Împotriva manevrelor regelui de a forma un guvern care să fie condus de prințul Barbu Știrbei, masele cer cu hotărîre înlăturarea tuturor reacționarilor și aducerea la cîrma țării a unui guvern democrat.

„Muncitorii și țărani orașului Corabia și delegații țăranilor din plasa Dunărea cer formarea imediată a unui guvern al Frontului Național Democrat pentru a împiedica cît mai este timp prăbușirea economică și politică a țării“ ⁸⁴⁾. Într-o telegramă a 1.500 muncitori de la fabrica Dimbovița din București se arată că „noi muncitorii și funcționarii nu mai admitem în fruntea țării reacționari“ ⁸⁵⁾.

„Înfierăm jocul acestei reacțiuni de a aduce din nou în fruntea guvernului un reacționar ca Barbu Știrbei și altora care să le apere crimele lor murșave“. Muncitorii își dau angajamentul — se arată într-o altă telegramă adresată regelui — de a nu înceta lupta pînă ce la cîrma țării nu vom avea un guvern F.N.D. în frunte cu marele luptător antifascist, Petru Groza ⁸⁶⁾.

Lupta eroică a maselor populare conduse de partidul comunist a dus la instaurarea dictaturii revoluționare democratice a muncitorilor și țăranilor.

Noul guvern democrat, condus de dr. Petru Groza a trecut la realizarea sarcinilor primei etape a revoluției populare — desăvîrșirea revoluției

⁸¹⁾ Ibidem, Casa regală, Secretariat, Mihai, 1944.

⁸²⁾ Ibidem.

⁸³⁾ Ibidem.

⁸⁴⁾ Ibidem.

⁸⁵⁾ Ibidem.

⁸⁶⁾ Ibidem.

burghezo-democratice. Prin înfăptuirea și legiferarea reformei agrare s-a întărit alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare. S-a trecut la refacerea economiei naționale pe baza programului elaborat la Conferința Partidului Comunist din România din octombrie 1945 paralel cu aplicarea unor reforme anticapitaliste și democratizarea aparatului de stat. Dar măsurile luate de guvern sînt sabotate de reacțiunea în fruntea căreia se afla regele. Nereușind să lovească prin acțiuni subversive noua putere, regele recurge la încercarea de a provoca o criză politică prin izolarea guvernului. Una din manifestările grevei regale — pe lingă refuzul de a colabora cu guvernul și de a contrasemna actele — a fost retragerea sa „demonstrativă la Sinaia”⁸⁷⁾. După eșecul grevei regale conform celor stabilite de S.U.A., Anglia și U.R.S.S. — la cererea reacțiunii interne și a puterilor occidentale — au loc în noiembrie 1946 în țara noastră alegeri generale.

Alegerile din noiembrie 1946, prin care cercurile reacționare imperia-liste, apreciind greșit raportul de forțe politice din țara noastră, sperau să înăbușe revoluția populară, au avut un rezultat cu totul contrar celui scontat de așa-zisele partide „istorice”. Cu toată teroarea și presiunea exercitată de reacțiune, masele populare conduse de Partidul Comunist au zdrobit definitiv în alegerile din noiembrie 1946 partidele „istorice”, care și-au pierdut orice bază de masă și s-au demascat ca agenturi de spionaj și diversiune ale puterilor imperialiste.

Victoria forțelor democratice în alegerile din noiembrie 1946 a deschis drum larg revoluției populare, procesului revoluționar neîntrerupt pe parcursul căruia s-au întărit pozițiile clasei muncitoare și ale aliaților săi — premiză pentru doborîrea ultimului stîlp al reacțiunii — monarhia.

În noile condiții create, Partidul Comunist, sprijinindu-se pe masele proletare și țărănimea muncitoare, avînd alături majoritatea covîrșitoare a populației, a stabilit ca principal obiectiv răsturnarea monarhiei, instituție reacționară, care timp de 81 de ani a dus o politică antinațională și anti-populară.

Înlăturarea monarhiei la sfîrșitul anului 1947 a marcat momentul istoric al încheierii primei etape a revoluției democrat-populare și al trecerii la înfăptuirea sarcinilor mărețe ale revoluției socialiste⁸⁸⁾.

⁸⁷⁾ Ibidem, 1945.

⁸⁸⁾ Gh. Gheorghiu-Dej *Articole și Cuvîntări 1959—1961*, Ed. politică, Buc., 1961, p. 442.

DIN ACTIVITATEA PARTIDULUI COMUNIST ROMIN PENTRU ETATIZAREA B.N.R. ȘI PENTRU FOLOSIREA EI IN OPERA DE REDRESARE ECONOMICĂ A ȚĂRII

C. OLTEANU

Victoria strălucită în alegerile parlamentare din noiembrie 1946, care a deschis drum larg desfășurării impetuoase a revoluției populare, a creat condiții favorabile pentru ca Partidul Comunist Român să inițieze o serie de măsuri economice și politice cu caracter anticapitalist. Aceste măsuri erau menite să contribuie la redresarea economică a țării, să lovească și să slăbească puterea economică și politică a burgheziei, să înlesnească și să grăbească momentul trecerii de la desăvîrșirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice la revoluția socialistă. Subliniind importanța unor astfel de măsuri, V. I. Lenin arăta în articolul *Sarcinile proletariatului în revoluția noastră*: „Măsuri ca naționalizarea ... tuturor băncilor și sindicatelor capitaliste sau, cel puțin, instituirea unui control imediat asupra acestora de către Sovietele de deputați ai muncitorilor etc., fără a constitui de fel «introducere socialismului», trebuie neapărat preconizate și pe cât posibil pe cale revoluționară. Fără aceste măsuri, care constituie numai pași către socialism și care sînt în totul realizabile economic, nu este posibilă vindecarea rănilor pricinuite de război și preîntîmpinarea crahului care ne amenință“¹⁾.

Inițiind măsurile anticapitaliste, Partidul Comunist Român a ținut seama de sarcinile etapei respective a revoluției, de raportul forțelor de clasă. Lupta pentru adoptarea și traducerea în viață a măsurilor anticapitaliste s-a desfășurat în condițiile existenței dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și țărănimii, cînd proletariatul și principalul său aliat — țărănimea muncitoare — aveau un rol preponderent în guvern și parlament, în timp ce pozițiile dominante în economie erau deținute de burghezie.

Măsurile întreprinse de P.C.R. pentru a consolida pe plan economic victoriile obținute în domeniul politic și a contribui la pregătirea condițiilor desfășurării pe mai departe a revoluției populare aveau în felul acesta o profundă semnificație politică.

Răspunzînd necesităților istorice ale etapei respective a revoluției, ținînd la pregătirea condițiilor trecerii la revoluția socialistă, măsurile anti-

¹⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 24, Ed. politică, Buc., 1959, p. 56—57.

capitaliste au cuprins principalele domenii ale economiei naționale : industria, agricultura, finanțele, sistemul bancar și de credit, circulația produselor.

O măsură deosebit de importantă luată din inițiativa și sub conducerea Partidului Comunist din România, menită să ducă la intensificarea luptei pentru refacerea economică a țării, la întărirea controlului statului democrat-popular în domeniul bancar și financiar, a constituit-o etatizarea Băncii Naționale a României, în decembrie 1916.

* * *

Banca Națională a României a fost înființată la sfârșitul deceniului al VIII-lea al secolului trecut (1880), în condițiile dezvoltării tot mai rapide a capitalismului în țara noastră. Proiectul de lege pentru înființarea unei bănci de scont, circulație și emisiune, sub denumirea de „Banca Națională a României“, care să satisfacă nevoile burgheziei în dezvoltare, a fost prezentat Camerei de guvernul prezidat de I. Brătianu în februarie 1880²⁾. În urma dezbaterii în parlament, legea care cuprindea 30 de articole a fost promulgată la 17 aprilie 1880, iar la 1 decembrie al aceluiași an B.N.R. a început să funcționeze. Reține atenția faptul că deși proiectul de lege pentru înființarea B.N.R. a fost prezentat Camerei de către guvernul liberal, s-a bucurat de un sprijin total din partea conservatorilor, dovedindu-se și prin aceasta cîrdășia celor două partide reacționare în exploatarea maselor muncitoare. În articolul 1 al legii se arată că se acordă B.N.R. monopolul de a emite bilete de bancă în anumite condițiuni. Sediul principal al Băncii se stabilește la București, însă cu obligația de a înființa sucursale și agenții în principalele orașe ale țării.

B.N.R. a fost întemeiată sub forma unei societăți cu caracter mixt, cu un capital de 30 milioane lei, din care 10 milioane lei subscrise de stat, iar 20 milioane lei de capitaliști³⁾. „De la 1901 încolo statul scos din drepturile de copartăș își exercită drepturile de control, cu redevență de 30% din beneficii. . .“⁴⁾.

În anul 1925 statul a redevenit acționar la Banca Națională a României, preluînd din nou aproximativ o treime din capital, pentru ca în 1929 participarea statului să fie limitată la 10% din capital, respectiv 60 milioane lei din capitalul de 600 milioane lei al Institutului de Emisiune. Această situație s-a menținut pînă la etatizarea B.N.R. în 1916.

La crearea sa, conducerea Băncii Naționale a fost încredințată unui guvernator și șase directori care alcătuiau Consiliul de Administrație. În afară de aceștia mai erau șapte cenzori care, împreună cu Consiliul de Administrație, formau Consiliul general. Guvernatorul Băncii era numit de guvern pe timp de cinci ani, iar dintre directori, doi erau numiți de guvern și patru erau aleși de acționari. Din cei șapte cenzori, trei erau numiți de guvern, iar patru erau aleși de acționari. Operațiunile Băncii erau controlate de un consilier al guvernului⁵⁾.

²⁾ C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare și a Băncii Naționale 1914—1920*, vol. III, Buc., 1933, p. 365.

³⁾ V. Slăvescu, *Istoricul Băncii Naționale a României*, Buc., 1925, p. 24.

⁴⁾ Al. Zamfir, *Evoluția băncilor de emisiune*, Buc., 1947, p. 17.

⁵⁾ V. Slăvescu, *Tratat de bancă*, vol. II, Buc., 1931, p. 236.

Banca Națională a fost singura bancă de emisiune și reescont din România burghezo-moșierească, principala verigă a sistemului bancar capitalist⁶⁾ care a stat de la înființarea sa în slujba claselor exploatare. O politică rațională a creditului ar fi condus Banca Națională la finanțarea, în primul rând, a acelor ramuri de producție care pe de o parte ar fi pus în valoare bogățiile naturale ale țării, ar fi putut să contribuie la buna stare a poporului.

În fapt, în ceea ce privește industria, Institutul de Emisiune nu a îndrumat creditele în vederea dezvoltării ramurilor industriale de bază în strinsă legătură cu existența materiei prime din țară, ci le-a canalizat către acele activități economice care aduceau beneficii mari și imediate burgheziei, lăsând într-o stare de nedevelopare alte ramuri de activitate industrială⁷⁾.

În ce privește agricultura, care constituia o ramură principală a economiei țării, ei i s-a atribuit de Banca Națională a României, înainte de etatizare, un procent deosebit de scăzut din creditele acordate economiei naționale, agricultura fiind nevoită astfel să recurgă la creditul cămătăresc. „În acest fel s-a ajuns ca valoarea dobânzilor să treacă chiar valoarea pământurilor pentru cultivarea cărora s-a efectuat împrumutul“⁸⁾. Înainte de etatizare (1946) B.N.R. a acordat pentru împrumuturile țărănești 40 de miliarde lei, adică a șasea parte din creditul pe care-l acorda băncilor comerciale⁹⁾. Dar și acele puține credite acordate agriculturii ajungeau în mîna moșierilor și chiaburilor, speculanților și cămătarilor, țărănimea muncitoare fiind lipsită de un astfel de credit.

Sistemul bancar și de credit — în cadrul căruia, Banca Națională a României a avut o poziție cheie, în dubla sa calitate de institut de emisiune și de bancă a băncilor — a constituit, în timpul regimului burghezo-moșieresc, un instrument de clasă menit să adîncească exploatarea oamenilor muncii. Banca Națională a reprezentat un important post de comandă în viața economică a României, fiind pusă, încă de la înființarea ei, în slujba exclusivă a claselor exploatare¹⁰⁾.

Fiind deținătoarea monopolului de emisiune monetară, Banca Națională îndeplinea rolul de distribuitor al mijloacelor bănești pe calea creditelor, direct sau prin bănci intermediare, tuturor sectoarelor economice ale țării și ținea sub controlul său celelalte bănci. Ea a devenit veriga principală a sistemului bancar capitalist, cea mai importantă pîrghie a vieții economice prin care burghezia ducea o politică contrară intereselor poporului muncitor. De politica Băncii Naționale depindea dacă creditele erau acordate cu precădere comerțului, agriculturii sau industriei și care anume ramură din industrie era mai mult sprijinită. Conducerea Băncii Naționale a României s-a aflat timp de 66 de ani în mîinile Partidului Național Liberal al lui Brătianu, care a folosit-o pentru a domina întreaga economie a țării. Astfel, în anul 1940, Banca Națională a României, finanța și controla cca. o treime din totalul pro-

6) „Probleme economice“, Buc. nr. 1/1957, p. 71.

7) Raportul Consiliului de Administrație și Raportul Consiliului de Cenzori către Consiliul de Miniștri, privind gestiunea anului 1946, f. 7.

8) Ibidem.

9) „Frontul Plugarilor“ nr. 638 din 2 aprilie 1947.

10) Arhiva Băncii de Stat a R.P.R., dos. nr. 29/1946, f. 108.

ducției industriale a țării¹¹⁾. „După cum se știe — arăta V. I. Lenin — băncile reprezintă focarele vieții economice moderne, principalele centre nervoase ale întregului sistem capitalist al economiei naționale“,¹²⁾ adevărate depozite de capitaluri.

Totodată Banca Națională condusă de brătieniști a contribuit la formarea unei întinse rețele de bănci cămătărești în țară. „Printr-o conducere luminată și prudentă — scria cu laudăroșenie „Liberalul“ — Banca Națională a României a reușit în interior să promoveze și să sprijine întemeierea a numeroase întreprinderi și instituții de credit românești alcătuind o constelație bancară ce s-a dovedit că se poate de rodnică“¹³⁾. Nu este greu de înțeles că acest păienjenis de bănci a fost rodnic pentru marii capitaliști, exploataitori, cămătari, care obțineau profituri fabuloase din exploatarea maselor muncitoare.

Un rol important a jucat Banca Națională a României în sprijinirea politicii războinice, agresive a burgheziei și moșierimii romine. Așa de pildă pentru participarea la primul război mondial „...statul s-a văzut silit să apeleze la creditul Băncii Naționale, pe care nu l-a refuzat“¹⁴⁾. Împrumuturile contractate de stat la B.N.R. în scopuri militare, determinate de participarea României burghezo-moșierești la războiul imperialist, la acțiunile contra Rusiei Sovietice și la înăbușirea revoluției din Ungaria, au fost în continuă creștere între anii 1914—1920, ridicându-se de la 120.384.625 lei cit erau în anul 1914, la 1.095.961.987 lei în anul 1917, pentru a ajunge la 3.800.807.655 lei la sfârșitul anului 1919¹⁵⁾.

De asemenea, Banca Națională a României a sprijinit criminalul război antisovietic. Conducerea de atunci a B.N.R. nu conținea laudându-se cu măsurile de pregătire luate din vreme de Bancă cu sprijinul guvernului pentru a da satisfacție „...necesităților de înarmare pentru apărarea țării“¹⁶⁾. Referindu-se la aceste măsuri, în raportul Consiliului de Administrație și raportul Consiliului de cenzori către Adunarea generală ordinară a acționarilor din 16 februarie 1941, se arată că „Era firesc ca în vremurile actuale, Institutul de emisiune să intervină cit mai puternic, încurajând, pe de o parte producția prin credite economice și industriale, pe de altă parte, operațiunile de credit în legătură cu necesitățile de apărare a țării și cu înzestrarea armatei“¹⁷⁾. În raportul din februarie 1943 se sublinia că în anul 1942 Banca a acordat credite pentru industrie, inclusiv pentru nevoie de înzestrare a armatei în sumă de 95.900.174.101 lei, adică 67,73% din totalul creditelor¹⁸⁾.

¹¹⁾ „Scinteia“, nr. 557, d'n 26 iun. 1946.

¹²⁾ V. I. Lenin „Opere“, vol 25, 1954, p. 323.

¹³⁾ „Liberalul“ — Nr. 294 din 12 februarie 1947.

¹⁴⁾ C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare și a Băncii Naționale, 1914—1920*, vol. III, Buc., 1933, p. 364.

¹⁵⁾ Ibidem, p. 365.

¹⁶⁾ Arhiva Băncii de Stat a R.P.R. Adunările generale ordinare și extraordinare ale acționarilor B.N.R. Adunarea ordinară din 15 febr. 1943, f. 571.

¹⁷⁾ Raportul Consiliului de Administrație și raportul Consiliului de cenzori al B.N.R. către adunarea generală a acționarilor din 16 febr. 1941, f. 8.

¹⁸⁾ Arhiva Băncii de Stat a R.P.R. Adunările generale ordinare și extraordinare ale acționarilor B.N.R. din 21 februarie 1943, f. 594

Demascînd rolul jucat de B.N.R. în sprijinirea războiului antisovietic, tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta în raportul politic la Conferinţa Naţională a P.C.R., că la 20 februarie 1943 Brătianu a exprimat cît se poate de clar solidaritatea conducerii Băncii Naţionale cu regimul fascist antonescian, rolul de pilon al B.N.R. în susţinerea războiului antisovietic. Astfel, Brătianu afirma cu acest prilej că „...importanţa efortului nostru, care depăşeşte capitalul băncii pe exerciţiul trecut, dovedeşte indeajuns soliditatea noastră în această direcţie“¹⁹⁾. În acelaşi timp colaborînd strîns cu marile grupuri financiare ale Germaniei fasciste Banca Naţională a Romîniei a contribuit activ la jefuirea economiei naţionale de către hitlerişti. „Unul din principalele instrumente cu ajutorul cărora s-a făcut jaful nemţesc, — arăta tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej — a fost Banca Naţională, care prin oamenii lui Brătianu şi Maniu a stat în întregime la dispoziţia nemţilor. Toate acordurile, atît în ceea ce priveşte cantitatea de bunuri, cît şi în ceea ce priveşte condiţiile de plată, au avut adeziunea necondiţionată a conducerii de atunci a B.N.R., conducere formată în marea ei majoritate din oameni de casă ai conducătorilor partidelor „istorice“²⁰⁾.

Brătianu recunoştea fără ocol cîrdăşia dintre Banca Naţională a Romîniei şi băncile germane afirmînd despre convenţia tilhărească încheiată de guvernul antonescian la 4 decembrie 1940 cu Germania hitleristă că, această convenţie nu poate fi decît „binevenită“.

În baza convenţiei din decembrie 1940 sumele de bani datorate de importatorii romîni pentru mărfurile achiziţionate din Germania erau depuse în lei la B.N.R. La rîndul lor importatorii germani depuneau în mărci la Casa germană de compensaţiuni din Berlin sumele pe care le datorau pentru mărfurile importate din Romînia. Cu aceşti bani cele două bănci trebuiau să achite exportatorii din ţara respectivă. Datorită faptului că Germania importa cantităţi mai mari de mărfuri decît exporta în Romînia, la Casa germană de compensaţiuni din Berlin s-a adunat o mare cantitate de mărci blocate. Ca urmare, Romînia s-a văzut obligată să achite cantităţile de mărfuri trimise în Germania recurgînd la emisiuni de bani de hîrtie de către B.N.R. în contul statului romîn, ceea ce a constituit o cauză în plus a inflaţiei din timpul războiului. Referindu-se la aceasta, în Raportul Consiliului de Administraţie al B.N.R. şi Raportul Consiliului de cenzori către adunarea generală a acţionarilor din 15 februarie 1942 se arată că „Banca Naţională a făcut o mare efortare în vederea finanţării exportului. În adevăr, Institutul de emisiuni a avansat exportatorilor sume însemnate, reprezentînd decontarea devizelor aflate în conturile de clearing“²¹⁾. Devizele blocate în conturile de clearing însumau, la 19 august 1941, 57,7 miliarde lei, la care se mai adăugau devize în sumă de 35,9 miliarde lei reprezentînd mărci germane care fuseseră cumpărate de Banca Naţională la cererea şi cu garanţia statului, pentru a se opera o reducere fictivă a soldului activ al conturilor

¹⁹⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, Ed. a IV-a ESPLP, 1956, p. 40.

²⁰⁾ *Ibidem*, p. 39.

²¹⁾ Raportul Consiliului de Administraţie şi raportul Consiliului de cenzori către adunarea generală a acţionarilor din 15 februarie 1942, f. 8.

de clearing. Sumele corespunzătoare în lei inundau piața, fără să existe contravaloarea lor în mărfuri²²⁾.

După război exista în România o rețea foarte întinsă de aproape 400 bănci având în frunte Banca Națională a României. Cele mai multe dintre acestea (peste 250) erau însă bănci comerciale. În cadrul lor ocupau o poziție dominantă: Banca Românească, Banca Comercială Română, Banca de Credit, Societatea Bancară, Banca comercială Italo-Română etc.²³⁾. În anul 1946 erau 32 de bănci mari, socotite în această categorie băncile cu un capital de peste 120 milioane lei. Capitalul acestor bănci s-a ridicat în octombrie 1946 la 15.326 milioane lei²⁴⁾.

Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945 a analizat, alături de celelalte sectoare ale economiei, și situația creditelor, finanțelor publice, a monedei, indicând măsurile ce urmau să fie luate pentru folosirea lor cât mai eficientă în lupta pentru refacerea economică a țării. Printre altele, la Conferință s-a ridicat problema dirijării capitalurilor disponibile spre sectoarele productive. „În această operă de finanțare — se sublinia în raportul politic expus de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Conferință — Banca Națională a României trebuie să fie pirghia principală nu numai pentru acordarea de credite de producție, dar și pentru controlul întrebuințării acestora, ca mandatară a statului”²⁵⁾. Burghezia s-a împotrivit folosirii Băncii Naționale a României în acest scop și, sprijinindu-se pe pozițiile pe care le deținea la B.N.R. și în cadrul sistemului financiar al țării, a desfășurat o activitate de dezorganizare a vieții economice a țării și de adâncire a inflației.

Una din direcțiile în care a fost folosită Banca Națională a României în scopul de a submina regimul democrat-popular și opera de refacere a economiei naționale, a constituit-o dirijarea creditelor spre sectoarele neproductive, speculative. Astfel, deși exista un mare volum de capitaluri disponibile, nu erau investite în producție și în primul rînd în industrie cum ar fi trebuit, ci resursele Băncii Naționale a României, erau folosite pentru formarea de stocuri de mărfuri, în scopuri speculative, cumpărarea de aur etc. Referindu-se la aceasta, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta în raportul la Conferința Națională a P.C.R. că „Analiza situației economice actuale ne dovedește că în țara noastră există numeroase capitaluri disponibile sau care nu au o întrebuințare productivă din punct de vedere economic”²⁶⁾.

Urmărind sabotarea producției, Banca Națională a României nu acorda credite. Comitetul Județenei P.C.R. Bihor raporta în martie 1946 că pe lângă greutățile ivite din cauza lipsei de materii prime, combustibil, energie electrică, „...industria luptă cu mari greutăți din cauza crizei de capital, Banca Națională nu face operații de reescont și astfel băncile locale nu pot acorda

²²⁾ „Probleme economice”, nr. 9/1961, p. 72.

²³⁾ Vezi M. Năstase: „Evoluția sistemului bancar în țara noastră” „Probleme economice”, nr. 1/1957, p. 75.

²⁴⁾ B. Zăhărescu: *Curs elementar de economie politică*. Ed. a IV-a Ed. Cartea Românească, Buc., 1949, p. 328.

²⁵⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvîntări*, cd. a IV-a, Buc. ESPLP. 1955, p. 78.

²⁶⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, *Op. cit.*, p. 77.

credite, iar băncile mari, sucursalele celor din București, pur și simplu nu acordă credite²⁷⁾.

În același timp burghezia folosea capitalurile primite de la B.N.R. pentru înmulțirea numărului de întreprinderi comerciale. Această sporire a numărului întreprinderilor comerciale era nejustificată deoarece producția industrială, în loc să fie în creștere, era în scădere datorită sabotajului și greutăților prin care trecea. Așa de exemplu, dacă între anii 1941—1944 au fost create 839 întreprinderi comerciale, în 1945 au fost create 1.132, iar în 1946, 2.017 de astfel de întreprinderi²⁸⁾. Sporirea exagerată a numărului de întreprinderi comerciale a avut drept urmare creșterea scumpetei și subminarea monedei naționale.

Prin această politică burghezia obținea mari profituri de pe urma capitalurilor care erau investite pe termen scurt și rotau cu viteză mai mare decît în sectoare productive.

De asemenea, burghezia a dus o politică îndreptată spre intensificarea haosului economic și dezorganizarea mecanismului bănesc, determinînd o creștere continuă a inflației și deficitului bugetar. Inflația, care începuse în perioada antebelică, datorită intensificării militarizării economiei și a restrîngerii producției civile, a luat proporții în timpul războiului și s-a adîncit după terminarea lui. Astfel, din anul 1938 pînă în anul 1946, cantitatea de bani puși în circulație a crescut de 175 de ori²⁹⁾. Între martie 1945 și martie 1946, circulația bănească a crescut cu 255%, în timp ce prețurile au crescut cu 616%³⁰⁾. Numai în Capitală, de exemplu, la sfîrșitul anului 1944 prețurile cu amănuntul crescuseră de 20 de ori în comparație cu 1938, iar la sfîrșitul anului 1946 de 680 de ori³¹⁾.

Reprezentanții burgheziei libérale participanți la guvern, care dețineau poziții principale în Ministerul Finanțelor duceau o politică de sporire a circulației bănești prin apelul de emisiune la Banca Națională a Romîniei ceea ce însemna adîncirea și mai mult a inflației. Astfel că „Imprumuturile acordate statului de Banca Națională și care reprezentau cei mai tipici bani inflaționisți au crescut de la 180,5 miliarde lei la 30 septembrie 1944, la 396,8 miliarde lei în martie 1945”³²⁾. Urmările uriașei inflații apăsau greu pe umerii maselor muncitoare, constituind în același timp un mijloc de îmbogățire suplimentară pentru clasele exploataatoare. O dată cu creșterea inflației în proporții gigantice, care împiedica punerea ordinei în finanțele țării, Ministerul Finanțelor ducea o politică de realizare a impozitelor directe pe salarii în timp ce burghezia, afaceriștii și speculanții nu erau impuși la plata impozitelor în raport cu beneficiile realizate. Al. Alexandrini, pe atunci ministrul finanțelor, recunoștea mai tirziu acest lucru arătînd că „Pe tărîm financiar subsemnatul am aplicat această politică ca ministru de Fi-

²⁷⁾ Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 144, f. 27.

²⁸⁾ Vezi V. Rausser: „Politica economică a P.C.R. în prima etapă a revoluției”, „Probleme economice”, nr. 8/1959, p. 63.

²⁹⁾ „Probleme economice”, nr. 1/1957, p. 76.

³⁰⁾ A. Vijoli, *Sistemul bănesc în slujba claselor exploataatoare din Romînia*, Ed. Științifică, Buc., 1958, p. 325.

³¹⁾ „Probleme economice”, nr. 1/1957, p. 76—77.

³²⁾ Ibidem, nr. 9/1961, p. 75.

nanțe prin repartizarea sarcinilor financiare ale statului asupra maselor, folosind ca mijloc inflația, iar prin inflație ferind burghezia de impozite prea grele³³⁾.

Pentru a acoperi cheltuielile statului care creșteau neîncetat, Ministerul Finanțelor a recurs la emisiunea Băncii Naționale, fapt care a contribuit la mărirea inflației și la sporirea deficitelor bugetare. Astfel, în anul bugetar 1944 — 1945, 80% din cheltuielile bugetare ale statului au fost acoperite în cea mai mare parte din emisiunea bănească³⁴⁾. Mult mai clar apare această politică, contrară intereselor maselor populare, dacă urmărim structura și executarea bugetului pe exercițiul 1945—1946. Bugetul pe exercițiul 1945—1946 a fost stabilit inițial la suma de 815.860 milioane lei, majorat ulterior la 2.025.860 milioane lei. Din această sumă, 58,8% trebuia realizat din impozite și taxe etc., iar 41,2% urma să fie procurat prin mijloace de trezorerie și împrumuturi pe piață și la Banca Națională a României. Cât privește repartitia sarcinilor fiscale se poate constata că impozitele directe, care loveau cu adevărat veniturile reale și trebuiau să fie în raport cu puterea de plată a contribuabililor, reprezintă la încasări numai 157.503 milioane, sau 14,8%, în timp ce impozitele indirecte, care în general loveau marea masă a contribuabililor cu venituri reduse, reprezintă 691.580 milioane sau 65%, ceea ce arată inechitatea repartitiei sarcinilor fiscale³⁵⁾.

Această inechitate apare și mai vizibilă, dacă se are în vedere și repartizarea impozitelor directe pe categorii de contribuabili. Astfel, din totalul încasărilor din impozitele directe de 157.300 milioane lei, impozitele pe salarii au reprezentat 74.717 milioane lei, sau 47,5%, în timp ce impozitele pe comerț și industrie au reprezentat 30,4%, agricol 5,1%, clădiri 4,2%, mobilier 2,1%, profesii 4,4%³⁶⁾.

În ceea ce privește fiscalitatea pe exercițiul 1945—1946, din însăși structura bugetului se poate constata cu ușurință că în concepția autorilor acestui buget, sprijinirea și agravarea inflației a jucat un rol important, întrucât din totalul prevederilor bugetare 2.025 miliarde lei, veniturile ordinare, care reprezentau fiscalitate, participau numai cu 58,8%, în timp ce veniturile extraordinare, care reprezentau apelul la Banca Națională a României, și deci inflația monetară, reprezentau 41,2%³⁷⁾. În executarea bugetului, această tendință de a favoriza inflația a fost și mai mult accentuată, deoarece încasările rezultate din fiscalitate au atins 57,1% față de prevederea de 58,8%, iar apelul la Banca Națională a României a atins 42,9% față de prevederea de 41,2%³⁸⁾.

Recurgerea la emisiunea Băncii Naționale pentru acoperirile deficitelor bugetare în condițiile fiind producția industrială și agricolă era foarte scăzută, iar circulația mărfurilor dezorganizată avea ca rezultat accentuarea inflației, devalorizarea și mai mult a monedei, scumpirea mărfurilor, inten-

³³⁾ „România Liberă”, nr. 2600, din 10 februarie 1953.

³⁴⁾ A. Vijoli, *Op. cit.*, p. 324.

³⁵⁾ Arhiva Ministerului Finanțelor, fondul Oficiul de Studii, pach. 196, dos. nr. 810 (nenumărat).

³⁶⁾ *Ibidem*.

³⁷⁾ *Ibidem*.

³⁸⁾ *Ibidem*.

sificarea speculei, scăderea nivelului de trai al maselor. „Emiterea nelimitată a hirtiei-monedă — arăta V. I. Lenin în anul 1917 — încurajează specula, îngăduie capitaliștilor să câștige de pe urma ei milioane și creează greutăți enorme în calea lărgirii atât de necesare a producției, căci scumpețea materialelor, mașinilor etc. crește și progresează în salturi“³⁹⁾.

Desfășurînd o asemenea activitate Banca Națională a Romîniei a ocupat un loc important în cadrul politicii fiscale dușmănoase dusă de burghezie în scopul subminării regimului democrat-popular. Folosirea Băncii Naționale a Romîniei de către burghezie ca un instrument de luptă politică nu putea fi curmat decît prin smulgerea citadelei financiare din mîinile reacțiunii și trecerea ei în proprietatea statului muncitoresc-țărănesc.

Etatizarea Băncii Naționale a figurat ca o sarcină importantă în Platforma-program a Blocului Partidelor Democratice din mai 1946. În scopul sprijinirii active a luptei pentru refacerea economică a țării — se spunea în Platforma-program — „...Banca Națională a Romîniei, care constituie o importantă pîrghie a vieții economice și financiare a țării, va fi etatizată, ... și va fi organizată pentru a-și putea îndeplini marea misiune ce o va avea în consolidarea economică și financiară a țării“⁴⁰⁾. Referindu-se la importanța economică și politică a acestei prevederi noi din Platforma-program, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta în expunerea făcută la Conferința pe țară a sindicatelor muncitorilor de la C.F.R. în iulie 1946 că, „Dacă programul de guvernare din ianuarie 1945 își propunea confiscarea pămînturilor de la moșieri și împărțirea lor fără plată la țăranii săraci, sau fără pămînt, dîndu-se moșierimii o lovitură în bazele ei economice, de astă dată prin etatizarea Băncii Naționale a Romîniei vom avea posibilitatea să lovim în puterea economică și financiară, tocmai a acelor cercuri antipopulare care folosesc pozițiile lor împotriva libertăților democratice“⁴¹⁾.

Masele de muncitori, țărani muncitori, meseriași și meșteșugari au primit cu satisfacție măsura inițiată de Partidul Comunist Român cu privire la etatizarea Băncii Naționale a Romîniei sprijinind-o cu toată forța lor. Făcîndu-se ecoul voinței maselor muncitoare, ziarul „Viața Sindicală“ seria că „Dacă fabricile vor lucra, dacă țăranimea va avea unelte, semînte și vite de lucru, dacă meșteșugarul își va putea continua munca, și noi vom putea folosi din plin capacitatea noastră de muncă, vom putea ridica nivelul nostru de trai. Iată de ce nouă nu ne poate fi indiferent cine conduce Banca Națională, cum se desfășoară activitatea ei“⁴²⁾. Mișcarea sindicală — sublinia în continuare ziarul — consideră sprijinirea acțiunii de etatizare a B.N.R. ca o datorie a ei și o va îndeplini.

În activitatea sa pentru etatizarea Institutului de emisiune, P.C.R. s-a sprijinit pe puterea muncitorească-țărănească și pe forța maselor, pornind de la raportul forțelor de clasă din țară, de la rolul deosebit de important

³⁹⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, Buc., 1954, p. 347.

⁴⁰⁾ „Scînteia“, nr. 528, din 20 mai 1946.

⁴¹⁾ Ibidem, nr. 566 din 6 iulie 1946.

⁴²⁾ „Viața Sindicală“, din 2 iunie 1946.

pe care-l juca B.N.R. în economia națională, avînd ca îndreptar învățătura marxist-leninistă. După cum se știe, Marx a criticat Comuna din Paris pentru greșelile ei de a nu fi luat o serie de măsuri cu caracter economic, care ar fi contribuit în mod considerabil la slăbirea burgheziei. „Dar lucrul cel mai greu de înțeles — arăta Marx — este respectul și venerația cu care s-a oprit în fața porților Băncii Franței. Aceasta a și fost o gravă greșeală politică”⁴³).

La rîndul său V. I. Lenin a subliniat în nenumărate rînduri necesitatea naționalizării băncilor și punerea lor sub controlul statului muncitoresc-tărănesc. „A vorbi despre «reglementarea vieții economice» — arăta V. I. Lenin — ocolind chestiunea naționalizării băncilor înseamnă fie a da dovadă de cea mai grosolană ignoranță, fie a înșela «poporul de jos» prin cuvinte pompoase și făgăduieli frumoase, fiind dinainte hotărît a nu îndeplini aceste făgăduieli”⁴⁴). V. I. Lenin a demonstrat importanța practică a naționalizării băncilor arătînd că numai așa statul va putea „...să știe încotro și cum, de unde și în ce moment se pompează milioanele și miliardele. Și numai controlul exercitat asupra băncilor, asupra centrului, asupra pivotului principal și mecanismului esențial al circulației capitaliste va permite organizarea efectivă și nu în vorbe, a unui control asupra întregii vieți economice, asupra producției și repartiției celor mai importante produse, organizarea „reglementării vieții economice”, care altfel este condamnată inevitabil să rămînă o frază ministerială pentru înșelarea poporului”⁴⁵).

De la apariția Platformei-program în mai 1946 și pînă la înfăptuirea etatizării Băncii Naționale a Romîniei, această problemă a fost pe larg dezbătută, conturîndu-se precis poziția fiecărei clase și partid. Partidele „istorice”, care polarizau în jurul lor toate forțele reacționare s-au opus cu înverșunare etatizării, au dezlănțuit o adevărată campanie în presă, căutînd să elogieze activitatea „binefăcătoare” din trecut a Băncii și să demonstreze că trecerea Băncii Naționale a Romîniei sub controlul statului nu va contribui cu nimic la îmbunătățirea situației economice a țării, ci dimpotrivă o va înrăutăți. Brătienistii, care dominaseră timp de 66 de ani în conducerea B.N.R., se străduiau să prezinte lucrurile ca și cum Banca Națională ar fi fost chipurile, o bancă a întregii națiuni⁴⁶), iar etatizarea ei avea să ducă la prăbușirea monedei⁴⁷).

Pronunțîndu-se deschis împotriva etatizării Băncii Naționale a Romîniei, P.N.T. — Maniu susținea că „...toate naționalizările preluate direct de aparatul politic al statului, indiferent sub ce regim s-ar face sînt condamnate de la început la nereușită”⁴⁸). Pentru a-și susține poziția lor potrivnică, maniştiile improvizau și „teze teoretice”. Afirînd că statul nu trebuie să recurgă la etatizare întrucît nu are competența conducerii întreprinderilor în proprietatea sa, „Dreptatea” scria că „Este aproape un adevăr axiomatic

⁴³) K. Marx și Fr. Engels, *Opere alese*, vol. 1, Ed. P.M.R., Buc. 1949, p. 494.

⁴⁴) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, 1954, p. 323.

⁴⁵) *Ibidem*, p. 325.

⁴⁶) „Liberalul”, nr. 294, din 12 februarie 1947.

⁴⁷) *Ibidem*, nr. 261, din 21 decembrie 1946.

⁴⁸) „Dreptatea”, nr. 259, din 28 decembrie 1946.

că statul politic este un rău administrator, fiindcă are o organizație incompatibilă cu gestiunea industrială sau comercială a unei întreprinderi“⁴⁹⁾.

Exprimînd poziția cercurilor financiare, poziție potrivnică etatizării B.N.R., revista „Bursa“ după ce se întreabă tendențios dacă etatizarea va putea da roadele cele mai bune pentru refacerea economică, scrie că „Transformarea Băncii Naționale într-un serviciu public, supus injecțiilor și imixtiunilor unui guvern oricare ar fi el, constituie, fără îndoială o mare primejdie...“⁵⁰⁾. Introducerea controlului creditelor, înlăturarea posibilității de a fi folosite în scopuri speculative, sprijinirea acțiunii de refacere economică a țării, limitarea exploatării, numea „Bursa“ primejdie.

Gruparea burgheziei liberale din guvern, ale cărei interese erau legate îndeosebi de Banca de Credit Român, s-a pronunțat pentru etatizarea Băncii Naționale a României, dar urmărind să-și întărească pozițiile în conducerea B.N.R. a susținut aplicarea principiului „autonomiei“ Băncii față de guvern. În cuvîntarea rostită cu prilejul instalării noului consiliu de administrație al B.N.R., Al. Alexandrini a expus într-un mod cît se poate de clar acest principiu al pretensei autonomii. „Este evident — spunea el — că prin etatizarea Băncii Naționale a României, independența Institutului de emisiune nu este și nu trebuie să fie întru nimic știrbită. Institutul de emisiune este apărătorul monedei naționale și el trebuie să aibă toată libertatea și întreaga independență față de guvern, pentru ca să-și îndeplinească cu prisosință acest rol“⁵¹⁾. În același timp, Al. Alexandrini îndemna noul consiliu de administrație al Băncii Naționale a României, în fruntea căruia se afla un membru al partidului liberal, să lupte pentru aplicarea principiului „autonomiei“. „Banca Națională a României — arăta el cu același prilej — își păstrează în întregime acest atribut pe care îl are și este datorită dumneavoastră ca, prin Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a României, etatizată, să apărați cu dirzenie acest punct de vedere al independenței dumneavoastră“⁵²⁾.

Nu este greu de înțeles că în spatele acestei pretense „autonomii“ revendicate de liberali se ascundea intenția lor de a sustrage Banca Națională a României de sub controlul statului democrat-popular, pentru a împiedica folosirea băncii în interesul poporului, al refacerii economice a țării. După etatizare, reprezentanții burgheziei liberale au încercat continuu să aplice în politica Băncii Naționale a României pretinsul lor principiu al „autonomiei“, să o scoată de sub controlul statului.

Partidul Comunist Român a demască și a luptat împotriva acestor tendințe reușind ca, după etatizare, Banca Națională să fie pusă sub controlul Statului democrat-popular și să fie folosită ca o pîrghie importantă în lupta pentru redresarea economică a țării.

⁴⁹⁾ Ibidem.

⁵⁰⁾ „Bursa“ nr. 2006, din 27 iunie 1946.

⁵¹⁾ Arhiva Băncii de Stat a R.P.R., dosar nr. 6/1946, f. 42.

⁵²⁾ Ibidem.

La 20 decembrie 1946 primul parlament democrat din istoria țării noastre a votat, din inițiativa Partidului Comunist Român, legea pentru etatizarea B.N.R. *). Pe baza legii de etatizare B.N.R. era singura în drept să emită bilete de bancă pe întreg teritoriul țării și pe timp nelimitat. Asigurarea circulației monetare, menținerea stabilității monedei, organizarea și controlul creditului, erau principalele sarcini care reveneau Băncii Naționale a României după etatizare.

O dată cu etatizarea Băncii Naționale a României, parlamentul a mai votat o serie de legi referitoare la diferite probleme financiare ale țării, urmărind restabilirea monedei naționale, lupta contra speculei și înlesnirea și sporirea importului de utilaje necesare industriei **).

Etatizarea Băncii Naționale a României și celelalte legi au constituit o bază de plecare în bătălia economică. Acestea s-au încadrat în lupta dusă de forțele revoluționare în frunte cu proletariatul condus de P.C.R. pentru înfrângerea greutăților economice și crearea condițiilor în care producția să poată fi sporită. „Ele — sublinia Scinteia — au un caracter constructiv, înlesnind punerea țării pe făgașul însănătoșirii și al refacerii, după cum au un caracter de organizare a vieții economice și de apărare a monedei și a economiei naționale împotriva atacurilor elementelor parazitare și a reacțiunii care le reprezintă“⁵³).

Deși cucerirea cetății financiare din mâinile reacțiunii a însemnat o mare victorie a forțelor revoluționare în frunte cu clasa muncitoare, ea nu a avut ca efect imediat eliminarea totală a reprezentanților burgheziei din conducerea băncii, ci numai schimbarea raportului de forțe din cadrul consiliului de administrație, în favoarea forțelor democratice⁵⁴). Noul Consiliu de administrație, numit pe termen de 5 ani, era format dintr-un guvernator, un vice-guvernator și 8 administratori. În compoziția Consiliului se oglindeau forțele care formau B.P.D. acesta fiind alcătuit din cîte 2 reprezentanți

*) Etatizarea B.N.R. s-a făcut în temeiul legii nr. 1056, votată de Adunarea Deputaților cu 282 voturi pentru și 7 voturi contra, la 20 decembrie 1946. În articolul nr. 1 al legii se spunea că „Banca Națională a României se etatizează pe data de 1 ianuarie 1947. Pe aceeași dată proprietatea acțiunilor Băncii Naționale a României trece liberă de orice sarcină în patrimoniul statului“. Statul român devenea singurul proprietar al acțiunilor băncii. Capitalul B.N.R. era fixat la 600.000.000 lei. Statul a plătit acționarilor acțiunile etatizate conform cursului înregistrat la Bursa de valori. Prețul unei acțiuni a fost fixat la 57.531 lei (Monitorul Oficial, Partea I-a, nr. 298, din 28 decembrie 1946).

**) La 20 decembrie 1946 parlamentul a mai votat în afară de legea pentru etatizarea B.N.R. și următoarele legi: Legea pentru interzicerea în convențiuni a clauzei de plată în aur, monede străine și medalii comemorative, precum și a operațiunilor de gaj pe asemenea valori; legea pentru stabilirea regimului de vânzare a acțiunilor societăților pe acțiuni; legea privitoare la regimul mărfurilor aflate în străinătate, plătite sau accontate de comercianți, industriași și orice proprietari de mărfuri români prin deize puse la dispoziție de B.N.R. sau prin credite în clearing (Vezi Monitorul Oficial (partea III-a) nr. 15, din 3 februarie 1947).

⁵³) „Scinteia“, nr. 711, din 23 decembrie 1946.

⁵⁴) Arhiva Băncii de Stat a R.P.R., dos. nr. 29/1946, f. 109.

ai Partidului Comunist Român, Partidului Social-Democrat, Frontului Plugarilor și Partidul Național-Liberal (Tătărașcu), iar Partidul Național-Popular și Partidul Național Țărănesc (Anton Alexandrescu), cite un reprezentant. Unul din cei doi reprezentanți ai P.C.R. deținea funcția de vice-guvernator. Reprezentanții P.C.R. în Consiliu au desfășurat o intensă activitate pentru a pune în aplicare indicațiile partidului cu privire la activitatea ce urma s-o desfășoare B.N.R. după etatizare. Astfel în ședința din 22 februarie 1947 Consiliul de administrație a hotărât să încredințeze vice-guvernatorului, care era membru al P.C.R., sarcina pregătirii „...tuturor lucrărilor și instrucțiunilor necesare realizării noii politici de credit a Băncii Naționale a României și a statului, precum și organizarea serviciilor de aplicare”⁵⁵⁾.

Exprimind satisfacția față de etatizarea B.N.R., președintele sindicatului salariaților băncii arăta în cuvîntul său cu prilejul instalării noului Consiliu de administrație: „Corpul salariaților Băncii Naționale a României prin Comitetul său de întreprindere, salută cu însuflețire și cu încredere instalarea noii conduceri a Băncii Naționale a României, astăzi etatizată. Cu însuflețire, deoarece, astăzi, pentru prima oară, conducerea institutului de emisiune a încetat de a mai fi expresia unor interese particulare restrinse, pentru a deveni expresia exclusivă a intereselor vitale și permanente ale statului”⁵⁶⁾.

O greutate întâmpinată în direcția folosirii B.N.R. în lupta pentru refacerea economiei naționale a constituit-o existența în conducerea băncii și a Ministerului Finanțelor a elementelor reprezentante ale grupării burgheze din guvern și parlament, care deși nu puteau să-și pună în aplicare în întregime scopurile lor, aceștia se opuneau totuși, prin diferite mijloace măsurilor cu caracter anticapitalist.

După etatizare Banca Națională a României trebuia să-și îndeplinească sarcina de control și dirijare a creditelor conform prevederilor legii și indicațiilor Consiliului superior economic, spre ramurile principale ale economiei naționale. Referindu-se la această atribuțiune în articolul trei al legii se spune că acțiunea de control a Băncii Naționale a României se exercită asupra tuturor întreprinderilor de bancă și instituțiilor de credit, publice sau particulare. În acest scop Banca Națională a României era împuternicită să ceară orice informații întreprinderilor de bancă și instituțiilor de credit, să dea acestora orice norme și instrucțiuni socotite necesare în interesul economiei naționale. Acele bănci care nu se conformau normelor și instrucțiunilor primite, sau refuzau organelor Băncii Naționale a României datele cerute în vederea exercitării controlului, erau trimise în judecata Consiliului Superior Bancar.

Imediat după etatizare, întreprinderile industriale din țară așteptau să primească creditele necesare în condiții avantajoase și pe termen lung. „În legătură cu etatizarea Băncii Naționale, industria pretindea, ca creditele și împrumuturile necesare să ajungă în timpul cel mai scurt la acele întreprinderi, care le folosesc în interesul producției și nu pentru specula mărfurilor și a valutei. Aceste credite industriale trebuie să ajungă în posesia întreprin-

⁵⁵⁾ Ibidem, proces-verbal nr. 26, din 22 febr. 1947, f. 133.

⁵⁶⁾ Ibidem, dos. nr. 6/1946, f. 45.

derilor, în condițiile cele mai favorabile, cu dobinzi mici, pe lungi intervale⁵⁷⁾.

Partidul Comunist Român a desfășurat o intensă activitate în guvern și parlament, prin intermediul organelor de stat de sub conducerea lui cum au fost Ministerul Industriei și Comerțului, Comisia de redresare economică și stabilizare monetară și prin alte mijloace pentru ca politica de credit să fie subordonată scopului redresării economice a țării. Astfel, etatizarea Băncii Naționale a României a inaugurat o nouă politică de credit, caracterizată prin aceea că creditele erau destinate să contribuie la sporirea producției, precum și la înlesnirea circulației controlate a produselor.

Pentru acordarea de credite între B.N.R. și întreprinderea respectivă intervenea o convenție cu participarea Ministerului Finanțelor și C.A.F.A. în care fiecare parte își asuma anumite obligații în vederea folosirii creditelor. De ex. la 11 ianuarie 1947 s-a încheiat o asemenea convenție între statul român, prin Ministerul Finanțelor, Banca Națională a României, Casa Autonomă de Finanțare și Amortizare, cu C.F.R. În articolul 1 al convenției se arăta că B.N.R. a acordat C.A.F.A.-ei un credit de scont în valoare de 500.000.000.000 lei pentru a fi pus la dispoziția C.F.R.-ului, cu scopul realizării programului de refacere a căilor ferate. Convenția sublinia dreptul B.N.R. de a controla prin organele sale întrebuintarea sumelor ridicate de la bancă, iar C.F.R. se obliga să pună la dispoziția organelor B.N.R. toate scriptele și actele necesare acestui control. Articolul 8 al convenției prevedea ca „În cazul când se va constata că vreo sumă ridicată de la B.N.R. în cadrul acestui credit, a fost întrebuințată în alt scop decît cel arătat la articolul 1 de mai sus, în afara sancțiunilor penale prevăzute de legile în vigoare, de care se fac pasibili cei vinovați, C.F.R. se obligă să depună, în termen de 24 ore de la această constatare, în numerar, la B.N.R. suma în chestiune⁵⁸⁾).

Statul democrat-popular a căutat să folosească B.N.R. pentru a acorda credite necesare producției industriale și agricole, circulației controlate a produselor. Deși pînă la reforma monetară creditele necesare producției industriale nu s-au putut acorda pe baza unui plan prealabil de finanțare, întrucît producția nu a fost programată decît de la 1 iulie 1947, s-a ținut totuși seama ca acestea să fie îndrumate pentru satisfacerea nevoilor producției. După 15 august 1947 Banca Națională a României a finanțat industria ținînd seama în primul rînd de programele întocmite de Ministerul Industriei și Comerțului, acordînd sprijin financiar întreprinderilor a căror producție era programată, precum și întreprinderilor neprogramate, care desfășurau o activitate economică utilă. „Necesitățile de credite s-au stabilit, pentru fiecare ramură de industrie în parte, pe baza bugetelor de încasări și plăți ale întreprinderilor și în concordanță cu producția, alcătuiindu-se, astfel, un plan general de finanțare⁵⁹⁾).

Acest plan a fost întocmit pentru perioada septembrie — decembrie 1947. Totalul angajamentelor de scont la

⁵⁷⁾ Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 448, f. 107.

⁵⁸⁾ Proces-verbal nr. 3 al Consiliului de Administrație al B.N.R. din 11 ianuarie 1947. Registrul de procese-verbale, noiembrie 1946—mai 1947, f. 68.

⁵⁹⁾ Raportul Consiliului de Administrație și Raportul Consiliului de cenzori către Consiliul de Miniștri, privind gestiunea anului 1947, f. 12.

Banca Națională a României ale diferitelor ramuri industriale, se ridică la 31 decembrie 1947 la 16.721 milioane lei ⁶⁰⁾.

În ceea ce privește creditele acordate pentru agricultură, de la reforma monetară și pînă la sfîrșitul anului 1947, B.N.R. a dat agriculturii credite în sumă totală de 1.943 milioane lei, din care 1.073 milioane lei pentru cumpărări de vite de muncă, 699 milioane lei pentru arături și executarea însămînțărilor de toamnă, 77 milioane lei pentru crescătorii de porci și 94 milioane lei pentru diverse alte operațiuni legate de agricultură. La sfîrșitul anului 1947 portofoliul agricol la B.N.R. era de 1.571 milioane lei ⁶¹⁾.

În vederea sprijinirii circulației produselor Banca națională a României a acordat credite pentru colectarea de produse agricole și materii prime, aprovizionarea cu articole de primă necesitate, precum și pentru operațiunile de import-export. La 31 decembrie 1947 angajamentele de scont la B.N.R. rezultate din creditele acordate pentru ușurarea circulației produselor se ridicau la suma de 9.830 milioane lei ⁶²⁾.

Aceste credite au fost acordate magazinelor de stat, magazinelor și cooperativelor satești, Institutului Național al Cooperației.

Numai în perioada cuprinsă între reforma monetară și 31 octombrie 1947 prin B.N.R. au fost distribuite următoarele credite : a) circa jumătate (47,50%) din totalul creditelor au fost acordate industriei, în vederea asigurării procesului de producție ; b) o cotă însemnată (33,74%) de credit s-a acordat I.N.C. și altor organizații pentru achiziționarea de produse agricole și industriale, în vederea intensificării schimbului de mărfuri dintre oraș și sat și pentru a asigura aprovizionarea populației ; c) agricultura a primit credite în valoare de cca. 400 milioane lei (4,33%) pentru a realiza muncile agricole de toamnă ; d) întreprinderile de transporturi și în special C.F.R. au primit credite în valoare de aproximativ 500 milioane lei, pentru a se asigura continuarea lucrărilor de refacere și îmbunătățire a exploatarei ; e) industria extractivă a primit credite în valoare de circa 370 milioane lei ⁶³⁾.

În afară de categoriile arătate mai sus, s-au dat credite reduse ca volum altor sectoare de activitate economică : comerț, import-export, meseriași etc.

Rezumînd cele arătate mai sus, constatăm că Banca Națională a României a acordat în anul 1947 următoarele credite : ⁶⁴⁾

	milioane lei	procent
a) pentru producție	18.292	61,26
b) circulația produselor	9.830	32,92
c) diverse	1.737	5,82
	<u>29.859</u>	<u>100,00</u>

⁶⁰⁾ Ibidem.

⁶¹⁾ Ibidem.

⁶²⁾ Ibidem.

⁶³⁾ Arhiva Ministerului Finanțelor, fondul Oficiului de Studii, pach. nr. 196, dos. nr. 809 (nenumărat).

⁶⁴⁾ Raportul Consiliului de Administrație al B.N.R. și Raportul Consiliului de cenzori către Consiliul de Miniștri privind gestiunea anului 1947, f. 14.

Pe baza prevederilor legii de etatizare Banca Națională a României a început să-și exercite atribuțiunile de control al creditului înființându-se în acest scop Direcția Controlului Creditelor⁶⁵⁾. Controlul creditelor efectuat de organele Băncii Naționale a contribuit în mare măsură la eliminarea operațiunilor speculative, pe care capitaliștii le practicau în mod curent, cu fondurile obținute de la Banca Națională a României sau de la celelalte institute de credit⁶⁶⁾.

Astfel, statul muncitorilor și țăranilor „...căpăta pentru prima dată puțința, așa cum sublinia Lenin când se referea la controlul statului sovietic asupra băncilor, mai întâi să cunoască toate principalele operații bănești, fără ca acestea să poată fi tănuite, apoi să le controleze, să reglementeze viața economică și în sfârșit, să primească milioane și miliarde pentru operații de stat importante, fără a plăti domnilor capitaliști «pentru servicii», «comisioane» exorbitante»⁶⁷⁾. Totuși nu se poate afirma că problema creditului a fost rezolvată o dată cu etatizarea institutului de emisiune. Aceasta și pentru faptul că Banca Națională a României distribuia creditele prin intermediul unor instituții bancare publice sau particulare, cum erau: „Creditul industrial“, „Creditul Național Agricol“, „Banca de Credit a Meseriilor“, „Institutul de Credit Românesc“, precum și printr-o serie de alte bănci particulare. Acestea împrumutau o parte din capitalurile luate de la Banca Națională a României și fondurile lor pentru acțiuni speculative. Astfel, creditele acordate de aceste bănci din banii luați de la Banca Națională a României erau distribuite unor întreprinderi favorizate, care la rîndul lor foloseau sumele primite în scopuri cu totul străine de nevoile producției. Prin urmare, o bună parte din credite scăpau controlului și luau calea operațiunilor speculative, contrar scopului pentru care fuseseră acordate. Asemenea operațiuni erau posibile datorită faptului că instituțiile de credit erau proprietate burgheză, precum și faptul că nu se exercita, un control suficient de eficace asupra utilizării creditelor.

Banca Națională a României a adus un aport mai eficient la controlul creditelor în special după propunerile P.C.R. din iunie 1947, și după promulgarea legii cu privire la controlul utilizării creditelor (din vara anului 1947 *), în care s-au prevăzut sancțiuni penale severe pentru infracțiunile comise, precum și după reforma monetară. Pe lângă faptul că a adus o contribuție

⁶⁵⁾ Arhiva Băncii de Stat a R.P.R., dos. nr. 29/1946, f. 31.

⁶⁶⁾ Ibidem, fila 109.

⁶⁷⁾ V. I. Lenin : *Opere*, vol. 25, 1954, p. 326.

*) Legea nr. 249, din iulie 1947, cu privire la controlul utilizării creditelor, prevedea că acest control se face de B.N.R., ca mandatară legală a statului român. Erau supuse prevederilor legii toate întreprinderile bancare și instituțiile de credit publice sau particulare, precum și persoanele fizice sau juridice, care aveau credite de la aceste întreprinderi. „Mijloacele financiare deținute prin operațiuni de credit de la întreprinderile și instituțiile de credit prevăzute în prezenta lege — se spune în articolul 4 — trebuie utilizate numai în scopul pentru care au fost acordate“. Întreprinderile de bancă și instituțiile de credit erau obligate să întocmească și să comunice B.N.R. informațiile necesare cu privire la situația creditelor acordate. Delegații B.N.R., împuterniciți special pentru exercitarea controlului creditelor, dobîndeau calitatea de ofițeri de poliție judiciară, în ceea ce privea aplicarea legii, iar organele forței publice, erau obligate să le dea concursul la cerere. Legea a fost votată de Adunarea Deputaților, în ședința din 2 iulie 1947, cu majoritate de 159, contra 4. (Vezi Mon. Of. (part. I), nr. 159, din 15 iulie 1947).

substanțială la împiedicarea folosirii fondurilor în scopuri speculative, acestea fiind îndrumate spre industrie și agricultură, controlul creditelor efectuat de Banca Națională a României, „... a avut ca efect împiedicarea înstrăinării fondurilor proprii ale întreprinderilor, de către patronii care se așteptau la o apropiată naționalizare. În consecință, întreprinderile au putut trece la naționalizare, cu avutul lor aproape intact în patrimoniul statului“⁶⁸). Pe baza legii de control a utilizării creditelor Banca Națională a României și-a extins și mai mult posibilitățile de control asupra celorlalte instituții bancare și de credit, devenind un mijloc important în mîna statului democrat-popular, a clasei muncitoare în lupta împotriva burgheziei speculante și sabotoare, pentru redresarea economiei naționale.

În mod concret, controlul era îndeplinit de B.N.R. prin inspectorii săi, care controlau atît băncile cărora li se acordau credite pentru a se constata felul cum erau utilizate, cît și direct întreprinderile.

Organele de care dispunea Banca Națională a României pentru exercitarea controlului creditelor erau următoarele: a) Corpul de inspectori de credite ai B.N.R., special înființat; b) funcționarii instituțiilor de credit reprezentatoare la scont; c) notarii comunali, pentru controlul creditelor agricole. Atît băncile care făceau verificări prin băncile lor proprii, cît și notarii comunali, lucrau ca delegați ai B.N.R., înaintînd rapoartele asupra celor constatate filialelor B.N.R. din localitate. Cu ocazia controlului făcut în întreprindere inspectorii B.N.R. verificau în amănunt și apoi raportau cum erau folosite creditele primite de întreprinderea respectivă, ce posibilități de sporire a producției avea, dacă avea stocuri de produse peste normele admise și cauzele stocajului, dacă prezenta garanții pentru acordarea de noi credite în viitor. Acolo unde se constatau nereguli se propuneau măsuri concrete pentru înlăturarea lor.

Organele de control ale Băncii Naționale au descoperit o serie de cazuri de încălcare a legii controlului și utilizării creditului. Astfel, proprietarul firmei „Tiltext“ a întrebuințat în scopuri personale creditul de 2.600.000.000 lei (nestabilizați), primiți de la Banca Națională a României, pentru plata salariilor și a materiilor prime. La Societatea „Nitroza“, creditul de 5.000.000.000 lei (nestabilizați) destinat achiziționării de materii prime a fost folosit în scopuri speculative⁶⁹). Aceste încălcări ale normelor de utilizare a creditelor au fost sancționate. Au fost întîlnite foarte multe cazuri de firme particulare, care foloseau credite în operațiuni speculative.

Datorită activității de control desfășurată de B.N.R. s-a realizat o îndrumare mai eficientă a creditelor spre sectoarele productive reușindu-se înlăturarea în bună parte a posibilității de folosire a creditelor în scopuri speculative. Trebuie remarcat că a dat rezultate mai bune controlul creditelor industriale, spre deosebire de controlul efectuat asupra creditelor agricole, care a fost mai puțin eficient.

O situație cu totul nouă s-a creat pentru activitatea Băncii Naționale a României în urma înlăturării din guvern a ultimilor reprezentanți ai burgheziei, a îndeplinirii actului revoluționar al trecerii în proprietatea statului a principalelor mijloace de producție, la 11 iunie 1948, și a lichidării băncilor

⁶⁸) Arhiva Băncii de Stat a R.P.R., dos. nr. 29/1946, f. 110.

⁶⁹) „Văța Sindicală“, Seria a II-a, nr. 42, dîn 19 oct. 1947.

particulare, prin aplicarea deciziei din 3 februarie 1948 a Comisiei pentru redresarea economică și stabilizarea monetară și a Decretului nr. 197 din 13 august 1948. În urma acestor măsuri au fost eliminate circa 2.000 institute de credit, dintre care 1.400 bănci „populare” a căror activitate principală era aceea de a sprijini interesele capitaliștilor, chiaburilor și speculanților prin folosirea mijloacelor bănești luate în mare parte de la Banca Națională⁷⁰). După aceasta au mai rămas în ființă: Banca Națională a României, Banca de Credit pentru investiții, C.E.C. Încă din aprilie 1948 Băncii Naționale i-a revenit sarcina de a finanța direct viața economică a țării, în urma măsurii luate de Comisia de redresare economică și stabilizare monetară de a autoriza întreprinderile de stat să solicite credite direct de la Banca Națională a României. Finanțarea directă s-a făcut și în sectorul agricol ceea ce a determinat înființarea în mediul rural a 492 agenții ale Băncii Naționale a României, care au început să acorde credite începând cu 1 iulie 1948⁷¹).

La 15 noiembrie 1948, Banca Națională a primit denumirea de Banca Republicii Populare Române — Bancă de Stat. Cadrul de atribuțiuni, stabilit prin această transformare, a fost acela indicat de mersul spre socialism al Republicii Populare Române⁷²). Ca urmare a acestor măsuri, Banca R.P.R. în afară de operațiunile legate de emisiunea monetară, a devenit un organ unic de finanțare directă a economiei naționale, un centru de colectare a disponibilităților bănești ale statului, întreprinderilor și diferitelor organizații, iar prin intermediul C.E.C.-ului, al populației, un organ de planificare a creditelor și a circulației monetare conform cu interesele planului de stat.

Înlocuirea rețelei capitaliste de credit cu o singură instituție de finanțare, pusă în slujba poporului, a avut ca efect nu numai schimbarea radicală a scopurilor creditului, dar și o raționalizare și simplificare a tehnicii de finanțare, precum și o mare ieftinire a creditului.

În desfășurarea normală a activității Băncii Naționale a României, chemată să contribuie la sprijinirea politicii partidului de construire a socialismului, au creat mari greutate elementele dușmănoase, contrarevoluționare, care erau grupate în jurul lui Vasile Luca. Aflindu-se timp de câțiva ani la conducerea Ministerului Finanțelor, Vasile Luca a căutat să introducă în sistemul financiar de credit linia sa proprie, contrară politicii partidului, linie de frinare a refacerii economice a țării, industrializării socialiste, dezvoltării agriculturii și ridicării nivelului de trai al celor ce muncesc. Plenara C.C. al P.M.R. din 26—27 mai 1952 „A constatat că în sistemul Ministerului de Finanțe, al Băncii R.P.R. și al Băncii pentru credit și investiții, precum și în cooperatie, au fost menținute și încadrate un număr mare de elemente dușmane, care s-au grupat în jurul lui Vasile Luca, și care au dus o intensă activitate dușmănoasă de subminare a regimului de democrație populară și de sabotare a operei de construire a bazei economice a socialismului în țara noastră”⁷³).

⁷⁰) Arhiva Băncii de Stat a R.P.R. dos. nr. 29/1946, f. 111.

⁷¹) Ib. dem.

⁷²) Ib. dem. dos. nr. 29/1946, f. 112.

⁷³) *Rezoluții și Hotărâri ale C.C. al P.M.R.*, vol. 2, 1951—1953, E.S.P.L.P., 1954,

Contrar intereselor poporului, aceștia au favorizat creșterea elementelor capitaliste la orașe și sate și le-au apărat împotriva măsurilor luate de statul democrat-popular. Prin politica prețurilor, ei au urmărit îmbogățirea chiaburilor și speculanților, fixând prețuri la diferite mărfuri industriale destinate satelor sub prețul de cost, fapt care și-a găsit expresia în nerealizarea planului de colectare a produselor agricole și a planului de achiziții.

Căutînd să submineze activitatea productivă a întreprinderilor socialiste, acești dușmani ai poporului au întîrziat dotarea întreprinderilor cu fonduri de rulment. „În privința industrializării socialiste a țării ei au dus o politică de frinare a investițiilor, îndeosebi în ramurile industriei grele, încercînd să pună piedici dezvoltării acestor ramuri-cheie ale economiei țării și marilor construcții ale socialismului”⁷⁴). Activitatea contrarevoluționară desfășurată de acești dușmani ai poporului în domeniul financiar-bancar a lovit și în agricultură, comerț și circulația bănească, urmărind tot timpul „...ruperea planului financiar și a bugetului Statului de planul economic de stat, au urmărit să introducă anarhie și dezordine în sectorul socialist al economiei, au încurajat prețurile și pe jefuitorii bunurilor poporului”⁷⁵).

Aceste fenomene au fost lichidate o dată cu demascarea și înlăturarea din partid a grupului fracționist Pauker—Luca, care a însemnat un moment de cotitură în viața partidului nostru.

* * *

Etatizarea Băncii Naționale a Romîniei, care a constituit una din măsurile cu caracter anticapitalist luate din inițiativa și sub conducerea P.C.R. în prima etapă a revoluției democrat-populare, a avut o serie de urmări de ordin economic și social-politic.

Prin etatizarea B.N.R. s-a pus în mîinile statului democrat-popular un important instrument ce urma să fie folosit în acțiunea de refacere economică a țării, o pîrghie de comandă a vieții economice. Pentru că, așa cum arăta V. I. Lenin „Controlarea și reglementarea aprovizionării cu grîne sau în general a producției și repartiției produselor fără controlarea și fără reglementarea operațiilor bancare este un non-sens. E ca și cum ai fugi după o «copecică» problematică, închizînd ochii în fața milioanei de ruble. Băncile de astăzi s-au sudat atît de strîns și de indisolubil cu comerțul ... și cu industria, încît fără «a pune mîna» pe aceste bănci nu se poate face absolut nimic serios...”⁷⁶).

Prin trecerea Băncii Naționale în proprietatea statului democrat-popular, urmată de o serie de legi privitoare la sistemul financiar și de credit, țara noastră a cunoscut primele măsuri importante cu caracter economic, primele pietre puse la temelia redresării economiei naționale, întreprinse din inițiativa P.C.R. după obținerea victoriei în alegerile parlamentare. Etatizarea Băncii Naționale a Romîniei și punerea ei sub controlul statului a însemnat o grea lovitură dată burgheziei, o primă breșă importantă făcută de proletariatul român în sistemul economic capitalist. În același timp, smulgerea institutului de emisiune din mîinile reacțiunii a constituit crearea unei baze de

⁷⁴) Ibidem, p. 193.

⁷⁵) Ibidem, p. 194.

⁷⁶) V. I. Lenin, vol. 25, Buc., 1954, p. 323—324.

plecare în lupta pentru desfășurarea cu mai multă intensitate a ofensivei clasei muncitoare împotriva burgheziei. Evident, etatizarea Băncii Naționale a României n-a putut să-și arate efectele a doua zi. Transformarea ei într-o adevărată pirghie de comandă a vieții economice nu s-a realizat imediat, ci într-o anumită perioadă, printr-o aprigă luptă dusă împotriva burgheziei.

Etatizarea B.N.R. a contribuit la punerea bazelor transformării democratice a sistemului bancar al țării noastre, prin intermediul și introducerea controlului statului asupra ramurilor economiei naționale, a constituit o puternică lovitură dată capitalismului străin, care folosea băncile în scopul subminării economiei noastre naționale⁷⁷).

După ce B.N.R. a fost etatizată, Partidul Comunist Român a desfășurat o permanentă activitate pentru folosirea acesteia în interesul redresării și dezvoltării economiei naționale, pentru îndrumarea creditelor în sectoarele productive.

Folosind Banca Națională etatizată, statul democrat-popular și-a întărit permanent controlul nu numai asupra sistemului financiar bancar dar și asupra întregii economii naționale, ceea ce a permis îmbunătățirea activității de finanțare a ramurilor economice și a contribuit la intensificarea luptei pentru redresare. Pe lângă crearea posibilităților statului de a controla economia prin intermediul creditelor, etatizarea Băncii Naționale a României a mai însemnat și începutul procesului de lichidare a băncilor particulare, care erau folosite în scopul finanțării speculative.

Etatizarea Băncii Naționale a României a fost una din premisele importante pentru reglementarea situației în domeniul financiar: echilibrarea cheltuielilor bugetare, apărarea monedei, curmarea speculei cu monede și evaziunea fiscală și mai ales pentru înfăptuirea reformei monetare din august 1947. Reforma monetară nu se putea realiza fără controlul asupra institutului de emisiune și fără controlul și dirijarea creditelor, paralizându-se acțiunea de sabotare a elementelor capitaliste, în acest domeniu.

Partidul Comunist Român și statul democrat-popular au manifestat o grijă permanentă pentru îmbunătățirea activității Băncii Naționale a României, să-i sporească continuu atribuțiunile de control în economie. Îndeosebi activitatea de control a Băncii Naționale a României a crescut după propunerile P.C.R. din iunie 1947 și după promulgarea legii cu privire la controlul utilizării creditelor. Chemind masele de muncitori să sprijine de jos activitatea de control a utilizării creditelor, tovarășul Gheorghe Apostol arăta la cel de-al doilea Congres al Uniunii Sindicatelor din petrol și gaz metan că „Banca Națională a României, care a fost etatizată, va acorda credite pentru ridicarea producției și trebuie să urmărim dacă patronii ridică producția cu aceste credite“⁷⁸).

Organizațiile de partid, cele sindicale, Comitetele de întreprinderi vegheau ca patronii să folosească creditele luate de la bancă pentru ridicarea producției și nu în alte scopuri.

Etatizarea Băncii Naționale a avut și importante urmări din punct de vedere politic. În primul rînd burghezia a primit o puternică lovitură și nu

⁷⁷) „Probleme economice“, nr. 1/1957, p. 71.

⁷⁸) Arhiva C.C.S., Fondul Uniunea Sindicatelor din petrol și gaz metan, f. 121.

numai acele vîrfuri ale ei care țineau în mînă Banca Națională, dar și burghezia financiară în general, care deținea celelalte bănci. De asemenea, a fost lovită burghezia industrială și comercială care era obligată, constrinsă, să folosească creditele în interesul dezvoltării producției, al întregii economii naționale.

În afară de aceasta, etatizarea Băncii Naționale a Romînici a contribuit la întărirea controlului statului democrat-popular, a pozițiilor Partidului Comunist Român și ale proletariatului în viața economică a țării, la crearea premiselor pentru luarea unor noi măsuri împotriva burgheziei, la creșterea încrederii maselor în regimul democrat-popular ⁷⁹⁾).

⁷⁹⁾ Arhiva C.C. al P.M.R., fond 1, dos. nr. 242, f. 193.

PROBLEME DE TERMINOLOGIE A MATERIALELOR DOCUMENTARE CREATE PE TERITORIUL TRANSILVANIEI

I. MĂRCUȘ

Realizările înregistrate de arhivistica socialistă din țara noastră ridică în fața lucrătorilor din arhive o serie de sarcini noi, legate de cercetarea științifică. Sarcinile ce revin Direcției generale a Arhivelor Statului, de a elabora norme de lucru obligatorii pentru toate instituțiile, întreprinderile și organizațiile, de a întocmi evidența centralizată a materialelor documentare ce fac parte din Fondul arhivistic de stat și de a organiza folosirea multi-laterală a acestora, dezvaluie aspecte noi ale teoriei și practicii muncii arhi-vistice.

Materialele documentare ¹⁾ create pe teritoriul țării noastre în orîndui-rile feudala și capitalistă, cu o mare varietate de sisteme în ceea ce privește constituirea fondurilor și denumirea materialelor documentare, impun abor-darea a numeroase probleme, printre care și aceea a terminologiei arhivistice, care să contribuie la stabilirea unui limbaj arhivistic comun, să ușureze în-țelegerea prelucrării materialelor documentare pe baza principiilor arhivisticii socialiste.

În ceea ce privește denumirile materialelor create pe teritoriul Transil-vaniei, cît și denumirile instituționale, ele vor trebui supuse unui studiu cu-prinzător și de durată, care să ducă la alcătuirea unui glosar, instrument de lucru de primă necesitate, atît în activitatea arhiviștilor, cît și în general în munca de cercetare științifică.

Problemele de terminologie arhivistică sînt strîns legate de termenii sub care sînt cunoscute diferitele categorii de materiale documentare. În articolul de față ne propunem să examinăm cîteva noțiuni și expresii carac-teristice și mai frecvent întîlnite în materialele documentare sau referitoare la acestea, insistînd asupra sensului pe care l-au avut și accepțiunii sub care sînt cunoscute.

⁴⁾ Întrebuințăm expresia de materiale documentare conform prevederilor De-cretului pentru înființarea Fondului arhivistic de stat art. 2 și 3 b (Bul. Of. nr. 19, din 26 iulie 1957).

În acțiunea de prelucrare tehnico-științifică a materialelor documentare sînt angrenați nu numai arhiviștii din unitățile Arhivelor Statului, ci o serie întreagă de lucrători de arhivă din instituții, întreprinderi și organizații. Noțiunile întîlnite în munca de arhivă, chiar în cazurile cînd au un conținut bine determinat, înțelegerea acestora în mod diferit, dă naștere la acțiuni neuniforme, la greșeli în muncă.

Dezvoltarea fără precedent a muncii de cercetare științifică în țara noastră a ridicat și în fața altor discipline sarcina de a examina și clarifica problemele de terminologie, sau de a determina mai precis sensul unor termeni de mult intrați în circulație²⁾. Studiul evoluției terminologiei, de la o epocă la alta, atît cît s-a întreprins pentru anumite discipline, poate da sugestii asupra îmbogățirii lexicului cu termenii tehnici necesari în munca de cercetare³⁾.

Întrebuințarea termenilor fără precizia cuvenită, pe lingă că poate da naștere la sensuri diferite, dar generează și acțiuni diferite sau, în cel mai bun caz, termenul nu cuprinde întocmai lucrarea la care se referă.

Decretul nr. 353/1957 pentru înființarea Fondului arhivistic de stat, urmat de H.C.M. nr. 1119/1957 pentru organizarea Direcției generale a Arhivelor Statului, precum și instrucțiunile elaborate pe baza acestora, au adus o serie de precizări în ceea ce privește problema terminologiei arhivistice, a uniformizării și generalizării ei. Ea este însă mult mai vastă și trebuie privită în dezvoltarea istorică a arhivelor și a instituțiilor creatoare de arhivă în diferite perioade.

Înțelegerea deplină și sensul exact al denumirilor date în trecut și în diferite limbi materialelor documentare comportă cercetări asidue și de lungă durată, dar în același timp necesare. Problema terminologiei arhivistice ca totalitate a termenilor întrebuințați în desfășurarea acestei munci, va putea fi mai bine conturată numai pe baza cunoașterii cu precizie a sensului denumirilor date în diferite perioade istorice materialelor documentare, a schimbărilor de denumiri și a cristalizării lor ulterioare.

În numeroase cazuri, termenii arhivistici nu și-au păstrat limitele precise. Descori, aceeași denumire se referă la piese de arhivă de cuprins diferit, îndeosebi atunci cînd materialele documentare au fost create în altă limbă de cancelarie, decît limba romină. Uneori, cînd și-au păstrat stabilitatea nu mai acopereau în întregime conținutul piesei de arhivă, aceasta suferind schimbări evolutive.

Toate aceste cazuri impun lucrătorului de arhivă sarcina de a aprecia sensul termenilor arhivistici raportați la epoca în care au fost folosiți și la conținutul materialelor la care se referă.

Dezvoltarea fondurilor arhivistice este legată de dezvoltarea istorică a instituțiilor. Referitor la termenii instituționali, în unele situații, datorită tradiționalismului limbii de cancelarie, aceștia au rămas stabili secole de-a

²⁾ Vezi Tudor Vianu, *Formarea și transformarea termenilor de istorie literară în „Viața Românească”* XVI (1963) nr. 5, p. 123—130 și V. Vasilescu și Constant Maneca, *Probleme actuale ale terminologiei medicale* în „Contemporanul”, nr. 23 (869), din 11 iunie 1963, p. 7.

³⁾ Vezi despre evoluția termenilor tehnici în științele naturii, științele matematice și tehnice, lucrarea lui N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, Buc. Ed. Științifică, 1962.

rindul, fără ca sensul lor să acopere întocmai funcțiunile instituției la care se referă. Este, de exemplu, cazul așa numitelor locuri de adevărire sau de mărturie din Transilvania, a căror denumire a intrat și s-a păstrat în circuitul științific sub forma „locuri de încredere“ (loca credibilia) în timp ce funcțiile acestora trebuiau arătate printr-o denumire mai adecvată, așa cum au dovedit-o studiile mai recente⁴⁾.

Pentru materialele documentare ce se creează în activitatea de ficare zi a instituțiilor, azi nu se mai pun probleme deosebite în ceea ce privește terminologia, deoarece activitatea arhivistică este îndrumată de un administrator unic al Fondului arhivistic de stat, care elaborează norme unice de lucru, întrebuițează un limbaj comun pentru determinarea materialelor de același fel, ceea ce ușurează înțelegerea tuturor aspectelor muncii de arhivă.

Referitor la denumirea materialelor documentare create în Transilvania în perioada feudală și capitalistă, trebuie avute în vedere în munca de prelucrare tehnico-științifică denumirile contemporane date materialelor documentare, deoarece termenii care au intrat în circulație nu în toate cazurile cuprind conținutul actului la care se referă.

Toate aceste motive ne determină ca în problema terminologiei să primim fondurile, componența lor, instrumentele de evidență și informare, contemporane sau ulterioare, în evoluția lor istorică.

Pentru stabilirea terminologiei arhivistice o contribuție însemnată o aduce studiul diferitelor denumiri care au fost date în trecut materialelor documentare, dintre care unele au intrat în circuitul științific.

Sînt necesare însă o serie de precizări în privința accepțiunii în care trebuie înțeleși unii termeni folosiți în trecut, ca și a necesității de a-i accepta în continuare sau a-i înlocui cu alții care și-au făcut apariția din nevoia determinării mai exacte a conținutului materialelor la care se referă.

Inventarierea diferitelor categorii de materiale documentare presupune cunoașterea denumirilor pe care le-au avut și aflarea celui mai potrivit termen, care să corespundă conținutului actelor. Aceasta nu înseamnă că va trebui să procedăm la fixarea de noi denumiri, cînd nevoile prelucrării materialelor nu impun căutarea unor cuvinte noi, numai pentru a moderniza termenii tehnici. Este tot atît de greșit însă să ne mulțumim și să primim tot ce ni s-a transmis, fără un discernămint critic.

Sînt unele noțiuni care în limbajul arhivistic curent se întrebuițează pentru a circumscrie materiale documentare din cele mai obișnuite în fonduri, cum este de exemplu *unitatea de păstrare*. Noțiunea, raportată la modul de constituire a fondurilor în trecut și la unele materiale documentare din aceste fonduri își lărgiște mult sfera de înțeles.

În cele ce urmează vom încerca să scoatem în evidență, în cadrul larg al dezvoltării istorice a fondurilor, denumirile cele mai caracteristice date unor materiale documentare, analizînd acolo unde va fi cazul, înțelesul denu-

⁴⁾ Vezi referitor la locurile de adevărire, studiile lui Fr. Pall, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania* (sec. XI—XV) în „Documente privind istoria Romîniei” Introducere, vol. II, Buc., 1956, p. 245—251 și *Contribuții la problema locurilor de adevărire din Transilvania medievală* (sec. XIII—XV) în „Studii și materiale de istorie medie” II (1957, p. 391—402.

mirilor și corelația între noțiunea arhivistică și categoria materialelor la care se referă.

Denumirile materialelor documentare referitoare la istoria Transilvaniei, emise în afară sau pe teritoriul ei, de diferite instituții, în perioada sec. XI—XV, au fost studiate de numeroși cercetători. Chiar dacă, în principal, obiectul studiilor la care ne referim nu l-a constituit problema terminologiei, aceasta rezultă cu prisosință și constituie o contribuție deosebit de importantă în munca arhivistică, sub aspectul terminologiei materialelor documentare. Studiile de diplomatică și sigilografie, privind materialele documentare referitoare la Transilvania, apărute în ultimul timp, aduc un aport însemnat la studiul terminologiei arhivistice⁵⁾.

După emitenți, după cuprins și după genul lor, materialelor documentare la care ne referim li s-au atribuit denumiri diferite. Menționăm astfel *privilegiile* (lat. *privilegia*) emise de rege, de voievodul Transilvaniei sau de vicevoievod, de locurile de adevărire sau de altă autoritate ce posedă pecete autentică. Ele sînt prevăzute cu pecete atîrnată și conferă sau confirmă anumite drepturi beneficiarilor. *Scrisorile deschise* (lat. *litterae patentes*) au același obiect ca și privilegiile, dar ele trebuiau confirmate ulterior prin acte privilegiale, neavînd altfel caracter de durată. *Scrisorile închise* (*litterae clausae*) din punct de vedere al formei se caracterizează prin împăturirea documentului și legarea lui cu o fișie de pergament sau de hîrtie, închizîndu-se prin aplicarea peceteii. După cuprins, scrisorile închise au un caracter foarte variat și o mai mică putere probatorie, decît scrisorile deschise, în cazul acțiunilor juridice.

Înăuntrul celor trei mari categorii menționate există o mare varietate de denumiri, ce caracterizează și disting piesele de arhivă după forma și conținutul lor.

În arhivele orașenești din Transilvania, ca cele mai vechi fonduri constituite, întîlnim primele instrumente de evidență create din necesitatea orientării în materialele documentare. Este vorba de ceea ce numim, astăzi, inventare. Raportate la perioada cînd ele au fost create, nu ne putem aștepta să aibă caracteristicile inventarelor moderne. Orientîndu-ne după cuprinsul lor, după rolul pe care l-au îndeplinit și pentru care au fost create, ca și după instrumentele de evidență și informare apărute ulterior, cu care au trăsături comune, le putem clasa în categoria instrumentelor de evidență.

Titlurile lor nu sînt identice, ci apar sub forme ca : *regestum*, *repertorium*⁶⁾, *index*⁷⁾, deși este vorba de instrumente care au îndeplinit același

⁵⁾ Fr. Pall, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (sec. XI—XV)* în „Documente privind istoria Romîniei. Introducere”, vol. II, Buc., 1956, p. 227—320 și S. Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania (pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea)*, în „Documente privind istoria Romîniei. Introducere” II, Buc., 1956, p. 561—619.

⁶⁾ Vezi Gh. Duzinchievici, *Un vechi inventar de arhivă, Pomarius, 1546*, în „Revista Arhivelor” nr. 1/1958, p. 258 : „*Regestum litterarum in cellas ordinatorum 1546*” sau „*Repertorium Privilegiorum inclitae Universitatis saxonum in Transilvania*”.

⁷⁾ Kiss A., *Kolozsvár levellara rendjének lejjödése a XIV századtól a XVIII század végéig* (Dezvoltarea ordinei de funcționare a arhivei orașului Cluj, din sec. al XIV-lea, pînă în sec. al XVIII-lea) în „Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára” (Omagiul lui Ludovic Kelemen la împlinirea vîrstei de optzeci de ani), Cluj, 1957, p. 420 : „*Index Privilegiorum civitatis huius Colossvar...*”

rol. Studiul istoric comparativ va putea duce la concluzii asupra necesității și oportunității aflării unei singure denumiri ce va trebui adoptată și sub care, alături de vechiul titlu original, urmează să fie trecute în instrumentele obligatorii de evidență actuale. În sensul acesta va trebui să se țină seamă de denumirea cea mai cuprinzătoare și mai răspîndită.

Trebuie reținut faptul că, indiferent de denumirile ce li s-au dat, ele nu pot fi clasate decît în categoria inventarelor și la întocmirea lucrărilor privind evidența obligatorie trebuie considerate ca atare.

Dacă ar fi să ne orientăm numai după titlurile acestor instrumente și mai ales dacă am raporta titlurile lor la instrumentele arhivistice moderne ar trebui să tragem concluzia că nu ne aflăm în fața unor inventare. Studiul făcut asupra lor, trebuie raportat, însă, la epoca în care au fost constituite și la sarcinile la care au răspuns în perioada cînd au fost create. Deci ceea ce dă caracterul unui instrument arhivistic este în primul rînd cuprinsul său și funcția pe care o are în cadrul fondului de care aparține.

După cuprins, instrumentele amintite reflectă în mod succint conținutul documentelor pentru care au fost întocmite. Funcția pe care o îndeplineau era aceea de a orienta, nu numai asupra cuprinsului documentului ci și asupra locului unde se află în fond, pe baza cotelor. Așa dar instrumentele respective, întruind elemente ale inventarelor, le putem considera ca făcînd parte din aceste instrumente de evidență și informare. Concluzia ce se desprinde din cele arătate, este că titlurile pe care le-au primit piesele de arhivă în dezvoltarea istorică a fondurilor nu pot constitui criteriul unic pentru a determina genul documentelor, ci la încadrarea lor într-o categorie sau alta de materiale trebuie să ne orientăm, în primul rînd, după cuprinsul lor și după rolul pe care l-au avut și pentru care au fost create.

*
* *

Una din sarcinile importante ce revin Direcției generale a Arhivelor Statului, constă în întocmirea unei evidențe centralizate a materialelor documentare. Între instrumentele obligatorii de evidență este și registrul de inventare. La fondurile constituite după sistemul de registratură, instrumentele de evidență contemporane țin loc de inventare. Ca atare, acestea fac obiectul trecerii în registrul de inventare⁸⁾. Din acest motiv se ivește nevoia de a studia care instrumente din cele care au fost create pot fi considerate și clasate în categoria celor de evidență și, deci, urmează să fie trecute în registrul de inventare. Ne va orienta în această problemă nu atît titlurile acestora, cît cuprinsul lor.

Încadrarea instrumentelor de care am vorbit în categoria inventarelor nu înseamnă că, în perioada actuală, ele pot fi considerate ca atare și că va trebui să se renunțe, avîndu-le pe acestea, la alcătuirea altor instrumente de evidență și informare științifică. Practic ele pot fi folosite pentru stabilirea

⁸⁾ Conform dispozițiilor în vigoare nu se înregistrează în registrul de inventare fiecare din aceste instrumente contemporane, ci lista tuturor instrumentelor unui fond atunci cînd țin loc de inventare (n.r.).

existentului în depozit. În activitatea de folosire și informare ele nu mai răspund nevoilor actuale de a orienta lucrătorul de arhivă și cercetătorul asupra cuprinsului exact al documentului. Aceasta, pe de o parte datorită redării mult mai rezumative a conținutului, iar pe de altă parte, datorită poziției de clasă a autorilor.

Urmărind dezvoltarea fondurilor arhivistice și modul lor de constituire observăm că, din timp în timp, nevoia organizării și orientării în materiale a creat termenii necesari pentru a denumi materialele și a ilustra acțiunea întreprinsă în munca de organizare.

Modul de păstrare a actelor pe categorii mari de probleme a dat naștere la fascicule. Este important de precizat și accentuat că în fascicule actele sînt grupate după criteriul problemelor asemănătoare la care se referă actele respective.

Fascicola (lat. *fasciculus*) reprezintă o serie de acte grupate la un loc după principiul activității diferențiate a creatorului de fond sau a problemelor asemănătoare.

Dezvoltarea sistemului birocratic a determinat înmulțirea materialelor de arhivă, pentru a căror evidență era necesară o măsură mai bine chibzuită de grupare a actelor. Pentru orientarea în materiale s-au întocmit, ulterior creării lor, așa numitele *repertorii* (*repertorium*, *index*, pl. *repertoria*, *indices*).

Se observă că denumirile date instrumentelor create pentru orientarea în materialele grupate în fascicule sînt identice cu cele întocmite pentru documentele din categoria privilegiilor. Ele au îndeplinit și un rol asemănător, constituind totodată un stadiu evoluat pe linia creării instrumentelor de evidență și orientării în materialele documentare.

Materialele documentare create în Transilvania au și diferite denumiri după paleografia folosită, corespunzătoare, însă, ca înțeles. Un *index* în limba latină, de exemplu, — din arhiva comitatului Turda — va avea următorul titlu: „*Index actorum tam judicialium quam oeconomico-politicum I. Comitatus Thordensis de annis 1577 usque ad anno 1764*”.

În organizarea fondurilor după sistemul cronologic al înregistrării actelor, intervine un instrument nou și anume registrul de intrare, cunoscut în practica arhivistică și sub denumirea de *protocol exhibit*, purtînd denumirea latinească de *protocollum exhibitorium* sau cea germană *Exhibitenprotokolle* sau *Geschäfts Protokolle*.

Am menționat cîteva denumiri pentru un singur instrument. Cercetarea concretă pe material impune constatarea că acest instrument nu a apărut de la început cu toate elementele pe care ne-am aștepta să le aflăm într-un asemenea registru. Astfel, de exemplu, registrul *exhibit* în prima sa formă cuprinde repertorierea actelor și aceasta este caracteristica sa principală. El este prima formă din care s-a dezvoltat registrul de intrare de mai târziu. *Protocolul exhibit*, ca să păstrăm denumirea contemporană, din arhiva minieră a Tezaurariatului, purtînd titlul: „*Exhibiten protokoll des M. Thezaurariats pro annis 1762, 1763, 1764, 1765, 1766 et 1767*” cuprinde repertorierea actelor pe ani, cu precizarea datelor de lună și zi, ca și a numărului curent sub care sînt prinse în evidență.

În același instrument, în formă mai evoluată, vom întîlni elemente noi ca: nr. curent, data înregistrării, de unde este trimis actul (instituția

emitentă), cuprinsul pe scurt, data rezolvării, modul cum a fost rezolvat. Dăm ca exemplu pentru acest al doilea caz, registrul de intrare din arhiva oraşului Gheorghieni pe anul 1862, care are în continuare şi index.

Formele variate de denumiri, cât şi faptul că în acelaşi instrument nu aflăm, pe toată perioada existenţei sale, întotdeauna, aceleaşi elemente de identificare a actelor nu trebuie să ducă la concluzia că nu ne-ar sta în faţă acelaşi instrument, dar sub forme diferite, mereu perfecţionate.

Adeseori s-a simţit nevoia să se stabilească o corelaţie între actele cuprinse în acelaşi registru, înregistrate sub numere de intrare diferite, dar referitoare la aceeaşi problemă. Chiar dacă în astfel de situaţii nu s-a creat o rubrică în plus, în care să se facă trimiteri de la actele înregistrate ulterior la actul prim, astfel de trimiteri se întâlnesc în alte rubrici, de exemplu în cea în care se menţionează cuprinsul pe scurt al actului intrat.

De exemplu, în registrul de intrare din 1863 — avînd în continuare indexul oraşului Gheorghieni, la actul înregistrat sub numărul curent 393, în rubrica „cuprinsul pe scurt“, se face trimitere la numărul 298 şi la numărul 437. Actul înregistrat anterior, sub numărul 298, cât şi cel înregistrat ulterior, sub numărul 437 au legătură cu problema la care se referă actul înregistrat sub numărul 393.

Din cele arătate mai sus rezultă că instrumentele de evidenţă trebuie privite în evoluţia lor şi că această evoluţie determinată de nevoia ţinerii evidenţei actelor şi a orientării în materiale, rezultă din cuprins. Denumirile diferite pe care le-au primit, fie din cauza limbilor în care au fost redactate, fie datorită altor împrejurări, nu caracterizează piese deosebite.

În categoria instrumentelor de evidenţă se întâlnesc deosebiri atît în privinţa denumirilor pe care acestea le-au avut — şi care de altfel nu constituie criterii esenţiale distinctive — cât şi în privinţa cuprinsului şi a rolului pe care l-au îndeplinit.

Din punct de vedere al cuprinsului, unele reflectă pe scurt conţinutul actelor, cum sînt aşa numitele *repertorium*, *index*, *regestum*, *protocollum exhibitorum*. Ele trebuie considerate ca inventare. Rolul lor a fost de a lua actul în evidenţă, de a consemna un scurt cuprins al acestuia şi a da indicaţii asupra locului unde se află. În general, instrumentele la care ne referim sînt contemporane cu actele, cu unele excepţii, care nu schimbă datele problemei.

În aceeaşi categorie a instrumentelor de evidenţă există o altă serie care, după cuprins şi după rolul pe care l-au avut, se deosebesc de cele dintîi. Acestea din urmă *ajută* în acţiunea de a afla actul, fie indicînd locul acestuia în fond, fie făcînd trimiterea la numărul din registrul de intrare unde se află actul. Ele pot fi cuprinse sub denumirea generală de *instrumente de evidenţă auxiliare*.

Pentru exemplificarea celor de mai sus arătăm că în fondurile constituite după sistemul cronologic, instrumentele de evidenţă sînt registrul de intrare şi indexul alfabetic. Primul constituie instrumentul în care este ţinută *evidenţa primară* a actelor, cel de al doilea *ajută* la aflarea lor mai uşoară, *indicînd* locul unde se află în fond sau numărul sub care sînt trecute în registru. În fondurile constituite după sistemul numărului de bază întîlnim registrul de intrare, în care, ca şi la sistemul cronologic este ţinută

evidența primară a actelor. În acest al doilea caz, instrumentele de evidență auxiliare sînt *indexul alfabetic* și *registru serial de arhivă*.

Deosebirile de care am vorbit mai sus nu le facem pentru a crea probleme acolo unde nu ar exista și a complica lucrurile care par simple, ci fiindcă în mod real distincțiile în categoria instrumentelor de evidență au existat și continuă să existe, iar noi nu putem să nu luăm act de ele, să încercăm să le înțelegem și să le explicăm.

Instrumentele auxiliare presupun existența altor instrumente în care actele sînt luate în evidență, în ajutorul cărora vin pentru a sprijini acțiunea de orientare.

O sarcină însemnată și de mare răspundere care stă în fața lucrătorilor din arhive în perioada actuală este verificarea existentului. Verificarea comportă confruntarea unităților de păstrare cu inventarul. Cuprinsul unității de păstrare trebuie să corespundă cu rezumatul din inventar și, de la sine înțeles, să se stabilească existentul numeric.

Pentru fondurile constituite după sistemul înregistrării cronologice, cît și pentru cele constituite după sistemul numărului de bază registrul de intrare servește ca inventar. Deci acesta va sta la baza verificării existentului și nu alte registre din categoria instrumentelor de evidență. Dacă din anumite motive registrul de intrare — pe care îl întîlnim, după cum am văzut, sub denumiri ca : *protocollum exhibitorum*, *exhibiten protokolle* — lipsește, vom recurge, dar numai în al doilea rînd, la instrumentele de evidență auxiliare, cunoscute sub denumiri ca *index* etc.

Acțiunea de verificare trebuie să aibă la bază registrul de intrare fiindcă acesta cuprinde toate actele care constituie fondul, pe măsura înregistrărilor. În instrumentele auxiliare actele sînt grupate pe probleme, persoane, instituții, etc., ceea ce îngreuiază acțiunea de verificare, fiindcă în loc să se urmărească după registrul de intrare unitate de păstrare cu unitate de păstrare, pe măsura înregistrării și constituirii în fond, unitățile de păstrare vor trebui verificate după cum au fost grupate în instrumentul de evidență auxiliar, în care nu se mai respectă ordinea de sistematizare a actelor în fondul cărui aparțin.

Pentru perioada cînd materialele din categoria privilegiilor, ca cele mai vechi ce ni s-au păstrat, au fost organizate și li s-a întocmit o evidență sumară, această evidență a fost concretizată în așa numitele : *repertorium*, *regestum*, *index*, care vor trebui clasate în categoria instrumentelor de evidență, ca primă formă, dezvoltată apoi și mereu perfecționată în perioadele următoare.

Cînd documentele se înmulțesc și se păstrează în fascicule, apar instrumentele de evidență, identice ca denumire cu unele din perioada anterioară, de *repertorium*, *index*.

La organizarea actelor după sistemul cronologic al numărului de înregistrare, încep să fie cunoscute *registru de intrare* și *indexul* sau indicatorul alfabetic, ambele sub denumiri diferite, după cum s-a văzut.

Într-o etapă mai dezvoltată, actele sînt constituite pe principiul numărului de bază, ceea ce presupune conexarea tuturor actelor, indiferent de numărul sub care au fost înregistrate, la actul prim, cu care a început acțiunea, fiind arhivate sub acest număr. În unele cazuri, actele au fost arhivate la

actul cu numărul ultim, deci cu care acțiunea s-a încheiat. Nu ne aflăm încă la sistemul organizării actelor pe dosare, ci într-o fază apropiată, care face trecerea spre sistemul de dosare.

În această perioadă se ivesc, de asemenea, câteva probleme de terminologie arhivistică, asupra cărora ne vom opri spre a le examina.

Prin număr de bază înțelegem numărul sub care a fost înregistrat primul act, care constituie punctul de plecare al unei acțiuni. El nu rămâne întotdeauna același. Dacă acțiunea nu a fost încheiată în cursul unui an calendaristic, numărul de bază din anul respectiv își pierde această însușire. Încheierea acțiunii se va petrece în anul următor. Primul act înregistrat în anul următor, referitor la aceeași acțiune ce se continuă, va fi considerat număr de bază. La acesta se vor anexa actele și sub acest al doilea număr ele vor fi arhivate.

Actele referitoare la aceeași acțiune sînt păstrate în arhivă la un loc, conexe la primul act sau, uneori, la cel din urmă și introduse într-o *coală de conexare*. Între coala de conexare și ceea ce numim *cămașa* unui document sînt asemănări numai în ceea ce privește rolul pe care îl au de a proteja documentele. În principal cămașa răspunde acestui scop. Coala de conexare numai în al doilea rînd răspunde acestei sarcini. Cu alte cuvinte, coala de conexare nu a fost înființată pentru a proteja documentele, deși îndeplinește și acest rol, ci pentru a le avea în evidență pe cele referitoare la aceeași acțiune și a înlesni arhivarea lor la un singur loc, cu toate că în registru apar la date și sub numere diferite.

În cazul cînd acțiunea la care se referă actele concentrate într-o coală de conexare ajungea să fie rezolvată de forul tutelar al unității, acestui for i se înaintau actele create, dar nu și coala de conexare. Coala respectivă rămînea în arhiva unității în care a început acțiunea și era arhivată la locul indicat de numărul de bază. Din acest exemplu rezultă și mai concludent faptul că trebuie făcută o distincție între coala de conexare și cămașa documentului. Adeseori în limbajul arhivistic nu se face deosebire între cămașă și coala de conexare. Precizările de mai sus erau necesare spre a se vedea că și în acest caz, ca și în multe altele, trebuie să întrebuițăm termenii în accepțiunea lor exactă.

Variatatea formelor sub care ni s-au transmis fondurile create în trecut în diferite perioade istorice au dat naștere la un limbaj arhivistic caracteristic epocii în care au fost create.

În munca de prelucrare tehnico-științifică a materialelor documentare se întrebuițează în mod frecvent noțiunea de unitate de păstrare, fie că e vorba de inventarierea materialelor, de stabilirea cantității celor prelucrate dintr-un fond sau chiar a celor neprelucrate încă, fie că e vorba de stabilirea stadiului de prelucrare tehnico-științifică sau de stabilirea răspunderii gestionare.

În legătură cu această noțiune, trebuie precizate, de la început, două aspecte ale problemei și anume: în primul rînd unitatea de păstrare și forma de păstrare sînt noțiuni diferite; în al doilea rînd, unitatea de păstrare nu este o noțiune cu sens închis, pentru toate perioadele istorice și pentru toate materialele documentare la care se referă. Ea trebuie legată de evoluția modului de constituire a fondurilor.

Constituirea arhivei curente, în spiritul instrucțiunilor elaborate în prezent de Direcția generală a Arhivelor Statului, a determinat stabilitatea noțiunii de unitate de păstrare⁹⁾.

Termenul de unitate de păstrare nu trebuie să ducă la ideea că este vorba de felul cum sînt păstrate actele în depozit. Nu pot fi considerate, așadar, unități de păstrare legăturile, pachetele cu acte, mapele și altele. Toate acestea nu reprezintă decît forme de păstrare. Unele din ele, cum sînt de exemplu, pachetele, fasciculele, au rezultat din modul de organizare a arhivei de către creatorul de fond sau ca acțiuni ulterioare creării actelor, dar necesare, fiind impuse de felul arhivării actelor. Altele, ca de exemplu cutiile, nu sînt altceva decît modalitatea la care s-a recurs pentru o mai bună conservare a materialelor documentare asigurându-li-se mijloace de protecție.

Unitatea de păstrare nu trebuie considerată ca piesă fizică în sine, în sensul că trebuie să întrunească un anumit număr de acte sau că trebuie să fie constituită dintr-un singur act. A proceda astfel ar însemna să ne orientăm după criterii formale. Ceea ce caracterizează unitatea de păstrare este problema la care se referă actele ce sînt constituite în unități de păstrare sau instrumentul de evidență, în care este consemnat conținutul sau elementele de identificare. Unitatea de păstrare, ca noțiune arhivistică, nici nu trebuie privită ca o categorie rigidă, care dacă nu a luat naștere deodată cu arhivarea actelor, în urma creării lor, nu poate apărea ca formă nouă în cursul prelucrării tehnico-științifice a fondurilor.

Precizarea sensului de unitate de păstrare are consecințe asupra unor aspecte esențiale privind munca de arhivă. Limitele acesteia se vor contura mai precis dacă urmărim, ca și pînă acum fondurile arhivistice în evoluția lor istorică.

Documentele privilegiale trebuie considerate, fiecare în parte, unități de păstrare. Din aceleași piese rezultă în mod deplin conținutul problemelor la care se referă. În această situație, unitatea de păstrare este constituită dintr-o singură piesă de arhivă. Instrumentele de evidență și informare ce au fost întocmite pentru aceste materiale sînt și ele unități de păstrare. Unitatea de păstrare trebuie privită sub raportul conținutului materialelor, sau a instrumentului întocmit pentru evidența lor.

Actele create înainte de introducerea sistemului de registratură, păstrate în fascicule, sînt și ele unități de păstrare și le putem considera ca atare în cazul cînd au întocmit instrumente de evidență. Cînd acestea lipsesc, iar nevoia folosirii impune organizarea lor pe probleme distincte și întocmirea unor instrumente de evidență și informare adecvate, rămîn unități de păstrare constituite pe baza unui număr de acte centralizate la un loc pe principiul constituirii dosarului modern. Iată, așa dar, că noțiunea de unitate de păstrare, raportată la materialele din Transilvania, își lărgeste limitele.

Pentru categoriile de acte păstrate după sistemul cronologic, unitatea de păstrare poate fi circumscrisă la *unitatea de înregistrare*. Deci, într-un fond în care actele se păstrează după sistemul cronologic al numărului de

⁹⁾ În instrucțiunile generale nr. 6720/1957 sînt consemnate în categoria unităților de păstrare dosarele, registrele, condicile, cartotecile etc. (art. 45 pct. b.), iar în instrucțiunile 3813/1961 pentru expertizarea materialelor documentare, dosarele, registrele, condicile etc. (ar. 1).

înregistrare, vom avea atâtea unități de păstrare, cîte unități de înregistrare există. Unitatea de înregistrare intră în sfera noțiunii de unitate de păstrare. Deși este vorba de păstrarea actelor în arhivă după sistemul numărului de înregistrare, nu spunem că fiecare act constituie o unitate de păstrare, ci aceasta este formată din unitatea de înregistrare, pentru motivul că la același număr de înregistrare poate fi menționat actul, eventualele anexe, fila de referat, conceptul pentru răspuns.

În sistemul de care vorbim, unitatea de păstrare nu este constituită în toate cazurile din unitatea de înregistrare. Cînd lipsesc instrumentele de evidență, iar actele, pentru o bună organizare a folosirii, vor trebui să fie clasate pe probleme și constituite în dosare, aceste forme noi care au fost constituite, nu sînt altceva decît unități de păstrare.

În organizarea actelor în fond după sistemul numărului de bază se conturează și mai limpede noțiunea de unitate de păstrare. Într-adevăr, în această situație, după cum se știe, actele referitoare la aceeași acțiune sînt clasate la un singur loc și anume la numărul primului act cu care s-a început acțiunea sau, uneori, la numărul actului ultim. Toate sînt cuprinse într-o coală de conexare. Actele referitoare la aceeași acțiune, arhivate la numărul actului prim sau ultim și cuprinse în aceeași coală de conexare, ne dau unitatea de păstrare în sistemul organizării pe principiul numărului de bază.

De la sistemul numărului de bază, prin evoluția modului de organizare a materialelor documentare, s-a ajuns la dosarul modern, ca cea mai precizată unitate de păstrare.

Unitatea de păstrare, din punct de vedere al terminologiei arhivistice, ca noțiune de foarte largă circulație, trebuie să fie bine precizată, fiindcă sensul ce i se atribuie are consecințe directe asupra evidenței materialelor documentare în procesul muncii de prelucrare tehnico-științifică.

În ceea ce privește actele, problemele sînt mai ușor de soluționate, întrucît numai cunoașterea limbii materialelor face posibilă prelucrarea lor în spiritul instrucțiunilor elaborate de Direcția generală a Arhivelor Statului. Paralel cu crearea actelor sau ulterior creării lor, după cum s-a văzut, în diferite perioade au fost întocmite numeroase instrumente de evidență și informare. Aceste instrumente, existînd într-un volum apreciabil, vor trebui și ele luate în evidență, prin inventariere. Trebuie să inventariem materialele la care ne referim, prin traducerea titlurilor lor.

În situația la care ne referim nu poate fi vorba însă de o simplă transpunere a titlului unui instrument dintr-o limbă în alta. Va trebui să se aibă în vedere spiritul tradiționalist de cancelarie, de care am mai amintit, datorită căruia instrumentele contemporane de evidență, sau alte categorii de registre și-au păstrat titlurile primite la data creării lor și în cazul cînd acțiunea sau acțiunile la care se referă au căpătat un conținut nou. Pe de altă parte, va trebui să se țină seama de faptul că în instituțiile care au creat materialele la care ne referim au avut anumite caracteristici, legate de epocă, fie în ceea ce privește titlurile lor, fie referitor la modul lor de funcționare — toate acestea reflectîndu-se și ele în titlurile ce se întîlnesc la registre.

Ca să ilustrăm cele spuse, ne vom servi de cîteva exemple.

În arhivele comitatelor au fost create o serie de registre, pe lingă acte, în care se reflectă principalele activități ale nobilimii de la conducerea comitatului, ca cea legislativă cu caracterul local, activitatea judecătorească desfășurată în diferite instanțe de judecată ale comitatului, activitatea administrativă etc. Activitatea legislativă se reflectă în registrele adunărilor generale ale comitatului, cea judecătorească în registrele judiciare, iar activitatea de guvernare în cadrul comitatului, în registrele administrative. Dezvoltarea activității birocratice a dat naștere și la alte registre. Aci am menționat pe cele referitoare la principalele activități.

Registrul adunărilor generale ale comitatului Turda pe anii 1607—1662 poartă următorul titlu în limba latină: „*Protocolium sedriarium judicarium et congregationum marchalium*“. Așa cum rezultă și din titlu, în el sînt făcute însemnări și despre activitatea scaunelor de judecată. Dacă am proceda la luarea lui în evidență prin inventariere, cu traducerea titlului în limba romină, prin transpunerea acestuia în rominește, traducerea ar fi lipsită de înțeles. Într-adevăr o traducere ca: „*Registrul scaunelor de judecată și al congregațiilor marchale*“ nu ne poate spune despre ce este vorba. Dacă analizăm însă felul cum au fost ținute adunările generale ale nobilimii, constatăm că în perioada la care se referă registrul, nobilul absent de la ședință era supus unei amenzi egale cu o marcă. Datorită acestui fapt, adunarea respectivă și registrul în care au fost consemnate hotărârile luate, și-au primit denumirea pe care o întîlnim.

După titlu, registrul poate fi sau al adunărilor generale, în care s-au luat măsuri legislative cu caracter local, sau al scaunelor de judecată. În această situație trebuie mers la conținut, registrul trebuind să fie clasat în categoria celor la care cuprinsul său se referă în principal. Traducerea rominească am putea-o formula astfel: „*Registrul scaunelor de judecată și al adunărilor generale*“. Din felul cum a fost formulată traducerea nu mai rezultă și faptul că se aplică o amendă nobilului care nu participa la adunare. Ceea ce interesează pe lucrătorul de arhivă și pe cercetător este faptul că, avînd în față inventarul în care registrul este prins în evidență, să știe despre ce piesă este vorba al cărei titlu a fost tradus, iar traducerea să fie făcută în spiritul limbii romine. Pentru aceste motive, cît și pentru a da posibilitatea de control, în acțiunea de inventariere se va păstra și titlul registrului în limba originală, menționat între paranteze, după traducerea rominească.

Exemplele s-ar putea înmulți, cu titluri de registre din aceeași categorie sau din altele. Noi intenționăm însă să arătăm că problema terminologiei cuprinde și acțiunea de traducere a denumirilor materialelor arhivistice și că această traducere nu trebuie înțeleasă în sensul redării integrale a denumirilor contemporane, ceea ce ar crea confuzii sau cel puțin nedumeriri în prelucrarea tehnico-științifică, ci prin păstrarea elementelor caracteristice ale piesei de arhivă, eventual — și în măsura posibilităților — și a instituției creatoare din perioada respectivă. Pentru a efectua o astfel de traducere trebuie bine cunoscute atît împrejurările în care au fost create materialele documentare, cît și epoca istorică.

Pentru stabilirea terminologiei materialelor documentare create pe teritoriul Transilvaniei, deci va trebui adoptată metoda istorică. Metoda aceasta

o reclamă înseși materialele documentare, care de la o perioadă la alta și-au lărgit, sub raportul denumirilor, sfera de cuprindere sau, datorită tradiționalismului practicii de cancelarie, anumite noțiuni au rămas închistate, ca să zicem așa, păstrându-și sensul între anumite limite, pe lungi perioade de timp ¹⁰⁾.

Ne găsim încă în faza de început în această privință. Materialele ce vor trebui studiate sînt în toate fondurile pe care le deținem, ca și în cele din alte regiuni. Faptul acesta presupune întocmirea unui plan larg de cercetare și angrenarea unui mare număr de lucrători din arhive pentru ducerea lui la îndeplinire, paralel cu alte activități, în munca de prelucrare tehnico-științifică a materialelor documentare.

Ceea ce va trebui studiat, sub aspectul terminologiei, este în primul rînd genul căruia aparțin materialele documentare, iar acesta nu rezultă în toate cazurile din titulatură. Mereu va trebui consultat cuprinsul materialelor. Caracteristicile fondurilor, specificul instituției creatoare, epoca istorică, practica de cancelarie sînt tot atîtea elemente care vor trebui avute în vedere la stabilirea terminologiei. De asemenea va trebui ținut seamă de funcția pe care a îndeplinit-o instrumentul creat și de scopul urmărit prin alcătuirea lui.

Prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare create în trecut pe teritoriul Transilvaniei pune în fața arhiviștilor sarcina de a stabili termeni științifici adecvați pentru același gen de materiale, de a întrebuița un limbaj comun, contribuind prin aceasta, atît la îmbunătățirea metodelor de muncă în arhivă, cît și la organizarea folosirii materialelor documentare.

Studiul denumirii materialelor documentare create în trecut pe teritoriul Transilvaniei poate și trebuie să aducă un aport de seamă la stabilirea terminologiei noastre arhivistice. La activități uniforme în munca de arhivă trebuie întrebuițat și un limbaj comun. Uniformizarea lucrărilor, ca metodă, ca și întrebuițarea acelorași termeni pentru aceleași acțiuni constituie o necesitate științifică.

¹⁰⁾ În acțiunea de clarificare a terminologiei materialelor documentare referitoare la Transilvania noi nu putem pleca de la lucruri cunoscute, în sensul de a stabili doar căror materiale documentare trebuie să li se atribuie anumite denumiri, care au fost cristalizate. Asupra acestei metode poate fi consultat studiul lui H. O. Meisner și W. Leesch *Grundzüge einer deutschen Archivterminologie. Referentenentwurf des Ausschusses für deutsche Archivsprache*, în „*Archivmitteilungen*“ X (1960), nr. 4 p. 134—152.

PUNEREA IN LUCRU A FONDURILOR DIN EPOCILE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

V. COMAN, A. SLIVIȚ

Dezvoltarea științelor în socialism are ca trăsătură fundamentală îmbinarea activității teoretice cu practica, căutarea permanentă a acelor metode de muncă menite să grăbească realizarea sarcinilor construcției noii societăți. În procesul dezvoltării societății socialiste un rol important revine științelor sociale; situarea consecventă pe pozițiile marxism-leninismului în tratarea diferitelor fenomene sociale asigură obiectivitatea științifică și participarea activă la studiul legilor dezvoltării societății și la înțelegerea necesității istorice.

Trasând liniile de dezvoltare ale diferitelor sectoare de activitate în procesul de construire a socialismului în patria noastră, Partidul Muncitoresc Român a pus permanent în fața lucrătorilor din domeniul ideologiei și culturii necesitatea dezvoltării întregii activități ideologice, științifice și cultural-artistice în strinsă legătură cu viața, cu sarcinile concrete ale construcției socialismului.

„Calăuzindu-se după lucrările și documentele Congresului — se arată în raportul prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al III-lea al P.M.R. — cadrele noastre ideologice trebuie să-și dea contribuția la tratarea problemelor construcției socialismului în etapa actuală. Munca lor va fi rodnică și utilă dacă vor ține seama de cerințele obiective ale fiecărei etape, dacă la temelia lucrărilor lor va sta studierea atentă a politicii și activității practice a partidului, a ceea ce este esențial în experiența maselor muncitoare”.¹⁾

Partidul Muncitoresc Român militează permanent pentru îmbunătățirea și dezvoltarea activității ideologice, în vederea transformării ei într-un factor activ de formare a educației comuniste a oamenilor muncii din patria noastră. Fixînd obiectivele dezvoltării țării în noua etapă de desăvîrșire a construcției socialismului, Congresul al III-lea al P.M.R. a subliniat importanța deosebită a muncii ideologice și sarcinile ce revin lucrătorilor din acest domeniu. *În prezent activitatea ideologică, munca de lichidare a înrîuririlor educației*

¹⁾ Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, Ed. politică, Buc., 1960, p. 86.

burgheze din conștiința oamenilor este tărimul principal al luptei de clasă, al luptei între vechi și nou ²⁾).

De aici rezultă pentru lucrătorii din frontul ideologiei și culturii sarcina de a se situa în mod consecvent pe poziții de partid în întreaga lor activitate, de a demasca și combate cu fermitate orice manifestări ale ideologiei burgheze, de a crea opere care să contribuie activ la transformarea conștiinței oamenilor.

Activitatea arhivistică din țara noastră, prin locul pe care-l ocupă în rindul științelor sociale, are sarcina de a contribui la traducerea în viață a sarcinilor trasate de partid activității ideologice. Pe baza cunoașterii situației reale a materialelor documentare existente în depozitele proprii și la organizațiile socialiste și pornind de la sarcinile ce revin Arhivelor Statului ca administrator unic al Fondului arhivistic de stat, s-au stabilit metodele de muncă pentru respectarea principiilor de bază ale activității arhivistice, s-au delimitat principalele sectoare de activitate și atribuțiile fiecăruia dintre ele, au fost elaborate instrucțiuni și norme unice de lucru și s-au stabilit obiectivele de bază și sarcinile activității arhivistice în noua etapă de dezvoltare a țării noastre, etapa desăvârșirii construcției socialiste.

Unul din principalele obiective ale activității arhivistice în socialism îl constituie valorificarea materialelor documentare de pe poziții de partid, prin darea în folosire și introducerea în circuitul științific a tuturor valorilor cuprinse în fondurile create în orinduirile sociale anterioare eliberării patriei de sub jugul fascist și, mai ales, a documentelor care ilustrează lupta oamenilor muncii conduși de partid pentru făurirea societății socialiste în patria noastră. Materialele documentare din Fondul arhivistic de stat constituie baza documentară a științei istorice din țara noastră și un izvor important pentru cercetarea vieții politice, economice și culturale a poporului.

Variatatea fondurilor arhivistice oferă cercetării științifice posibilitatea de a evidenția adevăratul sens al evenimentelor de seamă din istoria patriei, redată în mod eronat de unii cercetători burghezi, puși în slujba claselor exploatare interesate în falsificarea istoriei.

Pentru a contribui la îndeplinirea sarcinilor importante trasate de partid frontului ideologic și cultural din țara noastră, Direcția generală a Arhivelor Statului a inițiat o serie de măsuri menite să grăbească procesul ordonării, inventarierii și expertizării materialelor documentare din depozitele proprii și de la organizațiile socialiste și darea lor în folosire.

Pornind de la sarcinile trasate de partid activității de cercetare științifică, pe baza unei analize temeinice a materialelor documentare din Fondul arhivistic de stat, Direcția generală a Arhivelor Statului a indicat punerea în lucru, cu prioritate, a fondurilor din epocile modernă și contemporană ale istoriei patriei, în componența cărora intră materiale documentare importante, care pot fi folosite pentru sprijinirea propagandei de partid și de stat, a cercetării științifice și a dezvoltării economiei naționale.

În determinarea importanței fondurilor s-au adoptat ca criterii conținutul materialelor documentare și problemele pe care le cuprind, rolul avut

²⁾ Ibidem, p. 88.

de instituțiile creatoare în condițiile social-istorice în care au funcționat și poziția acestora în sistemul economic și politic al orînduirii respective.

Pe această bază s-a trecut la punerea în lucru în primul rînd a fondurilor prefecturilor, primăriilor, polițiilor, legiunilor de jandarmi și tribunalelor, a fondurilor create de întreprinderile industriale, petroliere, miniere, bancare și agricole, care reflectă aspecte ale dezvoltării social-economice și politice a țării noastre în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. În aceste fonduri sînt oglindite evenimentele de seamă ale epocii moderne: începuturile mișcării muncitorești, lupta clasei muncitoare sub conducerea P.C.R. împotriva exploatarei, răscoalele țărănești și măsurile sâlbatiche de reprimare luate de guvernele burghezo-moșierești pentru înăbușirea lor.

Arhivele create de prefecturi, primării, poliții, jandarmerii, tribunale, curțile de apel și Curtea de casație au în componența lor documente care atestă conflictele sociale între clasele exploataatoare și masele de oameni ai muncii. Arhivele prefecturilor reflectă activitatea județelor atît din punct de vedere administrativ cît și din punct de vedere politic. În arhivele tribunalelor se găsesc dosarele luptătorilor comuniști, ale muncitorilor participanți la greve, mitinguri, demonstrații, dosarele proceselor interminabile între țărani asupriți, deposedați de pămînt, și moșierimea exploataatoare. Pe de altă parte, arhivele instanțelor judecătorești scot în evidență caracterul profund reacționar al justiției burgheze, pusă în slujba claselor exploataatoare.

Prin prelucrarea fondurilor create de întreprinderile industriale, miniere, bancare și agricole pot fi valorificate date despre dezvoltarea capitalismului în România, despre pătrunderea capitalului străin și concesionarea principalelor bogății ale țării monopolurilor străine, despre nivelul economic de dezvoltare a Romîniei burghezo-moșierești, despre condițiile de viață și de muncă ale clasei muncitoare, exploatarea pămîntului etc.

În trecut, activitatea arhiviștilor în problema prelucrării materialelor documentare se rezuma la fișarea fondurilor feudale, orientare dictată de cercetarea istorică burgheză care, neglijînd aproape total studiul istoriei moderne și contemporane, se preocupa de cercetarea epocii feudale a istoriei Romîniei. Pe de altă parte, criteriul valorii documentului nu era stabilit după importanța conținutului, ci după vechimea lui. Lipsa de orientare a arhiviștilor în stabilirea problemelor importante din aceste materiale precum și lipsa unor norme științifice de prelucrare a determinat fișarea acelorăși fonduri de mai multe ori și după diverse metode.

În prezent, prelucrarea fondurilor feudale se continuă, urmărindu-se evidențierea aspectelor economice, politice, sociale și culturale din epoca respectivă. Rezultatele prelucrării fondurilor feudale în anii regimului democrat popular s-au concretizat în publicarea de către Arhivele Statului a cataloagelor de documente cum sînt: Catalogul documentelor moldovenești vol. I și II, Catalogul documentelor turcești vol. I, Industria textilă din Brașov și Țara Birsei vol. I (1413—1820) ș.a., publicații care înlesnesc considerabil folosirea materialelor documentare respective.

În același timp, prelucrarea după criterii științifice a fondurilor feudale a scos la iveală unele date importante care au completat anumite goluri în cercetarea istoriei și au contribuit la demascarea falsificării istoriei de către istoricii burghezi.

Aplicarea în practică a măsurii privind punerea în lucru a fondurilor din epocile modernă și contemporană a fost condiționată în primul rând, de planificarea și organizarea corespunzătoare a activității unităților Arhivelor Statului, de noua orientare dată întregii munci de prelucrare tehnico-științifică și de alte măsuri luate pe linia muncii de evidență, completare și folosire a materialelor documentare.

O importanță deosebită pentru promovarea principiilor arhivisticii socialiste în munca unităților Direcției generale a Arhivelor Statului, concretizată în adoptarea unor noi metode de muncă, au avut măsurile luate pentru planificarea justă a activității și pentru organizarea muncii arhivistice.

Pentru asigurarea dării în folosire în condiții corespunzătoare și într-un timp cât mai scurt a principalelor fonduri din depozitele proprii, Direcția generală a Arhivelor Statului a dat unităților în subordine indicația de a efectua asupra fondurilor puse în lucru toate operațiunile de prelucrare tehnico-științifică — ordonare, fișare, inventariere și expertizare — și de a continua prelucrarea fondurilor importante începute în trecut și întrerupte.

Deoarece darea în folosire a fondurilor în condiții optime cere executarea lucrărilor de ordonare, fișare, inventariere și expertizare la un nivel superior, Direcția generală a Arhivelor Statului a pus un accent deosebit pe conținutul lucrărilor elaborate, situarea arhiviștilor, în mod consecvent, pe poziții de partid în redarea conținutului materialelor documentare în fișe, inventare, fișe tematice etc. constituind criteriul valorii activității depuse.

O dată cu stabilirea fondurilor importante ce trebuie puse în lucru, s-a arătat și necesitatea imbinării prelucrării fondurilor cu munca de cercetare științifică și a întocmirii de fișe tematice pentru problemele importante din fondurile respective.

În același timp, pentru trecerea la o activitate susținută de prelucrare și folosire a materialelor documentare s-a cerut cunoașterea exactă a fondurilor din depozitele proprii, din punct de vedere al conținutului și al stadiului lor de prelucrare. În acest sens, una din măsurile de bază a fost pregătirea datelor necesare trecerii, într-un timp apropiat, la întocmirea evidenței centralizate printr-o largă acțiune de verificare a existentului cu inventarele și de cunoaștere a stadiului de prelucrare tehnico-științifică a fondurilor.

Măsurile pe linia evidenței și-au dovedit cu prisosință oportunitatea deoarece, pe baza datelor culese, s-a putut preciza ce fonduri se găsesc în depozitele proprii, care este stadiul de prelucrare și ce lucrări trebuie efectuate asupra lor, ceea ce a permis, pe de o parte, planificarea în perspectivă a prelucrării fondurilor, iar pe de altă parte, s-a putut dispune repunerea în lucru a unor fonduri importante, prelucrate necorespunzător în trecut.

Cunoașterea exactă a situației materialelor documentare din depozitele proprii și importanței fondurilor în raport de conținutul lor, a făcut posibilă adoptarea unor criterii științifice de completare a depozitelor, pe baza respectării principiului istorismului și integrității fondurilor și a planificării în perspectivă a acestei activități.

Pentru lărgirea în viitor a activității de folosire se acordă o atenție deosebită prelucrării corespunzătoare a materialelor documentare importante din depozitele organizațiilor socialiste, care preluate în depozitele Arhivelor Statului pot fi introduse imediat în circuitul cercetării științifice.

În ansamblul măsurilor luate de Direcția generală a Arhivelor Statului pentru ridicarea pe o treaptă superioară a activității arhivistice, un loc de seamă l-a ocupat organizarea pregătirii profesionale a cadrelor de specialitate pentru asigurarea unui conținut corespunzător lucrărilor ce se elaborează și pentru crearea condițiilor necesare trecerii, în viitor, la forme de activitate avansate, cum sint: prelucrarea tematică a fondurilor, publicarea de instrumente de informare științifică etc.

*
* *
*

Aplicarea corespunzătoare a măsurilor luate de Direcția generală a Arhivelor Statului a determinat o îmbunătățire simțitoare a activității arhivistice și, în primul rând, o creștere calitativă a lucrărilor ce se elaborează. Ca urmare a măsurilor stabilite, unitățile Arhivelor Statului au pus în lucru fonduri importante, pe care le prelucerează pe baza instrumentelor preliminare: istoricul fondului și al creatorului de fond, instrucțiunea de lucru și schema de sistematizare, instrumente care redau date esențiale asupra fondurilor, privitoare la limitele cronologice, schimbările survenite în atribuțiile și organizarea instituției creatoare, categoriile de materiale documentare, etapele prelucrării și metodele de lucru pentru fiecare operațiune în parte, precum și la modul de organizare a materialelor documentare în cadrul fondului.

Prelucrarea fondurilor pe această bază determină de la început stabilirea unei priviri de ansamblu asupra componenței, conținutului și stării materialelor documentare și asigură prelucrarea lor corespunzătoare.

Cea mai mare parte a unităților Arhivelor Statului prelucerează fondurile fostelor prefecturi de județe (Covurlui, Someș, Ilfov, Dolj, Solnoc-Bobica, Timiș-Torontal ș.a.), ale primăriilor și municipiilor (Galați, Focșani, Cluj, Pitești ș.a.). Dintre fondurile importante puse în lucru mai menționăm trusturile miniere (Serviciile Arhivelor Statului regiunea Banat și Mara-mureș), întreprinderile industriale (Serviciile Arhivelor Statului regiunea Banat și Hunedoara), societățile petroliere (Serviciul Arhivelor Statului regiunea Ploiești), fonduri bancare și agricole etc.

Prelucrarea acestor fonduri după norme științifice a scos deja la lumină o serie de materiale documentare importante care pot fi folosite pentru susținerea propagandei de partid și de stat și pentru sprijinirea dezvoltării economiei naționale.

În procesul prelucrării fondurilor Prefectura Poliției Capitalei, Direcția generală a Siganranței Statului și a unor prefecturi de județe au fost depistate

materiale documentare care atestă începuturile mișcării muncitorești în România și dezvoltarea sa după anul 1900,³⁾ sub conducerea elementelor revoluționare ca I. C. Frimu, Ștefan Gheorghiu. În materialele documentare ale acestor fonduri se găsesc date despre măsurile represive ordonate de clasele dominante, speriate de procesul revoluționar în creștere al clasei muncitoare⁴⁾, despre pregătirile și declanșarea primului război mondial imperialist și a.

Numeroase materiale documentare din fondul Prefectura Poliției Capitalei subliniază lupta clasei muncitoare pentru reorganizarea sa⁵⁾. În fondurile Prefectura Buzău (Filiala Arhivelor Statului Buzău) și Consiliul Dirigent (Arhiva istorică centrală) au fost depistate documente care ilustrează lupta clasei muncitoare împotriva războiului imperialist și a exploatarei burghezo-moșierești, precum și solidarizarea clasei muncitoare din România cu revoluția proletară din Rusia.

Crearea P.C.R., a constituit, după cum arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej *o victorie istorică a leninismului împotriva oportunismului și reformismului în mișcarea muncitorească din România*⁶⁾. O dată cu crearea P.C.R., lupta proletariatului s-a ridicat pe o treaptă superioară, dobîndind un conținut nou; în fruntea maselor se afla un conducător devotat pînă la capăt cauzei clasei muncitoare, hotărît să conducă la victorie lupta poporului pentru eliberarea sa de orice exploatare și asuprire.

În perioada care urmează, prin ordinele și circularele trimise prefecturilor, se ordona luarea de măsuri urgente împotriva comuniștilor⁷⁾, pentru împiedicarea cu orice preț a răspîndirii literaturii socialiste⁸⁾, pentru închiderea sediilor sindicatelor unitare⁹⁾.

Preluarea materialelor documentare ale unor prefecturi și tribunale a scos la iveală documente care atestă nemulțumirile țăranilor asupriți împotriva regimului burghezo-moșieresc, nemulțumiri care răbufnesc cu hotărîre în răscoala din 1888¹⁰⁾, precum și măsurile represive ordonate de guvern¹¹⁾. O serie de materiale documentare depistate în fondurile prefecturilor printre care și prefectura județului Dolj, ilustrează înăbușirea în singe a răscoalei din 1888.

Măsurile luate de guvern nu pun însă capăt luptei țăranimii pentru pămînt, împotriva exploatarei, lupta care după 1888 ia forme din ce în ce mai variate, printre care și ocuparea cu forță a pămînturilor¹²⁾. Nemulțumirile țăranilor culminează cu marea răscoală țărănească din 1907. Alte mate-

³⁾ Arh. St. Buc., Prefectura Poliției Capitalei, Divizia judiciară, dos. 80 și 93/1908.

⁴⁾ Ibidem, Divizia de urmărire și cercetări, dos. 26/1909

⁵⁾ Ibidem, dos. 2511/1912.

⁶⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvîntări*, ed. a IV-a. E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 368.

⁷⁾ Arh. St. Timișoara, Prefectura jud. Timiș-Torontal, dos. 99/6/1922.

⁸⁾ Arh. St. Dej, Prefectura Solnoc-Dobica, pref. confid. nr. 141/1924.

⁹⁾ Ibidem, Prefectura județului Someș, pref. confid. nr. 52/1929.

¹⁰⁾ Arh. St. Ploiești, Tribunalul Prahova Cab. II, dos. 51/1888.

¹¹⁾ Arh. St. Oltenia, Prefectura județului Dolj, Serv. Ad-tiv, dos. 57/1888.

¹²⁾ Ibidem, dos. 107/1891.

riale documentare aparținând Ministerului de Justiție, Prefecturii județului Dolj, ș.a., dau informații despre desfășurarea și înăbușirea răscoalei¹³⁾.

Aplicarea măsurii de cunoaștere a conținutului fondurilor și de stabilire a stadiului lor de prelucrare a scos în evidență necesitatea definitivării lucrărilor de ordonare, inventariere și expertizare a unor fonduri create de instituții care au funcționat înainte de 23 August 1944, dar mai ales în perioada de trecere de la capitalism la socialism. De pildă, fondul Inspectoratului general administrativ, aflat în depozitele Serviciului Arhivelor Statului regiunea Galați, centralizează date din activitatea prefecturilor fostelor județe Covurlui, Tecuci, Brăila, Tutova, Putna și Rm. Sărat.

Materialele documentare ale acestui fond, în cea mai mare parte rapoarte confidențiale, dări de seamă, diferite situații etc. trimise de prefecturi Inspectoratului, oglindesc importante aspecte social-politice din perioada anterioară lui 23 August 1944. Importanța deosebită a acestui fond constă, însă, în oglindirea transformărilor revoluționare economice, politice și sociale care au avut loc în țara noastră în perioada 1945—1949.

În anii războiului antisovietic prefecturile au trimis periodic Inspectoratului rapoarte privind creșterea nemulțumirilor populației, date despre activitatea comuniștilor în rindul maselor etc. Aceste rapoarte cuprind informații despre greutățile economice și lipsurile în care se zbăteau masele populare (creșterea scumpetei, inflația, lipsa lemnului de foc etc.) și despre creșterea crescândă a nemulțumirii oamenilor muncii față de situația creată în țară¹⁴⁾.

Materialele documentare create de Inspectorat după instaurarea în țară a guvernului de la 6 Martie 1945 reflectă măsurile luate de partid pentru refacerea economiei naționale și susținerea frontului antihitlerist. Din fondul respectiv se pot extrage date prețioase referitoare la înfăptuirea reformei agrare, activitatea comisiilor de improprietărire, a comitetelor cetățenești de control, organizarea gărzilor cetățenești, înființarea de cooperative sătești etc.¹⁵⁾. În fondul respectiv sînt centralizate, de asemenea, rapoartele prefecturilor cu privire la alegerile din noiembrie 1946, secțiunile de votare, situațiile pe județe cu înscrisurile în listele de alegători ș.a.¹⁶⁾.

În componența fondului au fost depistate documente importante care reflectă actul revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție din 11 iunie 1948. Menționăm materialele documentare din care se desprind modul în care s-a desfășurat acțiunea, entuziasmul muncitorilor care vedeau în acest act o „importantă reformă în structura economică a statului” și îmbunătățirea propriei lor situații, numărul întreprinderilor naționalizate, situația financiară a acestora etc.¹⁷⁾.

O deosebită importanță prezintă și materialul documentar care reflectă apariția relațiilor de producție socialiste în agricultură, odata cu primele

¹³⁾ Arh. St. Buc., Ministerul de Justiție, Dir. Judiciară, dos. 9/1907, f. 28 și Arh. St. Oltenia, Prefectura Dolj, Serv. Ad-tiv, dos. 14, vol. 17/1907.

¹⁴⁾ Arh. St. Galați, Inspectoratul General Administrativ, dos. 3/1942.

¹⁵⁾ Ibidem, dos. 122, 123/1945.

¹⁶⁾ Ibidem, dos. 159/1946.

¹⁷⁾ Ibidem, dos. 215/1948.

forme de întovărășire organizate sub forma „muncii în tarlale” și ajutorul acordat acestora de S.M.T.-uri¹⁸⁾.

Măsurile luate de Direcția generală a Arhivelor Statului pentru prelucrarea și darea în folosire a unor fonduri din epocile modernă și contemporană au avut la bază încadrarea activității arhivistice în sarcinile trasate de Congresul al III-lea al P.M.R. frontului ideologic și cultural, de studiere și aducere la cunoștință maselor largi a celor mai importante evenimente din istoria patriei noastre.

Ca urmare a aplicării corespunzătoare a măsurilor stabilite activității arhivistice în lumina documentelor Congresului al III-lea al P.M.R., munca de folosire a materialelor documentare a fost mult extinsă, utilizându-se forme variate ca: informarea instituțiilor interesate asupra existenței în depozitele Arhivelor Statului a unor materiale documentare importante pentru activitatea acestora, popularizarea materialelor documentare prin conferințe sau informări în presă, la radio și televiziune. Ca urmare a punerii în lucru a unor fonduri cu un conținut important, numai în anul 1962 au fost întocmite peste 8 000 fișe tematice care se referă la istoria partidului și a mișcării muncitorești din țara noastră, răscoale țărănești, dezvoltarea social-economică-politică și culturală a țării în perioadele modernă și contemporană, dezvoltarea orașelor și satelor patriei etc.

În anul 1962 Serviciul Arhivelor Statului regiunea Iași a întocmit informări către instituțiile interesate asupra existenței în depozitele serviciului a unor documente referitoare la istoria mișcării muncitorești, dezvoltarea economică a regiunii, probleme de urbanistică ș.a. De asemenea, serviciul a pus la îndemina organelor interesate documente necesare pentru rezolvarea unor probleme de interes local, cum ar fi valorificarea zonelor viticole Cotnari, valorificarea unor cariere de piatră, sistematizarea orașului Iași ș.a.

Serviciul Arhivelor Statului regiunea Banat a făcut informări pentru Direcția regională C.F.R., Institutul agronomic Timișoara, Consiliul regional al agriculturii ș.a., asupra unor materiale documentare care pot fi folosite pentru îmbunătățirea transporturilor, hidroameliorației, introducerea de culturi noi, creșterea producției vegetale și animale etc.

Datorită depistării unor documente importante, Direcția generală a Arhivelor Statului a putut să organizeze o expoziție arhivistică, în care sînt ilustrate momente reprezentative din istoria țării noastre, expoziție care va fi îmbogățită în continuare cu materiale documentare depistate din fondurile puse în lucru la unitățile Arhivelor Statului și la organizațiile socialiste.

Creșterea pregătirii politice și profesionale a cadrelor de specialitate, însușirea corespunzătoare a documentelor de partid și aplicarea justă a dispozițiilor date de Direcția generală a Arhivelor Statului, au făcut posibilă depistarea, în procesul prelucrării fondurilor, a unor documente care au fost folosite în elaborarea Tratatului de istorie a României. În același timp, pentru prima dată, s-a putut trece la depistarea planificată a materialelor

¹⁸⁾ Ibidem, dos. 222/1949.

documentare pe anumite teme cum sînt: Luptele ceferiștilor și petroliștilor din februarie 1933 și Aniversarea a 20 de ani de la eliberarea patriei de sub jugul fascist. De asemenea, a crescut numărul cercetărilor și al problemelor cercetate pe materiale documentare din depozitele Arhivelor Statului.

Ca urmare a organizării prelucrării materialelor documentare după criterii științifice, a crescut interesul arhiviștilor pentru cercetarea științifică prin elaborarea de articole pentru „Revista Arhivelor”. Au fost publicate documente referitoare la revoluția burghezo-democratică de la 1848 și sînt în curs de apariție o serie de lucrări de informare științifică.

Stadiul actual al activității arhivistice din țara noastră, confirmă deosebirea esențială între arhivistica burgheză, care limitează folosirea materialelor documentare la un cerc restrîns de probleme și de cercetători și arhivistica socialistă care organizează folosirea multilaterală a materialelor documentare și punerea lor la îndemîna colectivelor largi de cercetători.

În aplicarea măsurii luate de Direcția generală a Arhivelor Statului pentru darea în folosire a fondurilor din epocile modernă și contemporană se întîmpină unele greutăți, datorită situației moștenite de la vechea instituție (fonduri a căror prelucrare n-a fost dusă pînă la capăt, fonduri cu inventare sumare sau lipsite complet de evidență etc.), precum și datorită volumului mare de muncă. Aceasta arată, însă, odată în plus justetea măsurilor stabilite de Direcția generală a Arhivelor Statului și necesitatea prelucrării cu precădere a fondurilor din epocile modernă și contemporană ale istoriei patriei noastre, lucru confirmat de rezultatele obținute în activitatea depusă în ultimii ani.

În prezent sînt în perspectivă de a se da în folosire inventarele unor fonduri importante ca: Președinția Consiliului de Miniștri, Prefectura județului Covurlui, Primăriile orașelor Galați, Turnu Severin, Camera de agricultură Timișoara și sindicatul agricol, Camera de agricultură Gorj ș.a. Intensificarea procesului de prelucrare tehnico-științifică pentru definitivarea lucrărilor la fondurile puse în lucru, reluarea operațiunilor la fondurile a căror prelucrare a fost întreruptă în trecut, precum și ordonarea, inventarierea și expertizarea în condiții corespunzătoare a fondurilor aflate la organizațiile socialiste, vor asigura lărgirea bazei documentare a muncii de cercetare, darea în circuitul științific a noi și valoroase documente.

UNELE OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA STADIUL DE ELABORARE A NOMENCLATOARELOR ȘI INDICATOARELOR LA UNITĂȚILE SOCIALISTE DIN AGRICULTURĂ

V. TATOMIR

Oamenii muncii din agricultură au obținut succese remarcabile în realizarea sarcinilor trasate de partid. Încheierea procesului de făurire a relațiilor socialiste de producție la sate a creat condiții optime pentru ridicarea agriculturii pe o treaptă superioară.

Țărănimea și-a unit toate forțele pentru a obține recolte tot mai bogate, pentru a înfăptui, în alianță cu clasa muncitoare, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român, programul desăvârșirii construcției socialiste.

Referindu-se la reorganizarea conducerii agriculturii la nivelul cerințelor noii etape de dezvoltare, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta *„Se impune adoptarea unei noi concepții organizatorice, care să asigure agriculturii o conducere științifică, competentă și unitară, capabilă să facă față cu succes noilor sarcini de mare răspundere privind dezvoltarea continuă a agriculturii socialiste“*¹). Organizarea agriculturii pe baze socialiste și-a dovedit cu prisosință capacitatea, asigurând în permanență o creștere continuă a producției agricole vegetale și animale, iar țăranimii un orizont larg spre cultură și știință.

În noua etapă de dezvoltare a agriculturii socialiste și arhivele trebuie organizate corespunzător noilor sarcini, pentru a fi în orice moment în măsură să asigure, într-un timp cât mai scurt, munca de informare cu cele mai importante materiale documentare.

De modul cum arhivele vor fi organizate și apoi folosite, va depinde în mare măsură stabilirea și generalizarea în producție a celor mai eficace metode de muncă. Folosite în mod judicios, materialele documentare devin tot mai mult un izvor important de cunoaștere a nevoilor și cerințelor muncii practice.

În noile condiții create în țara noastră, ca urmare a organizării societății pe temelia proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție și a făuririi relațiilor de producție socialiste, a devenit posibilă utilizarea

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale, 27 aprilie 1962*, Ed. politică, p. 43.

rațională a resurselor materiale și a forțelor de producție, iar cercetarea științifică a devenit baza procesului tehnic productiv.

Având în vedere faptul că materialele documentare prezintă o importanță deosebită din punct de vedere politic, științific și practic, se desprinde necesitatea ca fiecare instituție să ia măsuri corespunzătoare pentru prelucrarea tehnico-științifică a acestora.

Pentru ca la organizațiile socialiste și obștești această muncă să se desfășoare în mod organizat, Direcția generală a Arhivelor Statului a întocmit și difuzat o serie de instrucțiuni din care amintim Instrucțiunile generale nr. 6720/1957. Acestea prevăd organizarea și funcționarea arhivelor organelor și instituțiilor de stat, ale organizațiilor economice socialiste și ale organizațiilor obștești.

Printre altele s-a stabilit ca toate instituțiile să-și întocmească într-un timp cit mai scurt nomenclatoare de acte și indicatoare cuprinzând termenele de păstrare a dosarelor, registrelor și a altor materiale documentare.

Conform prevederilor cuprinse în capitolul al II-lea, rezultă că nomenclatorul de acte este un instrument de lucru cu ajutorul căruia instituțiile și organizațiile socialiste își grupează materialele arhivistice pe probleme în cadrul părților structurale. *)

Aplicarea nomenclatoarelor de către instituții, contribuie în mod direct la ordonarea actelor pe probleme în cadrul părților structurale imediat ce corespondența a fost soluționată, evitându-se astfel o nouă prelucrare a arhivei atunci când aceasta se va preda la depozitul central de arhivă al instituției spre păstrare.

Cunoașterea materialelor ce se vor constitui în cadrul instituțiilor ca urmare a aplicării nomenclatoarelor de acte, creează totodată posibilitatea completării elementelor necesare și pentru indicatoare, cu ajutorul cărora se stabilesc în mod precis termenele de păstrare pentru toate grupele de materiale documentare ce s-au creat în cadrul unei singure sau mai multe instituții.

Insușindu-și întocmai principiile urmărite de cele două instrumente arhivistice, și în dorința de a trece la prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare într-un timp cit mai scurt, organul de resort al Consiliului Superior al Agriculturii, a elaborat în anul 1961 nomenclatorul de acte și indicatorul cu termene de păstrare pentru centrală.

Referindu-ne la modul cum s-a aplicat nomenclatorul de acte în cadrul Consiliului, constatăm că acesta și-a atins întru totul scopul propus, cu toate că, în prima jumătate a anului 1962, nomenclatorul de acte a suferit unele modificări ca urmare a reorganizării fostului Minister al Agriculturii.

O contribuție însemnată în aplicarea nomenclatorului în centrală au adus și instrucțiunile de registratură redactate și aplicate într-o formă nouă în cadrul Consiliului.

*) Prin părți structurale se înțeleg: secțiile, direcțiile, serviciile, birourile, atelierele și alte compartimente care au în sarcina lor diferite probleme de muncă de rezolvat.

Nu vom insista prea mult asupra modului cum s-a procedat la întocmirea acestor lucrări, întrucît despre aceasta s-a relatat într-un articol publicat²⁾.

În expunerea prezentă ne vom referi în special la stadiul de elaborare și aplicare a nomenclatoarelor și indicatoarelor necesare unităților agricole de pe teritoriu.

Metoda folosită pentru elaborarea acestor instrumente arhivistice a fost aceea a întocmirii lor pe categorii de instituții și unități agricole, avîndu-se în vedere îndeosebi profilul lor. La baza acestor lucrări au stat nomenclatoarele întocmite direct la unitățile de pe teritoriu, din al căror cuprins s-au extras elementele necesare redactării nomenclatoarelor și a indicatoarelor într-o formă unică.

Întrucît unele categorii de materiale ca : registrele, condicile, copierele, bonierele, chitanțierele, fișele de conturi etc., sînt materiale preconstituite, acestea nu au fost cuprinse în proiectele de nomenclatoare, rămînînd să fie prevăzute în indicatoarele speciale unde trebuie să fie cuprinse în mod obligatoriu.

Cu această ocazie s-au dat formulări mai complete rezumatelor unor probleme care nu erau suficient de concludente. La redactare, fiecărei părți structurale i s-a rezervat și poziția „diverse“, prevăzută să cuprindă numai corespondența care inițial nu s-a putut prevedea la data întocmirii nomenclatorului.

La întocmirea nomenclatorului tip, s-a avut grijă ca instituțiile de același gen să aibă pentru probleme asemănătoare formulări unice. De exemplu, la categoria nomenclatoarelor tip pentru GAS-uri, s-a stabilit la poziția E/53 formularea : „Lucrări privind sectorul organizării teritoriului (măsurători, comasări, cartări, profilări și dezarondări)“.

Așa dar, urmează ca toate GAS-urile de pe teritoriu să-și prevadă în nomenclatorul de acte pe anul 1964 un dosar în care vor clasa numai corespondența ce se referă la măsurători, comasări, cartări, profilări și dezarondări de terenuri. Stabilirea unor formulări unice pentru probleme asemănătoare constituite de unități de același gen, de cele centrale sau subordonate, a ușurat sarcina colectivului de redactare a indicatoarelor atunci cînd a trecut la operațiunea de stabilire a termenelor de păstrare pentru materialele comune. De exemplu, poziția E/53 din nomenclatorul tip al GAS-urilor s-a prevăzut în indicatorul special al GAS-urilor la poziția 63 cu termen de păstrare „P“, (permanent) iar în indicatorul special al trusturilor regionale Gostat la poziția 80 tot cu același termen, adică „P“, întrucît și trusturile Gostat, care sînt foruri superioare regionale ale GAS-urilor, constituie probleme de acest fel.

La întocmirea nomenclatoarelor tip s-a folosit metoda fișării problemelor. Aceasta a constatat din așezarea fișelor extrase din nomenclatoarele unităților de același profil pe părți structurale, creîndu-se astfel posibilitatea să se completeze proiectul nomenclatorului tip pe ramură, cu probleme pe care unele unități nu le prevăzuseră la partea structurală respectivă atunci cînd le-au întocmit pentru informare.

²⁾ Vezi „Revista Arhivelor“, nr. 1, 1962, p. 70—87.

Aceeași metodă s-a folosit și pentru întocmirea indicatoarelor speciale.

Pentru aceasta, s-a avut în vedere ca fișele (cu denumirea materialelor documentare) să fie aranjate strict pe probleme, indiferent de partea structurală care le-a constituit, adăugându-se față de nomenclatoare și materialele preconstituite (registre, condici, chitanțiere etc.). Acest sistem de organizare a tuturor materialelor documentare pe categorii de probleme după natură și importanță, ne-a asigurat că nu se vor repeta și în alte capitole ale indicatorului, materiale de același fel.

Apreciindu-se în mod just utilitatea practică a acestor instrumente arhivistice, s-au întocmit și difuzat pe linie centrală încă din anul 1961 nomenclatoarele tip și indicatoarele speciale necesare institutelor agronomice, iar în anul 1962 cele necesare trusturilor Gostat și întreprinderilor regionale Agrosem.

În prezent, sînt pe punctul de a fi difuzate încă 15 categorii de nomenclatoare tip și indicatoare speciale necesare unităților de pe teritoriu. Stadiul lucrărilor ne asigură că la începutul anului 1964 se vor putea aplica asemenea instrumente arhivistice în următoarele instituții centrale și subordonate lor, după cum urmează :

- Trustul central Gostat : Trusturi Gostat ; G.A.S.-uri
- Trustul S.M.T. : S.M.T.-uri.
- Trustul Uzinelor de reparații : Uzinele de reparații.
- Trustul Agrosem : Întreprinderi regionale Agrosem.
- Oficiul central de aprovizionare tehnico-materială.
- Întreprinderi de aprovizionare.
- Întreprinderea de Stat pentru aprovizionarea cu animale de rasă și produse biologice de uz veterinar.
- Institutul central de cercetări agricole.
- Școli.
- Institutul de studii și proiectări agricole.

Paralel cu lucrările de întocmire a nomenclatoarelor tip și a indicatoarelor speciale și pentru alte unități agricole de pe teritoriu, s-au executat controale asupra modului cum s-au aplicat de către trusturile Gostat și întreprinderile regionale Agrosem, nomenclatoarele tip difuzate de Consiliu. Cu acest prilej, s-a constatat că deși majoritatea unităților din grupele cărora li s-au trimis asemenea instrumente le-au aplicat corespunzător cerințelor, altele, cum ar fi trusturile Gostat : Dobrogea-Constanța, Argeș, Galați, Suceava și Ploiești ; întreprinderile regionale Agrosem Arad-Banat, Cluj, Constanța și Iași, în mod nejustificat nu au acordat cuvenita atenție aplicării lor.

Trusturile Gostat Pitești și Galați de pildă, transmitînd sarcina aplicării acestor instrumente unor persoane necorespunzătoare, la verificările făcute de organele de control ale Direcției generale a Arhivelor Statului, s-au găsit în totală neconcordanță cu dispozițiunile primite.

Delăsare în această privință au dovedit de asemenea și Trustul S.M.T. București precum și Oficiul central de aprovizionare tehnico-materială București, ale căror metode de constituire în prezent a dosarelor se trag din practici vechi, funcționărești, incompatibile arhivisticii socialiste.

Unele unități agricole din raza de activitate a sus-numitelor trusturi și întreprinderi agricole nu execută prevederile legislației arhivistice cu privire la păstrarea materialelor documentare. Această neglijență ar putea duce la distrugerea materialelor arhivistice constituite de acestea.

La unele unități agricole mai sînt persoane care, nu-și dau suficient de bine seama că arhivele sînt mărturii concludente ale noilor prefaceri din viața agriculturii noastre socialiste.

Cu un scop bine definit, partidul și guvernul nostru au acordat, prin dispozițiile legislației arhivistice în vigoare, importanța cuvenită fondului arhivistic de stat, atribuind totodată și deținătorilor de arhive obligații precise. De aceea, în viitor, pentru obținerea unor rezultate bune în toate secțiile de activitate, se cere din partea tuturor organelor de conducere a unităților agricole socialiste să acorde importanța cuvenită materialelor documentare, care constituie bogate surse de informare, luînd măsuri imediate pentru aplicarea în bune condițiuni și la timp a instrucțiunilor elaborate de Direcția generală a Arhivelor Statului. Acolo unde se va observa însă persistența unor manifestări de neglijență față de aceste bunuri obștești, vor trebui luate măsuri corespunzătoare.

Am insistat asupra unor manifestări negative constatate la unele unități agricole în organizarea arhivelor, pentru ca acestea să tragă învățămintele necesare și neîntîrziat să aplice instrucțiunile așa cum majoritatea unităților au înțeles să o facă. Este suficient dacă dăm ca exemplu pozitiv numai Trustul Uzinelor de Reparații București care a acordat o deosebită atenție culegerii elementelor necesare întocmirii nomenclatorului tip de acte și a indicatorului special.

Șeful Serviciului Administrativ-personal, ca urmare sarcinilor primite din partea conducerii trustului, s-a ocupat de stringerea materialului informativ, controlînd personal pe teren, cu ocazia unor deplasări, și modul cum unitățile tutelate aplică instrucțiunile arhivistice în vigoare.

În urma verificărilor făcute, s-a constatat de pildă că, prin decizia nr. 64, conducerea Uzinei de reparații Craiova a aprobat aplicarea nomenclatorului de acte din anul 1962, precizînd că „toate serviciile vor respecta în clasarea actelor indicațiile din acest nomenclator“, serviciului administrativ trasîndu-i-se sarcina de a „comunica și urmări în permanență executarea acestei decizii“.

Măsuri asemănătoare au luat și direcțiile Uzinelor de reparații Iași, Brașov precum și unele instituții agricole de alt profil de pe teritoriu.

Din analiza făcută asupra modului cum s-au întocmit nomenclatoarele de acte de către unele unități agricole de pe teritoriu și din concluziile trase ca urmare a verificărilor întreprinse la fața locului, s-a constatat că dintr-o interpretare confuză a Instrucțiunilor nr. 6720/1957, unele unități și-au întocmit asemenea lucrări într-un mod necorespunzător. Se remarcă tendința redactării într-o singură lucrare a nomenclatorului cu indicatorul, pierzînd din vedere scopul urmărit de fiecare instrument în parte.

Se fac greșeli de redactare încă din momentul stabilirii pentru fiecare instrument arhivistic în parte a denumirii coloanelor. De pildă, nomenclatorului de acte i se prevăd unele rubrici care în realitate aparțin indicatorului.

Expunem mai jos pentru analiză coloanele prevăzute la un nomenclator greșit întocmit.

Nr. crt.	Denumirea categoriei de materiale	Termenul de păstrare în ani	
		La instituția centrală	La instituția subordonată
1	2	3	4

După cum se observă coloanele 2—4 nu trebuiau prevăzute întrucât acestea sînt necesare numai pentru întocmirea indicatoarelor speciale de către instituțiile centrale.

O altă greșeală este și aceea că la rubrica 1 numerotarea problemelor nu se face în ordine aritmetică (1, 2, 3, 4, 5 etc.) ci pe sărite (1, 3, 4, 6, 8, 11, 15 etc.), datorită faptului că se iau în mod izolat din indicatorul tip denumirile unor probleme care se trec automat în nomenclatorul instituției; în locul denumirii părților structurale ce trebuie să ocupe un loc special în nomenclator, se prevăd denumirile unor capitole și subcapitole ca la indicator — ex. II. Administrativ-Gospodărești cu A. Referate, Indrumări etc.; se trec în mod greșit și materialele preconstituite cum sînt: registre de evidența dosarelor de cadre, cărțile de muncă și registrul de evidența lor, registre de evidența mișcării personalului, registre de evidența concediilor, registre de intrare și ieșire a corespondenței, condicii sau bordeouri de expediții pentru corespondența internă sau externă și alte materiale ce trebuiau prevăzute numai la indicatoarele speciale. În privința poziției „Diverse” aceasta nu era prevăzută, întrucît după cum era normal nu-și putea găsi locul într-o lucrare ce avea la bază nu enumerarea materialelor documentare pe părți structurale ci gruparea lor pe categorii de materiale. Folosind unele practici greșite de întocmire a nomenclatoarelor, unele instituții n-au putut să cuprindă toate problemele ce le constituiau, pierzînd astfel din vedere unele materiale documentare importante ce trebuiau neapărat să fie incluse în nomenclator.

Întocmind nomenclatoarele în forma în care s-a arătat mai sus, înseamnă să se pună unitățile în situația de a nu aplica aceste instrumente arhivistice în scopul pentru care au fost recomandate, lăsînd ca materialele documentare să fie constituite după metode neștiințifice.

Redăm mai jos ca model prima parte dintr-un nomenclator tip întocmit ca urmare a documentării făcute la fața locului în unele unități agricole de pe teritoriu de același gen și a aplicării prevederilor Instrucțiunilor generale nr. 6720/1957.

Precizăm că s-au primit nomenclatoare întocmite într-o formă corespunzătoare de la numeroase unități agricole socialiste printre care: S.M.T. Sighișoara, G.A.S. Mediaș (Brașov), Centrul Școlar Agricol Tîrșorul Nou, Întreprinderea regională Agrosem (Ploiești), S.M.T. Albești (Succava), Întreprinderea regională Agrosem (Crișana), I.S.P.A. și I.C.H.V. Banca (București) ș.a.

Ca urmare a analizei făcute asupra cauzelor ce au dus la întocmirea unor nomenclatoare mai slabe de către unele unități și a modului cum le-au aplicat, s-a ajuns la concluzia că este necesar să se anexeze la nomenclatoarele tip care se trimit unităților, cîte o notă explicativă din care să rezulte că la întocmirea nomenclatoarelor s-a urmărit folosirea unui limbaj

CONSILIUL SUPERIOR AL AGRICULTURII

NOMENCLATORUL

actelor create de.....
în anul 1964

Serviciul, secția care creează arhiva	Nr. dos.	Denumirea dosarului (conținutul pe scurt al dosarului)	Obs.
1	2	3	4
A. Administrativ, personal și cadre.	1.	Referate și ordine în probleme administrative-gospodărești.	5 CE.
	2.	Adeverințe de salarizare și certificate de vechime în timpul muncii eliberate salariaților.	2
	3.	Decizii de anagajări, transferări, desfaceri de contracte, sancționări.	P
	4.	Delegații de cercetarea dosarelor de cadre sau preluarea dosarelor.	5
	5.	Cereri, sesizări și reclamații ale oamenilor muncii, anchete și referate de cadre.	2 CE.
	6.	Lucrări în legătură cu întrecerea socialistă și evidența frunțașilor în producție.	P
	7.	Correspondență și circulare în legătură cu munca de cadre.	P
	8.	Lucrări în legătură cu salarizarea cadrelor și contractele încheiate.	P
	9.	Dosar cu diferite lucrări privind întocmirea cărților de muncă.	P
	10.	Dosar — lucrări referitoare la munca de arhivă a	
	11.	Diverse	
B.	12.		
	13.		
	14.		
C.	15.		
	16.		

unic în stabilirea formulării problemelor, ca urmare a alegerii unor denumiri unice de către unitățile care au colaborat la întocmirea acestor lucrări. Se va arăta că aducerea acestor formulări la o expresie unică a fost necesară deoarece la întocmirea indicatorului special nu s-ar fi putut stabili un termen de păstrare general pentru toate problemele de același fel din nomenclator.

Totodată, se va face recomandarea că se pot transfera unele probleme de la o parte structurală la alta, în funcție de locul pe care-l ocupă serviciul ce rezolvă asemenea probleme, că se pot scoate, adăuga sau conexe denumirile serviciilor (secțiilor, birourilor) în funcție de particularitățile schemei de organizare respective, iar pozițiile din nomenclator pot fi reduse sau mărite în raport cu volumul problemelor constituite ca urmare a preocupării instituției.

Se va cere ca pozițiile „Diverse” să cuprindă numai corespondența care nu a putut fi prevăzută că se va crea de instituție în momentul întocmirii nomenclatorului.

După cum s-a văzut, forma de redactare aleasă pentru întocmirea nomenclatoarelor tip și a indicatoarelor speciale necesare unităților socialiste din agricultură, a fost aceea de a le constitui separat pentru fiecare categorie în parte, creîndu-se astfel posibilitatea ca la rubrica observații din nomenclator să se indice și termenul de păstrare al problemei respective, ușurînd astfel munca de informare a comisiei de expertiză și totodată trezînd grija și interesul față de arhive din partea acelor care o constituie.

Pentru ca nomenclatoarele să se aplice, în bune condițiuni de către unitățile agricole socialiste de pe teritoriu, încă din primele zile ale anului 1964, va trebui ca acestea să ceară în permanență sprijinul organelor regionale ale Arhivelor Statului, care împreună vor soluționa la fața locului modul de completare și de aplicare a nomenclatorului. Pentru eficiența sprijinului, serviciul coordonator al muncii de arhivă din Consiliu, va trimite și unităților Arhivelor Statului câte un exemplar din fiecare categorie de nomenclatoare tip și indicatoare speciale și totodată va ține o strînsă legătură cu serviciile de arhivă regionale, cu ocazia deplasărilor ce se vor face direct la unitățile agricole socialiste de pe teritoriu.

* * *

Din experiența muncii de întocmire a nomenclatoarelor tip și a indicatoarelor speciale pentru unitățile agricole socialiste de pe teritoriu, se desprinde concluzia că întocmirea acestor instrumente arhivistice pe linie centrală oferă posibilitatea ca aceste unități să poată aplica într-un timp cit mai scurt prevederile Instrucțiunilor generale nr. 6720/1957, contribuînd astfel la îndeplinirea unor sarcini importante ale muncii arhivistice. Experiența aplicării acestei metode la unele unități agricole socialiste de pe teritoriu încă din anul 1961 și rezultatele obținute, ne-au întărit convingerea că acest sistem se poate aplica și de către alte instituții indiferent de profil. Pentru aceasta este necesar ca organele de conducere ale instituțiilor să acorde o mai mare atenție elaborării acestor instrumente arhivistice într-un timp cit mai scurt, întrucît prin aceasta, vor reuși să pună la îndemîna muncii de informare științifică toate materialele arhivistice la nivelul cerințelor desăvîrșirii construcției socialismului în țara noastră.

DIN EXPERIENȚA MUNCII DE ÎNDRUMARE ȘI CONTROL A SERVICIULUI REGIONAL AL ARHIVELOR STATULUI PLOIEȘTI *

FL. DUMITRICĂ

În etapa desăvârșirii construcției socialismului în țara noastră, ale cărei sarcini au fost concretizate la al III-lea Congres al P.M.R., în fața lucrătorilor din Arhivele Statului stau probleme importante și variate ca: organizarea arhivelor, prelucrarea tehnico-științifică, evidența, păstrarea în bune condițiuni a materialului documentar, îndrumarea și controlul organizațiilor socialiste precum și folosirea multilaterală a materialelor documentare atât din depozitele Arhivelor Statului cât și de la organizațiile socialiste, a căror rezolvare cere un efort permanent și susținut.

Una din sarcinile de bază este îndrumarea și controlul muncii de arhivă de la organizațiile socialiste.

Organizarea judicioasă a controlului contribuie la traducerea în viață a dispozițiilor legislației socialiste în vigoare, la creșterea nivelului de organizare a activității arhivistice. Controlul urmărește cunoașterea situației concrete a modului de prelucrare, păstrare și folosire a materialelor documentare, avînd ca scop și îndrumarea personalului care lucrează în arhivă, sesizarea lipsurilor și stabilirea de măsuri pentru înlăturarea lor.

În munca de îndrumare și control se urmărește de asemenea în ce măsură instituția respectivă aplică prevederile legislației socialiste privitoare la arhivă, normele, instrucțiunile și indicațiile date de D.G.A.S.

Pentru ca munca de îndrumare și control să-și atingă scopul urmărit, este necesară o temeinică pregătire și planificare a acesteia.

În acest sens, Direcția generală a Arhivelor Statului a dat indicații precise asupra planificării acțiunii de îndrumare și control a muncii de arhivă la organizațiile socialiste.

Munca de îndrumare și control trebuie făcută pe baza unui plan tematic care va cuprinde punctele importante privind etapele de desfășurare a muncii de arhivă, ordonare, inventariere, expertiză, organizarea folosirii, păstrarea materialelor documentare. Planul tematic trebuie să țină cont

*) Acest articol este o continuare a articolului apărut pe această temă în nr. 1/1963 al „Revistei Arhivelor”.

de realitate, de condițiile concrete. El trebuie să fie întocmit în raport cu sarcinile dezvoltării economice a regiunii respective, ținându-se seama și de constatările făcute la controalele anterioare.

Analizînd munca de îndrumare și control efectuată în anii precedenți la organizațiile socialiste din regiunea Ploiești, aceasta nedesfășurîndu-se după un plan tematic, dinainte întocmit, nefăcîndu-se o pregătire prealabilă a salariaților care efectuau această acțiune care să permită studierea amănunțită a lucrărilor de arhivă, s-a tras concluzia că rezultatele controalelor erau nesatisfăcătoare. Datele care se luau se rezumau la anii extremi, cantitatea, conținutul materialelor documentare, se arăta calitatea lucrărilor întocmite pînă la data controlului, locul de depozitare, condițiile de păstrare. Rezultatele controlului erau concretizate în raportul de teren, iar apoi pe baza acestora, se completau fișele de evidență.

O deficiență a controlului anterior a fost aceea că nu s-a desfășurat pe ramuri de activitate, insistîndu-se să fie controlate un număr tot mai mare de organizații socialiste fără să se aibă în vedere calitatea controalelor efectuate.

Procedînd în felul acesta, adică a nu efectua controale pe ramuri de activitate și a urmări în munca de îndrumare și control toate instituțiile, întreprinderile și organizațiile înseamnă a pierde posibilitățile de a desprinde trăsăturile generale și specifice de la un număr suficient de instituții.

Cu toate aceste deficiențe, Serviciul regional Ploiești, s-a preocupat în permanență de organizarea îndrumării și controlului arhivelor organizațiilor socialiste din raza orașului și regiunii. Astfel imediat după apariția H.C.M. 1234/1959, s-au încheiat procese verbale de comun acord cu fiecare organizație socialistă pentru fixarea termenelor în vederea executării lucrărilor de prelucrare tehnico-științifică (ordonarea, inventarierea și expertizarea) a materialelor documentare.

În urma încheierii proceselor verbale, organizațiile socialiste au început să acorde atenția cuvenită (prin luarea de măsuri) asigurării unei mai bune conservări și prelucrări a materialelor documentare.

Pentru a urmări executarea lucrărilor de prelucrare tehnico-științifică la termenele fixate prin procesele verbale, s-au organizat controale la arhivele organizațiilor socialiste, verificîndu-se situația arhivei și calitatea lucrărilor întocmite. În cazul cînd conducerea organizației socialiste nu a luat măsuri și nu a sprijinit executarea lucrărilor în termenele stabilite de comun acord, s-a utilizat metoda sesizării în scris a celor constatate. Cînd nici în urma sesizărilor scrise, unele conduceri ale organizațiilor socialiste, nu se conformau, atunci au fost sesizate organele regionale.

O consecință directă și concretă a acestei acțiuni, a fost îmbunătățirea muncii de prelucrare tehnico-științifică a materialelor documentare la multe organizații socialiste din orașul și regiunea Ploiești, ca: Întreprinderea 24 Ianuarie, Întreprinderea carotaj și perforare, Rafinăriile Ploiești și Ploiești Nord (fost Lazăr Edeleanu), care au întreg materialul documentar ordonat, fișat și inventariat, iar Rafinăria Ploiești are materialul expertizat la zi, Uzina mecanică fină — Sinaia, Uzina mecanică — Plopeni. Uzina 1 Mai și multe altele.

Ținând seama de avantajele pe care le prezintă efectuarea muncii de îndrumare și control pe ramuri de activitate și având la bază indicațiile date de Direcția generală a Arhivelor Statului în acest sens, serviciul Arhivelor Statului regiunea Ploiești a trecut la executarea acestor sarcini pe baza unui plan tematic general de control.

Desfășurarea activității de îndrumare și control pe ramuri de activitate dă posibilitatea să se constate care este stadiul lucrărilor de prelucrare al materialelor documentare la organizațiile socialiste din ramura respectivă, putându-se trage o serie de concluzii și lua măsurile necesare, sprijinind astfel munca acestor organizații socialiste. În vederea realizării în bune condițiuni a acestei activități s-au întocmit tematici specifice pe ramuri de activitate. Astfel s-au întocmit planuri tematice pentru unitățile din industrie, agricultură și sfaturi populare.

La baza muncii de îndrumare și control stă urmărirea ducerii la îndeplinire a îndatoririlor care decurg pentru munca de arhivă din hotărârile partidului și guvernului, a dispozițiilor Direcției generale a Arhivelor Statului privind constituirea arhivei curente, prelucrarea tehnico-științifică, evidența, păstrarea și folosirea materialelor documentare. De asemenea se urmărește preocuparea pentru buna organizare a materialelor documentare create sau deținute de organizațiile socialiste. Un obiectiv foarte important este urmărirea pe parcurs a lucrărilor de prelucrare tehnico-științifică a materialelor documentare ce se efectuează de organizațiile socialiste în vederea preluării de către Arhivele Statului. O condiție esențială de care depinde realizarea sarcinilor urmărite în executarea unui control o constituie temeinica pregătire a cadrelor care răspund de această muncă.

Din partea lor se cere o studiere aprofundată a normelor, instrucțiunilor și indicațiilor date de D.G.A.S. a problemelor de teorie și practică arhivistică, a cunoștințelor de istorie a patriei, a tezelor fundamentale ale învățaturii marxist-leniniste, a hotărârilor și documentelor partidului nostru.

În afară de aceasta, arhivistul trebuie să studieze temeinic documentația respectivă existentă pentru unitatea ce o controlează. Astfel se cercetează inventarele întocmite anterior și înaintate serviciului spre a constata dacă acestea corespund sau nu, se studiază lucrările de expertiză pentru a se putea da îndrumările necesare Comisiilor de expertiză, se iau apoi în cercetare rapoartele de teren pentru organizațiile socialiste controlate, spre a se vedea în ce măsură munca arhivistică se îmbunătățește sau nu, iar după aceea se trece la studierea corespondenței respective. În munca de pregătire prealabilă trebuie să stea și studierea istoricului instituției respective, lucru care permite organului de control să constate rolul organizației socialiste în aparatul de stat, sfera de activitate, atribuțiile acesteia și legăturile ei cu alte organizații socialiste.

În practica muncii organelor de control de la serviciul regional Ploiești, s-au folosit două sisteme de control; unul complex, care cuprinde toate aspectele muncii și altul asupra diferitelor aspecte.

Controlul complex urmărește desfășurarea tuturor aspectelor muncii de arhivă la un număr de instituții dintr-o anumită ramură de activitate, pentru ca din studierea valorii materialului documentar, din calitatea și starea acestuia, din stadiul la care s-a ajuns cu prelucrarea tehnico-științifică, să

se poată trage o serie de concluzii referitoare la toate instituțiile și întreprinderile, organizațiile socialiste din această ramură, scoțind la iveală lipsurile și realizările constatate în munca acestora.

Eficacitatea controlului rezultă și din îndrumările practice care se dau de către organul de control responsabililor cu arhiva.

Un exemplu concret în acest sens putem da controlul efectuat în ramura „agricultură” asupra unităților agricole din raionul Mizil (S.M.T., G.A.S. și o parte din G.A.C.-uri). Acest control a fost efectuat de doi arhiviști, care la sfârșit au informat organul raional de aspectele pozitive și negative ale muncii de arhivă.

Controlul asupra anumitor aspecte ale muncii permite organului de control să studieze temeinic și în amănunt domeniul respectiv al muncii și să ajute în mod practic la înlăturarea deficiențelor și la îmbunătățirea organizării muncii în ramura respectivă.

În cadrul serviciului regional Ploiești și a filialelor sale s-au efectuat controale atât de către un arhivist cât și în colectiv de doi arhiviști. Au fost controlate în colectiv întreprinderea I.S.C.M. Brazi, Sectorul foraj Moreni, I.C.R.T.I. Ploiești, B.R.P.R. Ploiești, G.A.C., Sfatul popular, ambele din comuna Florești, raionul Cîmpina.

Revenind asupra necesității întocmirii planului tematic de control, amintim că serviciul regional Ploiești a întocmit planuri tematice pentru 3 ramuri spre care în cursul anului 1963 și-a îndreptat mai mult atenția și anume: agricultura, industria, sfaturi populare.

Analizînd problemele principale pe care arhiviștii le urmăresc în efectuarea muncii de îndrumare și control, acestea se referă la modul de aplicare, de către instituția controlată, a prevederilor legislației socialiste privitoare la arhivă, normele, instrucțiunile și indicațiile date de Direcția generală a Arhivelor Statului.

Se va urmări dacă instituția respectivă are regulament de arhivă, dacă s-a întocmit și aplicat nomenclatorul de acte și în ce măsură acesta corespunde normelor arhivistice, dacă instituția are indicator cu termene de păstrare, dacă responsabilul de arhivă cunoaște munca.

De asemenea se urmărește dacă în instituție există comisie de expertiză, componența acesteia, dacă aceasta își cunoaște atribuțiile și lucrează efectiv, dacă s-a comunicat Arhivelor Statului componența.

Menționăm că la majoritatea organizațiilor socialiste din cadrul regiunii noastre s-au constituit comisii de expertiză potrivit instrucțiunilor de expertiză 3813/1961. Aceste comisii au fost instruite în cadrul serviciului regional și a filialelor cu ocazia predării lecției „Expertiza valorii materialelor documentare la organizațiile socialiste” la cursul de instruire profesională a arhivarilor și a responsabililor cu arhiva.

Comisiile au mai fost instruite fie la fața locului de organul nostru de control, fie prin deplasarea membrilor lor la serviciul regional Ploiești pentru a li se da indicații.

În efectuarea controlului, arhiviștii s-au preocupat de urmărirea acestor probleme prin discutarea, cu membrii Comisiei de expertiză, a sarcinilor ce le revin în ceea ce privește munca arhivistică. Astfel la B.R.P.R. Valenii de Munte s-a luat legătura cu o parte din membrii Comisiei de expertiză și s-au

discutat problemele ce le erau neclare despre nomenclator și indicator. Asemenea discuții au fost purtate și cu alte comisii de expertiză printre care amintim și Comisia de expertiză de la Topitoria de în „Prahova Nouă Ploieștiori” oraș Ploiești.

Cu prilejul studierii lucrărilor de expertiză de la Rafinăria Ploiești Nord s-a constatat că Comisia de expertiză n-a lucrat corect în privința încadrării materialelor documentare în indicatorul special de termene de păstrare ; s-a simțit necesitatea sprijinirii acestei comisii.

Pentru acest lucru, un arhivist care este membru în Comisia de expertiză și control a serviciului s-a deplasat la rafinărie, lucrând efectiv cu această comisie timp de două zile. Același procedeu s-a folosit și la rafinăria Teleajen.

Sprijinul acordat de serviciul nostru acestei comisii s-a concretizat în întocmirea lucrărilor ulterioare de expertiză care au fost de bună calitate, primind aprobarea solicitată. Astfel de exemple sînt multiple.

O problemă importantă care stă în atenția organelor de control este și aceea a felului cum este organizată registratura, dacă cel care lucrează în această direcție a fost instruit de responsabilul arhivei, dacă se aplică sistemul unic de registratură adică dacă există registru unic de intrare-ieșire și dacă răspunsul are același număr cu actul de bază. Se urmărește în ce măsură se aplică nomenclatorul făcîndu-se unele sondaje la registre și părțile structurale, dacă acesta corespunde și care sînt greutățile care fac ca acesta să nu se aplice, cum se face manipularea actelor între registratură și părțile structurale. Pentru a lămuri problemele enunțate vom arăta următoarele :

În practica muncii de îndrumare și control la organizațiile socialiste din regiunea Ploiești s-a constatat că se folosesc mai multe sisteme de registratură și anume : 1) sistemul registrului unic de intrare-ieșire, (separat pentru intrare și separat pentru ieșire). 2. un alt sistem este acela cu registru de intrare în care se înregistrează toată corespondența care intră în cadrul organizației socialiste și separat registru de ieșire care se ține de fiecare parte structurală.

Unele întreprinderi obișnuiau să creeze al treilea exemplar al actelor ieșite, acesta păstrîndu-se de registratură în ordinea numerelor.

Un alt capitol inclus în planul tematic este și acela privind prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare. Pentru a urmări și a stabili stadiul lucrărilor efectuate în această direcție, se strîng o serie de date asupra materialelor documentare prin semnalarea fondurilor existente la organizațiile socialiste, cantitatea totală a materialelor documentare, iar pentru fiecare fond în parte se arată ultima denumire și denumirile anterioare pe cît posibil pe perioade, volumul, anii extremi, eventualele lipsuri, cauzele acestora. În continuare se constată cantitatea de materiale documentare ce se păstrează asupra părților structurale, pe ce ani atît pentru fondul propriu cît și pentru fondurile preluate. Se urmărește de asemenea conținutul materialelor documentare scoțînd în evidență problemele principale pe care le conțin.

Se trece apoi la verificarea lucrărilor de ordonare, inventariere, expertiză efectuate asupra fiecărui fond în parte, făcîndu-se aprecieri asupra

calității acestora. În același timp se dau îndrumări concrete pentru întocmirea sau refacerea unor lucrări, după cum este cazul. S-a constatat de exemplu că la Uzina 1 Mai Ploiești inventarele întocmite sînt necorespunzătoare, în timp ce istoricul instituției și al fondului sînt bine întocmite, cuprinzînd date suficiente.

Dintre întreprinderile care au obținut cele mai bune rezultate în prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare menționăm Rafinăria Ploiești, Rafinăria Ploiești Nord care au întreg materialul ordonat, inventariat și expertizat. De asemenea Tribunalele : raion Ploiești, Mizil, Valeni de Munte au tot materialul ordonat, fișat, inventariat și expertizat cu excepția însă a Tribunalului popular raion Ploiești care lucrează încă la expertizarea materialelor documentare ale citorva fonduri. Alături de instituțiile și întreprinderile arătate putem menționa și Schela Băicoi care deși are una din cele mai mari arhive din regiune, a reușit să ordoneze și inventarieze majoritatea materialelor antrenînd la efectuarea acestor lucrări un colectiv destul de mare. Schela Băicoi poate fi dată ca exemplu și pentru modul de rezolvare a cererilor oamenilor muncii precum și pentru sprijinul acordat cercetătorilor științifici. Din materialele acestei arhive s-au scos informații deosebite în legătură cu greva generală din 1920, luptele cefeștiștilor și petroliștilor din 1933 și o serie de probleme importante de stat.

Pe lîngă acestea sînt însă și unele întreprinderi petroliere unde păstrarea ca și prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare a lăsat multă vreme de dorit. Cu sprijinul organelor de partid toate acestea au trecut la luarea primelor măsuri pentru punerea în ordine a materialelor documentare ce le dețin.

O problemă importantă care se urmărește în efectuarea muncii de îndrumare și control este aceea a folosirii materialelor documentare.

În legătură cu această problemă datele culese se referă la felul în care se face folosirea materialelor documentare pentru : a) satisfacerea nevoilor curente ale întreprinderii, b) pentru deservirea oamenilor muncii prin eliberări de copii și certificate și c) folosirea materialelor documentare pentru sprijinirea dezvoltării economiei naționale precum și în scopuri științifice. Să analizăm primul aspect al folosirii materialelor documentare.

La sfatul popular al raionului Mizil materialele documentare se dau spre folosire pe baza unui registru în care acestea se trec și se semnează de primire și restituire de către cel care solicită. Același sistem este folosit și la U.R.C.C. regiunea Ploiești, la Combinatul industrial orașenesc Progresul Ploiești etc.

La întreprinderea comercială raională Mizil situația este cu totul alta. Astfel materialele documentare se dau spre folosire serviciilor pe baza de bon aprobat de șeful serviciului respectiv. Acest bon se lasă în locul unității de păstrare scoase pînă la restituirea acesteia cînd unitatea de păstrare se rearhivează, iar bonul se păstrează pentru evidența unităților de păstrare solicitate. Asemenea sistem se practică și la alte instituții din orașul și regiunea Ploiești.

Ținînd seama de importanța pe care o prezintă materialele documentare aflate la întreprinderile petroliere din regiunea Ploiești, putem arăta cîteva din aspectele care se pot desprinde din studierea lor și de aici necesi-

tatea ca ele să fie neîntârziat cercetate și valorificate. Astfel în arhivele fostelor societăți petroliere se găsesc documente care reflectă crunta exploatare la care au fost supuși muncitorii, lupta acestora sub conducerea partidului pentru o viață mai bună, regimul polițienesc din întreprinderi, acapărarea terenurilor petroliere prin înșelăciune etc.

De asemenea în aceste arhive se găsesc informații prețioase privind diverse terenuri petroliere neexploatare, planuri de instalații cu documentația respectivă care pot folosi dezvoltării industriei petroliere.

Pentru ca materialele să poată fi folosite este necesar, așa cum am arătat mai sus, ca acestea să fie organizate în mod științific.

Organizațiile socialiste trebuie să înțeleagă că sarcinile ce le revin în privința muncii de arhivă constau în urgentarea operațiunilor de prelucrare tehnico-științifică a materialelor documentare în scopul folosirii lor multilaterale. Munca aceasta cere o înțelegere a problemei, un sprijin eficace și un control riguros din partea conducerii și un efort susținut din partea arhivarilor sau responsabililor cu arhiva de la organizațiile socialiste.

Începînd cu semestrul al II-lea al anului 1962 munca de îndrumare și control a cuprins două aspecte și anume: a) controlul și îndrumarea la fața locului, b) organizarea cursurilor de instruire profesională a responsabililor de arhivă.

Pentru toate unitățile noastre organizarea și ținerea cursurilor de instruire profesională a responsabililor de arhivă a constituit o sarcină principală.

Unitățile serviciului regional Ploiești au organizat cursuri pentru instruirea responsabililor cu arhiva organizațiilor socialiste din orașele unde își au sediile și din orașele reședințe de raioane unde nu avem unități, iar în localitățile de reședință ale tuturor raioanelor pentru responsabili cu arhivele din mediul rural.

S-au instruit responsabili cu arhivele din ramurile industrie de stat și locală, transporturi și telecomunicații, agricultură, finanțe, cooperatie, învățămînt și sfaturi populare. Cursurile s-au desfășurat potrivit planului tematic, unele au cuprins toate lecțiile, altele numai lecțiile 2, 3, 4 și 6.

Cursurile s-au ținut de către salariații serviciului regional pentru orașul Ploiești, organizații socialiste din întreaga regiune care depind direct de organe regionale (S.M.T. și G.A.S.) și raioanele Mizil, Ploiești și Teleajen, de către filiala Buzău pentru orașul Buzău și raioanele Buzău și Cislău, de către filiala Cîmpina pentru orașul și raionul Cîmpina, de către filiala R. Sărat pentru orașul și raionul R. Sărat, iar de către filiala Tirgoviște pentru orașul și raionul Tirgoviște.

Serviciul regional a sprijinit organizarea și ținerea cursurilor la filiale, la fiecare fiind delegat cîte un arhivist. Ținerea acestor cursuri a dovedit cu prisosință necesitatea lor. Considerăm că aceste cursuri și-au atins scopul și că rezultatele lor se vor concretiza în lucrările care se vor executa ulterior.

Intr-adevăr la numeroase organizații socialiste, munca s-a îmbunătățit simțitor.

Aceste cursuri de pregătire vor continua și în viitor și se va căuta să fie antrenati un număr cît mai mare de arhivari. Pînă la sfîrșitul anului

1963, serviciul regional are în plan să țină cursuri pentru responsabili cu arhiva din orașele Moreni și Urleți.

Rezultatele bune obținute în munca de îndrumare și control se datoresc în mare măsură sprijinului acordat de organele de partid orașenești, raionale și regional cu care s-a ținut o strinsă legătură, prezentându-se informări trimestriale sau semestriale, pe ramuri, asupra stadiului muncii de arhivă și solicitându-se îndrumare și sprijin ori de câte ori au fost întâmpinate greutăți.

Pentru ca rezultatele controlului să fie cât mai bune, se impune ca organul de control să ia legătura înainte și după control cu conducerea organizației socialiste iar în lipsa acestuia cu șeful serviciului administrativ căruia îi este subordonată arhiva. În cadrul serviciului regional Ploiești, organele noastre de control au luat legătura în prealabil sau la sfârșitul controlului cu conducerea organizației socialiste sau cu șefii serviciilor aditive cu scopul de a aduce la cunoștință obiectivele controlului, constatările făcute și măsurile ce trebuie întreprinse pentru înlăturarea deficiențelor constatate. În unele cazuri, se recomandă încheierea de procese verbale iar când nu se constată deficiențe prea mari, se comunică în scris cele constatate.

Serviciul regional Ploiești a sprijinit acțiunea ca fiecare organizație socialistă să întocmească proiecte de nomenclatoare și completări la indicațiile existente sau întocmirea de proiecte de indicatoare pentru unitățile de industrie locală subordonată sfaturilor populare raionale și orașenești.

Comisia de expertiză a multor întreprinderi precum și responsabili cu arhiva s-au prezentat cu proiecte de nomenclator, la care arhiviștii au dat indicații de îmbunătățirea sau chiar de refacerea lor.

În ceea ce privește completările la indicatoarele existente putem arăta că B.R.P.R. Valenii de Munte și Mizil au propus completarea indicatorului cu două probleme și anume problema veniturilor de stat și a sectorului agricol care lipsesc cu desăvîrșire.

Întreprinderile de industrie locală au întocmit proiectele de indicatoare folosindu-se de indicatorul pentru sfaturile populare secțiunea Gospodării comunale și indicatorul tip. Pentru materialele care se creează și care nu apar în aceste două indicatoare, termenul de păstrare a fost dat prin asimilare. Aceste proiecte de indicatoare se înaintează Sfatului Popular regional pentru aprobare, iar acesta le înaintează Direcției generale a Arhivelor Statului pentru confirmare. Enumerăm câteva întreprinderi locale care au înaintat proiecte de indicatoare: Întreprinderea comună, Combinatul orașenească industrial Progresul, Întreprinderea de transporturi, toate din Ploiești și Întreprinderea Ciocanul din Tîrgoviște.

Urmînd indicațiile Direcției generale a Arhivelor Statului, arhiviștii serviciului regional Ploiești au acordat o mare atenție muncii de îndrumare și control la arhivele organizațiilor socialiste.

Prin îndrumarea la fața locului ca și prin cursurile de instruire profesională, munca arhivistică la organizațiile socialiste a crescut mult, cea mai mare parte din arhivele acestora, păstrate în trecut în totală neorînduială, putînd fi astăzi folosite din plin, nu numai pentru nevoile curente ale organizațiilor socialiste și rezolvarea cererilor oamenilor muncii, dar și pentru sprijinirea dezvoltării economiei naționale și a propagandei de partid și de stat.

Evidențind rezultatele bune în munca de îndrumare și control a arhivelor organizației socialiste din regiunea noastră, menționăm totuși că ea se află încă în urmă față de actuala etapă de dezvoltare a celorlalte domenii de activitate. Pentru ridicarea continuă a acestei munci facem câteva propuneri.

Una din aceste propuneri se referă la necesitatea întocmirii dosarelor instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor socialiste în scopul de a avea o evidență cât mai clară a stadiului muncii. În aceste dosare să se includă toată documentația pentru unitatea respectivă inclusiv rapoartele de teren, iar pentru controalele din trecut, când rapoartele se întocmeau într-un singur exemplar, să se atașeze o notiță în care să se dea numerele de înregistrare ale acestora și datele controalelor anterioare.

De asemenea propunem să se înființeze registrul de evidență organizațiilor socialiste mai importante care să conțină și rubrici privind datele și rezumatele controalelor. În acest registru organizațiile socialiste să fie trecute pe ramuri de activitate.

Aceste două instrumente de evidență: dosarul instituțiilor și registrul, vor fi de un real folos arhivistului în pregătirea controlului.

Experiența a arătat că munca de îndrumare și control trebuie să se efectueze pe ramuri de activitate, dând prioritate acelor organizații socialiste care dețin sau creează materiale documentare importante. Ea nu trebuie să se facă izolat de către fiecare din unități, ci între planurile de control ale unităților arhivistice din aceeași regiune să existe o coordonare. Astfel atât serviciul cât și filialele vor efectua în aceeași perioadă controale la organizațiile socialiste din aceleași ramuri, ca de ex. sfaturile populare comunale și gospodăriile agricole colective. La sfârșitul perioadei de control care nu trebuie să depășească un trimestru, filialele vor înainta serviciului scurte informări asupra stadiului muncii la unitățile controlate. Serviciul regional, la rândul său, va informa organele regionale de partid și de stat insistând în special asupra deficiențelor și propunând în același timp cele mai eficace măsuri.

Pe de altă parte, serviciul va raporta Direcției generale a Arhivelor Statului; filialele vor încunoștiința, în cazul organizațiilor socialiste subordonate organelor raionale, organele raionale de partid și de stat, iar în cazul organizațiilor socialiste de interes republican — numai organele de partid. Credem că prin coordonarea planurilor de deplasări pe întreaga țară care se poate realiza de Direcția generală a Arhivelor Statului, munca de îndrumare și control va da cele mai bune rezultate, putându-se lua măsuri pe plan central pentru unitățile din ramurile controlate.

Sînt unele cazuri, destul de puține, cînd se impun măsuri urgente, ca de exemplu atunci cînd organul de control constată la unități izolate totală delăsare în ce privește păstrarea materialelor documentare. În aceste cazuri, care nu constituie generalizarea pe ramura respectivă, fără îndoială că trebuie să se ia măsuri urgente în primul rînd prin discutarea cu conducerea unității și cu organul de partid din unități, raportarea lor la organele de partid orășenești, raionale și eventual chiar încunoștiințarea organului arhivistic superior. În asemenea cazuri, este recomandabil ca imediat după expirarea termenului fixat pentru remediere să se efectueze un nou control chiar

dacă în perioada respectivă nu sînt planificate controale la unitățile din acea ramură.

O condiție esențială în eficacitatea muncii de îndrumare și control o constituie controlul îndeplinirii sarcinilor și lichidării lipsurilor constatate în controalele anterioare. În acest scop, după expirarea timpului cînd organizațiile socialiste din ramura respectivă urmau să lichideze cu lipsurile constatate, se vor organiza noi controale la numai cîteva din unitățile controlate anterior și anume la cele la care se constataseră lipsuri mai serioase și la alte unități din ramura respectivă. Este recomandabil ca la acest control, prin care se va verifica felul în care s-au îndeplinit sarcinile trasate, să se prevadă și unități din alte raioane.

Traducerea în viață a sarcinilor care stau în fața muncii arhivistice din țara noastră reclamă un interes sporit din partea organizațiilor socialiste față de materialele documentare.

Organizațiile socialiste trebuie să-și organizeze arhivele în spiritul noii legislații socialiste, pentru a pune cît mai repede în valoare cele mai importante fonduri arhivistice în scopul deservirii cît mai active a uriașului șantier al construcției socialiste.

ARHIVELE ȘI CERCETAREA MONOGRAFICĂ *

AL. BĂLINTESCU
IL. PETRESCU

Hotărârile Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român au pus în fața științei istorice românești noi sarcini care trebuie duse la îndeplinire cu un înalt simț de răspundere. Arhiviștii români, alcătuind o parte din rândurile lucrătorilor frontului ideologic, sint chemați să ajute în mod practic partidul și poporul să înfăptuiască cu succes sarcinile desăvîrșirii construcției socialiste în patria noastră. În acest scop ei au datoria să acorde o atenție deosebită prelucrării tehnico-științifice a materialelor documentare existente în Fondul arhivistice de stat al Republicii Populare Romîne pentru ca acestea să poată fi folosite multilateral în studiile și cercetările istorice, economice, în artă și cultură, să servească intereselor poporului.

Cercetarea monografică, urmărind să trateze o anumită temă din toate punctele de vedere, găsește în materialele păstrate la Arhivele Statului baza sa științifică de documentare în ceea ce privește istoria patriei, dezvoltarea ei economică, socială și politică, începînd cu orînduirea feudală și ajungînd pînă la epoca modernă și contemporană.

În România, apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste au avut loc mai tîrziu decît în apusul Europei. Existența relațiilor feudale împiedica dezvoltarea tuturor laturilor vieții social-economice.

După realizarea unirii Țării Românești cu Moldova în 1859, improprietărea din 1864 și cucerirea independenței naționale în 1877—1878, în industrie a început să se dezvolte producția mecanizată bazată pe mașini, iar modul de producție capitalist a devenit predominant.

Datorită politici claselor dominante, economia și politica Romîniei burghezo-moșierești au devenit dependente de capitalul străin, fie prin împrumuturile înrobitoare contractate de guvernele burghezicii și moșierimii cu monopolurile germane, franceze, engleze și americane, fie prin investiții.

*) Acest studiu este axat pe materialele documentare existente la Serviciul regional al Arhivelor Statului Oltenia.

Pozițiile cheie în economia românească, o dată trecute sub controlul capitalismului străin, au imprimat României o dezvoltare unilaterală. Monopolurile capitaliste străine scoteau din țară capitaluri enorme sub formă de profituri.

Exploatarea celor ce munceau pentru huzurul bogaților a devenit tot mai aspră, mai crâcnă, pe măsură ce capitalismul s-a dezvoltat.

Una dintre caracteristicile orînduirii capitaliste în patria noastră a fost repartizarea teritorială inegală, spontană și anarhică a industriei. Printre regiunile cele mai înapoiate din acest punct de vedere se afla și Oltenia, care, deși acoperea 10% din suprafața totală, nu dădea în 1935 nici 1% din producția industrială globală a țării.

Printre materialele existente la Serviciul regional al Arhivelor Statului Oltenia, se găsesc multe documente interesante care dovedesc faptul că Oltenia dispunea de mari bogății naturale ale solului și subsolului, pe care regimul burghezo-moșieresc nu le-a valorificat¹⁾.

Documentele atestă că, încă din cele mai vechi timpuri și pînă în capitalism, Oltenia era cunoscută prin producția economiei naturale. Se făcea negoț cu vite, cereale, sare, seu, piei, lînă, unt și miere, aducîndu-se textile, confecții, obiecte de piele, sticlărie, fierărie, tutun, praf de pușcă din Turcia, Rusia, Prusia, Austria, Ungaria și din unele orașe din țară.

Către jumătatea secolului al XIX-lea, se dezvoltă manufacturile și încep să apară primele „fabrici”: tăbăcării, căldărării, ateliere de caretași, o năsturărie, poverne de rachiu și de spirt, mori și zalhanale³⁾.

În timpul orînduirii capitaliste, Oltenia nu a avut o industrie proprie. Nu se poate vorbi deci decît de existența unor întreprinderi industriale, dintre care numărul covârșitor îl formau micile ateliere meșteșugărești, bazate pe munca manuală.

În 1938 existau 99 întreprinderi din ramura industriei prelucrătoare cu 5256 muncitori; în ordinea numărului lor, acestea aparțineau industriei alimentare (îndeosebi mori), industriei lemnului, industriei pielăriei și industriei metalurgice. Un număr deosebit de mic de întreprinderi aparțineau industriei materialelor de construcții, industriei textile și industriei chimice.

Ceea ce s-a putut salva din arhivele create de aceste întreprinderi industriale deținute în prezent de Serviciul regional al Arhivelor Statului Oltenia și filiala din Tr. Severin, constituie o sursă importantă pe baza căreia se pot întocmi monografiile unor întreprinderi care au existat în trecut în

¹⁾ Arh. St. Oltenia, Inspectoratul Minier Craiova. Fondul cuprinde numeroase proiecte de prospecțiuni geologice și explorări miniere. Chiar în cazurile cînd cercetările duceau la descoperirea unor însemnate bogății naturale, acestea nu erau valorificate, pentru că profitul ar fi venit în timp prea îndelungat și după investiții mari de capital. De exemplu la mina de lignit de la Rovinari primele galerii s-au săpat în 1916—1917, scoțîndu-se o cantitate neînsemnată de cărbune și în anii 1924—1929, după care perioadă mina a fost complet abandonată.

²⁾ Ibidem, Documente, pach. LIV/5; prefectura Dolj, dos. 73/1831, f. 38, 54; dos. f.n./inv. 30/1932, f. 83—87 etc.

³⁾ Ibidem, prefectura Dolj, dos. inv. 30/1832; documente, pach. LVII/5; primăria Craiova, dos. 30/1865, f. 33 etc.

regiunea Oltenia, contribuind în acest fel la o mai bună cunoaștere a trecutului acestei regiuni.

Astfel se pot constata pătrunderea capitalului străin, condițiile grele de lucru ale muncitorilor, cât de rudimentară era tehnica (munca făcându-se aproape în întregime manual), beneficiile obținute de patroni, aplicarea curbelor de sacrificiu, urmările crizelor economice⁴⁾.

În același timp, o serie de materiale documentare depozitate la Arhivele Statului din regiunea Oltenia aduc contribuții însemnate la studiul mișcării muncitorești din țara noastră.

Încă din decembrie 1891 a luat ființă clubul muncitorilor din Craiova, în cadrul căruia se discutau probleme ale învățaturii marxiste și care a contribuit, laolaltă cu alte asemenea cluburi din țară, la dezvoltarea conștiinței maselor (fotocopia 1).

La Congresul de înființare a Partidului social-democrat al muncitorilor din România, ținut la București în 1893, au luat parte și reprezentanți din Craiova, printre care poetul Traian Demetrescu.

Creșterea numerică a proletariatului, intensificarea exploatării, ca urmare a trecerii capitalismului în ultimul său stadiu de dezvoltare — imperialismul — au stat la baza avântului revoluționar din anii 1905—1907. Acțiunile de solidarizare a maselor cu prima revoluție populară rusă din anul 1905 vin să se adauge luptei muncitorilor pentru obținerea de revendicări economice și politice, fapt ce îngrijorează stăpînirea (fotocopia 2).

În rapoartele Direcției generale a Poliției prefecturii Dolj și ale polițiilor din localitățile — reședințe de plasă din județ, apar tot mai multe informații relative la activitatea socialiștilor care făceau parte din cercurile socialiste „România muncitoare“, care au avut în România un rol deosebit în formarea sindicatelor, mai ales după anul 1905⁵⁾. Totodată, poliția și prefectul de Dolj difuzează în județ în repetate rînduri ordine pentru arestarea potenținștilor care și-au părăsit domiciliile cunoscute de autorități, trimițînd în același timp tabele cu numele lor⁶⁾. Deopotrivă, sînt urmăriți pas cu pas fruntașii mișcării muncitorești din România, considerați „anarhiști“. Despre ei se cer informații în legătură cu eventuala lor plecare din țară și cu destinația călătoriei. Printre ei figurează și Ștefan Gheorghiu⁷⁾.

⁴⁾ Ibidem, fondurile întreprinderilor de arte grafice: „Scrisul Românesc“, „Ramuri“; metalurgice: Brătășanu, Clayton, Semănătoarea, Progresul, Lupta, Moara Ștefan B. Drugă, Inspectoratul Minier Craiova; Arh. St. filiala Tr. Severin; Comisiunea muncii din portul Orșova, Comisiunea Muncii din portul Tr. Severin, Șantierul de construcții navale Tr. Severin, Camera de Comerț și Industrie Tr. Severin.

⁵⁾ Arh. St. Oltenia, Prefectura Dolj, Serv. adm. dos. 34/1907, f. 53, 62, 114 și urm. dovedesc atît activitatea socialiștilor cît și deosebita supraveghere în care erau ținuți de poliție. De exemplu, la Calafat, sînt descoperiți doi conducători, care ținneau consfătuiri cu un grup de 12 lucrători cismari prin vile din jurul orașului, pentru a organiza un sindicat socialist și ca să aleagă dintre ei membri care să umble prin sate să facă propagandă pentru cercul „România muncitoare“.

⁶⁾ Ibidem, f. 124, 125, 135, 158 și următoarele.

⁷⁾ Ibidem, dos. 2/1907.

Confidențial

Se va înainta actele
Societății
a R. ex. am. n. int. n.
act. n. n. n. n. n. n.
n. n. n. n. n. n. n.

Domnule Prefect

Am onorat a înainta Domni. vostr. edata cu
același dos. proces verbal, în original, dua seriso
re o broșura imprimată: "Statutul Clubului Socia
lă Democrat", și un program al acestui Club, pe
care l-a răspândit îndrăznește. Văle Petrescu,
și D. D. Rădăscușanu prim. Comunei rurale pe
la țărani, invitându-i a veni la oraș pentru 27 cu
rent, a protesta contra legilor ce nile convin
si alttele, și rog respectos ea, n. n. n. n. n. n.
le cele. Conținute în corespondența n. n. n. n. n. n.
rani și mișcarea la care îi invita, so bine voia
a dispozi. cele ce veti aprecia legal. -

Bine voiați ve rog Domnule Prefect a primi
increderea mea sublini. mele. Considerați. -

Șeful Poliției

Capitanul S. D. n. n.

239

Director

Comisia

Raportul șefului poliției din Craiova către prefectul județului Dolj în legă
tură cu activitatea Clubului muncitorilor din Craiova—1891.

Domnule Prefect

Au oare a vă face cunoscut
că în urma grevei lucrătorilor din
șantierul n'a cerșitorilor lor inadunabile, șan-
tierul a' fost închis.

Personalul casei în trecut a fost înso-
cizat cu polă sanitară, fiind recunoscut
tot pentru lucrătorii, a trebuit să fie îndepărtat.
Pentru a se putea face polă sanitară
va merge, Domnule Prefect să-l bine
a înțelegerea politică cu această polă și a
se da la dispoziția numărului necesar de fan-
darii care de ^{pe vremea în care am trecut} ~~trăiesc~~ ^{nu erau} ~~nu erau~~ la 15
numărul necesar de al săi, și pentru
timpul ei și tot atenția pentru magie.

În afara de aceasta, liquidarea ca-
lărilor din trecut s'a făcut pe cina de
luni 29 Mai a. e. La aceasta dată,
probabil ca mai tot lucrătorii și un
procent la plată și nu este exclusă
posibilitatea ca ei să producă oarecând.

Vă rugăm să conștientizați că lina mare
a lina dispoziției și în această pri-
vinta, înțelegerea politică cu men-
ținerea ordinii și dându-i numărul de
trupe necesare pentru acest scop.

Tot la 29 Mai vom începe cu re-
angajări de lucrători, și cum aici cam
am provocat greva în cauză probabil
să împedec pe cei l'alți de a veni să
solicite înțelegerea și de a lina, credem
că nu e necesar ca poliția să poartă
pe cei pacienți cumva agresiv în tor-
celor răsunătoare.

Primit de

Un raport în legătură cu greva lucrătorilor de la Șantierul de construcții
Navale din Tr. Severin — luna mai, 1906.

Alte documente arată solidaritatea muncitorilor cu țăranii răsculați în anul 1907 în Oltenia, ca și în restul țării.⁸⁾

Înăsprirea exploatării maselor muncitoare de la orașe și sate, în timpul primului război mondial, politica reacționară dusă de burghezie și moșierime în cîrdășie cu cercurile imperialiste din străinătate, ca și puternica influență a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra mișcării revoluționare din țara noastră, au făcut să crească valul de lupte ale muncitorilor și țăranilor în întreaga țară, care au culminat cu greva generală din 1920.

Pentru cercetarea monografică rețin atenția materialele documentare în care se tratează despre organizarea grevelor muncitorești care a culminat cu greva generală din 1920. Documentele atestă acțiunile muncitorilor cefești de la Tr.-Severin⁹⁾, de la Societatea minieră din comuna Voineasa-Vilcea, de la Societatea „Lotru” din comuna Brezoi-Vilcea, de la fabrica de ciment din Gura Văii Mehedinți de la cîteva întreprinderi din Craiova, printre care Institutul de arte grafice „Samitca”, fabrica de piine „Iulius Schmidt”, fabrica de piine „Traiul”, fabrica Clayton, atelierele mecanice Adolf Waidman și Felix Waidman, fabrica de tipăritorie Mierioiu și Goga¹⁰⁾. Muncitorii șantierului de construcții navale Tr. Severin au luat și ei parte activă la greva organizată de sindicate¹¹⁾ (fotocopia 3).

Greva generală din 1920 a îmbogățit cu o importantă experiență lupta proletariatului din țara noastră și a arătat încă o dată necesitatea organizării sale pe un plan superior. Ca urmare a activității desfășurate de grupurile comuniste și a clarificării ideologice în mișcarea muncitorească, la 8 mai 1921 s-a înființat Partidul Comunist din România.

În perioada următoare, spre sfîrșitul anului 1922, guvernării au intensificat exploatarea oamenilor muncii, cărora li s-au răpit o serie de drepturi cîștigate. Clasa muncitoare a continuat să lupte, așa cum dovedesc conflictele nenumărate de muncă din anii 1922—1924 din Craiova, Tr. Severin, Corabia, Brezoi și Curpeni-Vilcea, Gura Văii și Valea Copcii-Mehedinți. (fotocopia 4).

Descori, conflictele se transformau în grevă, așa cum s-a întîmplat în întreprinderile Scrisul Romînesc, Ramuri-Craiova și la Șantierul de construcții navale Tr. Severin¹²⁾.

În timpul crizei economice din anii 1929—1933, în România se intensifică tot mai mult exploatarea oamenilor muncii, paralel cu ea avînd loc puternice lupte revoluționare organizate și conduse din ilegalitate de partidul comunist.

⁸⁾ Ibidem, Inspectoratul Minier Craiova, dos. 3 b/1907, f. 23; Arh. St. filiala Tr. Severin, Șantierul de construcții navale.

⁹⁾ Arh. St. filiala Tr. Severin, Șantierul de construcții navale Tr. Severin, dos. 25 1918.

¹⁰⁾ Arh. St. Oltenia, Inspectoratul Muncii Craiova, dos. 3/1920.

¹¹⁾ Arh. St. filiala Tr. Severin, Șantierul de construcții navale Tr. Severin, dos. 0/1920.

¹²⁾ Arh. St. Oltenia, Inspectoratul Muncii Craiova, dos. 3/1923 și dos. 3/1924.

Confidențial

Direcțiunea Generală a Porturilor

București

Ca urmare la raportul nostru telegrafic 2384 de ieri, comunicăm că lucrătorii șantierului au venit azi la lucru în corpore cu steag roșu și fanfară, cântând internaționala.

Dupe reluarea lucrului au avut loc câteva incidente în cari lucrătorii greviști au terorizat pe acei cari au lucrat în timpul grevei stop.

Lucrătorii lemnari au cerut înlocuirea unui mecanic special dela mașinele unelte ale tâmplăriei, care fusese angajat în timpul grevei, arătând că direcțiunea șantierului nu poate face nici o schimbare în personal fără aprobarea consiliului muncitoresc, conform ordinului primit dela minister, și că ei, de care nu avem nici o cunoștință.

Se observă în general din partea lucrătorilor o stare de provocare stop. În atare condițiuni rugăm telegrafiști dacă credeți oportun să le plătim indemnizațiile de 63 și 90 la sută. —

Raport detaliat urmează.

Ionescu

9/6 1920
 Ionescu
 2409
 8 ianuarie 1920

Raport confidențial din 9 ian. 1920 adresat Direcțiunii generale a Porturilor din București în care se vorbește despre solidaritatea muncitorilor de la Șantierul Naval Tr. Severin în timpul grevei generale.

MIDSTERNUL-MUNCII

OCROTILOR, SOCIALE

STAFF OF THE INSPECTOR

256

zinc

Vient argent, la R. Vachon & Co. Condit.

señores la Corporación municipal de Bogotá

Alungoch or harlut, dawa sa la alkite, sarloornig

pa abot deligaduna Sur Munsthu

debt & credit. W. A. R. 1891

34 0/10

13

Telegrama din 29 mai 1923 din care rezultă situația grea în care se aflau muncitorii de la Curpeni-Vîlcea.

Arhivele din regiunea Oltenia conțin date prețioase și în legătură cu lupta P.C.R. pentru ieșirea revoluționară din criză. Organizarea unei greve generale pe baza Frontului unic muncitoresc, fără și peste capul conducătorilor oportuniști social-democrați¹³⁾ era lozincă ce mobiliza masele. Altă serie de materiale documentare descrie ofensiva patronilor de a ieși din criză pe seama clasei muncitoare, ofensivă care determină protestul și lupta hotărâtă a celor asupriți¹⁴⁾, precum și înabuşirea și reprimarea oricăror acțiuni ale maselor de către organele represive ale statului burghez¹⁵⁾.

Congresul Sindicatelor unitare, ale cărui lucrări s-au desfășurat între 2—5 aprilie 1929 la Timișoara, sub directa conducere a partidului comunist, a constituit un moment important în întărirea legăturilor partidului cu masele și în dezvoltarea luptelor muncitorești.

Unele documente aflate în Arhivele Statului din Oltenia oglindesc acțiunea de participare a sindicatelor profesionale ale lucrătorilor din Tr. Severin la lucrările Congresului Sindicatelor unitare din Timișoara¹⁶⁾, în timp ce altele înfățișează lupta Consiliului General al Sindicatelor unitare în vederea contracarării politicii de dizolvare a sindicatelor unitare și a Blocului Muncitoresc-țărănesc de către guvernul țărănist¹⁷⁾.

După criza din 1929—1933, guvernele burghezo-moșierești își intensifică represiunile împotriva mișcării revoluționare condusă de Partidul Comunist.

Cercetătorii găsesc la Serviciul regional al Arhivelor Statului din Oltenia materiale documentare care se referă la politica burghezicii și moșierimii de fascizare a țării, de pregătire a înarmării și a războiului antisovietic¹⁸⁾. De asemenea multe materiale atestă lupta dusă de clasa muncitoare în

¹³⁾ Arh. St. filiala Tr. Severin, Tribunalul Mehedinți, secția a II-a, dos. 1721/1932, p. 91 și următoarele.

¹⁴⁾ Arh. St. Oltenia, Inspectoratul Muncii Craiova, dos. 17, 24/1931 ș.a.; Arh. St. filiala Tr. Severin, Comisiunea Muncii din portul Orșova, dos. 1/1932. În toate aceste documente este vorba de lupta muncitorimii din Craiova și din Tr. Severin împotriva concedierilor, a scăderii salariilor și pentru introducerea contractelor colective de muncă.

¹⁵⁾ Arh. St. filiala Tr. Severin, Tribunalul Mehedinți, secția a II-a, dos. 1721/1932.

¹⁶⁾ Ibidem, Tribunalul Mehedinți, secția I-a, dos. 2342, 2343, 2344, 2345, 3867/1929.

¹⁷⁾ Ibidem, dos. 3867/1929; Arh. St. Oltenia, Inspectoratul Muncii Craiova, dos. 5/1929.

¹⁸⁾ Arh. St. filiala Tr. Severin, Comisia Muncii din portul Tr. Severin, dos. 1 bis/1940, f. 1, 93. Este vorba de dispozițiile Marelui Stat Major din 13 februarie 1941 privitoare la asigurarea cu o cât mai bună încadrare cu personal a direcțiilor și serviciilor diferitelor departamente pentru timp de război, dublind din timp personalul tutelar: utilizarea la maximum a personalului nemobilizabil (femei și bărbați care nu fac parte din elementele armatei); utilizarea de personal rechiziționat din afară (pensionari). Orientarea războinică a oligarhiei burghezo-militariste a țării este evidentă, deși ascunsă sub expresii ca „în caz de război”.

această perioadă¹⁹⁾ ca și, mai târziu, în spatele frontului, contra propagandei antisovietice²⁰⁾, intensificarea exploatarei oamenilor muncii și conflictele care au izbucnit. Astfel, în raza Inspectoratului Muncii Craiova, în anul 1943, un număr de 5954 muncitori din 38 întreprinderi se aflau în 28 conflicte colective de muncă²¹⁾.

La întreprinderea de arte grafice „Scrișul Românesc” Craiova, la conflictul de muncă participă 239 muncitori și 23 ucenici. Ei se pronunță împotriva obligației de a lucra nu 48, ci 60 de ore pe săptămână²²⁾.

O altă serie de documente conțin date asupra acțiunilor organizate de P.C.R. pentru sabotarea mașinii hitleriste de război. În noiembrie 1941, zile în șir, toți muncitorii părăsesc portul Orșova ca să împiedice trimiterea materialelor spre front, acțiunile lor continuându-se și în anul următor, când deseori ei întrerup munca, lăsând neîncărcate vagoanele de cocs ce trebuiau livrate unor întreprinderi militare de stat; fapta lor este considerată de patroni ca sabotaj²³⁾.

Parte din documente arată refuzul țăranilor, alăturați luptei muncitorimii, de a mai face transporturi pentru armată²⁴⁾ și acțiunea de a sabota fațiș continuarea războiului de cîmp. De exemplu, inginerul care conducea lucrările organizației Todt, pe șantierul Bechet, se adresează prefectului arătînd că, din cantitatea de cca. 1000 m³ pietriș necesar șantierului, nu s-au cărat în două luni decît 300 m³. Șantierul rămîne fără materiale, iar actul țăranilor care, în loc să ducă pietrișul pe șantier, îl descarcă pe șosea, este considerat ca un sabotaj intenționat, al lucrării ce se efectua pentru armata germană²⁵⁾.

¹⁹⁾ Sfatul popular al reg. Oltenia, Prefectura Dolj, dos. 39/1940. Din ordinele date de Ministerul de Interne către prefecturi relative la formarea în fiecare comună a gărzilor naționale, reiese că Partidul Comunist organizează lupta maselor populare pentru sabotarea pregătirilor războiului antisovietic: nerespectarea legilor cu caracter fascist, distrugerea căilor de comunicație și a liniilor telefonice și telegrafice puse la dispoziția armatei germane.

Arh. St. filiala Tr. Severin, Comisia muncii din portul Orșova, dos. 1/1939 conține documente care atestă lupta muncitorilor contra pregătirilor de război. De exemplu, un număr de 21 de muncitori permanenți din port refuză să încarce 17 vagoane cu semințe pentru germani, fapt pentru care firma Iosif Salmen (birou de vămări și expediții, n.n.) cere 36.000 lei daune și înlocuirea muncitorilor permanenți cu muncitori flotanți.

²⁰⁾ Arh. St. filiala Tr. Severin, Subinspectoratul Muncii Tr. Severin, dos. f. n./inv. 4/1941. Direcția Cabinetului Ministerului Muncii aduce la cunoștința organelor sale în subordine conținutul ordinului secret al Ministerului Afacerilor Interne cu nr. 4395, din 27 iunie 1941. Prin acest ordin se atrage atenția asupra indicațiilor date de organul central al P.C.R. către membrii de partid cu privire la lupta ce trebuie dusă în spatele frontului antisovietic și se dădeau instrucțiuni asupra măsurilor ce urmau să le ia organele siguranței pentru a împiedica acțiunile muncitorești.

²¹⁾ Arh. St. Oltenia, Inspectoratul Muncii Craiova, dos. II/1.VIII, 38/1943, ș.a.: Sfatul popular reg. Oltenia, același fond, dos. 4/1943.

²²⁾ Sfatul popular reg. Oltenia, Inspectoratul Muncii Craiova, dos. II/1 din 1943.

²³⁾ Arh. St. filiala Tr. Severin, Comisia Muncii din portul Orșova, dos. 3/1941 și dos. 1/1942, f. 115.

²⁴⁾ Sfatul popular reg. Oltenia, Prefectura Dolj, Serv. adm. dos. 190/1942, f. 586 și următoarele.

²⁵⁾ Ibidem, dos. 1 vol. V/1941.

O altă problemă care poate fi urmărită este dezvoltarea industriei în anii regimului de democrație populară, reflectată în arhivele aflate la combinatele, uzinele, fabricile și întreprinderile care le-au creat.

După răsturnarea claselor exploatatoare de la conducerea țării și după instaurarea puterii populare, toate eforturile au fost concentrate spre refacerea și dezvoltarea economiei naționale. Planurile anuale din 1949 și 1950, ca și cele două planuri cincinale, cărora le-a urmat planul șesenal, au fost elaborate pe baza învățăturii științifice marxist-leniniste. Îndeplinirea și depășirea lor au dus la construirea socialismului în țara noastră, la transformarea României, dintr-o țară înapoiată economic, într-una cu o industrie puternică, capabilă să asigure în măsură din ce în ce mai mare mijloacele tehnice pentru toate ramurile economiei naționale.

Urmind linia politicii economice trasată de partid pentru ridicarea regiunilor pe care regimul burghezo-moșieresc le lăsase în stare de înapoiere economică, statul nostru a alocat importante sume pentru ridicarea industrială și culturală a Moldovei, Dobrogei și Olteniei.

Dacă totalul investițiilor din sectorul socialist alocate Olteniei între anii 1951—1959 a fost de 2997,7 milioane lei²⁶⁾, în anii 1960—1962 acestea au atins suma de 8.333 milioane lei²⁷⁾. Procentul cel mai mare s-a repartizat industriei, ajungându-se ca la sfârșitul anului 1962 această regiune a țării să aibă 87 întreprinderi: 66 întreprinderi din industria de stat, dintre care un număr de 46 sînt de subordonare republicană, iar 20 de subordonare locală și 21 de întreprinderi cooperatiste. Dezvoltarea industriei, creșterea volumului producției, crearea de noi secții, au făcut ca numărul salariaților să sporească în întreprinderile industriale din Oltenia, de la 34.289 cîți erau în anul 1959 la 44.314 la sfârșitul anului 1962²⁸⁾.

O parte din sumele alocate industriei din regiune au fost întrebuințate și pentru transformarea vechilor întreprinderi și utilizarea lor cu mașini moderne, din ele făcînd parte Uzina 7 Noiembrie (fostă Brătășanu), Fabrica de paste făinoase și biscuiți Partizanul, Fabrica de confecții I. C. Frimu, Fabrica de conserve Fructul Românesc; la Tr. Severin, Uzinele mecanice rezultate din contopirea șantierului de construcții navale cu Atelierele C.F.R.; la Tg. Jiu, Fabrica de confecții Tudor Vladimirescu, etc.

Dar în afară de utilizarea vechilor întreprinderi industriale, s-au alocat în primul rînd importante sume de bani și pentru construirea de noi uzine, combinate și fabrici, ca de exemplu Uzinele Electroputere, Combinatul de zahăr și ulei Oltenia, Combinatul chimic, Antrepozitul Frigorifer din Craiova; Complexul pentru industrializarea lemnului Preajba, Fabrica de piine din Tg. Jiu, etc.

Industria constructoare de mașini și a prelucrării metalelor, care exista în regiune sub forma atelierelor de reparații de vase fluviale (la Șantierul de construcții navale), de vagoane C.F.R. (la Atelierele C.F.R.) la Tr. Severin, de utilaje (piese turnate din fontă la întreprinderea Brătășanu) și de articole

²⁶⁾ Anuarul statistic al regiunii Craiova, 1960, p. 127.

²⁷⁾ Breviar statistic al R.P.R., 1963, p. 72.

²⁸⁾ Date furnizate de Direcția regională de statistică Oltenia, din arhiva curentă.

casnice, s-a dezvoltat după 1948 prin înființarea uzinei Electroputere Craiova, uzină constructoare de mașini și utilaj electrotehnic, ca și prin reutilizarea vechilor întreprinderi. Azi se fabrică în întreprinderile din Oltenia o serie de produse noi; transformatori și motoare electrice, locomotive de mină, locomotive Diesel, vase pescărești metalice etc.

Pe măsură ce se dezvoltă producția, atenția principală este îndreptată spre creșterea productivității muncii.

La baza creșterii productivității a stat în mare măsură specializarea și cooperarea. Astfel, Uzina Electroputere Craiova și-a îndeplinit planul construcției de locomotive ca rezultat al bunei cooperări cu Electroaparataj și Acumulatorul București, Electrobanat Timișoara, Uzina Elastic-Sibiu, Fabrica de radiatoare și cabluri Brașov și mai ales cu Uzina de mașini din Reșița.

Din datele statistice²⁹⁾ rezultă că producția globală a industriei construcției de mașini și prelucrării metalelor a crescut în Oltenia (considerind anul 1950 = 100), astfel: 1955—301; 1959—620,3; 1962—1476. În ceea ce privește producția unor articole din industria regiunii în procente față de producția totală a R.P.R., observăm următoarea creștere. De exemplu pentru motoare electrice:

Anii	1950	1955	1959	1962
Produsul: Motoare electrice	0,1	8,8	13,7	15,7

În regiunea Oltenia se dezvoltă tot mai mult industria petrolieră; născută și dezvoltată în anii puterii populare, ea a înregistrat importante succese; s-a reușit ca din anul 1949 și pînă în 1962 să fie detectate, conturate, deschise și trecute în exploatare șapte zăcămintele importante de hidrocarburi, printre care notăm exploatarea Bilteni (raion Tg. Jiu). Pentru aceasta s-au construit și dat în exploatare instalații industriale de înaltă tehnicitate, la nivelul celor mai moderne cuceriri ale tehnicii mondiale³⁰⁾.

Și industria cărbunului este în plină dezvoltare. Deși cunoscută în trecut, mina de la Rovinari a fost valorificată abia după 1950, pentru ca începînd cu anul 1955 să se efectueze aci, pentru prima dată în țara noastră, lucrări de exploatare a lignitului la zi. În urma îndrumărilor primite pe linie de partid, minerii au reușit să pună în valoare rezerve interne legate de creșterea productivității muncii, ca: îmbunătățirea indicilor de utilizare a mașinilor, mecanizarea unor operații cu volum de muncă manuală și organizarea activității în schimburi. Toate acestea le-au dat minerilor posibilitatea să depășească planul anului 1962 cu 17%³¹⁾.

²⁹⁾ Calculat după Anuarul statistic al regiunii Craiova, 1960, p. 59, și din ultimele date pe anul 1962 din arhiva curentă a D.R.S. Oltenia.

³⁰⁾ „Înainte”, nr. 5594 din 17 februarie 1963. Din datele culese de la D.R.S. Oltenia rezultă că față de 1950 = 100, producția petrolieră a ajuns de la 367 cit era în 1955, la 645,3 la sfîrșitul anului 1962.

³¹⁾ Ibidem, nr. 5557 din 5 ianuarie 1963.

Într-o altă ramură a industriei, exploatarea forestieră și prelucrarea lemnului, cunoscută în Oltenia încă din cele mai vechi timpuri, regimul trecut a lăsat o grea moștenire prin exploatarea nerațională a pădurilor și degradarea a numeroase terenuri. Pe lângă împăduririle masive făcute în anii regimului de democrație populară, s-au construit o serie de unități de prelucrare a lemnului, care au făcut să sporească producția acestei ramuri. Ținându-se seama de principiul socialist al instalării uzinelor și fabricilor în imediata apropiere a resurselor de materii prime, în cartierul Preajba al orașului Tg. Jiu a fost construit și s-a dat în folosință un complex pentru industrializarea lemnului, compus din cinci fabrici și profilat pentru prelucrarea săgului. Se lucrează acum la construcția unui al doilea complex de industrializare a lemnului amplasat la Tr. Severin.

Industria materialelor de construcții, industria confecțiilor și industria alimentară au cunoscut, ca și celelalte ramuri din industrie, o mare dezvoltare. Aceste ramuri și-au schimbat complet caracterul pe care l-au avut în timpul regimului burghezo-moșieresc. Ele nu mai înseamnă surse de profituri mari realizate cu minimum de investiții, ci au rolul de a contribui la realizarea politicii economice a partidului de ridicare permanentă a nivelului de trai al oamenilor muncii.

Reprezentată printr-un mare număr de întreprinderi de tot felul, aparținând industriei piinii, cărnii, morăritului, tutunului, uleiurilor vegetale și vinului, industria alimentară își mărește producția globală de la 100 procente în 1950, la 153 în 1955, 225,9 în 1959, ca să ajungă la 280,5 la sfârșitul anului 1962³²⁾.

Ca urmare a dezvoltării sale economice, ponderea producției globale industriale a regiunii Oltenia în totalul industriei R.P.R. a crescut de la 2,6% în 1950 la 3,7% în 1962³³⁾.

Realizările obținute, cărora li se adaugă aplicarea în practică a Directivei Congresului al III-lea al P.M.R. care au prevăzut pentru regiunea Oltenia intrarea în funcțiune, la sfârșitul anului 1965, a Combinatului chimic și a Termocentralei din Craiova, dovedesc cât de justă este politica partidului pe linia industrializării țării.

Tot în legătură cu istoria vieții economice a regiunii, o parte însemnată din cercetătorii care au frecventat în ultimii ani sălile de studiu ale Arhivelor Statului, au urmărit în arhive problema țărănească de-a lungul multor veacuri de luptă neîntreruptă pentru dreptate socială. Astfel, documentele create în timpul orînduirii feudale, actele din epocile modernă și contemporană și în special cele create de prefecturi, preturi, primării și camere de agricultură, oferă un izvor necesat de informații, contribuind la scrierea tratatului de Istorie a României.

În Arhivele Statului Oltenia, documentele feudale, îndeosebi cele grupate în jurul satelor Birza, Bodăești, Horezu-Poenari și Drănic-Dolj, Rogova-Mehedinți și Crîngeni-Olt³⁴⁾, ilustrează mijloacele prin care boierii luau în stăpînire ocinele moșnenilor, răpindu-le totodată și libertatea: moșnenii, im-

³²⁾ Ibidem.

³³⁾ Ibidem.

³⁴⁾ Arh. St. Oltenia, Documente, pach. CVI—CXX și altele.

pinși „de foame și nevoi“, au fost siliți să primească pentru ei și pentru urmașii lor din neam în neam existența grea a rumâniei.

În timpul orinduirii capitaliste, în România marea proprietate funciară a continuat să se mărească concomitent cu diferențierea și stratificarea țărănimii determinată de pătrunderea relațiilor capitaliste la sate. Capitalismul s-a dezvoltat în țara noastră în condițiile menținerii în agricultură a rămășițelor vechiului mod de producție.

În Oltenia, în timp ce marele moșier Dinu Mihail deținea 10.700 ha. de pământ, în comunele Birza, Drânic, Horezu-Poenari și Valea Stanciului, județul Dolj, locuitorii acestor comune, aveau doar 3000 ha. de pământ³⁵⁾.

În ajunul reformei agrare din anul 1921, repartitia proprietății funciare în Oltenia se prezenta astfel: un număr de 879 moșieri dețineau 460.153 ha. de pământ, adică de două ori mai mult pământ decât 122.777 familii de țărani. Rezultă că pentru fiecare moșier reveneau, în medie, 525,5 ha. pământ, în timp ce unei familii de țărani îi revenea în medie doar 1,7 ha. În realitate, majorității nu-i revenea nici cel puțin atât, pentru că în grupa țăranilor erau incluși atât chiaburii cât și țăranii mijlocași³⁶⁾.

Paralel cu problema lipsei de pământ, cercetătorul vrînd să întocmească o monografie a vieții din trecut a țăranilor, găsește în arhive materiale bogate care ilustrează inventarul agricol rudimentar și insuficient. De exemplu, din datele statistice culese cu privire la plugurile cu tracțiune animală reiese că în anul 1938, din totalul de 142.736 pluguri, 41.344, adică 20% erau confecționate din lemn³⁷⁾.

Îmbogățirea depozitelor Arhivelor Statului și păstrarea în bune condițiuni a materialelor documentare dă posibilitate studierii, paralel cu condițiile grele de viață din trecut, diferitelor forme ale luptei împotriva exploatarei și asupririi exercitate de boieri, moșieri și arendași: distrugerea cărților de stăpînire, nesupunerea la clacă, la darea dijmii, părăsirea satelor și a moșiilor și în sfîrșit, răscoala, ca formă înaintată de împotrivire și luptă a țăranilor.

În privința aceasta, Arhivele Statului din regiunea Oltenia prezintă o bogată și prețioasă documentație pentru secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Amintim la început documentele revelatoare în privința cauzelor răscoalei populare din 1821³⁸⁾, care cuprind referiri la răscoală și mărturii despre cîte au avut de suferit țăranii după ce răscoala a fost înfrîntă prin uelțirile boierimii trădătoare și cu ajutorul armatelor turcești.

Cauza pentru care s-au răscolat în 1821 masele populare a prins rădăcini adînci pe pămîntul țării. Lupta țăranilor crește, îmbrăcînd forme din ce în ce mai ascuțite. În pofta lor după noi profituri, proprietarii și arendașii

³⁵⁾ I. V. Iancovescu, *Repartitia proprietății rurale*, Buc., 1903, p. 39.

³⁶⁾ După datele furnizate de Direcția regională de statistică Oltenia.

³⁷⁾ Sfatul popular reg. Oltenia, Secția agricolă, Serv. S.M.T., în *Activitatea și rezultatele stațiunilor de mașini și tractoare pe anul 1958*, p. 1, 2.

³⁸⁾ Căpitanul Ianahe Dănculescu de la Baia de Aramă săvîrșește atîtea abuzuri, încît țăranii scriu în jalba lor: „ne-au stîns din fața pămîntului, că numai din satul nostru Glogova au luat jafuri fără de nici o dreptate peste taleri 2000 și au pustiit oamenii din pricina lui, ne mai puțin suferi jafurile și nemilostivirea și caznile care ne-au făcut și ne face“. (Arh. St. Oltenia, Documente, pach. XVI/11).

de moșii le impun țăranilor îndatoriri peste măsură de grele, avînd sprijinul larg al stăpînirii ³⁹⁾.

Locuitorii satelor Birca și Afumați-Amzulești muncesc din zori pînă după miezul nopții; dacă protestează, li se umple gura cu noroi, sînt bătuiți „de moarte” și ținuți închiși zile de-a rîndul pentru că nu și-au îndeplinit obligațiile de clacă ⁴⁰⁾.

Arendașul Eraclie Dumba îi împilează cu îndatoririle pe clăcașii de pe moșia Poiana a prințului Mihail Obrenovici, luîndu-le dijmă mai mult decît trebuie, cerîndu-le brînză pentru oile sterpe și pentru berbeci și obligîndu-i să plătească ierbărit pentru vitele pășunate pe alte moșii ⁴¹⁾.

Arendașul aceleiași moșii le-a luat boii și vacile în prețul cum a vrut el, lăsîndu-i săraci; le socotește banița de grîu cîte 25 lei, iar lor, tot pentru o banița de grîu le dă numai 13 lei și 20 parale ⁴²⁾.

Clăcașii de pe moșia Bistrețu a minăstirii Tismana se plîng că arendașul acelei moșii le-a arat islazul și-i silește să-i care produsele la schela Calafat în vremea muncii, la fel procedînd cu locuitorii satului Pirșani și arendașul moșiei respective care-i silește pe țăranii să-i care produsele la schela Bechet tot în vremea muncii ⁴³⁾.

Pentru obținerea unor profituri cît mai mari de pe urma trudei țăranilor, stăpînul recurge și la alte mijloace la fel de inumane. Bunaoară, Costache Brăiloiu, proprietarul satului Negoești, în fiecare an îi întîrzie pe locuitorii cu dijmuitul finului, grîului și porumbului pînă vin ploile și se strică produsele pe cîmp ⁴⁴⁾, iar Ioniță Pleșa, după ce a spart bordeiele locuitorilor satului Măceșul, obligîndu-i să-și facă altele pe un deal, acum nu-i lasă nici pe deal, ci vrea să le spargă din nou bordeiele ca să-i mute tot acolo unde fuseseră mai înainte ⁴⁵⁾.

Am arătat doar o parte din abuzurile feudalilor, dependentă de ele fiind lupta țăranilor împotriva acestora, care în perioada Regulamentului Organic se intensifică, manifestîndu-se mai ales sub forma fugii de pe o moșie pe alta sau, în cazuri de disperare, prin fuga peste graniță în Turcia, Bulgaria, Serbia ⁴⁶⁾. Țăranii nădăjduiau să-și îmbunătățească viața cît de cît lipsindu-i totodată pe feudali de brațele de muncă necesare ⁴⁷⁾.

³⁹⁾ Arh. St. Oltenia, Pref. Dolj, serv. adm., dos. 64/46/1864, f. 12 s.a.

⁴⁰⁾ Ibidem, dos. 20/1847, f. 361; dos. 10/1848, f. 55, 57, 112.

⁴¹⁾ Ibidem, f. 313—315.

⁴²⁾ Ibidem, dos. 16/1842, f. 393—395.

⁴³⁾ Ibidem, dos. 20/1847, f. 133.

⁴⁴⁾ Ibidem, f. 524.

⁴⁵⁾ Ibidem.

⁴⁶⁾ Ibidem, dos. f. n./1832 mai 20, dos. f. n./1834 iulie 29, dos. 127/1838 apr. 29, etc.

⁴⁷⁾ Cercetătorul științific, urmărind problema aceasta în arhive, va găsi material documentar din plin nu numai pentru anii anteriori revoluției burghezo-democrate din 1848, ci și pentru tot restul secolului al XIX-lea. De exemplu, în anul 1874 se ivește un conflict serios între 206 țăranii din Ciuperceni-Calafat și arendașul moșiei statului care nesocotește condițiile învoielilor agricole, încălcîndu-le, cu ajutorul doro-banților. Justiția burgheză nedreptățindu-i pe țăranii, aceștia cer strămutarea în Turcia (Pref. Dolj — serv. adm., dos. 31/1874). Același lucru se întîmplă și cu 18 familii din Poiana Mare, care în 1890 emigrează în Bulgaria, ne mai putînd răspunde învoielilor agricole (Ibidem, dos. 33/1890).

Revoluția de la 1848 din Țara Românească și-a fixat ca sarcină principală desființarea privilegiilor boierești și improprietărirea țărânimii. Nemulțumirile maselor populare, îndeosebi ale țărânimii iobage, au fost folosite de burghezia în formare pentru a-și atinge scopurile ei de clasă.

În fondul prefecturii Dolj se găsesc nenumărate materiale documentare care ilustrează desfășurarea revoluției burghezo-democratice pe teritoriul Olteniei. Acestea se referă la citirea proclamației de la Izlaz-Romanați, constituirea la 15 iunie 1848 a guvernului provizoriu de la Craiova, entuziasmul și avântul maselor populare pentru apărarea proclamației guvernului provizoriu.

O altă formă de împotrivire a celor năpăstuiți manifestată cu tărie crescând după revoluția din 1848 o constituie refuzul de a lucra pământul și de a se supune îndatoririlor. Mai mult, țărânii aleg forme și mai violente de luptă, cum ar fi incendierea grânelor, a șirelor de paie, devastarea conacelor și magaziiilor, bătaia aplicată arendașilor sau slugilor acestora⁴⁸⁾ și ocuparea pământului cu forța⁴⁹⁾. De fiecare dată aparatul de stat burghez intervine cu dorobanții pentru salvarea intereselor claselor stăpânitoare.

Nemulțumirile și frământările țăranilor s-au concretizat în primăvara anului 1888 într-o răscoală izbucnită mai întâi în județele Ialomița și Ilfov. Țăranii, după cum reiese din însăși telegrama ministrului de interne Th. Rosetti, trimisă confidențial către toți prefectii din țară, cereau pământ și ușurarea învoielilor agricole⁵⁰⁾.

În Oltenia, ea a cuprins câteva comune din plasa Balta, fostul județ Dolj, manifestându-se puternic în Urzicuța și amenințând comunele Bistreț, Negoii, Catane și altele de pe valea Dunării, care trebuiau să facă față nu numai învoielilor agricole, dijmii și altor obligații grele, ci și revărsării de timpuriu a apelor peste locurile de muncă, izlazuri și finețe. Răscoala a fost repede înfrântă prin intervenția armatei. La Urzicuța s-a trimis un comandant de batalion, iar în celelalte comune s-au trimis comandanți de companii⁵¹⁾.

Ceea ce în 1888 a fost încă spontan și neorganizat, în 1907 se transformă într-un pirjol care cuprinde întreaga țară. Răscoala țăranilor din 1907 constituie unul din momentele principale ale luptei țăranilor împotriva moșierimii și burgheziei.

Apăsăți de învoielile agricole din ce în ce mai grele, supuși la nesfârșite obligații față de boierii și arendași pe ale căror moșii trebuiau să lucreze sub paza și biciul logofeților, țăranii se ridică să-și facă singuri dreptate.

Izbucnită în luna februarie, răscoala se răspindește curînd peste toată Moldova și cuprinde apoi în prima parte a lunii martie Muntenia și Oltenia, pirjola atingînd punctul culminant în județele de cîmpie și de pe valea Dunării. Județul Dolj mai ales, renumit prin moșierii săi cu zeci de mii de

⁴⁸⁾ Ibidem, dos. 25/1848, dos. 1, 10/1849; dos. 49/1870, etc.

⁴⁹⁾ Ibidem, dos. 97/1888, dos. 107/1891, etc.

⁵⁰⁾ Ibidem, dos. 57/1888, f. 6.

⁵¹⁾ Ibidem, f. 45.

hectare de pământ roditor, este tot o vâpaie. Grăitoare în privința aceasta sînt arhivele : Prefectura Dolj, Plasa Bechet-Birza-Rojiște, Primăria Craiova, Primăria Caraula, Primăria Căciulatu și Fundația Mihail, toate aflate în depozitele Serviciului regional al Arhivelor Statului Oltenia.

Răzburarea populară este cruntă. Două treimi din conacele boierilor și arendașilor sînt devastate, cad pradă flăcărilor. La fel sute de pătule și magazine cu produse ⁵²⁾.

Răsculații impart între ei grîul și porumbul ce se găsea în magazinele proprietarilor ori arendașilor care, înspăimîntați, se refugiază la orașe ⁵³⁾.

Sute de țărani merg din comună în comună, îndreptîndu-se spre orașe, urmărind să se răfuiască pînă la capăt cu cei fugiți și să impună autorităților de stat burghize măsuri pentru îmbunătățirea condițiilor lor de viață ⁵⁴⁾.

La Craiova, Caracal, Tg. Jiu și Tr. Severin se dau ordine severe pentru paza orașelor. Virfurile burgheziei locale cer sprijin armat special pentru paza bunurilor proprii acumulate din sudoarea poporului muncitor ⁵⁵⁾ (fotocopiile 5, 6).

Guvernul moșierilor și capitaliștilor ia cele mai aspre măsuri pentru înăbușirea răscoalei, în Oltenia, sarcina aceasta revenind diviziilor I și II de sub comanda generalilor Lambrino și Gigirtu ⁵⁶⁾. Se închid toate localurile publice ; se suspendă tirgurile săptămînale ; sînt concentrați rezerviștii ; se

⁵²⁾ Cîteva cifre sînt edificatoare în privința aceasta : pagubele de pe moșia Mălăești a lui N. T. Popp sînt evaluate la 38.229 lei, cele de pe moșia Popșor a lui Ilie Mirescu la 62.000 lei, cele de pe moșia Verbița, arendată lui I. S. Ciupag și A. P. Teodorescu, la 82.427 lei, iar cele de pe moșia Grecești, arendată lui Vasile Mîrică, la 260.000 lei (Arh. St. Oltenia, dos. 10 diverse ; Plasa Bechet-Birza-Rojiște, dos. 6/1907. Ambele dosare privesc în întregime răscoala din 1907).

⁵³⁾ Căpitanul Protopopescu raportează maiorului Mihăescu „cum locuitorii din localitățile Grindeni, Gingiova și Horezu-Poenari au urmărit și au prins pe administratorii sau arendașii moșiilor. (Ibidem, Plasa Bechet-Birza-Rojiște, dos. 6/1907, f. 102, 120, 125).

⁵⁴⁾ Rapoartele despre mersul răscoalei, fie că sînt făcute de autoritățile burghize militare și civile, fie că sînt făcute de moșieri și arendași, menționează ca pe ceva deosebit steagurile pe care țăranii răsculații le poartă cu ei și le înfig în porțile conacelor : „purtînd cu dinșii steaguri roșii și cîntînd cu o goarnă, fiind înarmați cu ciomege, topoare, furci de fier țăranii strigă în gura mare „ura” și cer „libertate” (Ibidem, f. 112).

⁵⁵⁾ „Domnule prefect, o parte din avuțul condețeștenilor noștri aflîndu-se depozitat în această bancă (Banca Comerțului Craiova, n.n.), vă rugăm să binevoiti a interveni pe lîngă d-l comandant al corpului I de armată ca să ne trimeată un detașament sau corp de gardă care să aibă însărcinarea specială de a păzi localul băncii și de a-l apăra la nevoie în contra răsculaților. Primiți vă rugăm, domnule prefect, asigurarea stimei și considerațiunii noastre. C. Neamțu”.

Cereri similare fac Moise Mendel, Adolf Weiss, Marcu Weiss și Barbu Drugă, proprietarii celor mai mari mori din Craiova. (Ibidem, pref. Dolj — serv adm., dos. 14/1907 f. 36, 61. Întreg dosarul privește răscoala din 1907).

⁵⁶⁾ Batalionul 1 Vinători, compus din 4 companii cu un efectiv de 600 oameni este pornit spre Calafat, o companie fiind destinată pentru Băilești, una pentru Moțăieși, iar două fiind destinate pentru Calafat.

La Rudari, Flînița, Caraula și Corlate este trimis batalionul 5 Vinători ; spre Valea Stanciului și Horezu-Poenari pornesc, pentru înăbușirea răscoalei, 2 companii de infanterie și 25 călăreți ; la Rojiște, sarcina înăbușirii răscoalei îi revine unui pluton de călărași, iar la Filași unei companii de infanterie ; 40 călăreți sînt trimiși la Sălcia pentru paza moșiei generalului Băicoianu (Ibidem, loc cit.).

ROMANIEI

CAPITAL SOCIAL VERSAT 12600.000 LEI

ADRESA TELEGRAFICĂ
ROMANIA

№. 773

Domoule Prefect,

Opare din anulul conjugalității noastre aflându-se
deșiruit în această Bancă, va rugăm în fine voiti a
interveni pe lângă D^{le} Comandant al Corpului, de armată
ca să se trimeată un detașament sau corp de gardă care
să aibă însoțitorii speciali de a păzi localul Băncii
și de a-l apăra la nevoie în contra resculatilor.

Primiti, va rugam, Donamile Pisco, angustate
Stimulati considerati ai nostri.

CONFERENZA INTERNAZIONALE

CAROL CONSTANTOULAKIS

DIRECTION

Domnului Prefect al Județului Dolj

TELEGRAM

46

No. 9/10

Din Jiu
Sala Truismean
Hotel Metropol

Buc

Prezentată la J. Jiu No. 9/10 scl. cav. data 27/3 ora 11. Timpul
Transmisă de data ora 11. Timpul

Comandantul Garniziei primit ordin
de la Comandantul Jiu să se dea ordine de pomenire
trupelor care s-au încheiat, la pomenire de
la Marginea Județului, revolta se întinde la
Județul și Hucșani, în mai multe părți din
Județul este capitată, la amănunț
revolta, ar fi cea mai mare imprudență dacă
dar lua vreun om din Garnizoana noastră
prin urmare dute imediat la Ministru interne
și să se dea ordin Comandantului din
Garnizoana de aci să nu pomenescă nimeni
de aci, se ordonă de asemenea Comandantului din Jiu
de a nu mai cere trupe de la noi având absolut
nevoie pentru pomenirea Județului și orașului nostru.

O telegramă prin care se cere întărirea efectivului garnizoanei din Tg. Jiu pentru
a putea lupta împotriva întinderii răscoalei în județ.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

trece la represiunea armată, trupele „avînd ordin să tragă atît cu armele cît și cu tunul“⁵⁷ (fotocopia 7).

Cad răpuși de săbii, gloanțe și ghiulele zeci de țărani din fiecare comună; numai în 60 de comune din cele 94 cîte se răscolaseră în județul Dolj numărul lor fiind de 381 de morți, conform tabelului centralizator alcătuit pe baza datelor primite din partea inspectorilor comunali⁵⁸). Datele acestora nu corespund însă realității, fiind inferioare. Numărul exact al morților se desprinde din rapoartele înaintate Ministerelor de interne și de război. De exemplu, la Caraula au fost 42 de morți, iar la Rojiștea 30, nu 27 și respectiv 5 morți cît apar în tabel. Numărul răniților, al arestaților și al dispăruților este mult mai mare.

Raportul procurorului din Băilești este ilustrativ în privința aceasta pentru toate cazurile similare. Mai întîi, trupa a bombardat cu artileria bariadele țăranilor răsculați, „după care batalionul 5 Vînători a pătruns pentru arestări. A fost o luptă extrem de violentă; omorîți 42; răniți peste 100 revoltați; făcut numeroase arestări“⁵⁹) (fotocopia 8).

Soarta Băileștilor o au multe alte sate, printre care și Gubaucea⁶⁰).

Continuînd cercetarea arhivelor, reiese clar că nici după răscoala din 1907 situația țăranimii muncitoare nu s-a schimba prea mult. Proprietarii și arendașii recurg la aceleași abuzuri, avîndu-i de partea lor pe primarul și jandarmul satului și pe judecător⁶¹). Nicăieri nu li se face dreptate. Abuzurile devin regulă generală pe domeniile celui mai hrăpăreț latifundiar din țară, regele⁶²).

Țăranii nu stau pasivi. Sub înfrîngerea mișcării muncitorești ei își intensifică lupta împotriva moșierimii, aceasta manifestîndu-se prin părăsirea vechilor locuri de muncă, refuzul de a mai accepta învoielile agricole semnate de ei fără să le fi fost citite, și, ocuparea, peste noapte, a pămînturilor moșierești⁶³).

Lupta țăranilor împotriva exploatării, pentru pămînt, a determinat o serie de reforme.

Astfel, puternicele frămîntări țărănești care s-au ținut lanț în secolul al XIX-lea, aveau să impună în anul 1864, peste voința boierimii conservatoare, prima împroprietărire a țăranilor dependenți, aceasta impunîndu-se ca o necesitate economică. Cei care din moși strămoși munciseră din greu pentru boierul feudal, urmau să-și recîștige libertatea personală și să fie despovarați de multe îndatoriri față de stăpîn.

Documentele din arhive ne arată că mulți țărani dintre cei îndreptățiți să primească pămînt nu-și primiseră partea cuvenită nici pînă în anul 1882⁶⁴).

⁵⁷) Ibidem, f. 63.

⁵⁸) Ibidem, f. 378, 379.

⁵⁹) Ibidem, f. 72.

⁶⁰) „La Gubaucea s-a bombardat și incendiat satul; numărul morților și răniților necunoscut“. (Ibidem, f. 159).

⁶¹) Ibidem, Camera de Agricultură Dolj, dos. 121 c/1909, dos. 11 a și 33 a/1910, dos. 76 a/1911 etc.

⁶²) Ibidem, dos. 145 c/1914. Ibidem, Domeniile Coroanei Segarcea, dos. 23/1919 1922, dos. 53/1921, dos. 11/1926 etc.

⁶³) Ibidem, Camera de Agricultură Dolj, dos. 29 și 121 c/1909, dos. 73 a/1910 etc.

⁶⁴) Ibidem, Pref. Dolj — serv. adm., dos. 10/1879.

Nr. 4320
1904 Martie 11

159 ✓

~~Domnului Ministru Interne~~
Domnului Ministru Război
București

A supra stăru. de astăzi, am onoare
a comunica următoarele fapte care au avut loc în
La observa liniște completă.

La Caraula pe când se escorta 45 răi
vrătilor, escorta a fost atacată în pădure
de un număr mare de țărani înarmați
cu arme de foc și săpăune, care venise
de liberă cheie pe prizonieri, atunci se
trus salvă și a căzut 42 morți.

La Gubancea se combată și în
cândint satul, numărul morților și ră-
nitilor necunoscute.

La Peten în momentul când se
incendia și se răsturna proprietatea, au
fost împușcați 5 indivizi.

La Tâmburești, Pârșani, Popistea,
Gheorcan - mare, Rădăran, Barza, Poia,
Râșeni, Coteșeni, se împușcat 67 răi
răscălători care au voit să fugă
de sub escortă.

Un raport către ministrul de interne și ministrul de război în legătură cu
situația din timpul răscoalei doar din câteva sate și comune din județul Dolj.

11^a Divizia de Rezervă
N° 4023
1904 Martie 15
+ București
Comandului Ministerului Interne

Asupra stărei de astăzi din județul Prahova, am onoare a vă comunica următoarele:

Comunele unde a fost ~~un~~ devastări sunt: Plesoia, Mihăița, Râșnic, Mărgărit, Bucuriciu de Vela.

Incendieri și distrugeri de produse și ecarete, au avut loc la proprietarii și aruncări din comunele: Bărcă, Giurgita, Coșofeni, Boca, Adunați de Geamane, Geococul Mare, Frateștița, Tâmpărești, Tâmpărești, Salcia, Căpărești, Mierca-Bănești și Urzicuta unde se găsește 4-5 morți împușcați de puzitori.

Țăutul Prahova a fost bombardat de artilerie prin împușcare de obuze, și în urma ~~atacării~~ 3 Țăuturi în comună spre a cerceta spiritele, răzvrătiții ce erau încă pe la casele lor, au început a trage focuri de revolvere, răniind doi ofiteri și 10 soldați. atunci s-a tras salvă de Țăuturi, răzvrătiți 42 morți și peste 100 răniți. Înunitate, satul este în flăcări.

În toate părțile incendiarii fug și se ascund în faza armatei.

Se simte ~~lipsa~~ lipsa ~~numeroasă~~ a armatei de rezerva și înunitate în teritoriul a se de rezerva. ~~Proiect~~ ~~sa~~ este pe stăruie timp. Arma de rezerva localitate.

Refac

Un alt raport din care rezultă că pentru reprimarea răsculaților s-a tras cu artilerie, incendiindu-se și distrugându-se satele.

Foarte mulți se plingeau că : au fost excluși de la împroprietărire (din cauza autorităților comunale care le pretindeau țăranilor bani și produse), li s-au dărimat casele de pe moșiile unde fuseseră clăcași, li s-au sustras pogoanele indicate prin delimitare, au primit pământ în locuri neproductive sau, dacă primiseră pământ bun, moșierii și arendașii l-au schimbat cu altul de cea mai proastă calitate, numai dealuri și văi. Într-un cuvânt, au „fost aduși în starea cea mai nenorocită”⁶⁵).

Nici împroprietărirea din 1921, impusă claselor exploatatoare prin luptă nu va rezolva problema țărănească.

Ceea ce ar fi trebuit să fie o reformă agrară, care să ducă la lichidarea moșierimii și să-i facă pe țăranii stăpîni ai pămîntului muncit de ei pentru alții timp de veacuri întregi, a întărit de fapt poziția marilor moșieri în economia țării, reforma fiind înfăptuită de sus. Aproape jumătate din latifundiile supuse exproprierii le-au rămas tot lor, iar pentru cele expropriate au primit importante despăgubiri bănești, ceea ce le-a permis să facă investiții în industrie. Tot mai mult se întărește arendașia, starea materială a țăranilor continuînd să rămînă rea. Cei care primiseră pământ, ca să-l poată răscumpăra bănește, se îndatorează la bănci, plătind mari dobînzî; își îngreunează astfel și mai mult situația. Ceilalți sînt siliți să lucreze în continuare, pe pămînturile moșierilor și arendașilor.

Împroprietărirea din 1921 a avut și alte urmări hotărîtoare pentru desfășurarea procesului social din țară. La sate, țăranimea s-a diferențiat și mai mult; au sporit simțitor rîndurile țăranimii sărace și ale proletariatului agricol, iar chiaburimea a reușit să-și consolideze pozițiile. Paralel, s-a adîncit contradicția dintre țăranii exploatați și exploatatori — moșierii și chiaburii — și s-a lărgit baza socială a luptei clasei muncitoare de la orașe, aceasta găsindu-și în țăranimea săracă și proletariatul agricol un sprijin puternic în desfășurarea luptei pentru dreptate socială.

Cu totul altul este caracterul reformei agrare din 1945, în urma căreia, pentru prima dată în istoria poporului român, pămîntul a revenit celor ce-l munceau : țăranilor.

Înfăptuită pe cale revoluționară de masele țărănești sub conducerea P.C.R. reforma agrară din 1945 a dus la lichidarea moșierimii ca clasă, în viața țăranimii muncitoare producîndu-se schimbări radicale.

Înainte ca legea privind reforma să fi fost elaborată de guvern, țăranii au trecut la ocuparea în masă a pămînturilor moșierești, organizați și sprijiniți de activiștii de partid și de muncitorii trimiși la sate.

O dată cu ocuparea pămînturilor s-au confiscat și inventarele agricole, în ciuda încercării moșierilor de a le sustrage sub pretext că au cerut Ministerului Agriculturii și Domeniilor să-și transforme moșiile în „ferme model”⁶⁶).

⁶⁵) Ibidem, dos. 53 a/1865, dos. 9/1871, dos. 10/1897 etc. Arh. St. Caracal, Pref. Romanați — serv. adm., dos. 119, 170, 207/1865.

⁶⁶) Arh. St. Oțenita, Camera de Agricultură Do'j, dos. f. n./1945 și altele, relative în întregime la reforma agrară din 1945.

Autoritățile locale alese din mijlocul poporului contribuie la rindul lor la înfăptuirea cu succes a reformei⁶⁷⁾, iar atunci când unii agronomi, unelte ale exploatatorilor încearcă s-o împiedice, cei cărora țăranii le-au încredințat conducerea gospodăriei comunale îi obligă pe agronomi să predea serviciile respective⁶⁸⁾.

În satele Olteniei, 95.000 familii de țărani fără pământ sau cu pământ puțin au fost împroprietărite cu 130.000 ha.⁶⁹⁾.

„Prin înfăptuirea și legiferarea reformei agrare a fost rezolvată problema fundamentală a desăvârșirii revoluției burghezo-democratice și s-a încheiat alianța dintre clasa muncitoare și țăranimea muncitoare⁷⁰⁾. Cucerirea întregii puteri politice de stat de către proletariat în urma îndepărtării din guvern a ultimilor reprezentanți ai burgheziei și înlăturării monarhiei a permis poporului nostru să înceapă opera vastă de construire a orânduirii socialiste.

Prin actul revoluționar de la 11 iunie 1948 au fost create condițiile pentru transformarea socialistă a agriculturii, premisele necesare mecanizării și dezvoltării unei puternice baze tehnice în agricultură.

Un prim pas în această direcție fusese înfăptuit în urma Conferinței naționale a P.C.R. din 16—19 octombrie 1945, când s-au înființat centrele de mașini agricole ale statului.

Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 3—5 martie 1949 a arătat că singura cale justă pentru ridicarea agriculturii la același nivel cu industria era calea unirii gospodăriilor individuale mici și mijlocii în mari gospodării colective, care pot folosi tractoarele și mașinile agricole cele mai perfecționate, precum și cele mai avansate metode agrotehnice.

Cercetarea monografică, urmărind problema dezvoltării agriculturii în țara noastră în timpul orânduirii socialiste, găsește în arhivele aflate majoritatea încă la creatori, materiale documentare bogate care reflectă schimbările petrecute și în acest domeniu. Din arhivele Camerelor de agricultură, ale secțiilor agricole, serviciilor S.M.T. de la sfaturile populare, stațiunilor de mașini și tractoare, trusturilor gostat, gospodăriilor agricole de stat, stațiunilor experimentale, gospodăriilor agricole colective, direcțiilor și inspectoratelor statistice, cercetătorul desprinde probleme importante privind apli-

⁶⁷⁾ Proprietarii Ion Plessia din comuna Cetate, general Constantin Mano'escu și Constantin Vorvoreanu din comuna Afumați reclamă către conducerea Camerei Agriculturii Dolj că autoritățile nu le îngăduie să-și cultive moșiile, că le-au parcelat și le-au dat țăranilor. (Ibidem, dos. 25/1945).

⁶⁸⁾ Nicolae Ionescu, conducător agronom, se plinge că primarul comunei Cetate a declarat confiscate moșiile proprietarilor din comună, iar lui i-a cerut să-i dea în primire serviciul agrico; comunal fără nici o împotrivire, deoarece „a luat el prefectura județului...” „poporul nu mai vrea nici pe boierii de la Camera Agricolă” care „în scurt timp vor fi trimiși cu toții la plimbare”. (Ibidem f. 5).

După cum reiese și din citat, dacă autoritățile locale încercau să se opună înfăptuirii reformei agrare, poporul lua cu asalt prefecturile, așa cum s-a întâmplat în județele Dolj, Mehedinți, Gorj și Romanți.

⁶⁹⁾ Ibidem, dos. 6/1945.

⁷⁰⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări 1959—1961*, Ed. politică, Buc., 1961, p. 441.

carea hotărârilor luate de organele de partid și de stat pentru transformarea socialistă a agriculturii și succesele obținute în acest domeniu.

Deși Oltenia era una din regiunile cerealiere ale țării, agricultura ei era foarte învătăită. În anul 1947, numai în județul Dolj, din cele 451 mașini de treier existente, numai 193 erau în stare de funcționare, restul de 258 ori aveau nevoie de reparații, ori erau scoase din funcțiune de proprietarii lor ⁷¹⁾.

Înființarea Stațiunilor de Mașini și Tractoare în anul 1948 a avut un rol deosebit de important în pocesul de mecanizare a agriculturii și în ajutorarea țăranimii muncitoare din punct de vedere tehnic și organizatoric. Înmulțirea numărului stațiunilor de mașini și tractoare ca și dotarea lor cu mijloace mecanizate din ce în ce mai multe, pe măsura dezvoltării industriei, au ajutat în mare măsură desăvârșirea procesului de transformare socialistă a agriculturii.

Următorul tabel este edificator pentru regiunea Oltenia în această privință ⁷²⁾.

	1948	1956	1962
Stațiuni de mașini și tractoare	10	17	18
Tractoare fizice	280	709	3 680
Tractoare convenționale de 15 CP	—	981	5 510
Pluguri de tractor	320	947	4 220
Batoze	224	480	714
Semănători	62	331	4 804
Combine tractate și autopropulsate pentru păioase	—	13	1 819

Gradul de mecanizare a agriculturii și de ridicare pe o treaptă superioară a acesteia este întregit de tractoarele și mașinile cu care sînt dotate gospodăriile agricole de stat, de îmbunătățirile funciare aduse, de folosirea îngrășămintelor chimice, a semințelor selecționate, de raionarea culturilor, de distribuirea cadrelor de specialiști și de învățămîntul agrozootehnic de masă cu durata de trei ani.

Înființate în același an ca și S.M.T.-urile, gospodăriile agricole de stat au reușit să devină centre puternice de dezvoltare a agriculturii, care au dovedit maselor de țărani muncitori superioritatea muncii agricole mecanizate pe terenuri întinse, superioritatea metodelor științifice agrotehnice.

Regiunea Oltenia dispune astăzi de 49 gospodării agricole de stat cu o suprafață totală de 137.000 ha. ⁷³⁾ Urmind hotărârile partidului și guvernului, gospodăriile agricole de stat livrează statului cantități din ce în ce mai mari de produse agroalimentare.

⁷¹⁾ Ibidem, Oficiul economic al județului Dolj, inv. 101, 139, 158/1947. În total, nu sînt incluse și cele 1000 mașini de treier ale Camerei de Agricultură Dolj.

⁷²⁾ Tabel calculat după: Sfatul popular reg. Oltenia, secția agricolă, serviciul S.M.T., în Activitatea și rezultatul stațiunilor de mașini; Anuarul statistic al regiunii Craiova, 1960, p. 91; Direcția regională de statistică Oltenia, arhiva curentă.

⁷³⁾ Breviar statistic al R.P.R., 1963, p. 94—95.

În regiunea Oltenia, primele gospodării agricole colective s-au înființat de către țărani din comunele Coțofenii din Față, Galicea Mare, Castranova, Prisăceaua și Vinjuleț în anul 1949. Din an în an, numărul lor, ca și al întovărășirilor, s-a modificat continuu ⁷⁴⁾.

Cooperativele agricole de producție au încetat să existe, iar numărul întovărășirilor agricole s-a redus continuu din 1959 până în 1962 datorită faptului că în primăvara acestui an, în regiune s-a încheiat procesul de colectivizare, ele transformându-se în gospodării agricole colective care dețin în prezent o suprafață arabila de 994.400 ha., față de 12.724 ha. în 1950 sau de cele 29.448 ha. în 1955 ⁷⁵⁾.

Din cele expuse mai sus rezultă că materialele arhivistice aflate atât în depozitele Arhivelor Statului, cât și la creator, constituie principala bază documentară în cercetarea monografică și fac posibilă verificarea oricăror informații.

Diferitele cercetări monografice întreprinse până în prezent pe plan regional pot fi folosite și ele eficient la alcătuirea studiilor de sinteză.

⁷⁴⁾ Calculat după datele Anuarului statistic al regiunii Craiova, 1960, p. 69 și după datele furnizate de D.R.S. Oltenia, din arhiva curentă.

⁷⁵⁾ Breviar statistic al R.P.R., 1963, p. 94—95 și Anuarul statistic al regiunii Craiova, 1960, p. 77.

INFORMAȚII ARHEOLOGICE ÎN MATERIALELE DOCUMENTARE DIN ARHIVELE STATULUI DE LA IAȘI

GH. BALICA

Scopul lucrării este de a semnala specialiștilor unele date arheologice întâlnite în materialele documentare din Arhivele Statului Iași¹⁾, date ce ar putea fi folosite în cercetările arheologice pentru descoperirea urmelor materiale ale culturii vechi de pe teritoriul patriei noastre, pentru valorificarea acestora, prin studierea și interpretarea lor, luându-se și măsuri pentru restaurarea și conservarea acestor vestigii.

În secolul al XIX-lea, și chiar mai târziu, nici măcar forurile competente nu dădeau importanță conservării anumitor monumente ajunse în stare de ruină, iar descoperirile întâmplătoare ale unor obiecte tănuite în pământ erau ținute în secret. Lipsa de înțelegere a importanței preocupărilor arheologice este recunoscută de unii oameni înaintați, chiar la acea vreme. *Lipsa științei arheologice a împiedicat până acum pe lăcuiitori a face descoperiri de anticvitate. Dar acele prețioase odoare, adevărate titluri a unei strălucite moșteniri înaltă amortitul lor glas din anticele morminturi, strigînd : trecătoriule ! Dezgroupă-mă, scoate a ta și a mea rugină ; prin mine vei afla cine ești*²⁾.

În 1834 se arată Isprăvnicii ținutului Neamț că „Cetatea Neamțului, ce de multe veacuri trecute stă părăsită din pricina neprivegherii după vreme

¹⁾ Materialele aparțin fondurilor Vistieria Moldovei, Ministerul de Interne al Moldovei, isprăvnicile și judecătoriale ținutale, Prefectura județului Iași și Primăria orașului Iași. Pentru completarea lucrării cu mai multe date, s-a cercelat și arhiva de cancelarie a Societății de medici și naturaliști din Iași. Documentele cercetate se referă la diferite monumente istorice distruse sau lipsite, în urma restaurării lor, de numeroase piese cu valoare istorică, la procedura îndeplinită în regimul descoperirii comorilor (căci sub această denumire apar în documente informațiile arheologice), la legislația și instrucțiunile din secolul al XIX-lea, precum și la diferite locuri unde s-au descoperit, întâmplător sau organizat, anumite obiecte.

Cum în secolul al XIX-lea ne aflăm în epoca dominării misticismului de care erau cuprinși unii și pe care-l speculau alții, acest misticism se întâlnește și în multe din documentele referitoare la comori. Acestea însă nefăcînd parte din obiectul lucrării de față, sînt semnalate folcloriștilor și etnografilor care pot găsi, în studiul manifestărilor culturale din trecutul poporului nostru, un bogat cîmp de cercetare.

²⁾ *Albina Rominească*, nr. 5 din 17 ian. 1837, supliment.

de către neprețuitorii monumenturilor și a zăstrei patrii, s-a dărîmat și se dărîmă, luîndu-se piatră de o întrebuițează în zidire³⁾). Ca măsură, se recomandă de către Departamentul Pricinilor Dinlăuntru ca „spre nerisipirea ei în viitorime, Isprăvnicia să stăruiască a se îngredi prejur sau cu gard, ori cu șanț...”⁴⁾). Aceasta a fost singura măsură luată de cei competenți pentru salvarea de la distrugere a vechiului monument, Cetatea Neamțului!

Multe din vestigiile nici nu erau cunoscute. În 1836, Gheorghe Asachi, cerînd informații cu caracter istoric de la Isprăvnicia ținutului Bacău⁵⁾, privighetorii ocoalelor se grăbesc a răspunde că, după cercetările întreprinse n-au putut afla datele cerute.

În anul 1880 se demolează vechea biserică sf. Vineri din Iași, care se afla în stare de ruină de mai mulți ani⁶⁾), obiectele se repartizează mai multor biserici, iar osemintele deshumate se îngroapă, parte la cimitirul din Galata, parte la cimitirul Eternitate, unde ajung și pietrele cu inscripții. Cu timpul, 4 din aceste pietre sînt mutate în curtea cazărîmii din str. Bueșinescu, iar în 1925 sînt aduse la Muzeul Municipal instalat în incinta mănăstirii Golia, unde funcționau și Arhivele Statului. Aici le găsește, cu ocazia unei vizite făcută Arhivelor Statului în 1949, scriitorul georgian G. N. Leonidze care, descifrînd inscripția de pe una din pietre, descoperă în ea piatră de pe mormîntul poetului georgian Besarion Zaharievici Gabașvili, mort în Iași la 24 ianuarie 1791, al cărui mormînt fusese necunoscut pînă atunci. O dată cu organizarea Muzeului de istorie din Iași, piatra aceasta, împreună cu altele, a fost depusă de Arhivele Statului acolo⁷⁾.

Restaurările unor monumente istorice, făcute fără criterii științifice, au cauzat însemnate distrugeri de obiecte cu valoare istorică.

Astfel, cu ocazia restaurării bisericii sf. Neculai Domnesc din Iași, multe din piesele originale sînt îndepărtate, neținîndu-se seama de valoarea lor documentară⁸⁾.

³⁾ Arh. St. Iași, tr. 634, op. 696, dos. 519, f. 1.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ Ibidem, tr. 928, op. II—1069, dos. 16, f. 1—8.

⁶⁾ Ibidem, Fond Primăria orașului Iași, dos. 141/1867.

⁷⁾ Lazăr Beneș, *Un cărturar și diplomat gruzin la Iași, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în „Iașul Literar”, nr. 10, 1957, p. 102—104.

⁸⁾ Întrucît o dată cu acestea s-au desconsiderat și alte piese, din alte locuri, redăm în cele ce urmează sesizarea făcută de T. Th. Burada, în anul 1905, Primăriei orașului Iași: „O datorie sfîntă ni se impune, ca să păstrăm monumentele noastre istorice, căci prin ele se arată însemnătatea trecutului în viața popoarelor; în realitate, prezentul nu are nici o valoare dacă nu-l legăm de ceea ce a fost și dacă nu-l privim ca punct de plecare a celor ce au să fie. La noi, ne ținîndu-se seamă de cele arătate, într-un mod barbar și sălbatic, s-a dărîmat fereleul turcesc, s-au nimicit pietrele cu inscripțiuni ce se aflau în zidul lui, s-a nimicit piatra cu stema Moldovei a lui Moruzi vodă din anul 1805 ce era deasupra Curtii domnești, și multe altele. În biserica Sf. Niculai din Iași, în zidul dinlăuntru, deasupra ușii cum intri, era o pisanie — piatra cu inscripții care ne arată că Ștefan cel Mare a început a zidi acea biserică la anul 1491 iunie 1 și a săvîrșit-o în luna august 1493. Acea pisanie astăzi nu s-a mai pus în zidul bisericii sf. Neculai ce s-a zidit din nou, ci, sfărmată la un colt, am găsit-o aruncată sub un nămol de pietre ce se află în ograda din dosul sălii gotice a bisericii Trisfetitele. Tot aco'o mai zac și o mulțime de pietre cu inscripțiuni slavonești și grecești, precum și un mare număr de cărămizi smălțuite, teracote, discuri smălțuite, de culori diferite împodobite cu felurite embleme și ornamente, apoi coloane de piatră sculptată și alte multe antichități rămase de la dări-

La fel se întâmplă cu ocazia dărîmării vechiului fereceu turcesc din Iași zidit de Vasile Lupu⁹⁾.

Revenind la problema restaurării bisericii sf. Neculai Domnesc din Iași, iată ce scrie dr. C. I. Istrati¹⁰⁾: „Între resturile de la sf. Neculai Iași, din care unele sînt duse în curtea Trei-Ierarhilor, iar multe aruncate pe malul Bahluiului, cu gunoaiele, se află numeroase obiecte de teracotă simplă și smălțuită... E de tot trist să fim nevoiți a cerceta în gunoaiele orașului Iași pentru a descoperi o parte așa de importantă din trecutul nostru, despre care cei în drept și ținuti a face aceasta, nu ne-au spus nimic“.

În ceea ce privește descoperirea unor obiecte în pămînt, sub denumirea de comori, isprăvnicii sînt informate despre existența lor fie de către proprietarii moșiilor sau caselor, ori alți locuitori care cer autorizații pentru executarea săpăturilor, fie prin denunțuri. La rîndul lor, isprăvnicii raportează Vistieriei.

Direct interesată în stabilirea valorii obiectelor descoperite, Vistieria poruncește ca cercetările să se facă „cu pătrundere și scumpătate, de nu cumva s-ar fi mai găsit mai mulți din acei bani de către oricine la acel loc,

marea bisericii Trisfetitele cu ocazia restaurării sale, toate acestea expuse a se deteriora din cauza intemperiilor. Multe din aceste rămășiți antice de mare preț pentru trecutul nostru istoric și arhitectonic s-au furat și se fură neconținut.

În curtea Primăriei se află o piatră cu inscripția grecească din anul 1832, care era deasupra ușii de la intrarea principală a hanului turcesc, acum dărîmat, precum și o marmură frumos sculptată ce era la cișmeaua de la fereceul turcesc, asemenea acuma dărîmat.

Nu înțelegem pentru ce, cînd s-a reclădit biserica sf. Neculai din Iași, nu s-a așezat pisania lui Ștefan cel Mare iarăși la locul unde a fost din început, căci așa a vroit domnul Moldovei, ca acea piatră să mărturisească înaintea veacurilor că el a zidit acea biserică. Tot în biserica sf. Neculai mai erau și alte pietre cu inscripțiuni grecești, însă pe care inscripțiuni le-am copiat înainte de dărîmarea bisericii. După toate cercetările ce am făcut, n-am putut afla nici una din acele pietre. Tot în acea biserică, cînd s-au făcut săpături, s-au descoperit mai multe morminte, în care s-au găsit mai multe vestimente de mătasă, cusute cu fir, și o diademă, asemenea și vestimintele de la doi copii, toate de mătasă și cusute tot cu fir, și altele.

Un sentiment de respect pentru aceste relicvii mă îndeamnă, domnule primar, a vă ruga să binevoiți a interveni pe lângă autoritatea competentă, ca piatra cu inscripțiuni a lui Ștefan cel Mare să se pună iarăși în zidul bisericii sf. Neculai, iar celelalte obiecte despre care am vorbit, să se pună sau în Muzeu, sau în localul Universității noastre, făcîndu-se în același timp un inventar amănunțit de numărul lor; încît privește însă pentru obiectele ce se constată că au fost, și astăzi nu se mai găsesc, să se facă cercetări spre a se da de urma lor“. Cu toate că Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor cere ca pisania de la Ștefan cel Mare să fie trimisă la Muzeul de anticități din București „avîndu-se în vedere că biserica sf. Neculai este terminată și nu se poate strica pentru a introduce piatra cu inscripția de la Ștefan cel Mare“, Burada insistă ca ea să fie repusă la loc (Arh. St. Iași, fond Primăria orașului Iași, dos. 508/1905).

⁹⁾ Același Burada găsește în curtea Primăriei orașului Iași, ruptă în 3 bucăți, piatra cu inscripție „ce înaintea dărîmării fereceului turcesc era așezată deasupra ușii principale de intrare în baia femeilor“. El arată că „După cercetările făcute n-am putut da de urma celorlalte pietre cu inscripțiuni ce au fost scoase din zidărie cu ocazia dărîmării vandalice a vechiului monument istorico-cultural ce posedă Iașul“. La insistențele lui, piatra se încastrează în zidul actualei băi comunale. (Arh. St. Iași, fond Primăria orașului Iași, dos. 197/1904, f. 68, 70).

¹⁰⁾ Dr. C. I. Istrati, *Biserica și podul din Borzești, precum și o ochire relativă la biserica zidită de Ștefan cel Mare*, Buc., 1904, p. 41—42.

căci descoperindu-se în urmă că s-ar fi găsit mai mulți bani, apoi Isprăvnicia va fi în răspundere¹¹⁾). Această recomandare, exprimată în diferite forme, apare aproape peste tot.

În timpul cercetărilor la fața locului, declarațiile luate nu concordă totdeauna, găditorii încercînd uneori a ascunde parte din obiectele găsite: „... din toate acestea rămîne îndestul prepus că ar fi fost ceva mai mult, și că ei numai cu o singură blindă cercetare nu vor a arăta adevărul“, raportează ispravnicul ținutului Tecuci către Departamentul Trebilor Dinlăuntru, în urma anchetei făcută la Grădești¹²⁾. Iar căpitanul de slujitori al ținutului Roman raportează Isprăvniceiei — în urma cercetărilor făcute în satul Săcăleni — că Grigore Ababei recunoscuse numai găsirea a 30 ruble turcești; apoi, „apucîndu-l cu strîmtorire... mi-au arătat că au găsit numai două sute¹³⁾. „Dacă... nu se vor cerceta prin tortură sau judecătorește în timp mai prelungit, adevărul nu va fi limpezit“, conchide revizorul Vistieriei în jurnalul încheiat în 1853 în urma anchetei din Tg. Ocna¹⁴⁾. Isprăvnicia ținutului Tutova raportează Direcției Curții Domnești că pe cei implicați în găsirea unei comori „i-au cercetat îndestul și i-a sfătuit și cu binele și cu groaza spre a arăta adevărul... ei au mai fost o dată cercetați și bătuți și de către Pîrcălăbia de Galați în anul trecut“¹⁵⁾. Chiar protosinghelul mănăstirii Bogdana comunică Isprăvniceiei ținutului Bacău că banii găsiți pe moșie nu s-au ascuns, dimpotrivă, „eu toate chipurile am făcut, cu îngroziri și bacșișuri de s-au strîns de pe la acci ce i-au găsit prin moluz“¹⁶⁾.

Uneori metodele aspre de cercetare nu dau rezultate, lucru recunoscut și de Departamentul Trebilor Dinlăuntru care comunică Isprăvniceiei ținutului Fălciu că mergînd la Epurenii, „însuși dumnealui Balș s-a lămurit că a fost un ceva, dar nu a putut descoperi adevărul din pricină că dumnealui Costachi n-a luat măsuri potrivite, pășind către oareșcare cruzimi, pricină ce a dus împietrire și frică pomenitului logofăt a arăta adevărul“¹⁷⁾. În 1836, Departamentul Trebilor Dinlăuntru poruncește Isprăvniceiei ținutului Bacău ca „să cerceteze după cele mai chibzuite și liniștite măsuri, fără a se întrebuița către cineva îngroziri sau bătăi“¹⁸⁾.

În numeroase cazuri proprietarii moșiilor, pe care se găsesc comori, caută să le ascundă, însușindu-și-le. Pentru aceasta, ei nu ezită a aplica pedepse corporale celor bănuți că ar fi descoperit comori pe moșiile lor. La 1834, Neculai Toader Darie, din Epurenii, declară că „și bătaie a suferit, ca 150 lovituri... care s-au cunoscut vinățile și astăzi, vreme de atunci două săptămîni, și de atunci pînă astăzi tot zace“¹⁹⁾. Același Neculai Toader Darie declară că vornicul Iordache Costache „inchizîndu-mă într-o odaie, am șezut pînă a doua zi, cînd a doua zi, scoțîndu-mă, m-au pus în feră

¹¹⁾ Arh. St. Iași, tr. 938, op. 1079, dos. 87, f. 38.

¹²⁾ Ibidem, colecția „Litere“, lit. K — 995, f. 10, 17.

¹³⁾ Ibidem, tr. 996, op. 1143, dos. 793, f. 1.

¹⁴⁾ Ibidem, tr. 1768, op. 2017, dos. 1377, f. 18.

¹⁵⁾ Ibidem, tr. 760, op. I — 853, dos. 563, f. 87.

¹⁶⁾ Ibidem, tr. 928, op. II — 1069, dos. 66, f. 6—7.

¹⁷⁾ Ibidem, tr. 485, op. II — 526, dos. 30, f. 29.

¹⁸⁾ Ibidem, tr. 928, op. II — 1069, dos. 66, f. 12.

¹⁹⁾ Ibidem, tr. 1352, op. 1535, dos. 240, f. 14.

ținându-mă patru zile; scoțindu-mă, m-au pus la bătaie, bătându-mă păr cînd am rămas mai mort“²⁰).

Cu toate metodele de constrîngere întrebuițate, nu totdeauna se poate descoperi adevărul, oamenii căutînd să-și păstreze cele găsite.

În urma sesizării asupra unui loc în care se presupune că ar fi comoară, ispravnicia e datoare să aducă acest lucru la cunoștința Vistieriei. În caz că nu se procedează așa, ci se anunță — cum se întîmplă uneori — numai Departamentul Treburilor Dinlăuntru, se atrage atenția în mod serios ispravnicului căzut în greșeală²¹).

Vistieria aprobă să se facă cercetările necesare și „descoperind ceva, fie lucruri, fie bani, cu izvod iscălit de dumneata, sub pecete și bună pază să trimiteți către Vistierie, de unde se va face acea legiuită punere la cale de împărțire. Iar negăsindu-se nimic, veți arăta dumnilor sale pomeniților proprietari, că sînt îndatoriți a plăti atît osteneala lucrătorilor, cît și cheltuiala Vistieriei cu trimiterea cinovnicului pe acolo“²²). Ispravniciele nu au dreptul să întreprindă cercetări decît numai la locurile aprobate de Vistierie: „și la alte locuri nu sînteți pozvolîți (nu aveți permisiunea) a face cercare fără știrea Vistieriei“²³).

La fața locului unde se face cercetarea prin săpare, participă delegatul Vistieriei, ispravnicul ținutului și proprietarul moșiei pe care se află locul. Săpăturile se fac uneori întrebuițîndu-se mulți oameni și destul timp, mergîndu-se la adîncimi mari, pe suprafețe întinse. Rezultatele săpăturilor, împreună cu declarațiile celor anchetați, și cu obiectele găsite, se înaintează Vistieriei pentru a se proceda după lege. La 2 mai 1830, adresîndu-se Vistieriei, Mircovici îi scrie: „Avînd trebuința de a ști ce fel de așezămînturi urmează în această țară la întîmplare de a descoperi cineva comoară, adică cită parte se cuvine în folosul aflătorului și cită parte se cuvine haznelci, eu pun înaintea aceluia Divan ca acele științe să le trimită către mine fără zăbavă“²⁴). La aceasta, Vistieria îi raportează cele ce se cuprind în Condica Politicească. Într-adevăr, situația juridică a lucrurilor descoperite se găsește reglementată în acest cod din 1833, parag. 524—534. În spiritul prevederilor acestui cod, se consideră comoară banii sau alte lucruri de preț, ai căror proprietari anteriori nu se mai pot afla, din cauza timpului. În cazul descoperirii unei comori, se prevede obligativitatea înștiințării judecătoriei ținutale. Conținutul celor găsite se împarte în trei părți egale, din care una se cuvine Stăpînirii, a doua proprietarului locului pe care s-a descoperit, și a treia celui ce a găsit-o. Cînd găsitorul e una și aceeași persoană cu proprietarul locului, ia două treimi din cele descoperite. Dacă găsitorul nu declară descoperirea făcută, ci aceasta se face cunoscută prin alte împrejurări, acesta nu mai primește nimic, treimea ce i s-ar fi cuvenit atribuiindu-se pentru hrana săracilor. Cînd destăinuirea aflării comorii se face de către altcineva, acestuia din urmă i se atribuie treimea găsitorului. La fel se întîmplă și în situația în care, pentru găsirea comorii,

²⁰) Ibidem tr. 360, op. 391, dos. 443, f. 19.

²¹) Ibidem, tr. 1352, op. 1535, dos. 41, f. 9.

²²) Ibidem, tr. 360, op. 391, dos. 443, f. 21.

²³) Ibidem.

²⁴) Ibidem, Colecția „Litere“, lit. K — 48, f. 1 (orig. rus.) și 2 (trad. rom.)

se întrebuințează vrăjitorii, sau cînd se cercetează și se descoperă comoara fără știrea proprietarului moșiei. Dacă lucrătorii angajați pentru executarea unei lucrări găsesc în timpul lucrului o comoară, trebuie să fie recompensați de proprietarul locului, iar cînd au fost angajați în mod special pentru descoperirea ei, își primesc numai plata muncii lor.

În anumite cazuri, banii descoperiți în pămînt nu se mai împart în 3 părți ei, pe baza propunerii Isprăvniceii respective, Vistieria aprobă ca tot ce s-a găsit să rămînă în beneficiul găsitului²⁵⁾.

Administrația rusă dintre 1828—1834 — în epoca deci în care asistăm la „lipsa unei intelectualități autohtone adevărate, indolența boierilor, misticismul religios încă dominant, incultura majorității populației“²⁶⁾ — cunoaște inițiativa începerii unor cercetări științifice, chiar cu ajutorul unor oameni de știință străini, precum și organizarea unor instituții importante de cultură.

Un moment însemnat din această perioadă de timp îl constituie înființarea la Iași, în anul 1830, a Cabinetului de istorie naturală și medicină, în statutele căruia se prevede că „Aceste colecții vor fi unite... sub numele unui muzeu, și se vor întrebuința și pentru folosul public“. Între colecțiile enumerate, figurează și „un cabinet numismatic și arheologic“²⁷⁾. Acesta marchează primul loc unde să se poată adăposti și păstra științific urmele materiale ale culturii țării noastre, dar care nu întotdeauna mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea, a reușit să-și atingă principalul scop, acela al centralizării tuturor obiectelor descoperite.

În același an, este trimis de către „Împărăteasca Academie“ a Rusiei, spre a întreprinde în Moldova și Muntenia „descoperiri istorico-filologicești“, dr. Venelin din Petersburg²⁸⁾. În 1832, Lizel este însărcinat să întreprindă cercetări mineralogice în Moldova. Se cere, în primul rînd, a se aduna „toate științele istoricești ce s-au păstrat pînă acum, atingătoare de oenle Moldovei“. Lui Asachi îi revine sarcina de a cerceta materialele documentare și a întocmi acea „Notiție asupra minelor Moldovii“. Activitatea lui Lizel este concretizată printr-o bogată colecție mineralogică, donată în 1833 Societății de medici și naturaliști din Iași²⁹⁾.

În 1830, Administrația rusă își manifestă preocuparea de a se întreprinde cercetări pe teritoriul principatelor. „spre a se găsi lucruri din vechi, nedescoperite“. Prin actul din 2 august 1830, semnat de Mircovici³⁰⁾, se hotărăște organizarea a trei comisii arheologice, cea care urma să-și desfășoare activitatea în Moldova rămînînd a fi alcătuită din porușcicul Sungurov și dintr-un boier cu oarecare pricepere în această direcție. Se dau, totodată, și îndrumări scrise în acest sens.

²⁵⁾ Ibidem, tr. 1312, op. 1483, dos. 859, f. 22.

²⁶⁾ Dr. V. Rîșcanu și colab. *Istoricul Societății de medici și naturaliști din Iași (1830—1960)*, p. 14.

²⁷⁾ Manualul Administrativ, I, p. 40.

²⁸⁾ Arh. St. Iași, colecția „Litere“, lit. V — 65.

²⁹⁾ Ibidem, tr. 1764, op. 2013, dos. 394.

³⁰⁾ Ibidem, Colecția „Litere“, lit. B — 77, f. 5—6 (orig. rus și trad. rom.).

Semnate de Kiselev, îndrumările ³¹⁾ prevăd organizarea a trei comisii, fiecare din acestea fiind compusă dintr-un ofițer rus ³²⁾ din corpul inginerilor de drumuri și dintr-un boier român, inițiat în această problemă.

Comisia Valahiei Mici urmează a-și limita cercetările în stînga Dunării, de la Islaz pînă la Turnu Severin, îndreptîndu-și atenția mai ales asupra obiectivelor Islaz, Celei, Podul lui Traian, Turnu Severin, Caracal, Buridava, Sadova și Riurenii, unde se găsesc antichități; în același timp, se atrage atenția comisiei spre a căuta să descopere vechile drumuri romane, care pot servi ca puncte de reper la aflarea locuințelor romane din acea vreme. Comisia își va extinde cercetările și în dreapta Dunării, primind pentru aceasta sprijinul necesar de la comandanții graniței.

Comisia Valahiei Mari are precizat, ca rază de activitate, teritoriul de la Focșani pînă la Turnu Măgurele, folosindu-se, în lucrările ei de cercetare, de informațiile ce va trebui să le ia de la Mavros.

Comisia Moldovei, în cercetările ei, trebuie să-și îndrepte atenția mai ales asupra Galașilor — unde s-au aflat mai de mult urme de antichități — asupra ținuturilor Neamț și Roman.

Activitatea comisiilor va începe de la lucrările știute din vechime, ce-ți și holmuri. În vederea lucrărilor, atît oamenii cît și instrumentele de lucru necesare se vor cere de către comisii de la locurile unde se fac cercetările. Pentru plata muncitorilor, se atribuie cîte 32 parale pe zi. Lucrurile descoperite cu ocazia cercetărilor, urmează a fi trimise la București, lui Kiselev, sub pază, spre a nu se strica vreunul din ele.

Fiecare din comisii va primi cîte 800 lei pentru cheltuielile de deplasare și cîte 600 lei pentru cumpărarea unor antichități, medalii, monede, sau alte lucruri; în cazul achizițiilor unor astfel de obiecte, comisiile vor trebui să încerce a obține informații asupra locurilor unde s-au descoperit acestea.

Activitatea de cercetare ce trebuie desfășurată de aceste comisii se limitează numai la două luni, comisiile trimițînd pînă la 1 octombrie — o dată cu lucrurile descoperite — cîte un raport de activitate.

Ca urmare a actului din 2 august, la 20 ale aceleiași luni, Divanul Împlinitor numește pe spătarul Dimitriță Carp în comisia pentru Moldova, urmînd să activeze împreună cu Sungurov ³³⁾.

Acestea constituie singurele date documentare întilnite în materialele din Arhivele Statului de la Iași, referitoare la cele trei comisii arheologice.

Ulterior se mai dau și alte instrucțiuni, cum sînt cele ale Comitetului Sănătății, pentru procedul ce trebuie urmat cînd lucrările descoperite în pămînt s-ar bănuia că provin din timpul unor epidemii.

În anul 1838, descoperindu-se în fața casei unui locuitor din Birlad un vas presupus a fi ajuns acolo, în pămînt în vremea ciumii, pentru faptul că Isprăvnicia ținutului Tutova raportase acest lucru numai Vistie-

³¹⁾ Ibidem, f. 8—9; copie în limba rusă, f. 10—11.

³²⁾ Nicolae Mavros, general rus, care chiar după încetarea Administrației ruse a funcționat multă vreme ca inspector general al caranșinelor din ambele principate, ocupîndu-se în același timp și cu cercetările arheologice (Mihail Galan, *Cercetări arheologice în țările române din anul 1830*, în „Arhiva”, organul Societății istorico-filologice din Iași, anul 40, nr. 3—4, iul.-oct. 1933, p. 127—132).

³³⁾ Arh. St. Iași, colecția „Litere”, lit. B — 77, f. 12, 16.

riei, nu și Comitetului Sănătății, acesta din urmă face observație ispravnicului³⁴⁾, și îi poruncește ca personal să asiste la săparea și dezgroparea celui vas, împreună cu doctorul departamental, și cu delegatul Vistieriei, urmînd să aplice măsurile indicate de comitet pentru evitarea molipsirii oamenilor de boala ciumii. Totodată i se trimite de către Comitet și îndrumări³⁵⁾ asupra condițiilor de lucru.

Astfel, pentru săparea celui vas se cere a se întrebuița un singur om, fără familie, cioclu. Săpătura se face la umed, stropindu-se pămîntul cu apă; se începe de la distanță și se apropie de obiectul vizat. După descoperire se spală cu furtunul de apă, apoi se scoate cu drugii și prin răsturnare se golește de conținut. În cazul cînd conținutul este metalic, se toarnă deasupra lui saramură sau oțet. La fel se spală vasul în care se reintroduce conținutul.

Pentru dezinfecția prin fumigare, se recomandă un amestec alcătuit din 3 părți sare obișnuită, 2½ părți oxid de mangan, 2 de vitriol și 4 de apă. Lucrurile ce trebuie dezinfectate se înșiră pe sfori, într-o cameră. Sarea se amestecă cu oxidul de mangan într-un vas de pămînt, după care se împarte în 6 părți egale, fiecare punîndu-se în cite un vas de 3—4 ori mai mare decît volumul amestecului. Turnîndu-se în fiecare cite o litră de apă, se amestecă din nou și se așează vasele de-a lungul pereților camerei. După ce se adaugă și vitriol, camera se ține ermetic închisă timp de 48 ore, după care lucrurile se aerisesc la vînt 8 zile. Spălarea lucrurilor din metal se face cu apă și săpun, monedele punîndu-se și în oțet sau saramură. După terminarea lucrării, se face și săpătorului dezinfecția îmbrăcămîntei prin afumare, se ține sub observație timp de 14 zile, vreme în care nu trebuie să vină în contact cu nimeni.

Indicațiile toponimice care s-au scos din materialele documentare cercetate pentru această lucrare, și pe care le dăm în anexă, se pot repartiza în trei mari grupe.

Grupa I-a cuprinde *locuri nesigure*. Aceste locuri, deși nesigure, se citează din mai multe motive. Unele din dosarele cercetate nu conțin și rezultatele anchetelor sau ale săpăturilor, ci numai sesizările sau cererile pentru obținerea aprobării de a săpa anumite locuri. Uneori nici nu s-au mai întreprins cercetări în locurile indicate fie din cauza lipsei de bani pentru deplasări și plata lucrătorilor, fie din cauza inaccesibilității acelor locuri. În sfîrșit, condițiile în care se puteau face în acea vreme cercetările și săpăturile, au determinat ca în unele locuri să nu fi obținut atunci rezultate pozitive, ulterior făcîndu-se descoperiri. Săpăturile întreprinse în 1858 la Stîncea, motivate de o veche tradiție orală, n-au dat atunci nici un rezultat pozitiv; peste aproape un secol, se descoperă însă acolo un tezaur monetar³⁶⁾. S-ar putea, deci, ca și de acum înainte să se mai facă descoperiri interesante în unele din aceste locuri nesigure.

³⁴⁾ Ibidem, tr. 760, op. I—853, dos. 563, f. 7.

³⁵⁾ Ibidem, f. 8 și tr. 1434, op. 1634, dos. 359, f. 5—6.

³⁶⁾ Oct. Iliescu și M. Dinu, *Tezaurul monetar din secolul al XV-lea de la Cîrpiți (raionul Iași)*, în „Studii și Cercetări Științifice” — Istorie, Filiala Acad. Iași, anul VIII, fasc. 2, 1957, p. 342—345.

Grupa a II-a cuprinde *locuri aproximativ sigure*. Sint considerate locuri aproximativ sigure acelea asupra cărora, deși materialele documentare fac unele precizări (afirmații ale celor care au văzut obiectele descoperite, sau ale descoperitorilor — infirmate ulterior tot de ei ori de cei cărora li s-ar fi predat spre păstrare cele găsite; cererile celor care ascunzînd în vremuri grele anumite averi, cer acum descoperirea sau restituirea lor; amprente vizibile ale unor vase rămase la locurile săpăturilor întreprinse de necunoscuți; descrierile unor vase; indicarea conținutului și aprecierea cantității), cercetările și săpăturile întreprinse nu le confirmă. Apare aici posibilitatea ca la aceste locuri să se fi descoperit unele obiecte, mai ales dacă se ține seama și de tendința chiar a unor dregători de a tăinui cele descoperite, spre folosul lor personal.

Grupa a III-a cuprinde *locuri sigure*, care oferă informații precise asupra unor variate obiecte găsite întîmplător sau cu ocazia săpăturilor organizate. Știrile aflate se referă la obiectele care se pot grupa după cum se face în cele ce urmează.

1. *Resturi de la diverse construcții*, începînd cu secolul al XV-lea: vetre, bordeie, ziduri din vechi cetățui, rateșuri, feredeie, case, magazii, biserici, mănăstiri, hrube, tainițe, beciuri, puțuri etc. 2. *Cuptoare* 3. *Zgură* 4. *Pietre cu inscripții dintre 1641—1833* 5. *Arme* 6. *Ceramică* 7. *Obiecte metalice de uz casnic* 8. *Obiecte de podoabă* 9. *Obiecte de îmbrăcăminte* 10. *Monede, dintre anii 96—1800*. Grupa cea mai mare: 4616 monede 11. *Resturi osteologice* 12. *Diverse*: fragmente metalice, neidentificate, documente dintre anii 1753—1823.

Din cele expuse pînă aici, se constată ca abia începînd cu secolul al XIX-lea materialele documentare oferă știri despre unele descoperiri arheologice.

Aceste descoperiri nu apar, în documentele cercetate, ca urmare a unei activități științifice organizate, ci ele sint fie întîmplătoare, fie rezultatul tendinței de îmbogățire a unor oameni. Nu valoarea istorică, ci valoarea metalului din care erau confecționate obiectele descoperite, sau eventual puterea circulatorie a monedelor găsite interesa pe descoperitori. Ei au făcut totuși, fără știrea și fără voia lor, un serviciu științei istoriei în activitatea lor de descoperire a comorilor, deseori dînd la iveală și alte lucruri afară de bani, dintre care unele au mai rămas doar consemnate în documentele vremurilor de atunci.

Primele manifestări organizatorice în domeniul arheologiei sint instrucțiunile date în 1830 de către Administrația rusă, instrucțiuni despre care nu știm dacă au fost duse la îndeplinire, iar în eventualitatea aplicării lor, nu se cunosc rezultatele activității acestor comisii, materialele documentare de la Iași neoferind nici o informație.

Lipsa unor muzee, precum și dezinteresul autorităților de atunci, au făcut ca cele mai multe din obiectele găsite să se piardă. Puținele dintre

obiectele care au fost depuse la muzee (cel de istorie naturală și cel de antichități), au ajuns să fie identificate și studiate abia în anii noștri³⁷⁾. Posibil ca și de acum înainte să se mai descopere de către arheologi unele din obiectele indicate în această lucrare.

ANEXA

1. *Bivolari* (Reg. Iași). 1886. Subprefectura plășii Turia-Copou înaintază Prefecturii jud. Iași un dinte și o măsea de mastodont, descoperite în malul Prutului. S-au predat Societății de medici și naturaliști. (Arh. St. Iași, fond Prefectura jud. Iași, dos. 116/1886, f. 2, 9; Soc. med. nat. Iași, mapa VII, dos. 58, f. 15).

2. *Birlad*. 1833. Curățindu-se o fântină s-au găsit 2 mahmudele, 2 pol-mahmudele, 4 udarele, o para, 26 rubiele, o lingură de cositor, două cuțite de masă și două bucăți geamandan de piele, aruncate acolo, probabil, din vremea ciumii. Monedele s-au dat, cu aprobarea Departamentului Trebilor Dinlăuntru, bisericii sf. Dumitru din Birlad (Ahr. St. Iași, colecția „Litere”, lit. B. nr. 813, f. 1, 8, 18; tr. 360, op. 391, dos. 255).

3. *Birlad*. 1838. În fața casei locuitorului Ștefan Cozma „s-a găsit, într-o vatră de cuptor a unei case arse din vremea molipsirii, o tigaie de aramă foarte putredă și rea”. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 239, f. 1, 30; tr. 760, op. I—858, dos. 461, f. 74, 75).

4. *Birlad*. 1839. Cu ocazia săpăturii pentru așezarea temeliei unui perete interior la casele paharnicului Ștefan Șcinteie s-a descoperit „o ulcică de băut apă” și „două olițe”... cam nouă și cu hîrtie albă deasupra, care era cam moale și n-am putut înțelege, că se ruptese și se umpluse cu țarină”. Ulcica mică are un căpăcel, tot din lut. În cele două olițe s-au găsit 353 izuluci, 286 ichilici și 4 carboave, iar în cea mică 396 galbeni. Banii au fost puși acolo de la „revoluție” 1821 de tatăl proprietarului, fugit peste Prut. Se hotărăște ca toți banii să rămână lui Șt. Șcinteie, fiind dovedit ca adevărat proprietar (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 117, f. 1, 3, 5, 6, 8, 9, 13, 16, 18; dos. 53, f. 1).

³⁷⁾ Dan Gh. Teodor, *Tezaurul feudal timpuriu de obiecte de podoabă descoperit la Voinești — Iași*, în „Arheologia Moldovei”, I, Iași, 1961, p. 245—262. Studiul indică numai 31 obiecte de podoabă întregi și fragmentare existente, precum și două obiecte pierdute, afară de fragmentele vasului. Actul din dosarul cercetat pentru lucrarea de față indică 41 obiecte (conținut) și 11 fragmente ceramică.

5. *Birlad*. 1858. Săpîndu-se pe locul din marginea de jos a tîrgului „unde sînt magazielele rămase de la trupele rusești” — și unde se constataseră „încercări” nu s-a descoperit nimic. (Arh. St. Iași, tr. 1772, op. 2020, dos. 41801, f. 1).

6. *Birzești*. (Reg. Iași). 1852. Într-o brazdă s-au descoperit citeva bucăți copei, catarame, butci și altele de argint „ce se obișnuia mai înainte a se purta de arnăuți”, toate în greutate de 208 grame; mai însemnate sînt două inele și o pereche cercei de argint, în greutate de 28 grame. Cerceii și inelele sînt depuse la Cabinetul de istorie naturală. (Arh. St. Iași, tr. 1768, op. 2017, dos. 1377, f. 1—4).

7. *Botoșani*. 1839. În apropierea casei lui Iacob Pleșca s-ar afla „bani sau alte minerealnice materialuri”. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 244, f. 1, 7, 9).

8. *Buciumi*. (Înglobat or. Iași). 1907. În via maior Liciu, într-o oală de lut s-au găsit 171 monede de argint, din care 5 ceva mai mari decît o piesă de 5 lei, și restul de diferite mărimi, toate poloneze, din anii 1580—1610 (Sigismund Bathori); un inel de aur masiv cu o piatră de smarald; un inel de aur cu o piatră schimbată; un inel de aur cu piatra pierdută; una pereche cercei de aur, din care unul cu toartă, cu 6 perle, 2 rubine și o piatră veche, cel de al doilea fără toartă, cu 14 perle și o piatră verde; o pietricică mică roșie, probabil rubin. Obiectele se înaintează Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor, afară de 15 monede ce urmau a fi dați de arendaș proprietarului. (Arh. St. Iași, fond. Prefectura jud. Iași, dos. 55/1907, f. 1, 19, 25).

9. *Buda*. (Com. Blăgești, reg. Bacău). 1852. Ilarie Dabija, duhovnic la m-reă Războieni, arată domnului că la capătul hotarului moșiei lui Pașcanu, într-un beci acoperit acum cu „deal de pămînt”, s-ar afla o comoară ascunsă de Sobieski. Pe acel loc „s-a găsit de părintele meu o piatră scrisă cu slove elenești, bani și avere rămasă la acel loc, a răposatului crai care piatră a înfățișat-o fostului domn Sandu Sturza și chiar grămăticul ce a învățat pe... fostul domn Ioan Sturza a citi slovele arătînd suma banilor — trei sute de mii de ruble de argint de cîte 3 lei și 11 parale, cum și alte odoare scumpe”. Făcîndu-se săpături, nu se găsește „nimic alta, decît un pînten vechi, ruginit”. (Arh. St. Iași, tr. 1772, op. 2020, dos. 25427, f. 1, 4).

10. *Buzeni*. (Com. Bălușeni, reg. Suceava). 1835. Făcîndu-se săpături, nu s-a putut constata „fără numai că în părăsitul acela loc și supus prepusu-

lui, ar fi fost vreodată bordei țigănesc de meșteșugul fierăriei, slujind către asemenea socotință lutul ce este fără de o ființă virtuoasă, care ar fi fost lut calcat și muiat, cunoscându-se pe bucățelele de bulgări și semne de nuiiele, precum și zgură curată ce rămâne în jigna fierarului". (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 44, f. 2).

11. *Buznea*. (Com. Tg. Frumos, reg. Iași). 1927. Cu ocazia facerii terasamentului șoselei Buznea — Gănești, s-a găsit, la 0,60 m adâncime, bucăți de cărămidă și cioburi mici de oale. (Arh. St. Iași, Fond Prefectura jud. Iași, dos. 96/1927, f. 11).

12. *Călugăreni*. (Com. Borzești, reg. Suceava). 1835. Lângă o moviliță s-a găsit „îndestulă zgură” și „nu s-a deslușit alta decît, după zgura dezvelită se presupune că ar fi fost din învechime niște cuptoare de piine, oștenești...” (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 38, f. 10, 16).

13. *Căuești*. (Com. Adam, reg. Galați). 1843. Pe partea răzășească a moșiei, nu s-au găsit „decît niște hîrburi de oluri de lut, ciolane care nu se cunoaște de ce ar fi; bucățele de cărămizi și cărbuni amestecați cu pămînt” (Arh. St. Iași, Tr. 360, op. 391, dos. 576, f. 1, 23).

14. *Cîmpeni*. (Com. Secueni, reg. Bacău). 1838. La locul numit Poiana Mărului. (Arh. St. Iași, tr. 938, op. II—1080, dos. 90, f. 9; tr. 1352, op. 1535, dos. 543, f. 1, 4, 5).

15. *Cîrligați*. (Reg. Iași). 1853. În dealul Cîrligaților săpîndu-se o curătură, sub rădăcina unui alun s-au descoperit: „o candelă argint, lovită, din care a picat o bucățică din mijloc; o pereche paftale de sîdef și argint; o pereche paftale argint; o pereche paftale argint mai mici; două perechi ruzi, cu pietre; o pereche (!) tabacheră de plumb, stricată: două floricele de bronz; o cataramă proastă; un cercel de argint; o cheiță proastă și veche; o pietricică albă necunoscută; o bucățică de argint ce a picat din mijlocul candelii; niște mărgelile mărunțisuri; un sloi ceară, rupt în trei bucăți”. Se restituiesc celui de la care fuseseră furate în 1842. (Arh. St. Iași, tr. 1588, op. 1818, dos. 552, f. 1, 2, 5, 7, 10).

16. *Cîrniceni*. (Com. Țigănați, reg. Iași), 1831. Pe partea de moșie a lui Iordache Vircolici. (Arh. St. Iași, colecția „Litere”, lit. K. nr. 53, f. 2).

17. *Conțești*. (Com. Sascut-Sat, reg. Bacău), 1848. În țarina moșiei, în niște griuri, s-au descoperit 4 galbeni; la cercetarea făcută „cu sapele” s-au mai găsit 5 bani turcești. Se trimit Vistieriei spre a se proceda după lege. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 264; f. 65, 70; tr. 1717, op. 2020, dos. 44.277, f. 1, 4).

18. *Copălău*. (Reg. Suceava). 1835. Loc neindicat. (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 47, f. 4, 7).

19. *Cordeni*. (Com. Curteni, reg. Iași). 1839. Loc neindicat. (Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, dos. 247, f. 2 ; tr. 627, op. 689, dos. 93, f. 19).

20. *Cotnari*. (Reg. Iași). „Se găsesc în Cotnari și două hrube boltite asupra pământului, tot de acel domn Ștefan cel Mare făcute, dar acum se risipesc de vite și oameni. Dacă se va cerceta mai cu de-amănuntul nu sînt la indoială că se vor găsi și altele“. (Arh. St. Iași, colecția „Documente“, P. 104, nr. 10).

21. *Cristești*. (Com. Brăești, reg. Iași), 1927. Directorul Școlii din Hindrești, com. Miclăușeni, comunică Prefecturii jud. Iași că la vest de satul Cristești, pe dealul Porcăreț, cota 175, și dealul Călugărul (aceeași culme de deal spre satul Buda), fără cotă, a descoperit două stațiuni preistorice conținînd, la 2,5 — 3 m. ceramică bandată și incizată, cu desene în cafeniu pe fond galben, ori negru cu alb și cafeniu pe fond roșu, galben și cenușiu, iar la suprafață (0,50 m.) resturi de ceramică de calitate inferioară. Stațiunile au fost identificate de I. Andrieșescu, directorul Muzeului Național de Antichități. (Arh. St. Iași, fond Prefectura jud. Iași, dos. 96/1927, f. 12).

22. *Cuciulați*. (Sat în com. Săcueni, pe malul stîng al pîriului Poarca, spre vest de Săcueni, Roman. Marele dicționar geografic al Romîniei: în nomenclatura actuală nu l-am întîlnit). 1835. În timpul aratului pe acea moșie, plugarii au găsit pe brazda răsturnată 188 bani turcești de argint. La cercetarea făcută se conchide că s-a găsit o sumă mai mare, ruble turcești, zloți, lei, „ruble a papei“, amestecate cu țărînă. S-au împărțit după lege, în trei părți: Vistieria, proprietarul moșiei, clucer Constantin Cocota și găsitorii. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 36, f. 1, 8, 33 ; tr. 996, op. 1096, dos. 793, f. 66).

23. *Dealul Mare*. (Probabil cel de la Est de Birlad și înglobat administrativ acestui oraș). 1834. Pe moșia Dealul Mare, ținut Tutova, după spusele bătrînilor „ar fi averi îngropate din învechime“. (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 39, f. 29 ; tr. 360, op. 391, dos. 443, f. 22, 34 ; tr. 485, op. II—526, dos. 31, f. 2).

24. *Dealul Tutovii*. 1836. Săpîndu-se la locul indicat „Pe hotarul moșiei Odobestii, răzășască, într-o curătură de deal, marginea din pădure“, nu s-a găsit decît „niște zgură arsă cu cărbuni“. (Arh. St. Iași, tr. 928, op. II—1069, dos. 66, f. 12, 14, 18—20).

25. *Dingeni*. (Reg. Suceava). 1834. Săpîndu-se în adîncime de 5 stînjeni spre a se afla „Comoara de odoare scumpe“, s-a descoperit un puț părăsit, foarte vechi, însă altceva nimic. (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 29, f. 1, 11).

26. *Fălticeni*. 1846. „Pe moșia Fălticeni, din marginea tîrgului de jos, lingă un șanț“ — unde se spunea că s-ar fi găsit o comoară — „...au aflat o mică săpătură împrejur și cu zgură de lut roșu și vînat, însă ce a fost și ce a putut fi, din toate cercetările ce s-au făcut, nu s-a putut afla“. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 264, f. 12; tr. 1437, op. 1677, dos. 298, f. 1, 6).

27. *Fedești*. (Com. Suletea, reg. Iași), 1834. Căm. Gheorghe Codreanu „...la țin. Falcuului, între satul Horga și Fedești, în pădure, a dat de niște ziduri, pentru care intrînd în cercetare prin locuitorii megieși, mi-au arătat că aceste ziduri sînt a unor cetățui din vremile vechi, în care se presupune a fi felurite averi“ (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 31, f. 2, 6; tr. 485, op. II—526, dos. 39, f. 20).

28. *Focșani*. 1851. Pe proprietatea negustorului Vasile Ioan, la adîncimea de 2 stînjeni, s-a găsit un zid ce ar fi provenit de la un beci vechi. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 271, f. 22).

29. *Frunțișeni* (Reg. Iași), 1834. „S-au descoperit doar cuptoare vechi pentru meșteșugul oalelor de lut“. (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 39, f. 1, 20; tr. 360, op. 391, dos. 443, f. 11, 34).

30. *Fundeanu*. (Com. Drăgușeni, reg. Galați). 1834. Cercetînd locul unde se presupune că s-ar fi săpat o comoară, a găsit acel loc săpat, „iar zgură ca de un cuptor este“. (Arh. St. Iași, tr. 360, op. 391, dos. 443, f. 48, tr. 485, op. II—526, dos. 42, f. 2, 7, 8).

31. *Galați*. 1837. Departamentul Treburilor Dinlăuntru comunică Cabinetului de istorie naturală din Iași să pună la dispoziția Pircălăbiei de Galați suma de 3 galbeni „pentru aducerea știutei pietre din ținutul Galați; scrisă cu slovele însemnate în dosul adresului din 20 nr. 5287“. (Soc. med. nat. Iași, mapa II, dos. 14, f. 5).

32. *Galați*. 1847. „La o bină ce se face de d. Petrache Brașoveanu în șchele, s-ar fi găsit de către oamenii salahori, într-o ulcică stricată, 20 galbeni vechi, precum și alte 6 bucațele aur fărămături...“ (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 264, f. 60, 61).

33. *Giurgioana*. (Reg. Bacău). 1837. Niște copii au găsit într-o ulciucă sfărîmată, într-un lăugaș de care, 80 monede de argint, 29 izuluci, 20 ichilici, 22 ruble și 9 bucăți „a papei de Rim“. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 41, f. 1).

34. *Gidinți* (Reg. Bacău). F. d. S-au găsit obiecte de îmbrăcăminte și un coif de zale (Soc. med. nat. Iași, mapa IX, dos. 80, f. 70).

35. *Grădești*. (Com. Tăvădărești, Reg. Bacău). 1834. „În timp ce ara un locuitor a găsit, într-o ulciucă, 14 bani, din care 2 i-a cheltuit iar 12 se înaintează Vistieriei : „6 ruble turcești din vremea lui sultan Hamit, 3 ichilici turcești din vremea lui sultan Salit, un izuluc din vremea lui sultan Salit, un leu turcesc al lui sultan Hamit și o rublă rusească din 1799, cu cruce“. Aici se mai găsesc 3 monede. (Arh. St. Iași, colecția „Litere“, lit. K, nr. 995, f. 2, 10, 11, 13, 17 ; tr. 485, op. II—526, dos. 33, f. 44—46).

36. *Grozești*. (Reg. Iași), 1845. Pe o moviliță de lingă moară, spre răsărit de circuma satului, s-a găsit o groapă săpată și „îndestulă zgură prin prejur borții, cunoscînd foarte bine că a fost înlăuntrul acei borți un ceaun sau o caldare, în mărime ca de o cofa de apă“. (Arh. St. Iași, tr. 926, op. 1066, dos. 531, f. 1—4).

37. *Havîrnă*. (Reg. Suceava). 1833. Un loc unde în urmă cu 25 ani se găsisse în pămînt o oală cu cremene și sub ea niște lemne încheiate. (Arh. St. Iași, Colecția „Litere“, lit. K, nr. 987, f. 3—5).

38. *Hirlău*. 1834. În livada neguțătorului Mihai Herescu „peste Bahlui, într-o costișă dispre Zagavia“ s-au găsit : „mulțime de ciolane“ ; fierării ruginite, precum mănunchiuri de săbii, pîteni de ciubote, o roțiță ce se prepune a fi de ceasornic și alte de asemenea mîncate de rugină fărîmături de fier“, „banuți de aramă, nepuși la tarapana, și un banuț de argint“ ; în anul precedent se găsisse un galben ; apoi „au dat de cuptor de fabrică de baie ce s-ar fi prelucrat feluri de metaluri... găsindu-se și multe fărîmături fier, aramă, dar putrede și mîncate de rugină ; s-au găsit și vreo cîteva băcăți, foarte curioase lucruri din învechime, dar tot mîncate de rugină, dînd prepus că ar fi vechi...“ Cele descoperite se trimit Vistieriei. (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 26).

39. *Hirlău*. 1855. Organizîndu-se specială cercetare, în bolta bisericii sf. Gheorghe se descoperă 14 documente : „1. Hrisov a domnului Alexandru Costandin Moruz din let 1807, febr. 15, în care se cuprinde că tîrgul are a da pe fiecare an cîte 35 ocă ceară și dijmă din viile ce sînt afară de vatra

tîrgulu, și din locurile ce sînt de hrană. 2. O carte domnească de la domnul Alexandru Ioan Mavrocordat, din let 1786, mart. 13, tot în cuprindire hrisovului. 3. Un suret de pe zăpisiul dumiilor sali boierilor epitropi a sf. Spiridon din let 1783 dec. 2. 4. O mărturisire a doi boieri din let sept. 24, cuprindere că pe cel întîiu hrisov s-au plătit cîte 10 ocă ceară pentru pomenire lăcuiitorilor tîrgoveți, iar prin al doile hrisov s-au sporit cîte 35 ocă pe an. 5. O poruncă a Divanului Domnesc, 1790, decv. 15, în care mărginește pe vîile mănăstirii de a lua mai mult decît invoiele zise. 6. O scrisoare din let. 1753, oct. 25, a lui Vasile Fiduc, în care glăsuiește hotarul moșiei tîrgului despre Maxut din despre dijmă din vîile din tîrg și livezi și case ce să nu dei dijmă. 7. O vechilimea din let 1804, sept. 5, pentru înoirea hrisovului. 8. O carte a Isprăvniceii Hîrlăului din let 1805 iunie 15, în care se cuprinde hotarul moșiei, partea despre Maxut, și regularizarea vetrei tîrgului. 9. O carte de la căminar Vasile Balș, hotarnică a tîrgului Hîrlău, din let 1805, mart. 10. 10. Un hrisov a domnului Alexandru Ioan Mavrocordat, din let 1757, mart. 13, în care hotărăște ca să nu fie supărați tîrgoveții la luarea di dijmă din vîi și livezi. 11. O hotarnică a lui Vasile Balș cu let 1805, mart. 10, în care hotărăște imașul tîrgului și stîlpirea lui. 12. O carte de la căminar Vasile Balș către Logofeție, împreună cu o hartă, din let 1805, martie 10, pentru descoperirea uliței vetrei tîrgului, partea despre Maxut. 13. Cartea Logofeției către Isprăvnicia din Hîrlău, din let 1823, iunie 2, recomandită logofătului Vestuia, pentru a i se face indestulare pentru un bon și facerea arăturilor. 14. O hartă a tîrgului Hîrlău, din let 1805, iunie 15, supt iscalitura dumisale aga Dimitrie Ghica. Negăsindu-se alte odoare, documentele se zidesc din nou în acel loc. (Arh. St. Iași, tr. 1772, op. 2020, dos. 33912, f. 11).

10. *Hîrlău*. Sec. XIX. „Se mai află în Hîrlău temelia caselor lui Stefan vv. pivnița și feredeu, însă risipite: asemenea și două hrube pe sub pămînt, foarte lungi“. (Arh. St. Iași, Colecția „Documente“, pag. 104 nr. 10).

41. *Huși*. 1861. Se depun la Cabinetul de istorie naturală 4 bombe umplute cu „praf“, descoperite la o adîncime de 3 stînjani în pămînt, cu prilejul săpării unui beci de locuitorul Georgie Dimitriu. (Arh. St. Iași, tr. 1757, op. 2005, dos. 362, f. 15).

42. *Iași*. 1834. Dimitrie Negulici depune la Muzeul de istorie naturală din Iași un dinte de animal preistoric, descoperit la 2½ stînjani în pămînt, la casele sale vecine cu ale lui Alex. Balș (Soc. med. nat. Iași, mapa II, dos. 14, f. 2).

43. *Iași*. 1834. Lingă zidul bisericii ziua Crucii. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 237, f. 1, 6, 7).

44. *Iași*. 1880. Cu ocazia demolării bisericii Sf. Vineri, s-au găsit în pământ : una pereche cercei ruginiți ; două inele de argint ; trei monede de argint (din care una mare și două mici cu marcă polonă) : un galben olandez aur din 1769 ; 7 monede aramă ; 3 monede diferite ; 7 bumbi de argint ; 2 paftale de aramă ; 2 lacătore și o cheie de fier ; una floriceică de argint ; una veriguță de aramă ; fragmente de metal ; diferite hirtii cu scrieri vechi. S-au mai găsit pietre cu inscripții „în diferite dialecte“ ; 8 „pietre mari, de marmură, cu inscripții... piatră mare de pe mormântul din biserică, din stînga, cu inscripții... piatră de pe mormântul din afară, din partea stîngă, cu data din 1698... piatră cu inscripțiune, din dreapta altarului, din afară, cu data de 1833... 4 bucăți de piatră care s-au găsit la ușorii ușei I-a din afară și din dreapta... piatră de pe mormântul din pridvorul bisericii, cu data bisericească din 1653 și cu inscripție... cruce de piatră găsită din partea din afară a bisericii, din stînga cu inscripție... 24 bucăți ușori de ferestre, de piatră dintre care una cu inscripție... piatră mare cu inscripție ce s-a găsit la scară dinaintea bisericii, în dreapta, cu data 1676... piatră idem la scară, cu inscripție, însă nu se poate citi că este taiată, cu data bisericească de 1611...“ (Arh. St. Iași, fond Primăria Municipiului Iași, dos. 141/1867).

45. *Iași*. 1886. Cu ocazia restaurării bisericii sf. Neculai Domnesc făcîndu-se săpături pentru nivelarea terenului, s-au deschis bolțile la vreo 4 morminte aflate în interiorul bisericii, în fața unuia din cele 3 altare unde se făcea serviciul în limba rusă : „în unul din acele morminte s-a găsit un inel sigil de argint cu litere vechi, slavone... în acele morminte s-au văzut costume de mătase dintre care unele deși putrede, dar își păstrează forma lor... se află două mici fragmente dintr-o broderie de aur și argint“. Tot acolo se mai află și „alte morminte nedeschise încă, care după toate probabilitățile sînt de ale domnilor vechi ai Moldovei“.

Peste 2 ani (1888), deschizîndu-se mai multe morminte din biserică, s-au găsit unele din ele „obiecte care au o importanță arheologică, precum : costume vechi, prețioase, de mătase cu fir, un colet (!) cu smarald și mărgăritare, un inel de aur, cîteva monede, o lentă de fir argint aurit și mai multe obiecte grele de transportat în depozitare, precum cărămizi, și pietre ce ar trebui supuse examinării arheologice“. (Arh. St. Iași, fond Prefectura jud. Iași, dos. 116/1886, f. 10, 12).

46. *Iași*. 1886. Printre obiectele provenind de la Palatul Administrativ, la Cabinetul de Istorie naturală se găsesc: o sabie turcească cu mănunchi de os alb-teaca suflată cu aur, un buzdugan suflat cu aur, o tolă de catifea roșie cusută cu fir galben, cu arc de lemn, o placă de marmură cu inscripția din 1850 (cînd s-a înființat de către Gr. A. Ghica paraclisul în Palatul Administrativ din Iași), o pereche de coarne de pe frontispiciul Palatului ce fuseseră puse la stema țării cînd s-a clădit întîia dată Palatul (Soc. med. nat. Iași, mapa VII, dos. 58, f. 1).

47. *Icușești*. (Reg. Bacău). 1846. „...În marginea unor spini și în capătul unui ogor, înspre tîrg, pe moșia d. comisului Grigore Donici“ (Arh. St. Iași, tr. 1312, op. 1483, dos. 859, f. 26; tr. 1352, op. 1535, dos. 264, f. 1).

48. *Ioneasa*. (Com. Ciumulești, reg. Suceava). 1836. Grădina unui locuitor de lîngă casele căm. Ileana Cristea, proprietara moșiei. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 233, f. 2, 10).

49. *Itrinești*. (Com. Mărgineni, reg. Bacău). 1850. Anchetîndu-se, în hotarul moșiei s-a găsit zgură. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 271, f. 12).

50. *Leucușești*. (Com. Preuțești, reg. Suceava). 1842. După ieșirea din sat spre tîrg, pînă aproape de un drumușor, de pe acea moșie. (Arh. St. Iași, tr. 1437, op. II—1638, dos. 302, f. 4, 6).

51. *Lunca de jos*. (Reg. Mureș-Autonomă Maghiară). La „o moviliță ce este în marginea satului... pe lîngă care curge drumul mare“, de unde s-ar fi săpat o comoară, s-a văzut „acel loc pardosit cu lespezi mari de piatră de jur împrejur și deasupra a fost o lespede mare care s-a găsit răsturnată de o parte. lîngă care loc s-au găsit și niște hîrburi de lut, stricate, care se înțelege a fi de chiup după grosimea lor. (Arh. St. Iași, tr. 938, op. II—1080—dos. 90, f. 1; tr. 1352, op. 1535, dos. 542, f. 1).

52. *Miclești*. (Rn. Vaslui, reg. Iași). 1846. Proprietarul moșiei, aga Costache Miclescu, a declarat „că a găsit într-o ulcică din pămînt 66 galbeni olandezi cu marca veche...“ în locul unde încă mai de mult se risipise biserica. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 264, f. 26, 28, 31).

53. *Movileni*. (Rn. Iași, reg. Iași). 1893. Prefectura jud. Iași depune la Muzeul de Istorie naturală din Iași trei măsele, din care cea mai mare în greutate de 2,065 kg., găsite la adîncimea de 7 m., cam la 40 m. de malul Jijiei. (Soc. med. nat. Iași, mapa VII, dos. 65, f. 25).

54. *Mușata*. (Com. Rînceni, reg. Iași). 1838. „Într-un mal de rîpa, din sus de sat, ce de curînd se dărimase“ s-a găsit „un oloi stricat, rămas pe jumătate în acel mal și din trînsul rupă căzuse cu bani în pîrăul ce urmează pe sub acel mal cu tină“. În vas fuseseră 871 monede, străine și vechi, din care una de aur și 870 de argint, „440 mici, 103 mai mărișoare, 22 în colțuri, 23 altfel de bucăți, 229 mari, 53 tiji mari, însă cu osebite la scriptură“. „Cele mai multe foarte masive (groase), din epoca lui Sigismund, Cazimir, Ioan și a poliției vistieriei, 40 ia domnul, 40 se depun la Cabinetul de istorie naturală, cîte 20 se dau Ministrului Trebilor Dinlăuntru, logofătului Dreptății, hatmanului și vel postelnicului, iar restul se împarte în diferite locuri. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 46, f. 1, 2, 22; tr. 627, op. 689, dos. 93, f. 1, 2, 12; tr. 1768, op. 2017, dos. 244, f. 1, Vezi și „Albina Romînească“, nr. 44/5 iun. 1838).

55. *Oniceni*. (Reg. Iași). 1839. Departamentul Treburilor Dinlăuntru depune la Cabinetul de istorie naturală „18 bucăți ferării în chipul sulitelor“, găsite în pămînt pe acea moșie. (Soc. med. nat. Iași, mapa II, dos. 14, f. 13).

56. *Orășa*. (Com. Valea Rea, rn. Tg. Ocna, reg. Bacău). 1837. La fîntina cu șopirla, din Mijlocul codrului, de pe muntele Ghemelciu (Gămalciu), s-ar afla îngropați niște bani proveniți din prădarea unei haznale nemțești. (Arh. St. Iași, tr. 938, op. 1079, dos. 87; tr. 1352; op. 1535, dos. 238, f. 3).

57. *Orășa*. 1844. Pe locul numit la Cruce, unde gîrla morii se varsă în Tazlău, s-a descoperit în pămînt, acoperită cu o lespegioară, o oală „groasă în doagă“, în mărime mare de o ocă, cu galbeni care nu umblau. Se precizează și urmele unei vechi cărămidării. (Arh. St. Iași, tr. 1318, op. XII—1491, dos. 50, f. 30—32, 35, 40, 44).

58. *Pănurești*. (Com. Drăgănești, reg. Bacău). 1852. La un loc de pe partea de moșie a Catincăi Mișelu, s-a găsit pămînt roșietic și cărbuni proveniți, probabil, din vreun vechi sat ce ar fi fost acolo, unde acum e țarina. (Arh. St. Iași, tr. 1763, op. 2012, dos. 1551, f. 3, 5).

59. *Podoleni*. (Com. Cozmești, rn. Huși, reg. Iași). 1836. Pe drumul stolnicului spre Podoleni, mai la deal puțin de un pod și o fîntînă, în malul unei răpușoare, la un cot și jumătate în pămînt, s-a găsit o balercă cu cercurile de fier și smolită cu carton pe deasupra în mărime ca de 8 ocă,

plină cu bani de argint, „însă ce soi vor fi fost, nu știe“. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 45, f. 2—3 ; tr. 627, op. 689, dos. 292, f. 3—5 ; tr. 1764, op. 2013, dos. 1029, f. 21—23).

60. *Poenari*. (Reg. Bacău). 1844. Privighetorul oc. Siretului de Sus înaintează Isprăvniceii ținutului Roman un hîrb și o bucată de zgură din cele găsite la un loc de unde se săpase de cineva o comoară ; la acel loc s-a găsit groapa, hîrburile unui chiup și „mulțime de zgură netezită, după cum a șezut pe lingă chiup“. (Arh. St. Iași, tr. 1312, op. 1483, dos. 859, f. 24, 25).

61. *Poenеști*. (Com. Florești, reg. Iași). 1834. „S-ar găsi comoară tăinită într-un picior de deal“. (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 39, f. 2, 20 ; tr. 360, op. 391, dos. 443, f. 21).

62. *Poiana*. (Com. Vorona, reg. Suceava). 1835. La locul unde, din informații, doi locuitori „...au găsit o tainiță... care... se află acoperită cu o lespede de piatră și că mai înainte vreme...“ un grădinar umblînd pe acolo „a luat cîțiva galbeni...“, nu s-a descoperit nimic altceva decît că în acel sat ar fi fost odinioară o mănăstire săsească și acolo — spun oamenii — „ar fi multă avere îngropată și mistuită“. (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 35, f. 1, 6).

63. *Popăuși*. (Inglob. or. Botoșani). 1834. Grădina locuitorului Vasile Creangă (Arh. St. Iași, tr. 485, op. II—526, dos. 38, f. 1, 3, 8).

64. *Popeni* (Reg. Iași). 1833. Privighetorul oc. Poșeni, țin. Falcu, ar fi găsit peste pirăul Elanului o „comoară care se socotește a fi o caldare ca de 4 vedre“. (Arh. St. Iași, colecția „Litere“, lit. K, nr. 1105, f. 2, 1, 19, 20).

65. *Prăjeni*. (Reg. Iași). 1830. Făcîndu-se cercetările respective, nu s-a descoperit nimic relativ la polobocelul, nu mare, cu bani ce ar fi în sat. (Arh. St. Iași, colecția „Litere“, lit. K, nr. 48, f. 6, 7, 12).

66. *Prisăcani*. (Reg. Iași). 1835. Sora lui Antolhi Tataru ar fi găsit o comoară alcătuită „...din curați galbeni, de cei mari ca fundul ulceii de

Moși și unii au și toarte“, într-o căldare ca de trei cofe de apă aproape de suprafața pământului la fundul bordeiului ce este în fața casei ei. (Arh. St. Iași, tr. 360, op. 391, dos. 576, f. 9).

67. *Răchițașul*. (Munte, raion Panciu, reg. Galați). La muntele Răchițașul niște locuitori săpind mai bine de trei stinjeni pentru a descoperi locul unde „se află îngropați bani și lucruri din învechime ca 200 ani de către un tilhar Bucur...“, au dat de o piatră mai bine de un stinjen în lățime, „pe care piatră se găsește însemnat ca un chip de mină, iar ceilanță parte a rămas înăuntru, dar bani zice că n-au găsit, decît la fărîmătura acelei pietre, au arătat că au auzit un huet la o margine“. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 235, f. 1, 2, 6, 7).

68. *Ripiceni*. (Com. Movila Rupta, reg. Suceava). 1902. La poala unei stînci de pe malul Prutului la locul numit „La Stîncă la Ripiceni“, la adîncimea de 4,5 m. s-au descoperit oase provenind de la un animal preistoric. Mai aproape de suprafața pământului, printre pietrele rupte din stîncă s-au mai găsit: măsele de dimensiuni mari ($30 \times 40 \times 35$ cm.), coarne de cerb și un lanț de fier; se presupune să fi fost mai înainte un sat, deoarece abia vizibile, mai apar ruinele unei vechi biserici. (Soc. med. nat. Iași, mapa VIII, dos. 74, f. 75—76).

69. *Ruginoasa*. (Rn. Pașcani, reg. Iași). 1832. Urmărindu-se o comoara „din vremea vechilor bătălii“, după ce la început s-a scos de după o movilă „nu puțină zgură“, s-a descoperit o tencuială împietrită, sub care se afla o groapă cu pereții tencuiți. Malul de lingă aceasta fiind colorat în roșu, se presupune că acolo ar fi fost „caldare de silitră“. (Arh. St. Iași, tr. 1764, op. 2013, dos. 95, f. 3, 4; colecția „Literă“, lit. K—1100, f. 1, 18, 33, 78, 97, 99, 100).

70. *Săbăoani*. (Reg. Bacău). 1839. Pe un drum la vale spre sat departe ca de 10 prăjini de la abaterea drumului mare pe celălalt, spre sat, tocmai la mijlocul aceluia drumușor, s-a descoperit o groapă, lingă ea zgură, cărămida și bucăți de hirburi neobișnuite. Săpind „ca să văz ce se poate găsi sub temelia cuptorului ce s-a găsit, ... am pus de au stricat cuptorul și am săpat de la dinsul în jos încă patru palme, pînă am dat de pămînt sănătos și nu am aflat nimic din cele propuse“. (Arh. St. Iași, tr. 996, op. 1013, dos. 863, f. 1, 2, 4, 9).

71. *Scăricica*. (Com. Pingărați, reg. Bacău). 1849. În urma săpăturilor întreprinse la locul indicat, nu s-a descoperit nimic „ci numai arsură“ (zgură). (Arh. St. Iași, tr. 1768, op. 2017, dos. 700, f. 13; tr. 1352, op. 1535, dos. 264, f. 72).

72. *Sohodol*. (Com. Călugăra, reg. Bacău). 1837. „Pe o corhană, într-o curătură, pe o costișă în marginea satului“, trăgînd cu sapa lingă o tufă, doi oameni au găsit „un hîrb stricat de sapă și vre o 60 bănuți de argint“. Banii s-au predat Isprăvniceiei. (Arh. St. Iași, tr. 938, op. 1079, dos. 87, f. 1).

73. *Spineni*. (Reg. Iași). 1896. Prefectura jud. Iași depune la Muzeul de istorie naturală o medalie de argint, antică, în două bucăți. (Soc. med. nat. Iași, mapa VIII, dos. 68, f. 6).

74. *Spiridonești*. (Com. Icușești, reg. Bacău). 1837. Doi preoți ar fi găsit un vas cu bani, sau cu altceva, „în malul unei rupturi despre Siret“. Deși preoții neagă, la locul unde au fost văzuți săpînd, se observă urma vasului în malul săpat. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 43, f. 1, 2, 5; tr. 996, op. 1143, dos. 793, f. 61).

75. *Stîncă*. (Com. Cîrpiți, reg. Iași). 1858. Aproape de drumul vechi al Sculenilor, în partea stîngă venind spre Iași. (Arh. St. Iași, tr. 1772, op. 2020, dos. 41801, f. 10, 15, 16).

76. *Serpeni*. (Com. Grigoreni, reg. Bacău). 1839. „În malul unei ripi, mîncătură de apă“ — unde se aflase o groapă săpată în care se presupune a fi fost o comoară — s-a descoperit „...zgură, încă și chipuri de oale și gîturi de ulcioare mîncate de pămînt, și se înțelege că în vreme a fost vre o olărie“. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 245, f. 1, 4).

77. *Șipote*. (Reg. Iași). 1927. În via Vasile Alexiuc, s-au găsit mai multe pietre în formă de temelie, una piatră în opt muchii, la o adîncime de 2 m., în greutate de aproximativ 3000 kg. S-au mai găsit cîțiva bani de aramă cam de pe la 1800 și un ban din anul 96 c.n.; două icoane de lut ars, deteriorate, pe care se cunosc sfinții, figuri necunoscute. Lingă o pivniță veche s-a găsit o groapă în formă de ulcior arsă pe dinăuntru, cu un volum cam de 4 m.c. Obiectele se cer de Prefectură. (Arh. St. Iași, fond Prefectura jud. Iași, dos. 96/1927, f. 8).

78. *Șișcani*. (Com. Adjuda Vechi, reg. Bacău). 1838. Săpîndu-se în jos ca de trei palme, și întindere ca „o față de arie, nu s-a descoperit decît o pardoseală de piatră. Reluînd mai tîrziu săpăturile în „adîncime de un stîngen și jumătate... s-a găsit numai o oală de lut, largă la gură, plină cu pămînt, încăpătoare ca de 7 sau 8 oacă apă și lingă dînsa niște ciolane de două trupuri de om, găsindu-se și pămîntul puțin ars și roș, dar altă nimică, prepunîndu-se că acolo ar fi fost din învechime un cuptor oștenesc și oala a fost de făcut bucate“. (Arh. St. Iași, tr. 1353, dos. 243, f. 1, 7).

79. *Soldănești*. (or. Fălticeni). 1838. Pe moșia spăt. Adrieș, „acolo unde s-a făcut podul de piatră“, la o palmă și ceva adîncime, s-a găsit o ulcică cu 4 feluri de monede vechi, polonezi și ungurești, dintre anii 1500—1600. 489 bucăți mici, „în asemănarea duteilor sau acelor de 25 parale politiciți acum“; 35 jumătăți ruble vechi asemănătoare, ca mărime, talerilor sau stălpărilor; 18 de mărime potrivită; „un galben venetic“. O treime ia Vistieria, alta găsitorul și cealaltă proprietarul moșiei. (Arh. St. Iași, tr. 1532, op. 1535, dos. 1088, f. 2).

80. *Știubieni* (Reg. Suceava). 1859. În șleahul moșiei „nu s-a găsit nimic decît numai hîrburi de oale, înțelegînd că pe acele locuri din vechime a fost cuptor de olării“. (Arh. St. Iași, tr. 1772, op. 2020, dos. 39871, f. 5).

81. *Tg. Ocna*. 1856. La un loc unde „s-ar putea găsi ceva“. (Arh. St. Iași, tr. 1772, op. 2020, dos. 37232, f. 1).

82. *Tulbureni*. (Or. Botoșani). 1837. Intr-un loc pe moșie ar fi „ceva metal“ în pămînt. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 236, f. 1, 10).

83. *Ungureni*. (Com. Leca, reg. Bacău). 1853. În marginea drumului mare de pe moșie s-a descoperit o groapă adîncă, zguroasă și roșie, ca și cum ar fi fost arsă de foc, din care sigur că s-au scos ceva lucruri. (Arh. St. Iași, tr. 1768, op. 2017, dos. 1377, f. 48).

84. *Voinești*. (Reg. Iași). 1926. Desfăcîndu-se pămîntul în via Alexandru Băisan, s-au descoperit următoarele: „7 obiecte în formă de minier împletite, bune, complete; 2 brățări gravate, una mai lată și alta mai îngustă; 3 brățări simple, din care una ruptă, 3 bucăți în formă de medalion, dintre care una spartă, avînd niște forme de păsări; 4 cercei, dintre care doi rupți, mari și formă veche; una cataramă de curea, cu o lungime de 10 cm.

aproximativ; idem, o piesă tot de la curea; una bucată dintr-o brătară împletită ruptă; un inel fără piatră și desfăcut la o margine; 4 bucăți în formă de ancoră, duble, mici; 14 bucăți diferite, rupte în diferite mărimi-piese de cercel, brățări etc.; 11 bucăți de oală din pământ negru“. Toate acestea, în greutate de 970 gr. S-au depus la Muzeul de antichități al Universității. (Arh. St. Iași, fond Prefectura jud. Iași, dos. 112/1926, f. 1, 5, 11, 21).

85. *Vuțcani*. (Reg. Iași). 1838. Pe malul unei riپی numită Bașmuș. (Arh. St. Iași, tr. 627, op. 689, dos. 977, f. 5, 9).

86. *Zlătunoaia*. (Com. Lunca, reg. Suceava). 1838. Pe moșia comis. Costache Voinescu, „cu depărtare de sat“, săpindu-se pentru a se scoate niște piatră pentru o zidire „au dat de niște piatră din o zidire de temelie veche, unde se găsește și moluz de pământ ars“, Vornicia țin. Botoșani „au pus și au săpat vreo cîteva zile de-a rîndul și nu s-a găsit nimic, decît numai o temelie de piatră, în care se prepune că din învechime ar fi fost niscaiva oase sau vreun rateș, fiind lingă șleah“. (Arh. St. Iași, tr. 1352, op. 1535, dos. 242, f. 1, 5).

87. *Zlodica*. (Com. Coplenița, reg. Iași). F.a. Sec. XIX „La Zlodica, asupra Cotnarilor, se află podul aceluı domn (Ștefan cel Mare), de piatră, pod mare, așternut pe deasupra cu lespezi“. (Arh. St. Iași, colecția „Documente“, pach. 104, nr. 10).

ISTORICUL BĂNCII „PRIMA SOCIETATE DE ECONOMIE DIN URBEA IAȘI“ (1871—1948)

GH. STANCIU
C. BOTEZ

Cunoașterea veridică a istoriei economiei naționale nu poate fi posibilă fără cercetarea diverselor fenomene social-economice care au avut loc în trecut, fără interpretarea lor justă, materialist-dialectică, în lumina teoriei marxist-leniniste.

Pentru cercetarea istoriei economice a patriei noastre un rol important revine și studierii profunde a sistemului financiar, iar în cadrul acestuia a sistemului bancar. Înțelegerea uriașelor transformări petrecute în economia țării, a superiorității incontestabile și a rolului deosebit de important pe care îl au băncile în socialism față de rolul sistemului bancar în capitalism, impune ca o necesitate obiectivă cercetarea instituțiilor bancare din România burghezo-moșierească. Aceasta ne permite dezvăluirea și analiza contradicțiilor antagonice care măcinau sistemul bancar în trecut, modul cum instituțiile bancare și banii erau folosiți ca mijloace de exploatare a maselor.

Bogatul material arhivistic din depozitele Arhivelor Statului și din alte instituții ne dă posibilitatea să completăm cunoștințele existente cu privire la formarea și dezvoltarea creditului în România, să demascăm caracterul exploatare al politicii bancare a regimului burghezo-moșieresc, să desprindem anumite probleme de ordin politic, economic și financiar din acea vreme.

Formarea și dezvoltarea creditului organizat începe în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. După actul unirii celor două țări, din 1859, cînd procesul de formare a statului național a intrat într-o nouă și hotărîtoare etapă și în mod deosebit după reforma agrară din anul 1864, economia Romîniei burghezo-moșierești cunoaște noi fenomene social-economice. O dată cu formarea statului unit se impune reorganizarea acestuia pe noi baze, corespunzătoare stadiului de dezvoltare al societății.

Interesele economico-financiare ale burgheziei și moșierimii cereau o rezolvare favorabilă lor a problemelor monedei comerțului și creditului bancar. În mod deosebit în primele decenii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, creditul constituia o problemă nerezolvată, dificilă. Nevoia de credit era resimțită de toate clasele sociale. Extinderea împrumuturilor în bani a fost determinată de apariția și dezvoltarea relațiilor de producție

capitaliste. Eșecul înregistrat de Banca Moldovei între 1857—1858 face să înflorească zărăfia și cămătăria, care era atunci unica formă de acoperire a nevoilor de împrumut ale moșierilor, negustorilor, industriașilor, meseriașilor, țăranimii, funcționarilor. Dar cămătăria frâna dezvoltarea rapidă a relațiilor capitaliste în economia țării. În mod deosebit capitalul cămătăresc frâna dezvoltarea capitalului industrial pentru că industriașii nu puteau lucra cu dobânzile practicate de cămătari. De exemplu, moșierii plăteau dobânzi de 18—24% și chiar mai mult, negustorii și meseriașii obțineau împrumuturi numai cu dobânzi de 30—40% etc. De aceea, capitalul industrial a dus o luptă susținută împotriva capitalului cămătăresc, care s-a soldat cu victoria primului, fără a desființa însă cămătăria. Apariția sistemului de credit capitalist, a băncilor o dată cu dezvoltarea capitalismului a dat o lovitură zdrobitoare cămătăriei și a învins pentru că a folosit un nivel mai redus al dobânzilor decât cămătării, ceea ce a corespuns necesităților dezvoltării capitalismului.

Băncile, respectiv societățile cu capital de împrumut reprezintă o verigă de bază a sistemului bancar capitalist. Prin volumul și diversitatea operațiunilor de deservire a afacerilor capitaliste, prin păstrarea temporară a capitalurilor disponibile, prin acordarea de credite, prin efectuarea unor operațiuni de comision etc., societățile și casele de economii au devenit auxiliari prețioși, intermediari de neînlocuit ai întreprinderilor capitaliste.

Dezvoltarea creditului în România burghezo-moșierească era deci indisolubil legată de apariția și dezvoltarea băncilor comerciale capitaliste, care utilizau sistemul bancar ca instrument de exploatare în scopul obținerii profitului. „Banii — serie Marx — ...pot fi transformați în capital pe baza producției capitaliste și devin, prin această transformare, dintr-o valoare dată, o valoare care se valorifică și se înmulțește. Ei produc profit, adică dau capitalistului puțința să stoarcă de la muncitori o anumită cantitate de muncă neplătită, de plus produs și de plusvaloare și să și-o însușească. În felul acesta ei capătă, în afară de valoarea de întrebuințare pe care o au ca bani, o valoare de întrebuințare suplimentară, anume aceea de a funcționa în calitate de capital. Valoarea lor de întrebuințare constă aici tocmai în profitul pe care îl produc atunci când sînt transformați în capital. În această calitate de capital posibil, de mijloc pentru producerea profitului, ei devin o marfă sui generis... sau, ceea ce revine la același lucru, capitalul în calitatea lui de capital devine marfă“¹⁾).

Votarea „legii pentru înființarea unui nou sistem monetar și pentru fabricarea monedelor naționale“, în 1867, facilitează și mai mult apariția instituțiilor de credit.

Uncle acțiuni, deși pornesc de la scopul modest de intrajutorare între membrii diverselor categorii sociale, se transformă pînă la urmă în instituții bancare capitaliste, aceasta în virtutea legilor dezvoltării sociale. Așa s-a întimplat și cu societatea a cărei activitate o analizăm, care s-a înființat din inițiativa funcționarilor de rînd ai statului. Aceștia, primind luni de-a rîndul

¹⁾ K. Marx, *Capitalul*, vol. III, p. 1, E.S.P.L.P., 1956, p. 331—332.

— uneori chiar o jumătate de an — în loc de bani anumite accept^{*)} pe baza cărora puteau să se împrumute, erau nevoiți să apeleze la diverși cămătari, care pentru banii împrumutați, le luau dobânzi ce ajungeau până la 50% din împrumutul acordat.

Date fiind aceste condiții, funcționarii de rînd ai statului, din orașul Iași, încearcă încă din 1864—1865 să creeze o „Casă de economie“ spre a se întrajutora²⁾, dar visul lor se realizează, deși pentru scurt timp, abia mai târziu (1871). Din studierea arhivei băncii „Prima societate de economie din urbea Iași“³⁾ rezultă transformarea ei dintr-o „casă de economie“ pentru întrajutorarea membrilor săi, într-o societate comercială capitalistă.

Cercetarea activității acestei societăți, pe lângă faptul că ne dă posibilitatea să aflăm noi date despre primele începuturi ale formării și dezvoltării creditului în Moldova, ne permite să constatăm acțiunea legilor economiei capitaliste, procesul de dezvoltare a relațiilor de producție capitaliste în domeniul creditului. Necesitatea cercetării instituțiilor de acest fel, mai rezultă și din faptul că băncile au jucat un rol deosebit, prin participarea lor, la capitalul întreprinderilor industriale, prin acordarea de credite, cu preferință întreprinderilor mari, căpătînd astfel posibilitatea de a controla activitatea acestora și devenind în felul acesta — după expresia lui Lenin — „focarele vieții economice“.

*
* *

Înființarea „Casei de economie“, la 1 iunie 1871⁴⁾, era „cea dintîi instituțiune de economie financiară ce s-a înființat în vechea capitală a Moldovei și, am putea afirma, chiar în întreaga țară Românească, pînă la acea dată“⁵⁾. Aceasta avea scopul, după cum se arată în primul statut al ei, „de a se îlesni cu bani înșiși asociații la nevoile lor urgente din depunerile lor și de a fructifica prisosulu laboarei lor în modulu ce se determină prin acest statut sau în modulu ce se va determina în viitoriu de asociați“⁶⁾.

Dat fiind scopul amintit, fondul social se compunea : „a) din depuneri celu pucînu de cinci la sută pe lună din salariile asociaților care sînt funcționari publici, b) din depuneri de cinci lei noi pe lună ale asociaților care nu sînt funcționari, și c) din procentele acestor depuneri“⁷⁾.

*) Acceptele erau acele bonuri emise de stat pe care funcționarii și pensionarii puteau să le preschimbe pe bani — ele reprezentînd salariul sau pensia cuvenită acestora.

²⁾ Arh. St. Iași, Colectia Manuscrise, nr. 1729, f. 1.

³⁾ Arhiva acestei societăți cuprinde 255 de dosare. Din acestea 187 conțin materiale legate de împrumuturile efectuate de bancă, 34 oglîdesc situația asociațiilor, activitatea consiliilor de administrație, desfășurarea adunărilor generale etc., 30 cuprind documente legate de activitatea contabilă, construcții, închirieri și vânzări de mobilă, diferite planuri și hotărînicii, corespondență diversă, cheltuieli bugetare, state de plată ale personalului băncii etc.

⁴⁾ Această societate își avea sediul în curtea bisericii „Trei Ierarhi“ în localul școlii primare.

⁵⁾ Arh. St. Iași, Colectia Manuscrise, nr. 1729, f. 1.

⁶⁾ Ibidem, f. 12—13.

⁷⁾ Ibidem, f. 12.

Pentru că scopul ei la înființare o arată a fi, în esență, o casă de ajutor reciproc, pentru micii funcționari din Iași, atunci corespunzător statutului, „asociații nu pot fi de cîtu dintre cei domiciliați în Iassi, care vor adera la acestu statut...⁸⁾. Aici se vedește interesul de a fi ajutamați în primul rînd micii funcționari din vechea capitală a Moldovei.

Plecînd de la faptul că această casă de economie a fost creată pentru ajutorarea reciprocă a funcționarilor publici, iar fructificarea fondului social se făcea „scomptînd bonuri de pensiune și mandate de ale statului”⁹⁾, pentru creșterea fondului social se specifica, în statutul casei de economie, că „procentulu cu care se va folosi Casa de economie se fixează la unulu și jumătate (1,½) pe lună”...¹⁰⁾.

Pentru ca membrii acestei „case de economie” să fie asigurați că vor putea fi apărați împotriva cămătarilor, în statut se preciza că „durata asociațiunei pentru formarea Casei de economie se hotărește la trei ani, numerați de la începutul lunei iuniu 1871”, iar „nici un asociatu nu se poate retrage mai înainte de împlinirea acestei durate decît în casurile următoare: a) în casu de moarte, b) în casu de strămutarea domiciliului din Iași și c) în casu de pauperitate. În aceste casuri se restituie depunerile cu procentele lor”¹¹⁾.

La începutul activității, administrația societății se compunea dintr-o singură persoană și anume A. I. Darzeu care era și administrator și casier al acestei case de economii, fără a fi salarizat. Operațiunile societății erau la început reduse, ele avînd ca scop să salveze pe membrii societății de exploatarea prădalmică a zarafilor și cămătarilor. Ca urmare și scriptele societății erau extrem de simple. Evidența societății se rezuma la „un singur caiet, compus din patru coli de hirtie ordinară... pe a cărui fețe se scrisese cîte o partidă a fiecărui asociat și numai aproape la încheerea trimestrului, se înființă o condică liniată, cu un număr restrîns de rubrici”¹²⁾. Prima operațiune de casă (bănească) a societății a fost înscrisă tot în ziua de 1 iunie 1871, la ședința de constituire, cînd pensionara Catinca Cristienescu (membră a societății) a dat pentru scontare societății două bonuri de pensie în valoare de 86,68 lei¹³⁾.

Urmărind activitatea din această primă perioadă, operațiunile se succed cu prioritate în direcția cumparării de bonuri de salarii și pensii, achiziționare care se făcea cu un procent redus față de cămătări și deci convenabil pentru salariații și pensionarii statului.

În primul an de activitate, un rol activ îl are, alături de Ion Antoniu Darzeu, directorul școlii primare de băieți de la Trei Ierarhi și conducătorul și casierul acestei „case de economii”, diaconul Ion Creangă. Acesta, la 4 septembrie 1871, împreună cu o comisie formată din 4 depunători verifică

⁸⁾ Ibidem, f. 14.

⁹⁾ Ibidem, f. 13.

¹⁰⁾ Arh. St. Iași, Colecția Manuscrise, nr. 1729, f. 13.

¹¹⁾ Ibidem.

¹²⁾ Ibidem, f. 15.

¹³⁾ Ibidem, f. 26.

gestiunea și documentele societății. La această dată, capitalul societărilor crescuse la 750 lei.

În urma înmulțirii operațiunilor bănești ale societății, la controlul din 29 februarie 1872, cînd capitalul crescuse la 2.088,98 lei, se face și propunerea ca, întrucît statutele casei de economii nu sînt discutate (în adunarea generală a societărilor — n.a.) și cuprind multe defecte, să se constituie o comisie care să elaboreze alte statute mai complete, să se precizeze mai bine operațiunile ce trebuie efectuate de societate. În consecință, la 30 mai 1872 se prezintă noul (al doilea) statut al societății care cuprindea 47 de articole¹⁴). Cu această ocazie se alege și un comitet dirigent compus din 3 persoane care să conducă treburile societății. Ei nu erau retribuiți sub nici o formă.

De la finele anului 1872 și în mod deosebit din octombrie 1873 societatea trece la noi forme de activitate. Sînt date acum cu împrumut sume mari pe bază de obligațiuni personale, garantate de persoane „numai cu stare materială și bine cunoscute“.

Dezvoltarea rapidă, cerințele mari de credite, drumul nou luat de societate determină ca în noiembrie 1874 să fie votate modificări la statutul asociației care sînt cuprinse într-un nou statut cu 66 articole¹⁵).

Cu această ocazie se schimbă și conținutul activității societății. Pe baza noului statut se stabilește că „fondurile societății se vor spicula : 1) prin împrumuturi de garanție sigure, apreciate de comitetul dirigent ; prin scomputuri de orice efecte ale statutului precum și ale altor autorități din Iași ; 3) prin anticiparea de salarii funcționarilor statului și a altor autorități după chibzuința comitetului dirigent și acceptate în regulă de persoanele însărcinate cu primirea și cu distribuirea salariilor.

Societatea va putea decide și alte moduri de fructificare a fondurilor sale afară de cele arătate mai sus“¹⁶).

În felul acesta sporește simțitor volumul operațiunilor efectuate de societate, se dezvoltă activitatea acestei instituții¹⁷). Din analiza datelor existente în materialele documentare reiese că în 1875 activitatea băncii „Prima societate de economie din urbea Iași“ era canalizată îndeosebi spre efectuarea de împrumuturi ipotecare, pe amanete sau garantate de asociați, scontări de salarii și pensii etc. La 1 iunie 1875— patru ani de la înființare —

¹⁴) Dintre asociații ce semnav noul statut amintim pe Ion Creangă, A. I. Darzeu, G. Cernătescu, I. G. Conta, A. Brandia și alții. În același an, la 19 august unul dintre membrii fondatori, Ion Creangă, datorită lipsurilor în care se găsea în urma scoaterii lui din rîndul fețelor bisericești, introduce o cerere din care rezultă că „Fiind scos din funcțiune și nemaiavind parale pentru a face parte din societate“ roagă să i se restituie infima sumă depusă. Cererea este admisă, I. Creangă fiind considerat conform statutului, că „se găsește în stare de pauperitate“.

¹⁵) De reținut că în decurs de 3 ani de activitate au fost elaborate 3 statute.

¹⁶) Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași“, dos. 222/1882 —1915, f. 42 (statut 1874).

¹⁷) În urma creșterii numărului de depunători și clienți, a măririi volumului de operațiuni financiare, vechiul sediu din curtea bisericii Trei Ierarhi devine neîncăpător și ca urmare se trece într-un nou local de lîngă poarta Curtii Domnești.

societatea dispunea de un capital de 106.675 lei 25 bani și efectua multiple operațiuni, după cum rezultă și din situația de mai jos:¹⁸⁾.

Operațiunile efectuate de societate.

Nr. crt.	Felul operațiunii	Volumul operațiunilor exprimat în lei
1	Imprumuturi ipotecare	21 679,39
2	Imprumuturi pe amanete	7 368,50
3	Imprumuturi garantate de asociații	22 783,34
4	Sconturi de lefi	44 683,31
5	Cheltuieli pe patru ani	3 375,52
6	Restituiri de depuneri	4 755,65
7	Numerar în casă	2 011,54
Total		106 657,25

Succesele înregistrate de această bancă influențează pozitiv înființarea altor societăți similare, precum și cu alte scopuri, toate însă urmărind sprijinirea dezvoltării relațiilor capitaliste de producție.

Alături de imprumuturile ipotecare, banca acorda și imprumuturi pe gaj, a căror valoare depășea cu mult împrumutul acordat*). De multe ori aceste gajuri rămăneau societății.

Operațiunile financiare devin și mai favorabile societății în perioada anilor 1877—1878. În această perioadă, așa cum arată documentele de arhivă, dobînda a crescut extrem de mult pentru că se simțea nevoia de numerar pe piață. Ca urmare „Prima societate de economie din urbea Iași” acordă împrumuturi cu dobînda pînă la 25% pe an. Tot acum societatea cumpără de 60.000 lei bilete ipotecare ale statului — cea dintîi hirtie monedă pe care statul o emite în această perioadă.

¹⁸⁾ Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași”, dos. 222/1882—1915, f. 41.

*) Începînd cu 1875 împrumuturile pe gaj sînt acordate îndeosebi aceor ce depun ca amanete obiecte de aur și argint artistic lucrate, podobe de aur cu pietre prețioase, obiecte de artă lucrate în sîder, nides și chinimbar cu incrustații în aur, într-un cuvînt lucruri de mare preț.

Pentru aceasta, încă din 1875, pe lîngă personalul existent sînt angajați un avocat și un argîntar pentru a evalua obiectele prețioase primite în gaj de societate pentru împrumuturile acordate.

„Prima societate de economie din urbea Iași” prelua aceste obiecte de mare valoare contra sumelor eliberate, făcînd un adevărat comerț defavorabil debitorilor. „Această casă credea că e de datoria sa să asigure împrumuturile ce le da, prin obiecte de o valoare din cale afară de covîșitoare”¹⁹⁾. De exemplu pentru a împrumuta suma de 160 lei, un profesor universitar a depus amanet actele proprietății caselor sale din mahalaua Vovideniei, care reprezentau după expertiza făcută de peste 36 ori valoarea împrumutului. De asemenea, un alt cetățean pentru 235 lei împrumutați a depus amanet peste 60 obiecte din aur și argint ca: brățări de aur, paftale, inele cu briliante, broșe și cercei de aur, tacîmuri de argînt și altele, toate acestea depășînd de aproximativ 15 ori valoarea sumei împrumutate²⁰⁾.

¹⁹⁾ Arh. St. Iași, Colecția Manuscrise, nr. 1729, f. 47.

²⁰⁾ Ibidem, f. 48—49.

În anii următori, 1879—1880, societatea își investește parte din capitalul ei la o societate de pietruit și asfaltat din orașul Iași²¹⁾, iar începînd din anul financiar 1880—1881, cînd capitalul înregistrase o creștere de peste 94 ori față de capitalul existent la sfîrșitul primului an de activitate, societatea începe să folosească pe scară largă împrumuturile în cont curent cu ipotecă de imobile urbane și rurale²²⁾, cumpărări și vânzări zilnice de efecte publice scontări de cupoane, cumpărări și vânzări de efecte în comision pentru diverși clienți, împrumuturi pe amanet, operațiuni de incasso pentru efecte publice plătibile la prezentare, vânzări de cecuri onorate în toată țara.

Diversitatea și volumul operațiunilor bancare cresc mereu. La 12 septembrie 1882 se propune, în ședința adunării asociațiilor și „investirea unei părți din capital într-unul de comerț cu cherestea și produse de fier“. La 3 octombrie, același an, s-a hotărît plasarea unei părți din capital într-o „magazie de coloniale“ care să se ocupe de desfacerea mărfurilor „endetail și îngros, însă îngros numai cu bani în numărătoare“²³⁾.

În 1884, ca urmare a volumului extrem de ridicat de operațiuni și pentru a asigura „mai riguros capitalul societății“ care este solicitat nu numai de publicul ieșean „dar chiar din Moldova întreagă“, se impunea o nouă modificare a statutului. Astfel în luna mai 1884 au loc numeroase ședințe prin care sînt modificate statutele și se cerea aprobarea lor de la cercurile guvernante.

În 1884, A. D. Xenopol devine „procuratorul comitetului de administrație al Primei Societăți de Economie din Urbea Iași“²⁴⁾ și în această calitate depune spre aprobare la Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și domeniilor „statutele acelei societăți cu petițiunea înregistrată la nr. 31.300 din 11 iunie a.c. pentru ca acea societate să funcționeze în țară“²⁵⁾.

Guvernul burghezo-moșieresc din acea vreme sprijinea activitatea băncilor comerciale, nepunînd nici un fel de piedici sau restricții activității societăților care nu erau anonime. În acest sens, în adresa nr 34.153 a ministerului menționat, trimisă președintelui societății, se subliniază că „Ministerul auzînd și pe comisiunea permanentă, vede cu plăcere înființarea de societăți de economie destinate a fructifica economiile depunătorilor și în interesul facilității constituirii lor, nici o lege n-a venit să le pună piedici la regulata lor constituire și funcționare, cînd urmează după legea lor, care este statutele societății“²⁶⁾. Pentru „Prima societate de economie din urbea Iași“, anul 1884 reprezintă un moment important din existența sa și anume, recunoașterea oficială că această instituție s-a transformat dintr-o „casă de economie“ într-o „instituție bancară capitalistă“.

²¹⁾ Ibidem, f. 79.

²²⁾ În urma tranzacțiilor cu Olga Rosetti sînt ipotocate moșiile de la Cristești și Tulora din plasa Brăniștea județul Iași. Tot acum, ca urmare a unor împrumuturi succesive acordate lui Scarlat Parlia este ipotecat Hotelul Romînia fost Hanul lui Petrea Bacalu, Hotelul Traian și alte clădiri cu trecut istoric.

²³⁾ Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași“, dos. 214/1882—1892, f. 2.

²⁴⁾ Ibidem, dos. 222/1882—1915, f. 282.

²⁵⁾ Ibidem. Trebuie subliniat că societatea cerea dreptul de a-și desfășura activitatea pe întreg teritoriul țării.

²⁶⁾ Ibidem, f. 282.

În felul acesta, în anul 1884 sînt elaborate noile statute. Cu această ocazie se schimbă și forma de organizare și administrare a societății. În vechiul statut din 1874 se prevedea că „administrația societății se încredințează unui comitet dirigent, compus din mai mulți membri, ales de adunarea generală, pe timp de un an”²⁷⁾. De asemenea, „Casariul este și el ales de adunarea generală . . . face parte din comitet și are și ajutori comptabili”²⁸⁾. În 1884 însă, datorită dezvoltării activității societății se impunea și dezvoltarea forme de administrare a ei. De aceea, în noile statute adoptate se precizează, la art. 29, că : „Administrațiunea intereselor societății se încredințează :

- a) unui comitet de administrațiune ;
- b) unei comisii de control compusă din trei membri ;
- c) a unui casariu”²⁹⁾.

De asemenea societatea alegea și un avocat, care să-i rezolve problemele juridice.

Din această formă de organizare se disting trei organe. Comitetul de administrație, ales pe trei ani, compus din trei membri din care unul era desemnat ca președinte de către societate. Ei trebuiau să depună drept garanție societății cel puțin cîte 2000 lei fiecare. Membrii comitetului de administrație se reînnoiau, cîte unul în fiecare an, prin tragere la sorți, putînd fi însă reale. În competența comitetului de administrație intra administrarea intereselor societății conform statutelor și regulamentului. În acest scop el controla documentele și registrele de contabilitate, discuta, aproba sau respingea propunerile de împrumuturi și sconturi, aprecia valoarea lucrurilor mobile și a efectelor publice care se cumpărau sau se propuneau drept amanet. La sfîrșitul fiecărei luni, consiliul de administrație verifica averea societății, iar la sfîrșitul anului, împreună cu comisia de control împărțea dividendul cuvenit asociaților. De asemenea, împreună cu casierul, întocmea proiectul de buget și raportul general privind activitatea desfășurată de societate în cursul anului. Din cele arătate mai sus rezultă că întreaga activitate a societății era condusă de comitetul de administrație, ajutat de casier și avocat.

Comisia de control, care se alegea din patru în patru luni, avea în sarcina să controleze documentele societății, verificarea averii acesteia. Tot odată ea verifica soliditatea titlurilor în baza cărora s-au făcut împrumuturile și aprecia suficiența garanției lor. Constatările comisiei de control erau consemnate într-un proces verbal și raportate în scris adunării generale.

Casierul societății efectua și răspundea de toate operațiunile de casă și de contabilitate, iar împreună cu consiliul de administrație răspundea materialmente de întreaga avere a societății. Pentru a-și îndeplini atribuțiile, casierul avea mai mulți ajutori comptabili și alți funcționari.

Toate acestea denotă o formă de organizare mai dezvoltată a conducerii societății, caracteristică băncilor capitaliste.

Spre deosebire de trecut, pentru prima oară se stipulează în statute remunerarea personalului de conducere al societății, iar aceasta se făcea în

²⁷⁾ Ibidem. Statutul primei societăți de economie din urbea Iassi.

²⁸⁾ Ibidem.

²⁹⁾ *Statutele primei societăți de economie din urbea Iași*, Tipografia Națională, str. Alecsandri, Iași, 1884, p. 12.

raport cu realizările obținute. În acest scop se specifica: „Comitetul de administrațiune și casariul sint retribuiți cu remisă din veniturile neto ale capitalului social, determinată de adunare prin regulament.

Membrii comisiunei de control aveau drept la o diurnă³⁰⁾.

Contabilii și ceilalți funcționari aveau un salariu fix, fiind „retribuiți cu remunerariu determinat prin bugetele anuale³¹⁾.

Prin statutul adoptat în 1884 se lărgeste și gama operațiunilor efectuate de societate. Astfel, societatea acorda împrumuturi cu ipotecă pe termen scurt, împrumuturi chirografare, împrumuturi asociațiilor. Efectua cumpărări și vânzări de efecte publice ale statului sau ale altor autorități și societăți recunoscute de guvern, scontări de ciștiguri ale moșiilor, caselor și dughenilor, acorda împrumuturi pe amanete și efectua cumpărări de obiecte prețioase cu drept de răscumpărare. De asemenea, societatea primea în conservare capitaluri sau efecte publice, lua avansuri pe depozitul portofoliului societății și își rezerva dreptul de a obține beneficii (profit) „prin orice alte moduri chibzuite de societate în adunarea generală³²⁾. Nelimitarea și varietatea operațiunilor folosite pentru obținerea profitului, denotă caracterul hrăpăreț, rapace al acestei bănci comerciale capitaliste.

După 1884 adunarea societărilor hotărăște și „avansarea de bani comercianților bancheri“. Procentul de plasare a capitalului societății către aceștia era limitat între 9½% și 12%, iar pentru împrumutătorii de rind, care cereau sume mai mici, dobînda se ridica pînă la 18%.

Activitatea societății se dezvoltă mereu. Sporește felul operațiunilor pe care le efectuează. Astfel, în 1888, societatea cumpără diferite imobile (printre care și sediul ei situat în strada Palatului nr. 1—3) și trece la preluarea unor moșii ipotocate pe care apoi le *exploatează singură*. Acum societatea își îndreaptă tot mai mult atenția asupra exploatării satului, prin împrumuturi cu procente în continuă creștere. „Procentele fixate de societate — se arăta în adunarea generală a societărilor din 25.XI.1890 — să nu fie limitate, ci să fie considerate ca minimum de la care nu se poate cobori, dar ca comitetul să le poată urca după împrejurările din piață“ (n.a.). Nu mult după această dată se subliniază din nou necesitatea „de a urca procentele peste maximum fixat după tariful de atunci³³⁾.

Tot în această perioadă, pentru o mai mare siguranță și bună fructificare a capitalului, se arată că, deoarece societatea are aproape ⅔ din capitalul său dat cu împrumuturi pe ipotecă rurală, este necesară angajarea unui agent de încredere pentru verificarea activității productive de pe moșii. lucru care este aplicat imediat în practică³⁴⁾.

Succesele obținute de societate an de an atrag în rîndul membrilor acesteia și pe marii capitaliști. Ei optează pentru dezvoltarea activității socie-

³⁰⁾ Ibidem, p. 13

³¹⁾ Ibidem.

³²⁾ Arh. St. Iași, fond. „Prima societate de economie din urbea Iași“, dos. 222/1882—1915, f. 3—4.

³³⁾ Ibidem, Colecția Manuscrise, nr. 1729, f. 162 și 174.

³⁴⁾ Ibidem, fond „Prima societate de economie din urbea Iași“, dos. 222/1882—1915, f. 148

tații și caută să o acapareze pentru a o folosi în scopul satisfacerii intereselor lor. De aceea, nici concepțiile economice ale societăților nu erau identice.

Un prim grup de asociații, care aveau depuse capitaluri mici, se revoltau împotriva concepțiilor manifestate de asociații ce dețineau capitaluri mari. Aici se vedește lupta dintre marii și micii capitaliști. Societarii care dețineau capitaluri mici se ridicau împotriva unor noi speculații capitaliste și îndeosebi a împrumuturilor cu amortizare. Aceștia au mers mult mai departe în lupta lor, propunând chiar retragerea asociațiilor care aveau depuse spre fructificare capitaluri mari, pe numele unuia sau mai multor membri din aceeași familie. De pildă într-o ședință a asociațiilor, ei au arătat că „e scandalos faptul a oitorva părinți care au pus capital pentru copii numai în vederea alegerilor, după care apoi îl retrag“³⁵⁾.

Dar marii capitaliști nu luau în considerare dezideratul asociațiilor cu capitaluri mici. În acest scop, ei se constituie în grup aparte și caută să-și impună voința în adunare. Într-o convocare trimisă numai marilor capitaliști din rindul asociațiilor, se subliniază în mod expres această linie de conduită: „Fiindcă dv. faceți parte din cei cu capital mare, vă rugăm în interesul dv. și al casei, să binevoiți a lua parte la o întrunire intimă a mai multor societari ... pentru a ne consfățui în această privință“³⁶⁾. Din această luptă au ieșit învingători marii capitaliști care au reușit să impună adunării generale să adopte noile măsuri de fructificare a capitalului.

Frământările în rindul membrilor societății nu încetează. Un deceniu mai târziu, când are loc trecerea la capitalismul monopolist, ele se reiau. Acum lupta se duce în trei direcții: a) transformarea societății într-o societate anonimă pe acțiuni cu capital fix; b) crearea condițiilor pentru pătrunderea capitalului străin în activitatea societății; c) schimbarea scopului societății, a conținutului activității ei.

În ceea ce privește prima direcție a luptei din sinul membrilor societății, adepții acesteia erau favorizați și de legislația comercială din acea vreme, care sprijinea crearea și dezvoltarea societăților anonime pe acțiuni. Pentru a facilita transformarea societății într-o societate anonimă pe acțiuni, societarii care susțin acest punct de vedere scot în evidență că aceasta nu ar fi decât o problemă de ordin formal³⁷⁾. Pentru aceasta se invocă și art. 269 din codul comercial în vigoare în anul 1904, în care se precizează că atunci „când o societate, constituită înainte de punerea în aplicare a noului codice de comerț, voințe a introduce vre-o modificare în statutele sale sau care voințe a prelungi numai termenul pentru care fusese constituită, va fi datorare să-și pună statutele în conformitate cu codicele actual. Prin urmare — se arată în același document — societatea noastră trebuia să fie reglementată după normele societăților cooperative ... însă ... în atari societăți nici un asociat nu poate să aibă un capital mai mare decât 5000 lei încât am fost siliți a părăsi punerea statutelor actuale în armonie cu societățile cooperative și a adopta ... transformarea societății ... într-o societate cu capital fix anonimă pe acțiuni“³⁸⁾.

³⁵⁾ Ibidem, dos. 224/1889—1900, f. 91.

³⁶⁾ Ibidem, dos. 222/1882—1915, f. 57.

³⁷⁾ Ibidem, f. 280.

³⁸⁾ Ibidem.

Pentru a înăbuși eventuala opoziție în legătură cu transformarea societății în societate anonimă pe acțiuni și a sublinia marele avantaj ce îl prezintă crearea unei asemenea societăți, se arată că în societățile anonime pe acțiuni „oricine ar avea nevoie de capitalul depus și-l poate imediat realiza (retrage — n.a.) prin înstrăinarea titlurilor la purtător ce posedă în schimbul capitalului depus“³⁹⁾.

Schimbările survenite ca urmare a victoriei societărilor adepți ai societății anonime pe acțiuni au dus și la schimbarea esenței societății. Astfel, fosta „societate de economie anonimă cu capital și personal variabil sub denumirea de „Prima societate de economie din urbea Iași“ înființată la 1 iunie 1871 și constituită la 5 iunie 1884 ... se transformă ... în societate anonimă pe acțiuni cu capital fix, păstrînd denumirea veche...“⁴⁰⁾.

De aici urmează din nou schimbarea conținutului activității acestei instituții, de la *conservarea și fructificarea economiilor făcute de asociați*⁴¹⁾ se trece la *conservarea și fructificarea capitalului*⁴²⁾ *acestei societăți*. (n.a.). Dacă înainte „Fondul societății se compunea din depunerile economiilor făcute de asociați și din beneficiile acestor depuneri“⁴³⁾, o dată cu transformarea ei în societate anonimă pe acțiuni „fondul social se compune din capitalul social și din fondul de rezervă ... împărțit în acțiuni la purtător de cîte 500 lei fiecare... iar, posesiunea unei acțiuni conferă posesorului ei dreptul de acționar“⁴⁴⁾. Durata societății, care înainte era nelimitată⁴⁵⁾, acum își limitează existența, cu dreptul de a putea fi prelungită. Ea, „este de 20 de ani... Societatea se va considera de drept prelungită pentru un nou period de 20 ani dacă în anul al nouăsprezecelea adunarea generală ordinară nu va fi hotărît dizolvarea ...“⁴⁶⁾.

Deci anul 1904 înseamnă pentru „Prima societate de economie din urbea Iași“ transformarea ei într-o societate anonimă pe acțiuni cu capital fix.

Această transformare, efectuată în virtutea legilor economiei capitaliste, este oglindită și în compoziția socială a membrilor societari, care, așa cum vom vedea din tabelul alăturat, în marea lor majoritate făceau parte din rîndul persoanelor ce dețineau mari averi.

Urmărind situația asociațiilor, după categoria socială, domiciliul și capitalul depus, rezultă cu pregnanță că volumul cel mai mare al depunerilor aparținea proprietarilor agricoli, proprietarilor de imobile, clerului, comercianților și ofițerilor (toți aceștia deținînd peste 33% din capitalul depus). De asemenea, o altă parte importantă din capitalul depus aparținea femeilor și bărbaților fără profesie precum și minorilor reprezentați prin tutori (peste 35%). De fapt, cînd ne referim la ultima categorie de societari (bărbați și femei fără profesie) în realitate este vorba de persoane care dețineau capital bănesc și pe care îl fructificau prin depuneri bancare.

³⁹⁾ Ibidem, f. 280—281.

⁴⁰⁾ Ibidem, f. 282.

⁴¹⁾ Ibidem, f. 1.

⁴²⁾ Ibidem, f. 282.

⁴³⁾ Ibidem, f. 2.

⁴⁴⁾ Ibidem, f. 282.

⁴⁵⁾ Ibidem, f. 2.

⁴⁶⁾ Ibidem, f. 282.

Situția asociațiilor „Primele Case de Economii din Iași”. după categoria socială, domiciliul și capitalul depus la 1 sept. 1903. *)

		D I N I A Ș I											
		Nr. asociații	Depuneri		Nr. asociații	Depuneri		Nr. asociații	Depuneri		Nr. asociații	Depuneri	
			Lei	B.		Lei	B.		Lei	B.		Lei	B.
1	Agricultori (chiaburi și moșieri)	13	59.830	30	71	184.452	60	48	110.578	25	132	354.861	15
2	Proprietari de imobile	26	122.846	10	7	28.727	20	7	26.951	05	40	178.524	35
3	Comercianți	33	152.033	75	13	61.209	15	6	23.178	20	52	236.421	10
4	Cler (bisericesc și mănăstiresc)	70	171.143	55	47	206.796	—	41	92.059	60	158	469.999	15
5	Profesori și institutori	78	199.630	55	—	—	—	12	47.879	—	90	247.509	70
6	Meseriași cu ateliere	37	56.510	25	4	4.912	90	7	10.889	55	48	72.312	70
7	Militari (ofițeri)	17	15.477	40	5	4.482	50	10	45.677	95	32	65.637	85
8	Societăți de binefacere și epitropii	13	59.313	37	3	8.157	00	1	3.815	65	17	71.286	02
9	Profesii libere (avocați, medici, ingineri)	56	84.509	55	—	—	—	15	25.702	40	71	110.211	95
10	Femei fără profesie	532	867.733	08	73	114.658	35	73	121.511	95	678	1 103.903	38
11	Bărbați fără profesii	77	87.634	85	8	9.275	65	9	12.679	25	94	109.587	75
12	Minori reprezentanți cu tutori	134	114.835	35	22	19.808	20	19	16.860	20	175	151.503	75
13	Funcționari	138	200.404	23	32	26.974	30	50	101.293	30	220	328.671	83
14	Pensionari	49	198.719	50	5	26.886	95	1	13.629	25	55	239.235	70
15	Învățători	—	—	—	21	20.720	55	4	11.126	45	25	31.847	
16	Alte categorii	83	70.759	60	10	28.389	85	2	3.455	20	95	102.604	65
	Total	1356	2461.381	43	321	745.449	20	305	667.287	40	1982	3874.118	03

*) Tabelul este întocmit pe baza datelor culese de la Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași”, dos. 222, f. 267.

Un alt aspect important care se desprinde din analiza materialelor documentare în legătură cu membrii acestei societăți, îl constituie drepturile pe care le au asociații și influența lor asupra mersului băncii comerciale „Prima societate de economie din urbea Iași“.

În ceea ce privește dreptul asociaților de a depune bani la bancă, la început nu exista nici o restricție. Atât primul statut al societății (1871) cât și al doilea (1872) și al treilea (1874) nu limita volumul depunerilor asociaților. Dimpotrivă, societarii erau îndemnați să facă depuneri cât mai mari. De asemenea, importanța votului fiecărui asociat în parte nu era influențată de mărimea capitalului depus. Singura condiție care se cerea la adoptarea hotărârilor de către adunarea generală a asociaților, era participarea „majorității membrilor, reprezentând majoritatea capitalurilor depuse“⁴⁷⁾.

Statutul adoptat în 1884 prezintă o serie de modificări importante cu privire la drepturile asociaților, în raport cu statutele anterioare. Astfel, se precizează că „fiecare asociat... este membru al acestei societăți cu drepturile proporționale capitalului depus“⁴⁸⁾. De aici rezultă reputarea succesului asociaților care dețin un capital mai mare împotriva celorlalți. Nu se poate afirma însă că este o victorie deplină. Membrii societății care aveau depuneri mai mici, opunându-se dezvoltării relațiilor de producție capitaliste, reușese să stăvilească parțial aflusul de capital. În acest sens, statutul arată că „în viitor nici un asociat nu poate depune în cursul unei luni mai mult de 500 lei, odată sau rinduri, rinduri“⁴⁹⁾. Totuși această restricție nu exclude posibilitatea ca fiecare membru al societății să poată depune anual un capital de 6000 lei, ceea ce reprezintă o sumă destul de importantă.

În privința acaparării puterii de către societarii cu depuneri mai mari, statutul din 1884 limitează oarecum aceasta. În statut se arată că „membrii care au depuneri libere de la 100 pînă la 1000 lei au un vot; acei care au de la 1000 lei în sus atîtea voturi cîte mii de lei au depuse la societate, scoțîndu-se garanțiile.

Nimeni însă nu poate avea mai mult de 10 voturi, oricît de mare capital ar avea depus la societate“⁵⁰⁾.

Aceasta constituie totuși o victorie a marelui capital, pentru că el reușește să-și impună punctul de vedere asupra activității societății și viitorului acesteia.

⁴⁷⁾ Ibidem, f. 17.

⁴⁸⁾ Statutele primei societăți de economie din urbea Iași, Tipografia națională strada Alecsandri, Iași, 1884, p. 10.

⁴⁹⁾ Ibidem, p. 6.

⁵⁰⁾ Ibidem, p. 23.

Pentru a ilustra acapararea societății de către marii capitaliști, redăm tabelul de mai jos : *).

Structura asociațiilor după sumele depuse la 1 sept. 1904

Limitele capitalului depus (în lei)	Numărul asociațiilor	Totalul depunerilor (în lei)
10 100	457	19 995,75
100 500	519	129 171,55
500 1 000	250	175 589,00
1 000 5 000	570	1 332 224,08
5 000 10 000	118	828 324,80
peste 10 000	81	1 606 727,10
Total	1 995	4 092 032,28

Concluziile care se desprind din aceste date sînt evidente. Societarii care aveau depus un capital de peste 5000 lei, deși reprezentau doar 10% din numărul membrilor societății dețineau însă 60% din capitalul social. În felul acesta, ei puteau să dispună în adunările generale luarea acelor hotărîri care să le satisfacă interesele.

Transformarea în societate anonimă pe acțiuni cu capital fix s-a reflectat și în activitatea pe care societatea a desfășurat-o. Astfel, pe lîngă operațiunile menționate în statutele anterioare, societatea începe să acorde împrumuturi ipotecare și pe termene lungi de maximum 14 ani cu amortizare, folosind în acest scop pînă la 1/3 din capitalul social. De asemenea, ea acorda împrumuturi cu gaj comercial pe mărfuri, titluri de credit ori valori mobiliare, cumpăra și vindea imobile, acorda cambii, cupoane și titluri și făcea operații de schimb și de comision. Tot în preocupările societății intra acordarea de avansuri în cont curent pe depozite de titluri sau efecte comerciale, primea bani și efecte în depozit liber cu termene și procente *convenționale*; reesconta sau cesiona creanțele ce le avea în portofoliu, cumpăra spre negociere trate și cecuri, vindea cecuri și scrisori de credit asupra corespondenților săi, accepta și plătea cecuri sau scrisori de credit trase de corespondenții săi, cerea deschideri de conturi curente la orice casă comercială etc.⁵¹⁾. Toate acestea au lărgit considerabil sfera de activitate a societății, creînd condiții pentru intensificarea exploatarei și creșterea profitului.

La sfîrșitul secolului trecut în România a izbucnit criza economică din (1899—1903), care a fost agravată de faptul că în 1899 agricultura a fost lovită de o secetă cumplită de pe urma căreia, capacitatea de cumpărare a maselor țărănești a scăzut și mai mult decît pînă atunci. Izbucnirea acestei

*) Tabelul este întocmit pe baza datelor culese de la Arhivele Statului Iași, dosar nr. 222/1882—1915, f. 308.

⁵¹⁾ Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași”, dos. 222/1882—1915, f. 283.

crize economice s-a făcut foarte puternic simțită în domeniul creditului. Caracterizînd situația de la începutul anului 1900, publicația „Comerțul și industria” scria următoarele: „Criza se desfășoară mai departe fără nici un semn de ameliorare. Industriași neavînd cui vinde produsele, opresc lucrul, comercianții dau faliment, ghișeele băncilor se închid“.

Cu toate aceste condiții neprielnice afacerilor capitaliste, materialele documentare referitoare la situația „Primei societăți de economie din urbea Iași” ne arată că în anii 1899—1903 au fost înregistrate beneficii în valoare de 1.409.307 lei⁵²). Inventarele încheiate în acești ani ne arată că societatea mai înglobase în patrimoniul ei un număr de 9 mari imobile din mediul urban și primise spre ipotecare 86 moșii mari. Cu această ocazie, „Prima societate de economie din urbea Iași”, alături de celelalte instituții capitaliste, a contribuit la concentrarea pămînturilor în mîinile exploatatorilor. În aceste condiții, mizeria maselor țărănești se afla pe o treaptă destul de ridicată. Ea se exprimă cu virulență în însuși traiul nenorocit al săteanului. Hrana țăranului era cu totul insuficientă. Alimentul de bază rămînea mămăliga. Unele alimente ca laptele, untul, carnea erau o raritate în majoritatea familiilor țărănești.

Așa cum rezultă din unele materiale: „în județul Fălciu (unde și societatea de economie își fructifica din plin capitalul — n.a.) din 16.400 capi de familie, numai 6173 au tăiat un porc de crăciun, restul nici nu au gustat“⁵³). În majoritatea gospodăriilor țărănești, vacile cu lapte au dispărut cu totul. În 1907, într-o comună din Moldova din 300 capi de familie numai 7 aveau vaci cu lapte⁵⁴).

În perioada răscoalei din 1907, cînd se dezlănțuie o prigoană împotriva maselor și în mod deosebit contra țăranilor, această societate duce o susținută activitate financiară. Ea se preocupă de construcția unor mari imobile din Iași, investește, cu „multă grijă capitalul” și își îndreaptă și mai mult activitatea în județele din sudul țării. Ca urmare a acestui fapt, capitalul crește între anii 1901—1911, cu 3.821.653 lei.

Anii premergători primului război mondial, din timpul războiului și de după război au fost ani de noi realizări pentru societate, ani rentabili. „În timpul războiului și în anii de după război — se arată într-un document — societatea avînd un capital însemnat în casă... a fost nevoie să se cumpere efecte publice pentru suma de 3.589.584,32 lei care aduc 4% și 5%. Societatea a utilizat cea mai mare parte din aceste efecte depunîndu-le în gaj la Banca Națională și a luat bani cu 7% în sumă totală de lei 1.984.400, pe care i-a dat cu împrumut cu procente curente“⁵⁵), aducînd un beneficiu însemnat⁵⁶). Dobînzile percepute la sumele împrumutate erau destul de ridicate, aducînd societății venituri mari. De pildă, numai dobînzile încasate pe anul social 1920—1921 s-au ridicat la suma de 947.778 lei. În afară de aceasta, la

⁵²) Beneficiul este calculat după documentele din Arh. St. Iași, dos. 221/1899—1904, f. 57.

⁵³) Dr. Nicolae Lupu, *Alimentația țăranului*, Iași, 1906, p. 1.

⁵⁴) Ibidem, p. 17.

⁵⁵) Procentele curente erau de regulă procente mari care depășeau 20% pe an.

⁵⁶) Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași”, dos. 20/1915—1923, f. 36.

veniturile societății s-au mai adăugat venituri din cupoane — 199.657 lei beneficii diverse — 116.860 lei⁵⁷⁾ etc.

În cei 50 de ani de activitate (1871—1921), societatea a prosperat mereu. Față de situația existentă, după primul an de activitate, în 1921 societatea avea un capital social de 2.313 ori mai mare, iar numărul membrilor societății crescuse de 6,2 ori. În toată această perioadă se observă o și mai mare concentrare a conducerii societății.

Luptele interne care s-au dat în rîndul societărilor atît pînă la 1900 cît și în primele decenii ale sec. al XX-lea s-au soldat întotdeauna cu victoria celor care aveau depuneri mai mari, deținînd în felul acesta majoritatea capitalului social — unicul criteriu al adoptării hotărîrilor în adunările generale ale asociațiilor. Astfel, o minoritate de societari conducea destinele băncii, impunea punctul ei de vedere în ceea ce privește alegerea membrilor comitetului de administrație, ai comisiei de control, alegerea casierului și avocaților societății, stabilirea activității băncii, a bugetului, modificarea statutelor etc. Pentru a ilustra inegalitatea repartizării voturilor, redăm mai jos următorul tabel : *).

**Situația deținerii voturilor de către societari cu ocazia diferitelor
adunări generale**

(în %)

	Adunarea generală din 7 februarie 1910		Adunarea generală din 30. I. 1911		Adunarea generală din 25. I. 1915		Adunarea generală din 31. XII. 1922	
	Socie- tari	Voturi deținute	Socie- tari	Voturi deținute	Socie- tari	Voturi deținute	Socie- tari	Voturi deținute
Societari care de- țin 8, 9 și 10 voturi	19	54	17	58	15	51	37	70
Societari care de- țin sub 8 voturi	81	46	83	42	85	49	63	30
Total :	100	100	100	100	100	100	100	100

Din datele prezentate rezultă că un număr restrîns de membri ai societății dețineau majoritatea capitalului social, respectiv majoritatea voturilor și prin aceasta posibilitatea de a-și impune punctul de vedere.

Lupta pentru putere în rîndul societărilor nu încetează. Condițiile create de trecerea la capitalismul monopolist, favorizează victoria marelui capital. Îndeosebi după primul război mondial el reușește tot mai mult să-și satisfacă interesele în cadrul societății. În lupta dusă pentru modificarea statutului, marii capitaliști reușesc să modifice atît modul de depunere cît

⁵⁷⁾ Ibidem, dos. 6/1909—1932. Raportul comisiei de administrație și al Comisiunii de control pe anul 1920—1921, f. 13.

*) Tabelul este întocmit pe baza datelor culese din Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași”, dos. 179, f. 7—8, 13—22, 23, 31—32, 58—59.

și cel de repartizare a voturilor între membrii societății. În noul statut al societății aprobat de Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1826 din 29 iulie 1923 și publicat în Monitorul Oficial din 29 noiembrie 1923, se prevede că dreptul de a face depuneri spre fructificare a crescut de la 500 lei lunar „la suma de 2000 lei lunar”⁵⁸⁾. În noile condiții, fiecare asociat putea depune spre fructificare, în fiecare an câte 24.000 lei. Cum capitalul societății era nelimitat, marii capitaliști își puteau asigura, în funcție de capitalul pe care-l dețineau, o situație foarte avantajoasă în cadrul societății.

În afară de aceasta, marii capitaliști obțin avantaje și în ceea ce privește modul de repartizare a voturilor. Dacă în vechile statute se preciza că nimeni „nu poate avea mai mult de zece voturi, oricât de mare capital ar avea depus la societate”, prin statutele adoptate în 1923 se crează noi avantaje societărilor care dețineau o parte mai mare din capitalul social. În acest sens, se prevedea, pe lângă cele stipulate în vechile statute, că „de la 10.000 lei în sus, vor avea un vot de fiecare 20.000 lei”⁵⁹⁾.

Date fiind noile condiții create, societarii care dețineau majoritatea voturilor, ca rezultat al deținerii majorității capitalului social, nu erau mulți. De exemplu, la Adunarea generală din 3 mai 1924, numai 33% din membrii societății — care aveau un capital depus de la 10.000 lei în sus — dețineau peste 52% din numărul de voturi. Ei au putut astfel să-și aleagă consiliul de administrație pe care l-au dorit și să canalizeze activitatea societății, în conformitate cu interesele lor personale.

Dar, prosperitatea băncii se realiza nu numai pe seama împrumuturilor, ci în același timp și pe seama aparatului funcționăresc al societății. Din materialele existente de la această societate se poate desprinde și situația grea pe care o aveau micii funcționari în raport cu membrii societății și conducerea acesteia.

Cu toate că „afacerile băncii erau prospere” — așa cum se subliniază într-un memoriu — salariații acestei instituții o duceau greu, neavînd asigurată existența zilei următoare. Astfel funcționarul C. Rosin, adresîndu-se în scris adunării asociaților de la 1 dec. 1909, spunea printre altele... „Societatea noastră zice nu s-a gîndit și nu a luat pînă acum nici o măsură de prevedere pentru ajutorul funcționarilor inferiori, care nu erau în aceeași poziție cu cei superiori, rămînînd expuși fără nici o ocrotire la bătrînețe, tocmai acei care duc carul și trag la roate mai din greu.

Oare din această cauză de neprevvedere, e uman, e drept, ca eu care am rămas cel întîi la vechime, după un serviciu de 33½ ani împliniți la Societate, acum cînd mă simt în neputință de a mai munci, căci din cauza muncii excesive ce am avut, vederea și memoria mi-au slăbit, mina dreaptă care a scris atîta timp îmi tremură, din cauza serviciului ce l-am avut mai mult în picioare, am căpătat varice, astăzi ne mai putînd munci să rămîn fără nici un ajutor din partea societății cu o situație așa de frumoașă, unde de la vîrsta de 18 ani, am muncit pentru ea și să nu am o existență pentru puținele zile ce mai am, căci am trecut de vîrsta de 52 ani”⁶⁰⁾. Aceasta de-

⁵⁸⁾ Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași”, dos. 20/1915—1923, f. 90.

⁵⁹⁾ Ibidem, f. 92.

⁶⁰⁾ Ibidem, dos. 222/1882—1915, f. 238.

notă lipsa de scrupule a conducerii capitaliste a societății, a capitaliștilor și moșierilor, membri ai acestei societăți, pe care funcționarii îi interesau în măsura în care erau apti de muncă și puteau sluji interesele lor. Litigiile dintre funcționarii de rînd și societate nu încetează. Acestea se înțeleg în mod deosebit în perioada anilor 1914—1919, 1927—1936, continuînd de fapt pînă la naționalizarea societății.

Mai în toate documentele, problema salarizării este mult discutată, dată fiind scăderea salariului real care în 1918 reprezenta aproximativ un sfert față de cel din 1916. În procesele verbale ale societății din acești ani se recunoaște printre altele că „salariile funcționarilor sînt prea restrînse pentru a le acoperi nevoile unei vieți modeste”... dar cu toate acestea „plata salariilor să se facă pînă la 80% din volumul fixat”, căci altfel există pericolul de „pogorire a dividendului viitor... ce s-ar mai împărți”⁶¹). Un alt exemplu în această direcție este și memoriul de protest al funcționarilor în care se consemnează următoarele: „Față de scumpetea mereu în creștere și care a atins limite fantastice, viața noastră a devenit imposibilă față cu salariile ce primim astăzi și care nici pe departe nu ajung să acopere cele mai elementare nevoi zilnice. Față cu numărul restrîns de funcționari ai acestui serviciu, întreaga muncă grea se răsfrînge asupra noastră. Peste puțină ca în afară de serviciul prestat în birourile societății să ne putem ocupa și cu altceva. Și dacă unii din noi o fac acesta numai cu prețul sănătății și istovirei noastre”⁶²). Toate acestea demonstrează cît de reală era afirmația făcută de un ziar din Iași în martie 1918 cînd menționa că: „dacă munca a fost vreodată speculată, apoi trebuie să se știe că în timpul acestui război a fost exploatată extraordinar”⁶³). În aceste condiții, muncitorii erau lipsiți pînă și de pîine, lihnii de nu mai puteau activa în procesul muncii⁶⁴). Tot în 1918 un ziar muncitoresc seria că: „În aceleași orașe în care clasele de sus fără să muncească consumă peste măsură, muncitorii se istovesc în munca devenită silnică astăzi și lihnesc de foame împreună cu familiile lor”⁶⁵).

Este de la sine înțeles că în aceste condiții marea majoritate a asociațiilor care veneau în cadrul „Primei societăți de economie din urbea Iași” erau de fapt din rîndul claselor exploatatoare, a profitorilor de război, a speculanților. Oamenii muncii nu aveau nici o posibilitate de a face economii, de a deveni acționari ai societății. Din anul 1915 pînă în 1922 numărul acționarilor s-a marit de la 2262 la 3595 deci cu mca 1333 membri⁶⁶).

În perioada stabilizării vremelnice și relative a capitalismului (1922—1928), perioadă în care trusturile și cartelurile internaționale își extind cîmpul de activitate, se înviorează aparent și viața economică a României, ceea ce face ca industria, comerțul și băncile să-și intensifice activitatea. În raportul Consiliului de Administrație și al Cenzorilor pe anul 1928 se

⁶¹) Ibidem, dos. 6/1909—1932, Ședința consiliului de adm., f. 15—17.

⁶²) Ibidem, Memoriu din partea funcționarilor societății, adresat adunării generale din 23 decembrie 1918 (nepaginat).

⁶³) „Tribuna”, Iași, 31 martie 1918, p. 2.

⁶⁴) „Opinia”, Iași, 19 ianuarie 1917, p. 1.

⁶⁵) „Social-democrația”, Iași, 8/21 iulie 1918, p. 1.

⁶⁶) Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași”, dos. 20/1915—1923, f. 18.

arăta că : „din mișcarea diferitelor conturi și comparațiunea cu anii trecuți, se poate vedea progresul realizat pînă astăzi sub toate raporturile pentru sporirea capitalului... precum și dezvoltarea dată diferitelor operațiuni ale societății“⁶⁷⁾. Astfel, numai în anul 1928 la beneficii se înregistra imensă sumă de peste 7 milioane lei, ceea ce crea posibilitatea să se acorde societărilor un dividend de 13,69%. Din acest beneficiu, dobînzile reprezintă 5.899.794 lei, veniturile imobilelor societății — 355.901 lei, venituri din cupoane — 517.049 lei, beneficii diverse — 228.346 lei etc. Aceeași activitate prosperă este cunoscută și în anii 1930 și 1931. Începînd însă cu anul 1932 activitatea financiară a băncii este influențată de criza economică.

În perioada anilor 1929—1930 traiul oamenilor muncii era extrem de greu. Numai în anul 1929 statul a majorat impozitele pentru a-și asigura un plus de încasări de 5.000.000.000 lei. Au fost majorate în special impozitele indirecte, îndeosebi taxele de consumație, lovindu-se astfel direct în puterea de cumpărare și în nivelul de trai al celor ce muncesc. În anii crizei, regimul burghezo-moșieresc nu achita cu lunile salariile funcționarilor și muncitorilor.

În aceste condiții, ca urmare a situației din sectorul producției, începe să se simtă o lipsă acută de credite. La aceasta a mai contribuit și faptul că Banca Națională și-a redus mult operațiunile de scont, urmărind asiduu lichidarea plasamentelor efectuate și menținînd un scont ridicat. De aceea, piața comercială a simțit din plin dobînda grea cămătărească. O influență nefastă asupra pieții a avut înăda în 1930, inactivitatea unor bănci ca „Banca generală a Țării Românești“, „Banca Bercovitz“, și „Banca Marmorosch-Blank“, care de fapt în anul următor au dat faliment⁶⁸⁾.

În anii crizei economice, Banca „Prima societate de economii din urbea Iași“ caută să-și organizeze de așa natură operațiunile financiare, încît să poată face față situației neprielnice din economia națională.

Deși perioada crizei reprezintă pentru majoritatea societăților, respectiv băncilor comerciale, ani de declin, totuși, „Prima societate de economie din urbea Iași“ înregistrează o serie de succese.

În 1929, în perioada de început a crizei, societatea s-a „oprit la operațiunile obișnuite ale ei“ : împrumuturi ipotecare pe case, moșii, vii și gajuri etc. Asupra valorilor reale constatate ale acestor imobile și gajuri s-a acordat între 50—60%⁶⁹⁾. Este vorba de evaluarea sub realitatea respectivă. „Operațiunile pe cambii și chirografare au fost reduse“⁷⁰⁾. Ca urmare a acestui fapt cea mai mare parte a împrumuturilor a fost acordată pe ipotece care reprezentau suma de lei 25.820.089, iar împrumuturile pe cambii și chirografare — 7.934.524 lei adică de peste trei ori mai mici.

⁶⁷⁾ Ibidem ,dos. 6/1909—1932, Raportul Consiliului de Administrație și al Cenzorilor pe anul 1928, f. 1.

⁶⁸⁾ N. N. Constantinescu și V. Axenciuc : „Capitalismul monopolist în România“, Ed. politică, 1962, p. 140. Vezi spre completare și A. Vijoli : „Sistemul bănesc în subja claselor exploatare din România“, Ed. științifică, 1958, p. 289.

⁶⁹⁾ Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași“, dos. nr. 6/1909—1932, Raportul Consiliului de Administrație și al Cenzorilor pe anul 1929, f. 5.

⁷⁰⁾ Ibidem, f. 5.

Anul 1930 nu înseamnă pentru societate o situație dezastruoasă. Operațiunile se succed progresiv și se realizează beneficii. Ceea ce împiedică oarecum activitatea societății este faptul că, așa cum recunoaște conducerea ei, s-a „ferit de a plasa capitalul în operațiuni de credit nesigure, în creanțe chirografare și în cambii”⁷¹⁾. În ipotecă a fost plasat un capital de 27.587.391 lei, iar în obligații chirografare și în cambii 8.298.763 lei.

Dacă în 1930 cererile unor mari negustori, moșieri, industriași sînt rezolvate favorabil în schimb „pentru mai multă siguranță” erau refuzate sau greu aprobate cererile unor oameni nevoiași care făceau apel la această bancă⁷²⁾.

Cu toate încercările de asigurare a capitalului, fenomenul crizei este recunoscut și de conducerea acestei bănci. Astfel, în raportul privind activitatea pe anul 1931 se arată: „criza din agricultură, industrie și comerț s-a răsfrînt și asupra instituțiilor de credit, înrăurind astfel și afacerile Primei Societăți de Economie din urbea Iași”⁷³⁾.

Deși în plină criză economică în anul 1931 societatea pentru a-și asigura mersul oarecum normal, a continuat „pînă la data de mai sus în liniște, cu operațiunile, deși în curs de doi ani anteriori mai multe bănci din Iași au fost nevoite să înceteze plățile... Operațiunile societății s-au limitat de la octombrie încoace la încasarea dobînzilor și capitalului împrumutat și achitarea parțială a sumelor depuse spre fructificare”⁷⁴⁾. În acest scop, capitalul plasat în ipotecă simple și cu autorizare a fost de 35.907.825 lei, iar în obligații chirografare de 4.022.382 lei.

În 1932, situația economică a societății înregistrează un declin. Capitalul social este numai de 25.588.162 lei, iar numărul membrilor de 2291.

⁷¹⁾ Ibidem, pentru anul 1930, f. 5—6.

⁷²⁾ Exemplificăm pe baza datelor din dosarul: nr. 35/1930 actele nr. 288, 314, 664, 1094, 1156, 1503, 1820 această situație dînd glas unor documente din arhiva băncii.

Astfel, cererea proprietarului și comerciantului Danilin pentru 50.000 lei, înregistrată cu actul nr. 314/1930 este acceptată imediat. La fel cererile „unui om cumsecade și gospodar chibabur” precum și a unui proprietar de moșie care solicita un împrumut „pentru cultivarea moșiei, neputînd vinde porumbul din cauza prețurilor derizorii — și a lipsei de cumpărători”. În același timp sînt foarte greu aprobate cererile unor oameni ai muncii care solicitau împrumuturi pentru a putea achita cele necesare existenței lor: hrană, lemne, chirie, îmbrăcăminte, taxe școlare etc. Dacă vom urmări documentele arhivei acestei bănci vom putea avea un tablou fidel al situației jalnice în care se găseau masele — acei care pentru întreținerea lor trăiau din salariu. Astfel, un factor poștal anume Gh. Balan solicita un împrumut în anul 1930 de 1000 lei „avînd absolută nevoie pentru a-mi cumpăra lemne”, un meseriaș cerea aprobarea unui împrumut pentru „a-mi cumpăra scule” necesare meseriei lui, un funcționar solicita 3500 lei pentru a plăti chiria locuinței, un instituitor solicita 8000 lei pentru a se putea trata de icter, un copist de la atelierele CFR Nicolina care era și student la drept solicita 5000 lei pentru plata taxelor universitare, un funcționar CFR solicita 5000 lei pentru plata taxelor școlare la cei doi fii ai săi. Astfel, din cererea acestuia spicuim: „Din salariul meu, am reușit să pot procura cărțile de școală la ambii copii și cele necesare instalării în internat și a rămas să le achit taxele școlare, fără de care nu vor putea frecventa școala”. Într-o altă cerere, un ajutor de grefier ruga să i se acorde „un împrumut de 2000 lei pentru hrană și chirie” ș.a.m.d.

⁷³⁾ Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași”, dos. 6/1909—1932, Raportul Consiliului de Administrație și al Cenzorilor pe anul 1931, f. 1.

⁷⁴⁾ Ibidem, f. 1—2

În afară de aceasta mai existau 517 deponenți care aveau depuse spre fructificare 25.468.851 lei. Cu alte cuvinte, capitalul societărilor și al deponenților se ridica la suma de 51.057.013 lei. Pentru a-și asigura activitatea, societatea a plasat acest capital astfel: în ipotecă (144 imobile urbane, 18 vii și 9 moșii — 27.685.879 lei, în imobile proprietatea societății — 10.017.236 lei, în efecte de stat (depuse ca gaj la Banca Națională pentru împrumutul făcut de societate) — 9.241.191 lei, în cambii, chirografare și censiuni — 6.293.191 lei. Cu toată abilitatea conducerii, chiar și aceste plasamente s-au repercutat negativ asupra activității societății. Astfel, se recunoaște că „acest plasament care în principiu era considerat bun înainte de ivirea crizei în care ne aflăm, astăzi a suferit oarecare scăderi. Cauzele sînt: pe de o parte legea conversiunii, apoi cursul scăzut al efectelor de stat, iar pe de altă parte în oarecare măsură și deprecierea valorii imobilelor au contribuit la situația grea în care se găsește azi societatea“⁷⁵⁾.

Intr-adevăr, criza economică din 1929—1933 a fost resimțită și de activitatea societății. Ea însă nu a scăzut la un nivel prea jos. Aceasta ne-o dovedește și faptul că chiar și în anul 1932 societatea a obținut un beneficiu de 2.947.477 lei.

Ca urmare a crizei economice, în anul 1933 și activitatea acestei bănci stagnează fără a o duce însă la faliment. Abia în 1936 ea își reia din plin activitatea și reușește ca pînă la sfîrșitul aceluiași an să înregistreze succese importante, mai ales prin exploatarea cruntă a oamenilor muncii cărora le lua dobinzi foarte mari, cu ocazia împrumuturilor ce le acorda. Prosperitatea societății este recunoscută și în documentele oficiale ale conducerii. Astfel se arată că „deși activitatea societății este reluată de abia din iulie 1936, după o pauză de patru ani, totuși pînă la sfîrșitul anului s-au făcut plasamente totale de peste 3.400.000 lei ce au fost acordate comercianților, industriașilor, proprietarilor de imobile etc... exercițiul expirat se termină cu un beneficiu netto de lei 520. 552 care este față de anul trecut mai mare cu peste 200.000 lei“⁷⁶⁾ (aproape dublu n.a.).

Documentele din perioada 1938—1939—1940 arată gradul continuu de prosperitate al băncii. Pregătirile pentru războiul antisovietic au facilitat dezvoltarea activității băncii. În această perioadă se fac investiții în diferite domenii economice. Acestea continuă chiar și în primul an de război — anul 1941 — cînd societatea deținea peste 30 mari magazine (de coloniale, manufactură, mode, galanterie, palării, articole de menaj), restaurante și bodegi, drogherii, mori etc. Pe drept cuvînt se constata cu satisfacție în preambulul raportului de activitate prezentat de conducerea societății la sfîrșitul anului 1941 „că, cu toate vremurile grele prin care am trecut, anul 1941 s-a încheiat cu rezultate frumoase“. Intr-adevăr, la capitolul beneficii societatea înregistra suma de peste 3 milioane lei. În perioada celui de al doilea război mondial, banca își dezvoltă tot mai mult activitatea obținînd profituri enorme. Aceasta este demonstrată și de creșterea capitalului social care în 1944 era de 2,3 ori mai mare față de 1941, cu toate că numărul societărilor scade cu aproape 50%. În 1948, în momentul naționalizării, societatea de-

⁷⁵⁾ Ibidem, anul 1932, f. 1.

⁷⁶⁾ Ibidem, dos. 199/1936, f. 38.

ținea un capital de 2.559.936.405 lei, din care 2.541.778.000 lei erau lei vechi blocați la B.N.R.

Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra evoluției membrilor societății, a capitalului social și al beneficiului realizat de societate de la începutul ei și pînă la naționalizare redăm mai jos tabelul următor:⁷⁷⁾.

Evoluția capitalului social al numărului de membri și a beneficiului

Anul	Capital social	Numărul asociaților*)	Beneficiul realizat
1871	374,00	14	—
1881	798 336,85	515	—
1891	2 277 590,21	1 312	161 090,90
1901	3 853 688,35	1 928	276 063,00
1911	7 675 341,05	2 378	558 268,95
1921	19 577 617,26	3 231	1 305 747,33
1932	25 588 162,00	2 291	2 947 477,24
1941	36 873 223,00	1 603	2 944 609,00
1944	86 740 125,00	896	0
1948	2 559 936 405,00 **)		

*) Din 1904 membrii societății devin acționari

**) Din care 2 541 778 000 lei vechi blocați la B. N. R.

Cele arătate pînă acum, sînt doar unele aspecte ce se pot desprinde din analiza activității desfășurate de „Prima societate de economie din urbea Iași”. Acestea nu epuizează însă multitudinea și complexitatea problemelor ce pot fi analizate și reliefate cu ajutorul materialelor documentare *).

⁷⁷⁾ Tabelul este întocmit pe baza datelor din Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași”, dos. 222/1882—1915, f. 54, 214, 459; dos. 6/1909—1932, f. 121, 246; dos. 234/1928, f. 334—335; dos. 118/1941—1942, f. 304; dos. 249/1938—1946, f. 163; dos. 93/1945—1948, f. 278—279; dos. 118/1941—1942, f. 910; dos. 252/1943, f. 24.

*) Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra activității desfășurate de „Prima societate de economie din urbea Iași”, menționăm că numai arhiva moșiilor ipotocate se găsește în 30 mari dosare⁷⁸⁾, a viilor ipotocate alte 16 dosare⁷⁹⁾, a imobilelor ipotocate în 65 de dosare⁸⁰⁾, corespondența împrumuturilor acordate de gaj face obiectul a 6 dosare⁸¹⁾, a împrumuturilor în cont curent — 5 dosare⁸²⁾ etc.

⁷⁸⁾ Arh. St. Iași, fond „Prima societate de economie din urbea Iași”, dos. 1, 13—14, 21, 24—26, 44, 46, 54, 64, 70, 76—77, 79, 85—86, 89, 99, 106, 113—114, 131, 150, 153, 160, 186, 188, 206, 211. Au fost ipotocate moșiile: Berbicenii, Piticenii, Hărbești, Nicoriță și Trifești—Jora din Roman; Cureaia din comuna Vlădeni și N. Bălcescu—Vlădeni, jud. Gorj; Cirligi—Neamț; Moțaței—Dolj, Dănileni—Zvoriștea și Runcu—Dorohoi, Lungani, Gaiața, Movileni, Cornescu și Voinești—Iași; Poenele, Topliceni și Stăvăreasca—R. Sărat, Rusca Mare și Sendrenii—Covurlui; Filipeni—

După instaurarea dictaturii proletariatului în țara noastră, ca urmare a cuceririi depline a puterii politice de către clasa muncitoare în alință cu țărănimea muncitoare, poporul nostru a trecut sub conducerea partidului, la vasta operă de construcție a socialismului. În acest scop se impunea naționalizarea principalelor mijloace de producție ca factor important pentru asigurarea victoriilor oamenilor muncii, conduși de partid, împotriva exploataților și pentru punerea bazelor relațiilor de producție noi, socialiste. Naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi, înfăptuită la 11 iunie 1948, a pus capăt pentru totdeauna și activității exploatare a băncilor. O dată cu adoptarea legii privind naționalizarea principalelor mijloace de producție și a decretului nr. 197 din 13 august 1948, prin care băncile și instituțiile de credit se dizolvă și trec în stare de lichidare, și-a încetat activitatea și banca ieșeană „Prima societatea de economie din urbea Iași“, după 77 de ani de existență.

Bacău ; Negrești și Cioritari, Drăgășeni—Vaslui ; Boscov—Fetești, jud. Argeș ; Bunei—Botoșani ; Săteș—Kion și Ciplicul Mahmud Crius din Constanța, etc.

⁷⁹⁾ Ibidem, dos. 10, 22, 48, 71—72, 75, 104, 165, 167, 178, 180—184, 185, 187.

⁸⁰⁾ Ibidem, dos. 2, 5, 11, 17, 27, 31, 33, 36—38, 40—42, 45, 47, 50, 63—64, 66, 68, 78, 81, 83—84, 92—93, 95, 97, 101—105, 119—120, 128—131, 134—140, 155, 158, 164, 166, 169—170, 196—198, 201, 203—205, 225—226.

⁸¹⁾ Ibidem, dos. 90, 94, 102, 122, 168, 239.

⁸²⁾ Ibidem, dos. 190, 194, 202, 236, 245.

BIBLIOTECA DOCUMENTARĂ A DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI

EL. DIMA

I. Istoricul bibliotecii.

Cînd Arhivele Statului, ca instituție de păstrare și valorificare a documentelor, erau suficient de maturizate, s-a făcut simțită nevoia creării unui aparat documentar auxiliar pentru a folosi lucrătorilor, care prelucrau și puneau în valoare fondul arhivistic, și cercetătorilor externi.

Astfel, în bugetul pe anul 1862 al Arhivelor Statului din București, se prevede și „o sumă de bani pentru cumpărarea de cărți spre a se forma cu încetineală o bibliotecă“¹⁾.

Așa după cum precizează Gr. N. Manu, într-un raport întocmit ulterior, „Biblioteca Arhivelor își are începutul la 18 iulie 1862“²⁾, fondul inițial fiind constituit atît din publicațiile oferite gratuit de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice cît și din achizițiile proprii ale Arhivelor. Atunci au intrat în bibliotecă, alături de Colecția veche a Buletinului Oficial, și alte publicații oficiale, „Revista Romînă“ editată de Alexandru Odobescu, „Documente istorice“ publicate de P. Teulescu, „Monastirile din Romînia“ de Cezar Bolliac, „Curier Romînesc“ Gazetă politică, comercială și literară a lui Ion Eliade Radulescu, „Magazin istoric pentru Dacia“ sub redacția lui Bălcescu și Laurian, „Analele statistice și economice“ și periodicul „Progresul“, care au fost integrate în biblioteca documentară în aceeași perioadă.

Născută din necesitatea documentării Comisiei romîne care lucra la Constantinopol pentru rezolvarea problemei secularizării averilor mănăstirești, cît și din necesitatea documentării lucrătorilor din arhivă, biblioteca documentară își precizează din primii ani de activitate profilul său de completare.

Preocuparea pentru orientarea activității bibliotecii spre problemele de stringență actualitate reiese cu multă claritate din raportul citat al lui Gr. N. Manu „pentru lucrarea compilării actelor relative la cestiunea monastirilor închinat“, se achiziționează ediția de documente „Uricariul“ de T. Codrescu și „Mănăstirile zise închinat și călugării străini“ de Ioan Brezoianu.

¹⁾ Arh. St. Buc., Arhiva Direcției generale, dos. 227/1862, f. 1.

²⁾ Ibidem, f. 128.

Fondul inițial fiind în anul 1862 deja constituit, se poate accepta ca dată certă a creării bibliotecii data de 18 iulie a acestui an.

În anul 1864 biblioteca avea un fond de 224 volume, din care: 134 volume diverse opere, 19 broșuri, 8 hărți, tabele, 63 volume monitoare și alte publicații oficiale.

Considerînd că în biblioteca Arhivelor Statului intră prea puține publicații, în raport cu necesitatea de cercetare, începînd cu anul 1873 se fac schimburi interne de publicații. În acest scop, Biblioteca Oficiului Central de Statistică oferă unele publicații direcțiunii Arhivelor Statului în schimbul publicațiilor tipărite de direcțiune³⁾.

În anul 1876 biblioteca primește o donație de cărți din partea lui G. Dem. Peșacovu, translator al Arhivelor Statului, pentru documentele de limbă slavă dintre care amintim: Constantin Radovici din Golești — „Insemnare a călătorii mele, făcută în anul 1824, 1825, 1826“. Buda, 1826, „Adunare de pilde bisericești și filosoficești de întimplări vrednice de mirare“, talmăcite de același autor și „Pruncul român“ pe anul 1848, numere diferite. Presupunem că o dată cu această donație, a intrat în bibliotecă „Dicționarium trilingue“ care conține în manuscris corespondența patriarhiei din Ohrida cu Mitropolia Moldovei, corespondența ce a format obiectul multor controverse între istorici în ceea ce privește autenticitatea ei.

O altă donație importantă pentru biblioteca direcției noastre este aceea a lui Grigore Manu, care conține 78 volume, în general lucrări de arhivistică și istorie.

Prezentînd selectiv lista cărților din această donație scoatem totodată în evidență și lucrările vechi de arhivistică existente în biblioteca documentară⁴⁾.

În anul 1867, și în anii următori, fiind prevăzut în bugetul Arhivelor Statului un fond de bani pentru achiziții de cărți, acestea se achiziționau prin librăriile: L. M. Barasch Socec et Comp. și Leon Alcalay și de la Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și Eforia Spitalelor Civile.

În perioada anilor 1876—1900, cînd director al Arhivelor Statului a fost B. P. Hasdeu, biblioteca Arhivelor Statului s-a îmbogățit cu multe opere

³⁾ Arh. St. Buc., Arhiva Direcției generale, dos. 227/1862, f. 112.

⁴⁾ — Ministère de l'Intérieur.

Archives générales du royaume — Bruxelles, 1859, pag. dif.

— Granito, Angelo.

Legislazione positiva degli archivii del regno. Contenente la legge organica del 12 novembre 1818—Napoli, 1855, 492 p.

— Bonaini, Francesco.

Gli archivii delle provincie dell'Emilia e le loro condizioni al finire del 1860.

Firenze, 1861, 275 p. + 2 pl.

— Rapporta sugli archivii Toscani, Firenze, 1866, XXVI p. + 9 pl.

— Scarabelli, Luciano.

Relazione dell'importanza e dello stato degli Archivi Bolognesi — Bologna, 1874, 216 p.

— Lohrer, Franz v.

Archivlehre. Grundzüge der Geschichte. Aufgaben und Einrichtung unserer Archive. Paderborn, 1890. 490 p.

filologice valoroase : Șăineanu Lazăr, „Istoria filologiei române, cu o privire retrospectivă asupra ultimelor decenii (1870, 1895)“ și „Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice“; M. Gaster, „Chrestomatie română“; Iuliu Zanne, „Proverbele Românilor“ etc.

Dimitrie Onciul a manifestat o deosebită grijă față de bibliotecă, preocupându-se de completarea fondului de publicații, de păstrarea și conservarea lor.

Starea localului în care se găseau Arhivele Statului, inclusiv biblioteca, la venirea ca director al Arhivelor Statului a lui Dimitrie Onciul, era deplorabilă.

Într-un raport din 13 aprilie 1901, relativ la bibliotecă, D. Onciul arată : „Partea din localul Arhivei unde se află biblioteca acestui serviciu, este așa deteriorată, încît fără o reparațiune radicală nu mai poate servi pentru păstrarea bibliotecii“.

Fiind necesar a se așeza cărțile într-o ordine bine stabilită și a se face inventarul bibliotecii, această lucrare nu se putea face decît mutîndu-se biblioteca în altă parte mai puțin deteriorată a localului⁵⁾.

Dimitrie Onciul se preocupă de îmbogățirea fondului cu publicații arhivistice, istorice și filologice; de exemplu, Revista „Arhiva“, Organul societății științifice și literare din Iași; „Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde“, Kronstadt, 1853—1918; Zimmermann, Franz — „Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation“. Hermannstadt, 1901, etc. În anul 1911, apare pentru prima dată, nomenclatorul de funcții al Arhivelor Statului, funcția de bibliotecar, ceea ce dovedește o dată mai mult preocuparea manifestată pentru buna funcționare a bibliotecii.

Fondul bibliotecii Arhivelor Statului s-a îmbogățit în anul 1918 cu o serie de lucrări istorice și filologice importante din biblioteca de la Cîmpina, a lui B. P. Hasdeu⁶⁾.

Din anul 1932 biblioteca Arhivelor Statului începe să beneficieze de Legea depozitului legal, fapt ce ajută creșterea și îmbogățirea fondului cu toate publicațiile care au apărut în țară pînă în anul 1937⁷⁾.

Din mai 1937, o dată cu schimbarea Legii depozitului legal, nu s-au mai trimis decît publicații cu caracter oficial, pînă în anul 1945.

Biblioteca documentară, pe lînga un fond bogat de cărți de specialitate, cuprindea și un mare număr de cărți, ce nu aveau nici o legătură cu istoria sau cu științele auxiliare ale istoriei și nici cu administrația instituției. Aceste cărți au fost totuși incluse în fondul bibliotecii, fiind înregistrate în inventarul general al cărților și periodicilor.

Personalul bibliotecii era destul de redus, depozitul mic și rafturi puține, acestea fiind încărcate cu multe cărți nefolositoare pentru arhive și cercetătorii săi.

⁵⁾ Arh. St. Buc., Arhiva Direcției, dos. 763/1901, f. 49.

⁶⁾ Ibidem. Fondul provenit din biblioteca de la Cîmpina a lui B. P. Hasdeu, nu a fost inclus în fondul general de publicații al bibliotecii Arhivelor, ci constituie un fond aparte cu numele de „Biblioteca B. P. Hasdeu“, dos. 942/1926, f. 405.

⁷⁾ Inventarul Arhivelor Statului, Buc., 1939, p. 296.

Profundele transformării care au avut loc după 23 August în toate sectoarele vieții social-politice, economice și cultural-științifice, s-au reflectat și în conținutul arhivisticii românești.

Utilizarea bogatului material documentar acumulat de-a lungul anilor în fondul bibliotecii, apare acum ca o necesitate imperioasă.

Acum, cind trebuiau organizate pe baze noi, multiplele fonduri de documente, iar sfera folosirii arhivelor se lărgeste considerabil, depășind granițele propriu-zis ale istoriei, fondul bibliotecii se cerea mult mai amplu completat și multilateral folosit. De aceea, se începe prin a se descongesciona fondul bibliotecii de dubletele mult prea numeroase, acestea fiind repartizate unităților regionale nou înființate unde erau de un real folos.

De asemenea, toate cărțile provenite prin Legea depozitului legal care nu erau legătură directă cu specificul bibliotecii, au fost predate Fondului de stat al cărții și Bibliotecii Centrale de stat. Aceasta nu duce la diminuarea fondului de publicații deoarece profilarea cit mai strictă a bibliotecii este însoțită de o largă acțiune de completare și dezvoltare a colecțiilor.

În numai aproape două decenii, cit a trecut de la eliberare, fondul bibliotecii a crescut de la 14.428 volume (cărți și periodice) la 70.000 volume.

După 1944 s-a lărgit schimbul de publicații cu străinătatea și în special cu Uniunea Sovietică și țările de democrație populară. Numai între anii 1956—1962 au intrat în bibliotecă, prin schimb, peste 500 volume cărți cu caracter arhivistic și istoric și peste 30 titluri reviste cu același conținut. În prezent, biblioteca documentară primește publicații din Uniunea Sovietică, Republica Populară Bulgaria, Republica Populară Ungară, R. P. Polonă, R. S. Cehoslovacă, R. D. Germană, R. P. Chineză, R. S. F. Iugoslavia, Italia, Franța, Anglia, S.U.A. etc.⁸⁾.

II. Fondul de publicații

Biblioteca Direcției generale a Arhivelor Statului se profilează ca o bibliotecă documentară al cărei fond principal îl constituie lucrările de arhivistică, istorie și de științe auxiliare istoriei. Colecțiile ei, cărți, periodice, hărți și foi volante nu s-au alcătuit de-a lungul anilor după criterii bibliofile; ele au însă o mare importanță documentară și de informare științifică. Adunat cu migală și spirit științific de către figuri reprezentative ale istoriografiei românești, fondul de istorie, arhivistică, diplomatică, paleografie, heraldică, sigilografie, numismatică etc. cuprinde în principal sfera largă și multilaterală a istoriei patriei noastre, avînd totodată numeroase materiale informative asupra istoriei universale și îndeosebi asupra popoarelor și țărilor învecinate.

⁸⁾ Voprosi Arhivovedenia, Naukovo informaiinii biuleten (URSS); Istoriceski pregled (R. P. Bulgaria); Léveltári Közlemények, Levéltári szemle (R. P. Ungară); Archeion (R. P. Polonă); Archivmitteilungen (R. D. Germană); Archivi casopis; Sbornik archivnich praci (R. S. Cehoslovacă); Dang an ganzuo (Revista Arhivelor), Lishi yanjiu (R. P. Chineză); Arhivist, Arhivski vjesnic (R. S. F. Iugoslavia); Rassegna degli Archivi di Stato (Italia); La Gazette des Archives (Franța); Archives (Anglia); The American archivist (S.U.A.); Bibliographie documentation terminologie, Archivum (U.N.E.S.C.O.) etc.

În orizontul bibliografic al colecțiilor bibliotecii se includ și lucrările de bază din domeniul statisticii, demografiei, juridic (îndeosebi colecții de legi cu caracter oficial și semioficial), lingvisticii (dicționare bilingve, trilingve etc.), istoriei artei și literaturii.

Un nepuizabil mijloc de informare îl constituie fondul lucrărilor de referință (enciclopedii românești și străine, dicționare de biografii, lexicoane, bibliografii generale și speciale etc.).

Biblioteca documentară pune în același timp la dispoziția arhiviștilor un bogat fond de lucrări social-politice (serii complete din lucrările întemeietorilor marxism-leninismului, lucrări separate ale lui Marx, Engels, Lenin, culegeri tematice, comentarii și bibliografii, documente de partid și de stat, lucrări ale conducătorilor partidelor comuniste și muncitorești, studii privind istoria mișcării muncitorești din țara noastră și din alte țări etc.), care constituie o bogată sursă documentară pentru munca practică a arhiviștilor.

Lucrările social-politice sînt amplu folosite pentru informarea arhiviștilor și orientarea activității de cercetare pe linia cunoașterii și aplicării crea-tore a materialismului istoric, a filozofiei marxist-leniniste.

Foarte bogat în biblioteca noastră este fondul de istorie arhivistică și științe auxiliare istoriei.

Din domeniul istoriei se află sinteze, monografii, studii, ediții de docu-mente, documente cu caracter general, documente speciale privind anumite evenimente istorice importante (anul revoluționar 1848, răscoala din 1907, războaiele mondiale etc.) și tratate de istorie (Dimitrie Cantemir, M. Kogălniceanu, A. D. Xenopol, N. Iorga, V. Pirvan, Dimitrie Onciul etc.).

Cărți rare.

Din cadrul acestor materiale, am extras din cataloagele bibliotecii cărți rare (prin vechimea lor, ediții prime, ediții de lux, ediții de valoare deosebită, cărți cu ilustrații de valoare artistică și cărți cu autografe).

Cărți vechi românești

- Psaltirea Mitropolitului Dositeiu, Iași, 1680, 401 p. ;
- Biblia adevă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi și ale cei noao leage. Toate care s-au talmăcit duple limba elinească spre înțelegerea limbii rumânești cu porunca prea bunului creștin și luminatului domn Ioan Șerban Cantacuzino Basarab voevod. (București), 1688, 5 f. + 929 p. ;
- Pilde filosofești care s-au tipărit acum a doao oară, în zilele prea lumina-tului domn Io Nicolae Constantinu Caragea Voievodu, cu cheltuiala ... chiru Filaretu episcop Rim. Rîmnicul (Vilcii), 1783, 140 p. ;
- Amfilohie, Hotiniul — De obște Gheografie. Pe limba moldovănească scoasă de pa Geografie lui Bufier (Buffier, Claude). Acum întii tipărit în zilele ... Domnului nostru Alexandru Ioan Calimah Vvd. Iași, 1795, 230 p. ;
- Iorgovici, Paul — Observații de limba rumânească prin Paul Iorgovici fecute. În Buda, 1799, XVI + 93 p. ;

- Floarea darurilor. Acum a doa oară tipărită românește în zilele Înălțatului Împăratului nostru Franțiscus al Doilea, fiind Gubernator Ex-telenția sa Grof Bănfi Gheorghe cu Blagoslovenia prea cinstutului Conzistorium ne unit din Mare Prințipatul Ardealului. Cu toată cheltualia Dumnealor Fraților Constandin și Ioani Boghici. Brașov, 1808 ;
- Tichindeal, Dimitrie — Filosoficești și politicești prin fabule moralice învățături, Acum întâia oară culease, și intru acest chip pre limba românească întocmite. Buda, 1814, 484 p. ;
- Cantemir, Dimitrie — Scrisoarea Moldovei. De ... domnul eii. Care acum întâiu sau tipărit în zilele Domnului prea osfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Veniamin ... pe vremea prea cuviosului stareț ... Domețian. Monastirea Neamțul, 1825. 4 f. + 344 p. ;
- Vamva, Neofit — Elementuri de filosofie morală alcătuită de Neofit Vamva pentru iubitoarea de învățatură tinerime a Grecilor ... și talmăcite în limba românească de Constandin Radovicu dintre Golești. În București, 1827, 380 p. ;
- Noaua cuvinte rosești și românești cu adăogirea cuvintelor și a dialogurilor, ce să întrebuițează mai adeseori în limba russească și românească, București, 1829, 64 p. ;
- Panu, Anton. „Versuri muzicești“, Buc., 1830, 56 p.
- Convenția încheiată la Paris la 19 august 1858 între Franția, Austria, Marea Britanie, Prussia, Russia, Sardinia și Turcia atingătoare de reorganizarea Principatelor-Unite a Moldaviei și a Valakiei, urmată de protocoalele celor 19 ședințe ținute spre sfârșit. Buc., 1859, 665 p. ;

Cărți vechi străine⁹⁾

- Clementinarum — Clemens quintus ... F.l., Thielman Kerver, 1513. (trei volume legate împreună).
- Pausanias Comentarii Greciam describentes. Hoc est. Atiicam Corinthiacam, Messeniacam, Eleam, Achaicam, Arcadicam, Boeotiam phacencem n que regionem. Venetia, In aedibus Aldi et Adrea Soceri, 2 f. + 284 p.
- Philelphide, Franciscus
Francisci Philelphide Morali disciplina libri quinque. Averrois paraphrasis in libros de Repub. Platonis. Francisci Robertelli in Libros politicos Aristotelis disputatio. Venetiis, Apud Gualterum Scottum, 1552, 3 f. + 179 p. ;
- Ortelius, Abraham — Atlas, Anvers, Imprimerie de Christofle Plantin, 1572, 104 p. ;
- Cromer, Martin
Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus, et republica regni polonici libri duo. Coloniae, Maternum Cholinum, 1577, 6 f. + 234 p.

⁹⁾ O listă completă a acestor cărți apare în Inventarul Arhivelor Statului Buc. 1939. Am extras din cataloage acele cărți care au intrat ulterior în bibliotecă.

- Artus, Thomas Sr. d'Embry.
l'Histoire de la décadence de l'empire grec et établissement de celui des Turcs par Chalcondile Athenien ... Paris 1650, 8 f. + 935 p.
- Hippocratis.
Oeconomia Hippocratis alphabeti serie distincta. Opus non solum tyronibus sed etiam artis apollineae mystagogis et e superiore lore docentibus longe utilissimum ... Genevae, 1662, 3 f. + 418 p.
- Dictionarium trilingue hoc est Dictionum Slauonicarum Grecarum et Latinarum thesaurus. Ex varys antiquis ac recentioribus libris collectus et iuxta slauonicum alphabetum in ordinem dispositus Moskva, 1704, 8 + 189 f. + note ms. ;
- Kantemir, Demetrie — Geschichte des osmanischen Reichs nach seinem Anwachse und Abnehmen beschrieben von Demetrie Kantemir ... Hamburg, bei Christian Herold, 1745, 64 + 852 p. + 22 pl. ;
- Gratianus — Antonii Mariae Gratiani, de Ioanne Heraclide Despota Vallachorum principe, libri tres et de Jacobo Didascalo Joannis fratre, liber unus. Editi ex manuscripto Bibliothecae Zaluscianae. Varsaviae, 1759, 100 p. ;
- Kantemir, Demetrius — Historisch-geographisch — und politische Beschreibung der Moldau, nebst dem Leben des Verfassers und einer Landcharte. Frankfurt und Leipzig, 1771. 1 f. + 342 p + 1 h. ;
- Boscovich, Joseph — Des Abt Joseph Boscovich Reise von Constanti-nopol durch Romänien, Bulgarien und die Moldau nach Lemberg in Pohlen. Aus dem Französischen übersetzt und mit einigen Zusätzen begleitet nebst einer Karte. Leipzig, 1779, 7 f. + 156 p.
- Bethlen, Wolffgang — Wolffgangi de Bethlen celsissimi principis Trans-sylvaniae consiliarii intimi, supremi comitis comitatus Albensis, nec non regni cancellarii Historia de rebus Transsylvanicis. Editio secunda. Tomus primus /—tomus sextus/. Cibinii, 1782, 6 vol. ;
- Mabillon, Johannes — De re diplomatica, libri VI, in quibus quidquid ad veterum instrumentorum antiquitatem. materiam. scripturam et stil-lu m... explicatur et illustratur. Accedunt commentarius de antiquis Regum Francorum Palatiis ... opera ... tertia ... edition ... notisque nunc primum inlustrata a M.B. Joh. Adimari. Tomus I /—II. Nea-poli, Vincetus Ursini, 1789, 2 vol.

Biblioteca documentară posedă peste 600 cărți cu autografele unor figuri proeminente ale istoriografiei române și străine :

Ion Creangă, Dobrogeanu Gherea, Ion Ghica, B. P. Hasdeu, Al. Macedonski, A. I. Odobescu, Al. Vlahuță, Iosif Vulcan precum și autografele lui Anatole France ș.a.

Biblioteca posedă importante colecții de periodice din domeniul istoriei, filologiei și arhivisticii din țară și din străinătate. Colecția completă a „Monitorului Oficial” începînd din anul 1831 are peste 1000 de volume, a

constituie o preocupare încă de la înființarea bibliotecii. Mai numeroase în bibliotecă sînt periodicele de arhivistică și social-politice¹⁰⁾.

Mijloacele de informare bibliografică le constituie cataloagele bibliotecii documentare.

Începînd din anul 1961, biblioteca a trecut la clasificarea zecimală a fondului, iar în curînd se vor putea da în folosință pentru arhiviști și cercetătorii externi — cataloagele alfabetice și sistematice ale cărților și periodicelor.

Colectivul care a lucrat la clasificarea fondului bibliotecii a avut în vedere cele mai noi indicații în ce privește clasificarea propriu-zisă și întocmirea catalogului sistematic.

Cercetătorul nu este obligat să cunoască sistemul de clasificare zecimală, pentru a găsi materia sau subiectul ce-l interesează. El trebuie să caute (ca într-un dicționar) cuvîntul care denumește subiectul ce-l interesează, în lista alfabetică (indexul materiilor), unde va găsi și cifra de clasificare zecimală corespunzătoare.

Un alt mijloc de informare bibliografică în biblioteca noastră documentară îl constituie catalogul analitic al principalelor articole din ziarul „Scînteia”, precum și din revistele „Studii”, „Lupta de clasă” și „Anale”, acestea fiind insuficient însă pentru cerințele arhiviștilor, urmînd să se bibliografieze selectiv și alte reviste de arhivistică și social-politice.

O preocupare permanentă a bibliotecii, este îmbogățirea fondului nou, pe linia completării și păstrării specificului bibliotecii. În acest scop, se achiziționează tot ce poate folosi studiilor de documentare din domeniile legate de fondurile bibliotecii și ale Arhivei.

Bineînțeles în măsura posibilităților, se urmărește completarea lipsurilor și golurilor existente la operele incomplete, sau îmbogățirea cu mai multe exemplare a lucrărilor mai mult solicitate și care contribuie și ele la întărirea specificului bibliotecii.

¹⁰⁾ Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.;
— Kommunist;
— Analele romîno-sovietice, Seria istorie;
— Lupta de clasă;
— Probleme de istorie;
— Probleme economice;
— Probleme ale păcii și socialismului;
— Studii. Revistă de istorie;
— Timpuri Noi etc.

FONDUL PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

TRAIAN RUS

În depozitele Arhivelor Statului București printre numeroasele fonduri arhivistice de o deosebită importanță se găsește și fondul Președinția Consiliului de Miniștri.

Consiliul de Miniștri a fost creat de Regulamentul Organic sub denumirea de Marele Sfat al Miniștrilor. Cu toate că în actele oficiale din perioadele următoare apare sub denumirea de Consiliul de Miniștri, Președinția Consiliului etc., el a căpătat o bază constituțională abia prin constituția din anul 1923.¹⁾

Consiliul de Miniștri, al cărui președinte era domnitorul, avea sarcina de a „prepara” legile; de a lua măsuri importante și de interes general pe care le supunea analizei Adunării Obștești. După ce erau întărite de domn, acele măsuri deveneau legi (pravile).

La 22 ianuarie 1859 A. I. Cuza printr-o ordonanță domnească își constituie ministerul și pentru prima oară dă titlul de președinte al Consiliului Administrativ (Consiliul de Miniștri), ministrului de Justiție²⁾. În lipsa domnitorului Consiliul de Miniștri avea datoria să conducă treburile statului, întrunindu-se de două ori pe săptămână (mierourea și vinerea) în ședințe ordinare. De bunul mers al treburilor răspundea însă ministrul Treburilor dinăuntru³⁾.

Potrivit Constituției din 1866, puterea executivă era exercitată de domnitor prin miniștri care erau numiți și revocați de acesta.

După punerea în aplicare a Constituției, ca organe executiv-administrative funcționau Președinția Consiliului de Miniștri și cele 7 ministere⁴⁾.

¹⁾ Iată ce se arată în art. 93 din Constituția din 1923 „Miniștrii întruniți alcătuiesc Consiliul de Miniștri, care este prezidat sub titlul de președinte al Consiliului de Miniștri de acela care a fost însărcinat de rege cu formarea guvernului”.

²⁾ Prin această ordonanță guvernul era format din: Ion A. Filipescu, ministru secretar al Justiției; N. Goleșcu, ministru Treburilor dinăuntru; B. Catargiu, ministru al Finanțelor; generalul Barbu Vlădoianu, șef al miliției; Ion C. Cantacuzino, ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice; Grigore Filipescu, ministru al controlului și Dimitrie Brătianu, ministru din afară și secretar al statului (Monitorul Oficial din 26 ianuarie 1859).

³⁾ Monitorul Oficial nr. 123 din februarie 1859.

⁴⁾ Conform constituției din 1866, funcționau ministerele: de Interne, Finanțelor, Justiției, de Externe, Cultelor și Instrucțiunii Publice, de Război, Lucrările Publice, Agriculturii și Comerțului.

Consiliul de Miniștri, al cărui președinte era ministru de interne, se ocupa de afaceri administrative și de interes general; proiectele de buget ale ministerelor și bugetul general al statului; fixarea la intervale scurte a prețului alimentelor de primă necesitate; exercita atribuții de tutelă, control și supraveghere în materie de expulzare, extrădare, naturalizare, funcționarea persoanelor juridice, administrarea averilor publice, desemna președintele, numea specialiști în Consiliul Superior al administrării întreprinderilor și averilor publice (până la modificarea legii în această materie); autoriza prezentarea proiectelor de lege Parlamentului; încheia actele administrative de autoritate în baza diferitelor legi. Consiliul de Miniștri avea atribuții administrative în baza legilor drumurilor, contabilității publice, unificării administrative etc., dispunând de folosirea imobilelor și obiectelor date în folosința ministerelor.

Consiliul de Miniștri delibera asupra acestor chestiuni importante fără să dea decizii care să producă efecte juridice, ci autoriza miniștrii să execute aceste rezoluții, fie făcând un proiect de lege, fie propunând domnitorului un decret, fie autorizând ministerul de resort să dea o decizie. În același timp Consiliul de Miniștri avea și atribuția, acordată prin anumite legi de a da decizii. Astfel, legea asupra străinilor din aprilie 1881 stabilește că decizia de expulzare se da de Consiliul de Miniștri.

Începând cu anul 1867, Consiliului de Miniștri trebuia să i se comunice de către președintele Consiliilor legiuitoare: ordinea zilei, interpelările, voturile care au plecat din inițiativa adunărilor, proiectele de legi care le-au fost prezentate de către președintele Consiliului de Miniștri.

Președintele Consiliului de Miniștri era persoana desemnată de domnitor (rege) cu formarea guvernului.

Din anul 1881 președintele Consiliului de Miniștri putea fi ministru fără portofoliu (onorariul său era la fel ca al miniștrilor)⁵⁾.

De la data de 19 aprilie 1920, diferitele lucrări care intrau în competența Președinției Consiliului de Miniștri, sub conducerea superioară a unui secretar general au fost grupate în două direcții: Administrativă și Politică⁶⁾.

Direcția Administrativă cuprindea:

a) Cabinetul Președinției Consiliului de Miniștri sub conducerea unui șef de cabinet, având în atribuție problemele legate de corespondența personală a președintelui Consiliului de Miniștri (deschisă și cifrată) și audiențe.

b) Cancelaria Președinției Consiliului de Miniștri sub conducerea unui secretar având în atribuție toate lucrările ce trebuiau supuse de către Președinția Consiliului de Miniștri regelui, precum și cele privitoare la Consiliul de Miniștri și Parlament.

c) Biroul Contabilității și al personalului sub conducerea unui șef de birou; se ocupa cu chestiunile legate de mișcările personalului Președinției, gestiunea fondurilor Președinției, retribuțiile personalului, procurarea și întreținerea materialelor Președinției.

⁵⁾ Monitorul Oficial din 7 (19) aprilie 1881.

⁶⁾ Arh. St. Buc., Pres. Cons. de Miniștri, dos. 50/1920.

Direcția Politică cuprindea :

a) Biroul Afacerilor politice sub conducerea unui șef de birou se ocupa cu corespondența Președinției cu diferite ministere privitoare la chestiuni politice interne și externe, corespondența cu reprezentanții puterilor străine, cu diferitele misiuni speciale.

b) Biroul Petițiilor sub conducerea unui șef de birou. Se ocupa cu primirea tuturor cererilor sau plingerilor adresate de către persoanele particulare diferitelor ministere, îndrumarea lor pentru rezolvare, urmărirea cursului lor și înminarea rezultatelor celor interesați.

c) Biroul Presei sub conducerea unui șef de birou.

Pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, începînd cu 4 mai 1920, se înființează un corp de controlori compus din delegați fie din armată, fie din orice altă ramură de administrație a statului, fie din persoane angajate ⁷⁾.

Controlorii aveau dreptul să constate prin acte încheiate la fața locului abuzurile ce s-au comis în orice ramură de administrație publică, precum și abaterile de la măsurile pentru combaterea speculei, comise fie de funcționarii statului, fie de particulari. Acest lucru a fost un bun prilej de îmbogățire a persoanelor respective, prin afacerile ce le făceau cu cei în cauză în timpul controalelor.

Pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, conform legii armonizării retribuțiilor bugetare din 1926, funcționau ⁸⁾ :

I. Serviciul Special care avea însărcinarea să pregătească lucrări statistice, studii asupra structurii diferitelor servicii, lucrări ce se vor trimite comisiilor de reorganizare ale serviciilor din ministerele respective; să supravegheze aplicarea statutului, salarizarea și organizarea serviciilor; să țină evidența cadrului de disponibilitate a statului (din acest cadru urmează să se completeze posturile vacante).

II. Consiliul Central care avea ca sarcină să studieze funcționarea serviciilor statului din punct de vedere al numărului personalului de diferite grade, putînd face la nevoie propuneri de suprimare a posturilor inutile.

III. Direcția Informărilor, avînd Serviciul Presei, Propagandei și Informațiilor.

IV. Comisia disciplinara permanenta a funcționarilor din administrațiile centrale și externă (legea care s-o organizeze n-a fost adoptată).

V. Consiliul Superior al țării care funcționa conform unei legi speciale.

Conform legii pentru organizarea ministerelor din 1929 ⁹⁾, Președinția Consiliului de Miniștri avea următoarea structură ¹⁰⁾ :

I. Cabinetul președintelui Consiliului de Miniștri

II. Cabinetul Subsecretariatului de Stat

⁷⁾ Monitorul Oficial din 5 mai 1920.

⁸⁾ Enciclopedia Romîniei, vol. I, 1938, p. 288.

⁹⁾ Această lege grupa serviciile statului pe următoarele ministere: de Interne, de Finanțe, de Externe, de Justiție, Instrucțiunii Publice și al Cultelor, Armatei, Agriculturii și al Domeniilor, Industriei și Comerțului, Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor, Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale.

¹⁰⁾ Monitorul Oficial din 2 august 1929.

III. Secretariatul general al Președinției, avînd în sarcina sa efectuarea jurnalelor și proceselor verbale ale Consiliului de Miniștri, centralizarea tuturor actelor care urmează să fie supuse semnăturii regelui, primirea petițiilor, pregătirea lucrărilor ce se supun Consiliului, întocmirea bugetului Președinției, contabilitatea, arhiva și personalul.

IV. Direcția informațiilor.

a) Serviciul presei

b) Serviciul propagandei

c) Serviciul de informații

V. Comisia disciplinară permanentă a funcționarilor din administrațiile centrale și exterioare.

VI. Consiliul superior al țării care funcționa, pe baza unei legi speciale, la Marele Stat Major.

Președintele Consiliului de Miniștri era șeful guvernului (putea fi și titularul unui departament ministerial) și conducătorul serviciilor depinzînd de Președinție, fiind ajutat în conducerea lor de un subsecretar de stat și de un secretar general.

Începînd cu 5 noiembrie 1940, Președinția Consiliului de Miniștri avea următoarele servicii ¹⁴⁾ :

I. Serviciul de Studii și documentare

II. „ Juridic și de contencios

III. „ de Presă și de corespondență

IV. „ de Informare și al buletinului

V. „ Secretariatului și al evidenței

VI. „ Scriptelor și al bibliotecii

VII. „ Protocolului

VIII. „ Consiliilor și al cifrului

IX. „ Personalului

X. „ Contabilității

XI. „ Casieriei și inventarului.

Începînd cu 1940 conducătorul statului și președinte al Consiliului de Miniștri exercita îndrumarea și supravegherea activității ministerelor și Subsecretariatului de stat prin Președinția Consiliului de Miniștri. Pe lîngă conducătorul statului și președintele Consiliului de Miniștri funcționau :

I. Secretariatul general al Președinției

II. Cabinetul conducătorului statului

III. Serviciul de informare

IV. Subsecretariatul de stat al Președinției

V. Subsecretariatul central de statistică.

Secretariatul general avea în atribuțiile sale executarea lucrărilor date de conducătorul statului, semnarea corespondenței ce nu era rezervată conducătorului statului și expedierea ei, administrarea intereselor Președinției, aprobarea cheltuielilor și semnarea ordonanțelor de plată în lumina creditelor acordate prin buget, semnarea deciziilor, numirilor, transferurilor, detașărilor și înaintărilor privind funcționarii Președinției, fixarea atribuțiilor funcționarilor Președinției în cadrul funcțiilor stabilite de lege.

¹⁴⁾ Arh. St. Buc., Preș Cons. de Miniștri, dos. 89/1942.

În 1941, conform regulamentului din 27 octombrie, Secretariatul general al Președinției Consiliului de Miniștri avea următoarea structură :

I. Direcția Cabinetului

- a) Serviciul Presei
- b) Serviciul Petițiilor și reclamațiilor
- c) Serviciul Corespondenței și traducătorilor
- d) Serviciul Registraturii cabinetului

II. Direcția Secretariatului :

- a) Serviciul relațiilor cu departamentele, centralizare și evidență
- b) Serviciul Consiliilor de Miniștri
- c) Serviciul Personalului și administrației
- d) Serviciul Registraturii generale.

III. Direcția Juridică :

- a) Serviciul redactării și înregistrării actelor juridice
- b) Serviciul Contenciosului și avizelor.

IV. Serviciul de documentare și control

V. Serviciul Protocolului

VI. Direcția Contabilității și Casieriei :

- a) Serviciul întocmirii și executării bugetului
- b) Serviciul Economatului și Inventarului
- c) Serviciul Casieriei și al F.I.S.S.

Secretariatul General al Președinției Consiliului de Miniștri capătă o nouă organizare prin regulamentele din 1 iunie 1942 și 1944 ¹²⁾.

•
• •

O dată cu Consiliul de Miniștri prin Regulamentul Organic s-a înființat și Cancelaria lui care făcea parte din Secția I-a a Secretariatului Statului a Marelui Postelnic, care era șeful cancelariei domnitorului cu titlul de Secretar al statului.

Secția I-a era numită și Secția Administrativă, deoarece prin ea treceau toate afacerile relative la treburile interne care erau supuse de marele postelnic domnitorului. Începînd cu 27 iulie 1862, cancelaria poartă numele de Cancelaria Consiliului de Miniștri. Tot de la această dată decretele domnitorului relative la naturalizare nu mai erau iscălite de ministrul de externe ca secretar al statului, ci de președintele Consiliului de Miniștri.

În 1862 Cancelaria Consiliului de Miniștri se compunea din : un secretar al Consiliului de Miniștri, un șef birou I, un ajutor șef birou I, un șef birou II, un ajutor șef birou II, un arhivar și un registrator ¹³⁾. În 1868 se creează postul de subsecretar al Consiliului de Miniștri. Această situație, cu mici modificări, s-a păstrat pînă în 1918. Astfel, în 1913, Cancelaria Consiliului de Miniștri se compunea din : secretarul Consiliului de Miniștri, un subsecretar, șeful biroului și arhivei, șeful biroului pentru decrete și doi impiegati ¹⁴⁾.

¹²⁾ Monitorul Oficial din 28 martie 1944.

¹³⁾ Arh. St. Buc., Preș. Cons. de Miniștri, dos. 30/1913.

¹⁴⁾ Ibidem.

Cancelaria Consiliului de Miniștri capătă o nouă organizare începînd cu 1918. Conform legii pentru organizarea Cancelariei Consiliului de Miniștri din septembrie 1918, lucrările ei se împărteau între trei servicii: I. Serviciul Direcției economice, II. Serviciul Asistenței publice, III. Serviciul Mesajelor regale, al decretelor, jurnalelor și lucrărilor Consiliului de Miniștri¹⁵⁾.

Serviciul Direcției economice avea următoarele atribuțiuni: de a ține corespondența primului ministru cu Direcția Economică și Direcția de Aprovizionare, de a păstra rapoartele și datele adresate primului ministru de către Direcția Economică sau de către orice persoană, instituție sau autorități relative la această direcție, de a pregăti lucrările primului ministru și ale Consiliului de Miniștri în legătură cu Direcția Economică.

Serviciul Mesajelor regale, al decretelor, jurnalelor și lucrărilor Consiliului de Miniștri avea următoarele atribuții: de a pregăti toate lucrările pentru Consiliul de miniștri, de a ține registrul cu toate jurnalele Consiliului de Miniștri și decretelor regale, de a ține corespondența Președinției și a Consiliului de Miniștri cu Camera, Senatul și celelalte departamente, de a pregăti lucrările pentru sărbătorile oficiale și de a se îngriji de eliberarea diplomelor de naturalizare.

Începînd cu anul 1918 Cancelaria Președinției Consiliului de Miniștri are o registratură generală condusă de un registrator șef, două ajutoare și un contabil însărcinat cu contabilitatea Președinției Consiliului de Miniștri și a miniștrilor fără portofoliu.

Cancelaria Președinției Consiliului de Miniștri era condusă de un secretar și avea atribuțiunile: de a supraveghea toate lucrările Cancelariei Președinției Consiliului de Miniștri și a serviciilor care îi erau atașate, de a pregăti și prezenta primului ministru și Consiliului de Miniștri toate lucrările relative la atribuțiile Președinției sau Consiliului de Miniștri, de a întocmi proiectul de buget al Cancelariei Președinției, de a propune avansarea personalului și măsurile disciplinare ce trebuie luate împotriva funcționarilor Cancelariei, de a executa toate lucrările cu care era însărcinat de către primul ministru și de către Consiliul de Miniștri în legătură cu atribuțiile Cancelariei Consiliului.

El era ajutat de un subsecretar, un șef de birou, un contabil, un registrator arhivar, un subșef de birou, doi impiegati, o dactilografă, un camerier, un curier¹⁶⁾.

Cancelaria Consiliului de Miniștri și-a păstrat aproape aceeași structură pînă în 1915.

*
* *

Materialele documentare ale fondului Președinției Consiliului de Miniștri, totalizînd 5190 u.p. a 117 m.l., au fost preluate de către Arhivele Statului București în mai multe rînduri, pe baza unor adrese sau procese verbale în starea în care se găseau (ordonate parțial și neinventariate). Prima preluare a avut loc în anul 1927. Alte preluări s-au făcut între anii 1939—1944 și în anul 1955. Ultima preluare s-a făcut în anul 1963 pe bază de

¹⁵⁾ Monitorul Oficial din 19 septembrie, 2 oct. 1918.

¹⁶⁾ Arh. St. Buc., Preș. Cons. de Miniștri, dos. 14/1918.

proces-verbal de predare-primire, materialul preluat în cantitate de 30 m.l. (15 m.l. documente și 15 m.l. registre), fiind inventariat conform instrucțiunilor arhivistice în vigoare.

Din cercetarea instrumentelor arhivistice de evidență și a materialului documentar din fond a rezultat că pentru perioada anilor 1859—1918 lipsesc o serie de materiale documentare. Astfel, pentru anii 1860—1866, 1868—1890, 1895—1897, 1900—1906 și 1907 n-avem nici un material documentar.

În anul 1952 s-au întocmit două inventare: unul pentru perioada 1918—1944 cuprinzând 4427 u.p. Costatindu-se că ordonarea și inventarierea materialelor documentare s-a făcut necorespunzător și că rezumatele din inventar nu oglindesc conținutul unităților de păstrare, inventarele s-au retras de la sala de studiu, trecându-se la prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare conform normelor și instrucțiunilor arhivistice.

În vederea prelucrării tehnico-științifice a materialelor documentare s-au întocmit instrumentele preliminară prelucrării (nota istorică a creatorului de fond și a fondului și instrucțiunea de lucru). Prin instrucțiunea de lucru, care conține indicații metodice, s-au stabilit operațiile muncii de prelucrare tehnico-științifică (ordonarea, fișarea și inventarierea) care au decurs din particularitățile fondului.

Materialul documentar a fost ordonat cronologic (pe ani, luni și zile) și probleme (industrie, agricultură, comerț, buget, construcții, combaterea speculei ilicite, abuzurile comise de funcționarii statului sau particulari etc.). În unele cazuri ordonarea materialului documentar s-a făcut pe genuri de materiale (jurnale ale Consiliului de Miniștri, decrete, interpelări și comunicări în cadrul Adunărilor Legiuitoare, legi și proiecte de legi, petiții etc.).

În ordonarea materialelor documentare s-a ținut seama și de modul cum ele au fost create și constituite în unități de păstrare de Președinția Consiliului de Miniștri.

Refăcându-se inventarele s-a trecut la o nouă cotare a unităților de păstrare (în general s-au menținut vechile cote).

Fondul fiind folosit în scopuri științifice, pentru a veni în ajutorul cercetătorilor, s-a alcătuit lista (tabelul) de corespondență de la cotele vechi la cotele noi.

*
* *
*

Materialul documentar creat de Președinția Consiliului de Miniștri are o deosebită importanță pentru cercetarea istoriei patriei noastre, deoarece oglindește unele aspecte ale dezvoltării economice, sociale, politice și diplomatice a României din perioada anilor 1859—1944. Documentele fondului Președinției Consiliului de Miniștri oglindește pătrunderea capitalului străin în România, situația grea a maselor populare la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea și în special în timpul crizei economice din anii 1929—1933, înfeudarea economiei României Germaniei hitleriste, participarea burgheziei și moșierimii române la criminalul război antisovietic.

Din studierea materialelor documentare ale fondului reiese că la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, în condițiile trecerii capita-

lismului în faza sa monopolistă, imperialistă, capitalul străin pătrunde tot mai adânc în economia României.

Pătrunderea capitalului străin în economia României, după cum rezulta dintr-o serie de documente, s-a făcut prin împrumuturi înrobitoare¹⁷⁾, concesiuni de lucrări, crearea de întreprinderi industriale, înființarea de sucursale și încheierea de convenții comerciale înrobitoare.

Fiind o sursă de materie primă ieftină, o zonă rentabilă de investiții și o piață de desfacere pentru imperialismul străin, România a constituit un obiect de discordie în lupta dintre capitaliștii străini pentru acapararea bogățiilor țării și în special a zăcămintelor de petrol, guvernele burghezo-moșieresti din România contribuind la acapararea bogățiilor țării de către aceștia¹⁸⁾.

Referindu-se la lupta care se dădea între trusturile străine pentru jefuirea petrolului românesc, V. I. Lenin arată că „Banca germană” și alte bănci berlineze căutau să păstreze pentru ele bogățiile petroliere ale României, dar trusturile americane care aparțineau lui Rockefeller au înfrânt în 1907 Banca germană, care a fost nevoită să accepte convenția dictată de Standard Oil, proprietatea lui Rockefeller¹⁹⁾.

Studierea cu atenție a materialului documentar din acest fond ne arată că în timp ce burghezia română și străină jefuia bogățiile țării realizând profituri uriașe, masele populare din țara noastră se zbăteau în mizerie.

Aceste documente oglindesc procesul de ruinare a țărănimii care la începutul secolului al XX-lea se adâncește foarte mult.

Din studierea materialelor fondului, rezultă politica dusă de burghezia și moșierimea română, după 1907, în scopul înșelării țărănimii și „potolirii” satelor, prin adoptarea următoarelor legi: pentru învoielile agricole (23 decembrie 1907/5 ianuarie 1908), pentru înființarea Casei Rurale (15 februarie/5 martie 1908), pentru arendarea moșiilor statului, Casei Școalelor, Casei bisericilor, județelor, comunelor și ale așezămintelor de binefaceri și de cultură națională Asociațiilor țărănești sau pentru exploatarea lor în regie (19 aprilie 1908).

¹⁷⁾ Din referatul Ministerului Finanțelor din 3 ianuarie 1895 prezentat Consiliului de Miniștri, rezultă că prin convenția din 12/24 sept. 1894 s-a contractat cu sindicatul bancherilor din Berlin, reprezentat prin Direcția Disconto-Gesellschaft un împrumut de 120 milioane lei capital nominal rentă, 4% amortizabilă (Arh. St. Buc., Preș. Cons. de Miniștri, dos. 29/1895); la 10 noiembrie 1908 cu același sindicat s-a contractat un împrumut de 70 milioane lei capital nominal, 4% rentă amortizabilă, iar în 1913 un împrumut de 250 milioane lei capital nominal, 4½% rentă amortizabilă (Arh. St. Buc., Preș. Cons. de Miniștri, dos. 48/1930). După 1920, capitaliștii străini sub pretextul „ajutorării” României, prin acordarea de împrumuturi au intensificat acțiunea de acaparare a bogățiilor țării. Astfel, prin Jurnalul Consiliului de Miniștri din 8 februarie 1921, N. Titulescu, ministrul finanțelor este autorizat să împrumute de la guvernul elvețian „pentru a rezolva greutățile financiare ale statului” un împrumut de 40 milioane franci elvețieni (Arh. St. Buc., Preș. Cons. de Miniștri, dos. 25/1921).

¹⁸⁾ De ex. prin o serie de jurnale ale Consiliului de Miniștri s-a acordat autorizarea funcționării în țară a unor societăți engleze, franceze, olandeze etc.: „Moisels Petroleum Trust Limited”; „The Anglo-Continental Oil Company Limited”, „The Standard Petroleum Exploration Company Limited”, „The Ruso Roumanion Oil Company Limited”; Societatea Anonimă „Franco-Română”; Societatea petrolieră pe acțiuni „Olandezo-română” etc. Scopul lor era de a exploata petrolul și terenurile petroliere și de a face comerț cu el și derivatele lui.

¹⁹⁾ V. I. Lenin, Opere, vol. 22, Ed. P.M.R., 1952, p. 244—245.

lic/2 mai 1909)), pentru înființarea jandarmeriei rurale etc. Aceste legi pe care statul burghez-moșieresc le-a adoptat după 1907, au avut un caracter reacționar.

Legea pentru învoielile agricole se referă la învoielile pe care le făceau țăranii cu moșierii și arendașii și crearea izlazurilor comunale. Caracterul ei reacționar reiese și mai mult din modificările aduse unor articole. Astfel articolul 8 specifica că „notarul comunal, în comunele rurale, și șeful poliției sau comisarul delegat, în comunele urbane, vor sechestra recolta țăranului dacă nu va plăti la termen arenda locului luat pentru arătură sau finete”²⁰⁾.

Înființarea Casei Rurale²¹⁾ care era un intermediar între proprietarul unei moșii ce se oferea spre vânzare și țăranii care voiau s-o cumpere, avea menirea să întărească burghezia satelor care dispunând de sumele necesare putea să cumpere pământul pe care Casa Rurală îl răscumpăra de la moșieri și-l revindea în loturi de 5 ha. Împrumuturile se acordau cu ipoteca. Țăranii săraci care nu aveau ce ipoteca nu puteau beneficia de această lege.

Burghezia satelor a fost sprijinită în acapararea pământurilor și întărirea puterii ei economice și prin legea pentru arendarea moșiilor statului, Casei Școalelor, Casei bisericii, județelor, comunelor și așezămintelor de binefacere și de cultură națională Asociațiilor țăranesti sau pentru exploatarea lor în regie²²⁾. Datorită capitalului de care dispuneau și sprijinului din partea statului, chiaburii puteau arenda aceste moșii și exploata țăranimea săracă, puteau garanta executarea contractelor de arendare și jefuirea țăranimii muncitoare.

Pentru „liniștirea” satelor s-a trecut la reorganizarea comunelor, la crearea Jandarmeriei rurale, iar la 25 martie/8 aprilie 1908 Parlamentul liberal a adus o nouă modificare legii jandarmeriei, sporind numărul jandarmeriilor la sate.

Apreciind rolul acestor legiuiri și măsuri adoptate de regimul burghez-moșieresc tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arată : „clasele exploatare au adoptat o politică de creare la sate a unei baze sociale de sprijin, prin întărirea burgheziei sătești cu ajutorul Casei rurale și al altor instituții special înființate în acest scop, iar pe de altă parte ele au introdus măsurile de terorizare singeroasă și permanentă a țăranimii, înființând jandarmeria rurală”²³⁾.

Din cercetarea atentă a unor documente aflăm situația grea a muncitorilor : lipsa de mijloace de trai, concedieri, reducerea continuă a salariilor, mărirea impozitelor pe salariu etc. O deosebită importanță o au documentele care reflectă situația grea a minerilor din Valea Jiului (care în timpul crizei economice din anii 1920—1921 n-au primit luni de-a rândul salariu, sute de mineri fiind concediați)²⁴⁾ și din regiunile aurifere Baia Mare și Zlatna. Astfel, din dezbaterile ședințelor Adunărilor Deputaților din 1921, reiese că ei n-au primit salariu de 5 luni : cei care au intervenit la minister au fost bătuți și arestați ; în unele localități participanții la greva din octombrie 1920 nu erau angajați și în același timp nu aveau voie nici să părăsească localitatea pentru a se angaja în altă parte. Zilnic erau chemați la curtea

²⁰⁾ Arh. St. Buc., Pres. Cons. de Miniștri, dos. 17/1909.

²¹⁾ Ibidem, dos. 18/1909.

²²⁾ Ibidem, dos. 17/1909.

²³⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, Articole și cuvântări, E.S.P.L.P., 1956, ed. IV, p. 178.

²⁴⁾ Arh. St. Buc., Pres. Cons. de Miniștri, dos. 24/1921.

marșială a corpului II armată pentru a fi anchetați, cei arestați fiind supuși la schingiuiri²⁵⁾.

Prigoana sălbatică dezlănțuită de burghezie împotriva clasei muncitoare este oglindită într-o serie de documente ale fondului²⁶⁾. De exemplu în ședința Adunării Deputaților din 28 februarie 1921 se arată: „...arestații din Tulcea au fost bătuți cu nuiele peste mâini de însuși polițaiul orașului”. În continuare se arată că în Turcuia au fost arestați 30 de locuitori „care n-au vrut să renunțe la sindicat, iar la trei persoane li s-a smuls bărbile și mustațile”.

Alte documente oglindesc situația grea a clasei muncitoare în timpul crizei economice din 1929—33: scăderea puterii de cumpărare a salariilor, prelungirea duratei zilei de muncă, creșterea impozitelor directe și indirecte, șomaj etc. În același timp prin diferite metode „progresiste” muncitorii erau exploatați la maximum, erau extenuați²⁷⁾.

Clasa muncitoare avea de suferit mai ales de pe urma șomajului care, în perioada crizei economice, a crescut cu repeziciune. Astfel din o serie de documente aflăm că Societatea „Reșița”, la începutul anului 1929, a concediat peste 4.000 de muncitori, propunând pentru începutul anului 1930 concedierea a încă 2000 de muncitori²⁸⁾. În întreaga țară numărul șomerilor în anul 1931 a fost, conform unor statistici burgheze, de 427.147 oameni²⁹⁾.

O serie de documente ne demonstrează că politica burgheziei și moșierimii de ieșire din criza economică pe spinarea celor ce muncesc și-a găsit expresia și în înrăutățirea situației materiale a funcționarilor, învățătorilor, pensionarilor, văduvelor etc.

De exemplu, în moțiunile votate în adunările generale din 6 și 15 februarie 1934, Asociația generală a profesorilor secundari, secția Tg. Mureș și Alba Iulia, protestează împotriva scăderii salariilor corpului didactic și abuzurilor guvernului, cerind plata gradațiilor scadente și pentru anii de suplینire și a restanțelor de salarii din timpul guvernului Iorga, ridicarea curbelor de reducere a salariilor din ultimii ani, oprirea reducerii salariilor, convocarea unui congres al cadrelor didactice pentru a protesta împotriva abuzurilor guvernului³⁰⁾.

În timp ce numărul învățătorilor scădea, iar absolvenții școlilor și facultăților îngroșau rindurile șomerilor, așteptând în zadar să fie numiți într-un post, situația învățămîntului era dezastruoasă. De exemplu în anul 1932, din 3.672.000 copii recenzați, au fost înscrși în școli 2.253.000 copii și au frecventat din cauza mizeriei abia 1.485.000, adică 40%³¹⁾.

În anii crizei economice din 1929—1933, ca o consecință directă a intensificării exploatarii oamenilor muncii, au avut loc puternice lupte revoluțio-

²⁵⁾ Ibidem.

²⁶⁾ Ibidem.

²⁷⁾ Așa de exemplu, fabricile de sticlă Vitrometan și de pitlărie „Samuel Karres et filii” din Mediaș, au adus specialiști din Budapesta (firma Kőte Ștefan), introducînd sistemul „lanțului” cu stop-ul fiecărui muncitor.

Prin acest sistem se ajungea la extenuarea muncitorilor în timp ce profitul patronilor creștea (Arh. St. Buc., Preș. Cons. de Miniștri, dos. 38 1930).

²⁸⁾ Ibidem.

²⁹⁾ Arh. St. Buc., Preș. Cons. de Miniștri, dos. 1128 1943.

³⁰⁾ Ibidem, dos. 14/1934.

³¹⁾ Ibidem, dos. 2/1934.

nare organizate și conduse de P.C.R., culminând cu luptele ceferiștilor și petroliștilor din 1933.

Referindu-se la importanța acestor lupte, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arată: „Cu toate că luptele din ianuarie — februarie 1933 au fost înăbușite în sine, ele au frinat ofensiva capitalistă împotriva condițiilor de muncă și de viață ale oamenilor muncii, au dat o lovitură puternică politicii de fascizare a țării, au contribuit la creșterea conștiinței politice și la îmbogățirea experienței de luptă a proletariatului.

Au crescut influența și autoritatea partidului, numeroși muncitori din marea industrie, care au stat în fruntea acestor eroice acțiuni, au intrat în rindurile lui, îmbunătățindu-i compoziția socială și întărindu-i legăturile cu clasa muncitoare“³²⁾.

În fondul Președinției Consiliului de Miniștri se găsesc, de asemenea, informații prețioase privind situația internă a României și politica externă a guvernului dictaturii militar-fasciste de subordonare a țării imperialismului german. Semnificativă este telegrama din 26 ianuarie 1941 prin care I. Antonescu își reînnoiește atașamentul față de Germania hitleristă. Același lucru reiese și din cuvântarea lui I. Antonescu din 27 ianuarie 1941, cu ocazia constituirii guvernului, în care arată că „România merge fără nici o șovăire alături de axă“, alături de Hitler și Mussolini“³³⁾. „Alăturarea României de partea Germaniei hitleriste — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — a avut ca rezultat imediat transformarea țării noastre într-o adevărată colonie germană, dînd imperialiștilor hitleriști posibilități nelimitate de a jefui averile sale și a-i secătui rezervele“³⁴⁾.

Jefuirea bogățiilor țării se făcea prin intermediul societăților germane: „Oil H.G.“ a acaparat industria petrolieră; „Hermann Göring Werke“, controla industria metalurgică; iar „Solagra“ și filialele sale a acaparat producția agricolă. O serie de materiale documentare ale fondului ne demonstrează că în timp ce prin intermediul acestor societăți s-au scos din țară uriașe cantități de produse industriale, ele nu-și respectau angajamentele luate prin contractele respective.

Iată ce se spune în nota M.A.N. Subsecretariatul de Stat al înzestrării armatei din 17 ianuarie 1942, referindu-se la contractul cu „H.G.—W“ pentru constituirea Societății „Rogifer“: „Prin acest contract „H.G.—W“ s-a obligat ca — începînd de la 1 octombrie 1941 și pînă la încheierea convenției economice, adică 17 ianuarie 1942 — să se livreze lunar: 3.000 tone zaggele. 2.000 tone coes, 10.000 tone minereu de fier Priejelor (din care 6.000 tone în contul comenzii proprii a „Reșiței“). Acest angajament nu a fost respectat intrucît pînă în prezent nu au intrat decît 3.500 tone zaggele — din cele 10.500 tone ce trebuiau livrate — iar din cele 7.000 tone minereu nu s-a livrat nimic“³⁵⁾.

Din cercetarea materialului fondului rezultă că petrolul românesc era obiectul principal al jafului hitlerist. Concludentă este în această direcție

³²⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, Articole și Cuvîntări 1959—1961, Ed. Politică, Buc., 1961, p. 435—436.

³³⁾ Arh. St. Buc., Preș. Cons. de Miniștri, dos. 99/1940.

³⁴⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, Articole și Cuvîntări, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., Buc., 1956 p. 38—39.

³⁵⁾ Arh. St. Buc., Preș. Cons. de Miniștri, dos. 270/1942.

nota guvernului romin către von Ribbentrop în care, printre altele, se spune : „83 % din exportul românesc îl formează petrolul pe care România îl dă Germaniei în cantitate neobișnuită, ceea ce îi paralizează exportul pentru alte țări și chiar producția industrială“³⁶⁾.

S-a intensificat la maximum exploatarea nemiloasă a maselor muncitoare : costul vieții și decalajul dintre salariu și preț fiind în continuă creștere ; în fabrici și uzine au fost introduse carcerile ; ziua de muncă era de 10—12 ore, ea putînd fi prelungită după voia comandantului militar și a inspectorilor de muncă. Astfel, în nota informativă a Ministerului Economiei Naționale din martie 1943 se arată că muncitorii de la întreprinderile de exploatare petrolieră sînt lipsiți de alimente, îmbrăcăminte și încălțăminte. La rafinaria Societății „Columbia“ din Ploiești din 20 de muncitori cercetați, 5 nu aveau cămăși pe ei³⁷⁾. Clasa muncitoare avea de suferit și de pe urma lipsei de securitate a muncii, a condițiilor mizerabile de locuit, a lipsei unei asistențe medicale eficace. De exemplu la Reșița exista numai un spital cu 16 paturi pentru cei 11.000 de lucrători ai Societății U.D.R. și pentru cei 33.000 membri ai familiilor lor³⁸⁾. La toate acestea se adaugă teroarea sălbatică dezlanțuită de dictatura militaro-fascistă împotriva clasei muncitoare. Într-un comunicat către armată dat de I. Antonescu se spunea ...„să se tragă de la distanță în toți cei care vor ține întruniri în aer liber sau în localuri fără aprobarea autorităților și care nu se vor supune imediat somațiilor legale“³⁹⁾.

În aceste condiții starea de spirit antihitleristă și împotriva criminalului război antisovietic, din rîndul oamenilor muncii a ajuns la punctul culminant. Aceasta reiese atît din acțiunile organizate împotriva războiului cît și din diferite documente editate ilegal. Într-un manifest din 20 ianuarie 1944, se spune : „...muncitori din fabrici și ateliere, organizați-vă pînă nu e tîrziu, sabotați totul ce folosește războiului hitlerist“. Adresîndu-se ceferiștilor se arată „Ceferiști — cuvîntul vostru este hotărîtor, numai de voi depinde dacă ajung sau nu tunurile în șanț sau în mîna lui Hitler“.

În continuare se spune : „Țărani, ascundeți recolta voastră, n-o dați lui Hitler.

Intelctuali, voi prin grai și scris, înainte pentru o Romînie liberă și democratică“⁴⁰⁾.

Întreaga politică a claselor dominante, măsurile antipopulare și anti-naționale ale dictaturii militaro-fasciste au fost demascate în permanență de către P.C.R. Partidul Comunist, în afară de faptul că a avertizat cu mult înainte poporul de primejdia războiului antisovietic, a chemat masele populare la luptă. În tot timpul războiului, a mobilizat și organizat masele pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, pentru ieșirea Romîniei din războiul antisovietic și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. „...sarcina istorică a partidului nostru — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu Dej —

³⁶⁾ Ibidem, dos. 310/1943.

³⁷⁾ Ibidem, dos. 1154/1943.

³⁸⁾ Arh. St. Buc., Pres. Cons. de Miniștri, dos. 254/1942.

³⁹⁾ Ibidem, dos. 254/1942.

⁴⁰⁾ Ibidem, dos. 311/1944.

a fost mobilizarea tuturor patrioților pentru lupta de eliberare națională de sub jugul hitlerist, pentru dărîmarea regimului antonescian, pentru încetarea războiului împotriva aliaților și încadrarea Romîniei în lupta popoarelor iubitoare de libertate, împotriva fascismului⁴¹⁾.

Studiînd materialul documentar creat de Președinția Consiliului de Miniștri, cercetătorii vor găsi informații prețioase privind unele aspecte ale dezvoltării țării noastre în perioada 1859—1944. Fondul Președinția Consiliului de Miniștri ce se află în depozitele Arhivelor Statului oferă informații bogate referitoare la politica antipopulară și antinațională dusă de burghezia și moșierimea romînă de-a lungul anilor.

⁴¹⁾ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 24.

GHEORGHE ASACHI

GH. UNGUREANU

În istoria arhivisticii românești numele lui Gheorghe Asachi este strins legat de înființarea și organizarea Arhivelor Statului din Iași ca o instituție nouă, cu un scop bine determinat și anume acela de a aduna și păstra cu deosebită grijă documentele și arhivele — pînă atunci risipite — pe care el, în anul 1832, le numea „materialuri istoricești“ necesare „scrierii istoriei patriei“.

Ținînd seama de condițiile istorice în care și-a desfășurat prodigioasa sa activitate, de lupta perseverentă pe care a dus-o pentru ca Arhiva Statului să-și poată îndeplini scopul pentru care fusese creată, de strădania pentru a atrage atenția asupra valorii științifice a documentelor și arhivelor, nu numai a celor vechi dar și a celor contemporane lui, de a face din lucrătorul de arhivă un „expert“ în munca sa în locul vechiului condicar sau arhivar, Asachi poate fi considerat astăzi ca un pionier care, nu numai că a deschis drumul, dar a pus bazele și a lărgit conținutul arhivisticii românești.

Afirmația lui Mihail Kogălniceanu din 1840 că Asachi „este bărbatul acela care în vremi grele s-a străduit pentru luminarea neamului său“...¹⁾ este valabilă și pentru activitatea sa ca arhivist, deoarece el s-a străduit să adune, să păstreze și să valorifice documentele țării în același scop.

Activitatea de arhivist al statului, Gheorghe Asachi o desfășoară între anii 1832—1849, 1857—1858, cînd în Țările Române se desfășura din plin procesul de destrămare a feudalismului și de dezvoltare a elementelor capitalismului.

Dezvoltarea forțelor de producție ale burgheziei era mult frînată de dominația relațiilor feudale. În dezvoltarea ei, burghezia continua să se lovească de existența vechilor privilegii feudale. Desființarea servituțiilor feudale, a privilegiilor boierești, a abuzurilor aparatului de stat boieresc și a altor piedici dădeau posibilitatea dezvoltării nestîngherite a capitalismului. În lupta sa împotriva vechii orînduiri, a clasei boierești, burgheziei puteau să-i servească și documentele vechi. Cu ajutorul acestora putea demasca mijloacele și metodele folosite de feudali pentru îmbogățirea lor prin jefuirea maselor (mijloace și metode pe care chiar burghezia le va folosi după ce va cuceri puterea).

¹⁾ M. Kogălniceanu, *Critica*, în *Dacia Literară*, Iași, 1859, p. 203.

Apoi, noul mod de producție în dezvoltare avea absolută nevoie de o evidență a tuturor bunurilor materiale existente și acele care se creau.

Dezvoltarea unei culturi românești, pentru care militau elementele înaintate, trebuia să aibă o bază concretă de cunoaștere a trecutului istoric al poporului român. Se puna prin urmare problema adunării tuturor documentelor și arhivelor împrăștiate și unele „tănuite“, într-un depozit sigur și organizat de unde să poată fi folosite cu ușurință ori de câte ori ar fi fost nevoie.

Unul dintre elementele înaintate ale timpului, care a adus un aport deosebit, atât în ce privește dezvoltarea culturii în țara noastră cât și a altor activități legate de administrația de stat, a fost Gheorghe Asachi. Tocmai de aceea lui Gheorghe Asachi, care între anii 1814—1820 ținuse primul curs de inginerie înființat în cadrul școlii domnești din Iași, iar în 1818 înființase teatrul unde s-a jucat pentru prima dată o piesă în limba română, care în 1828 reorganiza școala de la Trei Ierarhi iar în 1829 publica „Albina Românească, gazeta politico-literară“, i-a revenit rolul important de a pune bazele și de a organiza noua instituție, Arhiva Statului, care avea menirea de a aduna, organiza și da spre folosire documentele și arhivele țării.

Prin urmare, nu a fost întâmplător faptul că Asachi a fost numit pe data de 1 ianuarie 1832 arhivist al statului. Și pînă la această dată, în bogata sa activitate Asachi a folosit din plin documentele și a fost cel mai în măsură să le aprecieze valoarea atât din punct de vedere științific cât și practic. Cronicile, documentele vechi și arhivele au constituit pentru Asachi izvorul principal și autentic al documentării necesare în lupta împotriva boierimii care ignora limba națională, împotriva profesorilor greci care considerau limba națională inaptă pentru școală, împotriva călugărilor greci pentru restabilirea drepturilor materiale ale școlii de la Trei Ierarhi.

În mare măsură, documentele vechi și arhivele au fost folosite în lucrările pregătitoare elaborării Regulamentului Organic la care Asachi a participat între anii 1829—1831.

Istoriografia burgheză, ocupîndu-se de multilaterală activitate a lui Asachi, a înregistrat-o ca într-o cronică, fără să o analizeze și să o explice în raport cu condițiile istorice concrete în care ea s-a desfășurat.

Activitatea lui Asachi, ca arhivist într-un lung șir de ani a fost neglijată, semnalîndu-se uneori doar atât: că a fost și arhivist al statului²⁾.

În regimul nostru democrat-popular sint valorificate activitățile pozitive ale oamenilor de știință din trecut.

Activitatea lui Gheorghe Asachi ca organizator al școlilor, ca inginer hotarnic și arhitect fondator și sprijinitor al unor instituții de cultură și artă, ostentor perseverent în atât de variate domenii, a format obiectul

²⁾ I. Negre, *Gheorghe Asachi, viața, lucrările, scrierile sale*, Piatra 1892; V. A. Urechia, *Gheorghe Asachi*, Buc., 1890; V. Atanasiu, *Gheorghe Asachi, biografia și operele sale*, Iași, 1890; E. Lovinescu, *Gh. Asachi, viața și opera*, Buc., 1927.

Gheorghe Asachi

Reproducere după o fotografie din 1863 aflată în colecția de fotografii a Arhivelor Statului Iași (Nr. 299).

unor valoroase lucrări³⁾. Și despre activitatea lui ca arhivist s-a scris mai mult în ultimii ani⁴⁾.

Nu s-a ajuns însă la încheierea unei monografii care să cuprindă viața și opera în ansamblul ei.

Studiul de față este o contribuție la capitolul, încă incomplet, al cunoașterii activității lui Gheorghe Asachi ca arhivist.

Reîntors la Iași în anul 1812⁵⁾, cu studii făcute la Lemberg, Viena și Roma unde cercetase bibliotecile și arhivele⁶⁾, Asachi constată cu durere că toate ramurile de activitate publică erau deținute de o „ceată de fanarioți“. Aceștia — afirmă Asachi în autobiografia tipărită în 1862 — în mindria lor disprețuiau tot sentimentul de naționalitate romină și el văzu că este „străin și fără vază în propria sa țară“. O singură îndeletnicire era neacaparată și anume aceea de hotarnic de moșii, deoarece, afirmă tot Asachi, aici se cerea nu numai cunoașterea limbii romine ci și „descifrarea vechilor documente“⁷⁾.

La începutul secolului al XIX-lea, instanțele judecătorești din Moldova erau invadate de mulțimea proceselor pentru hotarele moșiilor. Moșiile răzeșilor cădeau pradă, una după alta, lăcomiei boierimii care-și forma latifundii prin abuz și corupție. În aceste procese se simțea nevoia unor ingineri hotarnici care să cunoască și citirea vechilor documente pentru elaborarea planurilor topografice.

Asachi a reușit să convingă pe domn de necesitatea înființării, în cadrul școlii domnești de la Iași, a unui curs pentru pregătirea inginerilor hotarnici. Începerea acestui curs în 1814, unde Asachi predă în limba romină un curs de matematică teoretică cu aplicațiuni practice de geodezie și arhi-

³⁾ St. Birsănescu, *Academia domnească de la Iași, 1714—1821*, Buc., 1962; N. C. Enescu, *Gheorghe Asachi, organizatorul școlilor naționale din Moldova*, Buc., 1962; H. Blazian, *Gh. Asachi*, Buc., 1956; R. Nicolescu, *Gh. Asachi și începuturile litografiei în Moldova*, Buc., 1955; Florica T. Cimpan, *Despre algebra tipărită și cea în manuscris a lui Gh. Asachi* Iași 1955; St. Birsănescu, *Gh. Asachi și studiile la Universitatea din Liow*, Iași, 1957; N. C. Enescu, *Gheorghe Asachi*, Buc., 1957; Valerian Popovici, *Învățământul în limba națională piră la anul 1860*, în „Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași“, vol. I, 1960; Ilie Popa, *Dezvoltarea matematicii*, în „Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași“, vol. II, 1960. *Teatrul național Vasile Alecsandri Iași, 140 de ani de la primul spectacol în limba romină, 1816—1956*, Iași, 1956.

⁴⁾ *Arh. Statului, 125 ani de activitate 1831—1956*, Buc., 1957.

⁵⁾ Acad. R.P.R., Ms. 3075 „Tornato a Iassy 30 Agosto 1812“, însemnare făcută de Asachi.

⁶⁾ Asachi avea o cultură enciclopedică. Inginer, doctor în filozofie, cunoștea literatura timpului, știa — afară de limbile clasice — franceza, germana, polona, rusa, italiana și engleza.

Vom da pentru această perioadă numai acele date din activitatea sa, care au cuprindentă cu activitatea de mai târziu ca arhivist. Lucrările citate mai sus cuprind date bogate pentru celelalte activități.

⁷⁾ *Autobiografia lui Gheorghe Asachi*, născut la 1788 martie, mort la Iași în 1869, reeditată la Iași în 1890, cu prilejul inaugurării statuii lui, p. 9.

tectură, precum și „trebuincioasa cercetare și dislușire a documentelor de hotare“⁸⁾ constituie prima biruință pe teren cultural.

În același timp, Asachi a fost însărcinat de Divan să elaboreze macheta sigiliului domnesc, care după aprobare a fost dată meșterilor pecetari de au săpat-o în metal. Compoziția heraldică cu stemele tuturor ținuturilor din Moldova a necesitat cercetarea multor documente, pe care Asachi le găsește cu greu pe la boieri, sau aruncate fără nici o evidență la Curtea domnească sau Mitropolie. Păstrarea documentelor publice în case particulare sau în diferite locuri fără nici o evidență — situație care făcea în majoritatea cazurilor imposibilă cercetarea lor — contrasta cu constatarea pe care Asachi o făcuse la Lemberg, Viena sau Roma, unde erau organizate depozite publice pentru păstrarea documentelor și arhivelor.

Între anii 1822—1827 Asachi era la Viena ca agent diplomatic. Acolo va avea prilejul să cerceteze arhivele și să găsească mai multe documente⁹⁾ privitoare la averea școlii de la Trei-Ierarhi, acaparată de călugării greci.

Reintors la Iași în 1827, Asachi a fost numit referendar al Epitropiei Învățăturilor Publice, în care calitate a luptat reușind să reînființeze școala de la Trei-Ierarhi. În rapoartele făcute domnului, Asachi folosește cu iscusință documentele vechi. În căutarea documentelor vechi ale școlilor, s-a găsit în 1827, într-o lada din podul caselor Mitropoliei, un document important. Asachi a constatat și de data aceasta că de puțin interes se dădea documentelor țării, acestea abia putând fi descoperite aruncate prin poduri. Ideea înființării unui depozit public în care să se păstreze aceste documente, se contura zi de zi, mai clar.

În același an, un mare incendiu a distrus cea mai mare parte a clădirilor din orașul Iași. Nu a scăpat nici clădirea școlii domnești de lângă Mitropolie, în care locuia și Asachi. Multe documente și arhive au căzut atunci pradă flăcărilor, între care și câteva manuscrise și documente pe care le avea Asachi în locuință. Nu datorită lecturii cărților sau celor văzute în alte țări, Asachi va insista mai târziu, ca arhivist, pentru un local trainic, ferit de foc, cu bolte, uși și obloane de fier, ci realității văzute și suferite în anul 1827.

În anul 1829 Asachi obține aprobarea de a publica o „gazetă românească“. În memoriul adresat lui Minciaky, Asachi arăta că Albina Românească, titlu sub care avea să apară gazeta, „va publica și notițe instructive din istorie“¹⁰⁾. În „Înștiințarea despre gazeta românească“ din 17 aprilie

8)

8) Un „atestat“ dat lui Mihai Mavrodin, care a urmat cursul de inginerie al lui Asachi, recent descoperit, vine să completeze datele cunoscute pînă acum. Pregătirea dura 4 ani, timp în care se învăța: „*Aritmetica, algebra, geometrie, trigonometrie dreaptă — linie și sferică, însemnarea hărților topografice și practice, ridicarea planurilor de locuri și de moșii împreună cu trebuincioasa cercetare și deslușire a documentelor de hotare*“.

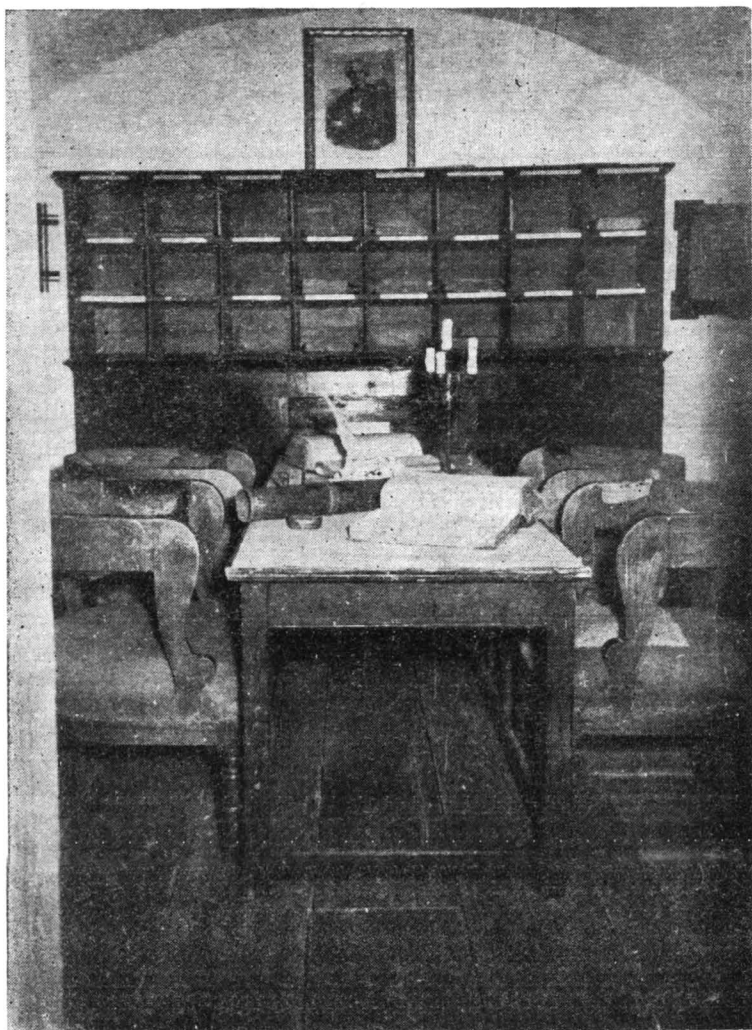
Examen public s-a ținut la 12 iunie 1818 și altul privat la 20 decembrie 1820, după care cursul a fost întrerupt de evenimentele anului 1821 (Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. V—1994, dosar nr. 2, f. 259).

9) „În curs de cinci ani a petrecerii sale în acea capitală, el avu norosire a descoperi în mai multe politii (orașe) a Galitiei, hrisoave ale domnilor Moldovei, pe care mitropolitul Dosoftei în anul 1687 le-a fost luat cu sine în Polonia“ (*Autobiografie*... p. 12; I. Negre, op. cit., p. 56).

10) Uricar, VII, p. 104.

1829 Asachi arată că se vor tipări și „culegeri istorice“. Același lucru îl repetă și în editorialul din 1 iunie 1829.

Intr-un anunț din Albina Românească pe anul 1829, Asachi arată că de la 1 ianuarie 1830 se vor publica și „documente oficiale și administrative

Cancelaria Arhivei Statului din Iași în 1832. (Reconstituire cu mobilierul original.

ale principatului“, „știința și păstrarea pentru acturi fiind neapărat trebuitoare pentru acei ce au interesuri“¹¹⁾).

¹¹⁾ Albina Românească, nr. 58, 1829, p. 234.

Asachi putea face acum aceste promisiuni, deoarece avea certitudinea că în problema documentelor se va ajunge la ceea ce dorea el. Încă de pe atunci începuseră să se ia măsuri pentru buna întocmire și păstrare a actelor create la diferite instituții ¹²⁾.

În februarie 1829 s-a instituit la București un comitet, sub președinția lui Minciaky, „spre adunarea științelor trebuitoare pentru oareșcare îmbunătățire a ocîrmuirilor amînduror cnejilor“. Începîndu-și activitatea, acest comitet trebuia să cunoască diferite probleme. Această informare nu se putea obține decît din cercetarea arhivelor.

Inexistența unei evidențe asupra documentelor și arhivelor a dat posibilitatea boierilor din Moldova să tergiverseze informările cerute, sau să spună fășii că nu sînt arhive sau documente pentru că au ars toate la 1827 ¹³⁾. Aceasta, deoarece boierimea vedea că noua reformă nu va duce numai la îngrădirea atribuțiilor și puterii domnului, ci și la limitarea privilegiilor ei.

În iulie același an își începe activitatea, la București, comitetul moldo-valah pentru elaborarea Regulamentului Organic, — al cărui secretar pentru partea moldoveană a fost Gheorghe Asachi ¹⁴⁾. În lucrările lui, Comitetul a avut nevoie de cercetarea multor documente pentru a avea o informare exactă a situației economico-sociale din principate, în vederea elaborării proiectului de reformă.

Comitetul va întîmpina multe greutăți din partea boierilor care alcătuiau Divanul din Moldova, atunci cînd le va cere informări bazate pe documente.

Asachi, cunoscînd bine starea arhivelor de la Iași, va contribui la trimiterea unui ordin către Divan, la 13 decembrie 1829, prin care se întreba „dacă s-au alcătuit la dînsul arhive ce trebuie pentru păstrarea delor (dosarelor) în cuviincioasa rînduială“ ¹⁵⁾. Îndrumarea era ca toate hîrtiile privind o problemă să fie cusute la un loc, formînd o „delă“ „spre întregirea științelor“ și toate actele tot astfel întocmite să fie păstrate „la locul lor în arhivă“ ¹⁶⁾.

Același ordin emis de Kiselev care cunoștea haosul în care se aflau documentele și arhivele principatelor și greutățile întîmpinate la folosirea lor, mai arăta că toate arhivele instituțiilor trebuie să fie bine pregătite de către dregători și gata pentru a fi depuse în „Arhiva generală“ ce se va organiza în curînd. Apar de pe acum, cît se poate de clar, noțiuni necunoscute pînă atunci în problema arhivelor: *dosarul*, ca unitate de păstrare, constituit din toate actele privind o problemă; *arhiva*, ca loc de păstrare a tuturor actelor create de către o instituție, care se va substitui uneori și noțiunii de fond de arhivă: în sfîrșit, *Arhiva generală*, care urma să se înființeze și unde aveau să se concentreze și păstreze arhivele instituțiilor.

¹²⁾ *Preocupări arhivistice între anii 1828—1832, în Îndrumător în Arhivele Statului, Iași, vol. II, Buc., 1956, p. 168.*

¹³⁾ Arh. St. Iași, Condica K/347, f. 65.

¹⁴⁾ *Uricar*, VIII, p. 65, 115.

¹⁵⁾ Arh. St. Iași, Tr. 288, Op. 316, dos. 31, f. 512.

¹⁶⁾ *Ibidem*, dosar litera B/48, f. 120.

În proiectul Regulamentului Organic, cît s-a elaborat în 1829, s-a prevăzut — la capitolul al XV-lea, privitor la organizarea Vistieriei — că aceasta are sarcina „ținerii arhivei țării precum hătișerifuri, firmanuri, hrisoave și anaforale de puneri la cale și de obșteasca dreptate”¹⁷⁾.

O arhivă generală a țării ca instituție aparte, așa cum visa Asachi, nu o vedeau cu ochi buni boierii — membri ai comitetului de reformă. Dacă admiteau crearea unui depozit general al arhivelor țării, acesta însă trebuia să funcționeze subordonat ca parte structurală, Vistieriei.

În aprilie 1830, Asachi pleacă la Petersburg ca secretar al comitetului însărcinat să prezinte „cercetării ministeriale”, proiectul de Regulament¹⁸⁾.

La Petersburg, Asachi a întrebuințat timpul liber pentru a vizita muzeele, bibliotecile și arhivele. Despre cele văzute, aflăm din „Jurnalul călătorului moldovean”, publicat în mai multe numere din gazeta Albina Romînească. El vede acolo documente bine păstrate, printre care și Tratatul dintre Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir, din 1711. Mai vede și „sală de citire” unde „fieștecare doritor științelor capătă orice carte ertată”, adică aceea care se putea da.

Asachi își încheie „jurnalul” său cu următoarele: „Descrierea călătoriei și a tuturor lucrurilor vrednice de vedere, a mării și ospitalității, ar umple un întreg tom, dar scopul călătorului a fost numai a da compatrioților o idee despre aceasta și de a afișa dorirea celor ce pot călători ca, aflîndu-se într-o țară străină, să cerceteze cu amănuntul toate, pentru a lor îndeletnicire și folosul patriei în care să aducă bunele deprinderi și îmbunătățirea viețuirii sociale”¹⁹⁾.

În problema arhivelor, Asachi va pune în practică cele preconizate în Jurnal.

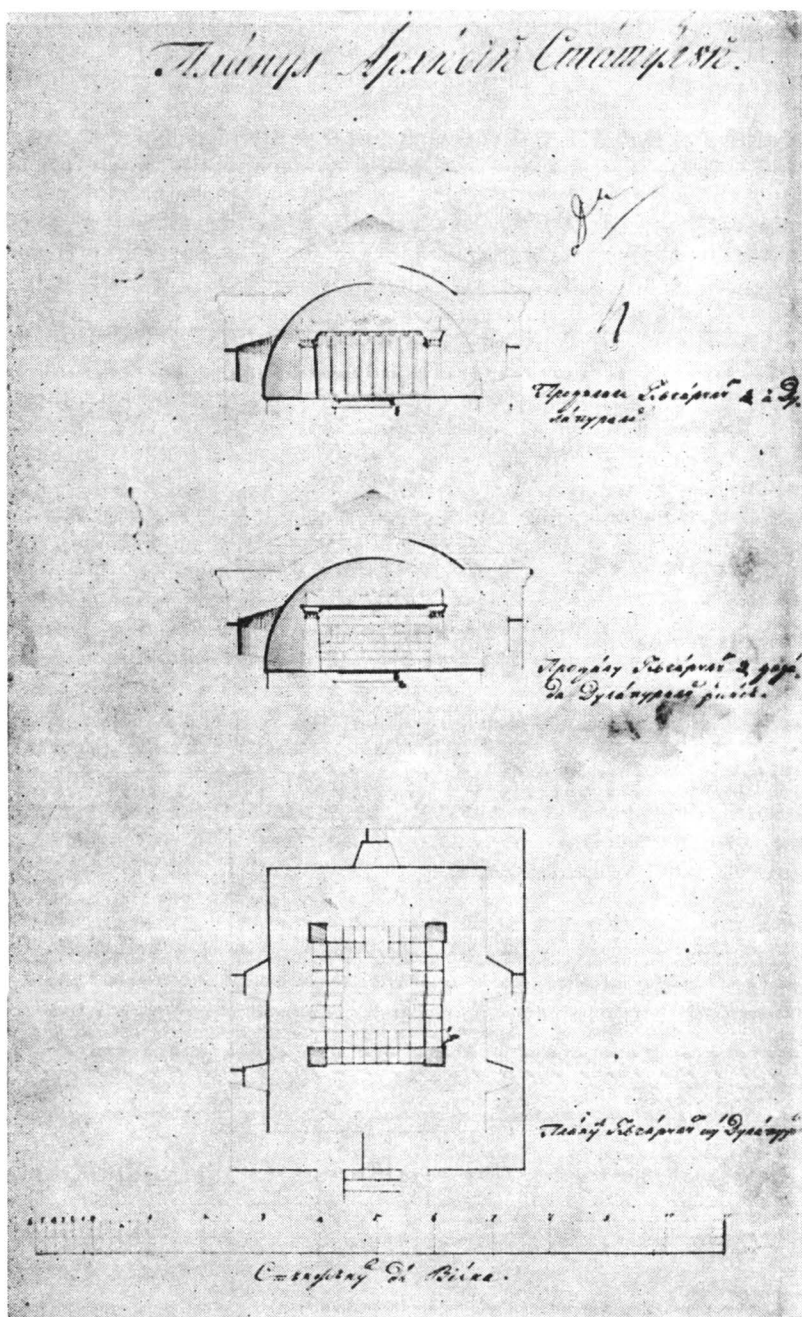
Trecut prin revizia Adunării Obștești extraordinare, proiectul de Regulament, va fi definitivat și autentificat²⁰⁾ cu iscăliturile tuturor membrilor Adunării, la 3 noiembrie 1831. Textul definitiv prevede în art. 366, privitor la organizarea Înalțului Divan, că acesta va avea trei secții (mese), din care a treia era „masa arhivelor”, unde, pe lângă arhiva Divanului, se vor ține „acturile publice, precum anaforale, hrisoave, hătișerifuri atîngătoare de dreptățile și pronomiile (privilegiile) Moldovei”. Se mai arată că „arhivarul în a cărui privighere se încredințează toate aceste acte se va îngriji a le aduna din orice parte se vor afla și le va ține în bună păstrare. Spre înlesnirea manipulației, are să țină arhivarul repertorii, adică condici în care se vor trece toate acturile date în păstrare după alăturatul formular. Tot la această masă se vor păstra toate planurile ridicate de comisile hotărîtoare și copiile mărturiilor hotarnice date fiecărui proprietar”. Mai departe, același articol arată că „spre sigura păstrare a acestei arhive și îndemînarea aflării acturilor, va fi în Curtea domnească înadins cuviincioasă zidire, întru îngrijitoare pază a osăbitului arhivist al statului”.

¹⁷⁾ Acad. R.P.R., Manuscrise, nr. 597, f. 487.

¹⁸⁾ Gh. Ungureanu, *Despre manuscrisul original al Regulamentului Organic moldovean*, în „Studii și cercetări științifice”, Istorie, I/1957, p. 121; Uricar, VIII, p. 117.

¹⁹⁾ Albina Romînească, nr. 94/1830, p. 414.

²⁰⁾ Manuscrisul original al Regulamentului Organic se păstrează la Arhivele Statului din Iași, colecția manuscrise nr. 1665.

Planul Arhivei Statului elaborat de Asachi în 1832.

În art. 410 sînt următoarele dispoziții care s-ar referi la Arhiva Statului ca o instituție aparte. „În fiecare an la încheierea sesiilor Obșteștii Adunări, originalurile sânilor înfățișate, precum și a altor documenturi, se vor depune în Arhiva Statului, a căreia alcătuire și păstrare va fi încredințată unui boier cu însușirile cerute pentru asemenea dregătorie. Arhivistul Statului, ca un depozitar al acturilor publice și dregătorești se va numi de către domnul, din candidați propuși de către Obșteasca Obicinuita Adunare²¹⁾).

Constatăm că în art. 366 este vorba de arhiva Înalțului Divan iar în art. 410 este vorba de Arhiva Statului și de arhivistul statului. În statul de lefi nu se prevede altă dispoziție decît acea privitoare la Înalțul Divan, unde este trecut și personalul arhivei, în frunte cu arhivistul statului,

Lămurirea neclarităților și a confuziilor dispozițiilor regulamentare vor cădea în sarcina lui Asachi, de îndată ce va primi sarcina de arhivist al statului, la 1 ianuarie 1832.

*
* *

Numirea lui Gh. Asachi, la 1 ianuarie 1832, ca „arhivist Obșteștii Obicinuitei Adunări“, din dorința expresă a generalului P. D. Kiselev, președintele plenipotențiar al Divanurilor Moldovei și Țării Românești, fără contracandidat²²⁾ a însemnat în primul rînd, o apreciere a întregii lui activități de pînă atunci în contingență cu noul post și, în al doilea rînd, inexistența la acea vreme a altei persoane capabile să îndeplinească funcția de arhivist al statului.

În afară de comunicarea făcută de Mircovici, că a fost „rînduit“ în noul post, Asachi nu avea nimic pregătit. Trebuia să pornească cu toate de la început, nefiind sprijinit nici de dispozițiile Regulamentului, care erau confuze, în ceea ce privește problema organizatorică a Arhivei Statului.

Lucrul nu era ușor, mai ales atunci cînd „în grele timpuri“ — cum spunea mai tîrziu Kogălniceanu, — Asachi avea să-și desfășoare activitatea ca arhivist, cu menirea de a scoate documentele și arhivele din mîinile boierimii și a înaltului cler, care le foloseau numai pentru interesul lor, și a le face publice, servind progresul patriei.

²¹⁾ Conținutul art. 366 și 410 este luat după manuscrisul original al Regulamentului Organic ce se păstrează la Arhivele Statului din Iași (Ms. 1665, p. 268 și 285). În textul tipărit în Analele Parlamentare, I/2, sînt multe erori. De ex. la p. 210 este *arhivar* al statului în loc de *arhivist*, cum este în original, confundîndu-se cu arhivarul Divanului indicat în același articol.

²²⁾ La 1 ianuarie 1832, Asachi primea următoarea adresă :

„Către dumnealui aga Gheorghe Asachi,

Mă grăbesc a vă înștiința că din voința dumisale împuternicitul preșident al Divanurilor, dv. sinteți rînduit a fi arhivist Obșteștii Obicinuitei Adunări. Mă grăbesc să primiți încredințarea cinstirei mele. Mircovici. nr. 22, din 1 ianuarie 1832“ (Arh. St. Iași, arhiva de cancelarie, dos. 1/1832, f. 1).

La cererea sa de demisie din 1849, Asachi spunea următoarele în legătură cu numirea sa: „...la introducerea noului așezămînt, împuternicitul preșident m-au numit arhivist al statului cu o remunerație a lucrărilor de doi ani, ca un mijloc a indemnă ocupațiile literare și spre a organiza Arhiva Statului ce era un nou ram de slujbă publică în țară“.

№ 1. Arhivă de transport a lăsarilor, în care sunt înscrise toate lăsarile care s-au făcut în anul 1775. În anul 1775, în luna mai, s-a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775. În anul 1775, în luna mai, s-a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775.

TRANSPORTURI I.

Guvernul rus, în anul 1775, a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775. În anul 1775, în luna mai, s-a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775.

1.	Guvernul rus, în anul 1775, a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775.	1. Mai 1775.	2.	1.
2.	Guvernul rus, în anul 1775, a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775.	2. Mai 1775.	—	2.
3.	Guvernul rus, în anul 1775, a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775.	3. Mai 1775.	—	3.
4.	Guvernul rus, în anul 1775, a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775.	4. Mai 1775.	—	4.
5.	Guvernul rus, în anul 1775, a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775.	5. Mai 1775.	—	5.
6.	Guvernul rus, în anul 1775, a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775.	6. Mai 1775.	1.	6.
7.	Guvernul rus, în anul 1775, a făcut o lăsară de 1000 ruble, care a fost dată de către guvernul rus, pentru a fi folosită de către guvernul român, pentru a plăti dăruirile care s-au făcut în anul 1775.	7. Mai 1775.	2.	7.

În fața lui Asachi, ca arhivist, stăteau spre rezolvare imediată, următoarele probleme :

1. Organizarea Arhivei Statului ca instituție, scoțînd-o de sub tutela Înalțului Divan.

2. Adunarea, în Arhiva Statului, din orice loc, atît a „documentelor publice“, denumire pe care Asachi o dădea actelor care priveau statul, din care unele se găseau „tănuite“ — cit și a arhivelor create de instituții.

3. Elaborarea și aplicarea unui „metod lesnicios“ pentru evidența acestor documente și arhive, cu o proveniență atît de variată.

4. Îndrumarea registraturilor și a lucrătorilor de arhive la instituții, pentru buna întocmire a actelor, modul de inventariere și pregătire a dosarelor ce urmau să fie depuse la Arhiva Statului.

Lupta lui Asachi pentru desprinderea Arhivei Statului de Înalțul Divan, în cadrul căruia era sortită să funcționeze ca o secție a arhivelor, avea un scop bine determinat. El era bine încredințat că în această situație nu va putea face prea mult, fiind neconținut sub tutela marilor boieri, membri ai Înalțului Divan, pe care clasa dominantă îi desemnase să ocupe posturile cele mai înalte ca să le apere interesele.

Rămînînd în această situație, Arhiva Statului ar fi ajuns un depozit de arhive fără nici o posibilitate de dezvoltare și activitate așa cum o dorea Asachi, adică de a fi un depozit sacru al tuturor documentelor și arhivelor privite ca „materialuri istoricești“ și care să servească scrierii istoriei patriei, sprijinirii drepturilor tuturor „compatrioților“ și a „pronomiilor țării.

Cu toată situația neclară, Asachi va începe să lucreze independent de autoritatea Înalțului Divan. El adresează prima lucrare direct Sfatului Administrativ, cerînd să fie numit personalul necesar Arhivei Statului, prevăzut în statul Înalțului Divan. Persoanele sînt recomandate de Asachi, deoarece personalul Arhivei Statului, spunea el, trebuia să aibă „o cunoștință analoagă către asemenea lucrare“²³⁾.

În aceeași adresă Asachi, arătînd că este „trebuință grăbitoare întru așezarea și regularisirea acturilor aflate de la presudsfii“ (cancelariile instituțiilor), cere să se dea o casă „încăpătoare și sigurită“ pînă cînd se va construi acea „inadins zidire“ pentru păstrarea arhivelor, prevăzută de Regulament. Asachi propune un „gherghir“ (odăi cu bolți de cărămidă sau piatră) de sub clădirea din incinta m-rei Trei-Ierarhii, în care instalase încă din 1829 Gimnazia vasiliană. Mai cere și personal de serviciu, mobilier de birou și dulapuri pentru păstrarea arhivelor.

²³⁾ Arh. St. Iași, arhiva de cancelarie, dos. nr. 1/1832, f. 3 și 4. Regulamentul Organic prevedea în statul Înalțului Divan următoarele posturi: Arhivistul Statului, Secretarul și 2 scriitori (*Analele Parlamentare ale Romîniei*, I, 2, Buc., 1839, p. 114). Ca secretar Asachi a propus pe Iordache Mălinescu. Acesta făcuse studii la Viena. În 1824 iscălea Iordache Mălinescu inginer. A avut un fiu, Vasile Mălinescu cunoscutul om politic de mai tirziu, participant la mișcarea revoluționară din 1848. Nici Iordache Mălinescu nu a fost străin de frămîntările politice anterioare anului 1848 în Moldova (Arh. St. Iași, dos. lit. Iu/5. p. 133).

Asachi dorea să obțină un local separat pentru arhive, însă nu reușește, fiind nevoit să-și așeze cancelaria și primele depozite în același imobil cu Înalțul Divan²⁴⁾.

Pentru un depozit special construit va înainta și un plan²⁵⁾.

Publicația pe care o face Asachi pe prima pagină a Albinei Rominești din 10 martie 1832, prin care anunța public *alcătuirea unei Arhive a țării, unde au a se păstra și orîndui toate acturile (delele) încheiate, atît cele administrative, cit și judecătorești, precum și dresurile publice care din lipsa unui asemenea așezămînt cu materialurile istoriei patriei s-au instrăinat*, constituie un semn că Asachi cîștigase batalia: Arhiva țării (statului) devenise un așezămînt public.

Pe parcurs, Asachi va organiza și plata salariilor personalului, direct, prin Ministerul de Justiție de care depinde; la 23 martie trimite primul stat pentru trei luni, ianuarie-martie²⁶⁾, obținînd plata după funcționarea efectivă a fiecărui salariat, precum și o sumă pentru cheltuielile necesare cancelariei, mobilierul strict necesar cancelariei²⁷⁾ și dulapuri pentru păstrarea documentelor și arhivelor.

De la Logofeția cea Mare a Dreptății (Ministerul de Justiție) de care depindea direct Arhiva Statului — Asachi a primit, la 26 ianuarie 1832, „Instrucție pentru arhivistul statului”²⁸⁾. Instrucțiunile se referă atît la probleme organizatorice, cît și la metoda de lucru arhivistică privind ordonarea și evidența arhivelor care se vor primi spre păstrare.

Din punct de vedere organizatoric, instrucțiunile cuprind în esență propunerile lui Asachi făcute anterior²⁹⁾, iar pentru problemele de evidență Asachi va reveni cu noi propuneri, pe care le vom examina mai departe. Instrucțiunile sînt elaborate de către Costache Conachi — logofăt al Dreptății — același care conlucrase cu Asachi la elaborarea proiectului Regulamentului Organic, și cu care se va fi consultat și acum.

2. Problema principală pe care trebuia să o rezolve Asachi, în misiunea lui de arhivist al statului, era aceea de a aduna, de a îmbogăți depozitele

²⁴⁾ În Albina Rominească din 7 februarie 1832, Asachi publică componenta Înalțului Divan și sediul din casele agăi Alecu Balș, dar nu pomeneste nimic de Arhiva Statului, căreia i se dăduseră cîteva odăi boltite la parterul aceluiași imobil.

²⁵⁾ Arh. St. Iași, Tr. 1750, Op. VI 1995, dos. 2, f. 4 „Planul Arhivei Statului”. Planul nu prevede decît depozitul de păstrare, în care erau instalate rafturile. Pentru a fi puse la adăpost de incendii arhivele păstrate în acest depozit, clădirea era prevăzută cu bolți de cărămidă, cu ferestre și uși apărute de ob'oane de fier. La această grijă împotriva focului contribuia și amintirea groaznicului incendiu din 1827 care a prefăcut în cenușă cea mai mare parte a arhivelor aflate în Iași.

²⁶⁾ Ibidem, Tr. 1382, Op. 1560, dos. 141, f. 116. Primul stat de salarii al Arhivelor Statului de la Iași pe ianuarie-martie 1832.

²⁷⁾ Se mai păstrează astăzi două dulapuri construite special pentru cartarea pe litere a dosarelor, masa de lucru și patru scaune. Acest mobilier se păstrează într-o cameră „boltită” din incinta Goliei, înfățișînd primele începuturi ale Arhivelor de la Iași. Cu „două sicrie (dulapuri) pentru dele”, cu o masă și patru scaune, începea cancelaria Arhivei Statului de la Iași.

²⁸⁾ Arhivele Statului, 125 ani de activitate, Buc., 1957, p. 156. C. Moisil, *Arhivele Statului și Regulamentul Organic*, în „Revista Arhivelor”, 5, 1928—1929, p. 286.

²⁹⁾ Pe lîngă propunerile lui Asachi pentru dulapuri, Ministerul adăuga că acestea trebuie să fie „pe roate”, unul deasupra altuia, pentru ușurința purtatului”, metodă care nu s-a aplicat.

Arhivei Statului cu documente și arhive despre care, atât în ceea ce privește păstrarea, cât și posibilitatea de folosire, avea exemple dureroase dintr-un trecut nu prea îndepărtat.

Asachi va considera această sarcină o misiune de onoare, singura de altfel menționată când va scrie modesta sa autobiografie: „numit arhivist de stat se ocupă cu culegerea documentelor vechi, privitoare la drepturile țării”³⁰). În cererea sa de demisie din 27 sept. 1849 Asachi subliniază această latură principală a activității lui ca arhivist: „...am adunat *interesele documente ale țării răspindite și dosite și am păstrat cu sfințenie acest sanctuar al drepturilor compatrioților*”.

Arhivele instituțiilor erau într-o mare mizerie³¹); obligate să le pregătească pentru depunerea la Arhiva Statului, instituțiile procedau cu „multă îngăimare întru pregătire și regularizare”. Multe acte oficiale erau deținute de către particulari, foști dregători sau funcționari mai mărunți, cu rosturi prin cancelarii și registraturi³²), sau de Mitropolie, unde era obiceiul să se păstreze anumite documente oficiale, mitropolitul fiind și președintele Divanului. Documente importante se găseau și peste hotarele țării, duse în diferite împrejurări. Asachi va urmări ca documentele și arhivele astfel risipite să se adune în depozitul ocrotitor al Arhivei Statului. O grijă deosebită va avea Asachi pentru adunarea documentelor aflate risipite în afară de arhivele instituțiilor.

Asachi va urmări îmbogățirea depozitului Arhivei Statului pe următoarele căi:

- a) Depuneri oficiale de arhive și documente, de către instituții.
- b) Preluarea de la Mitropolie a documentelor depuse acolo spre păstrare, înainte de înființarea Arhivei Statului.
- c) Determinarea particularilor de a depune documentele care nu erau în legătură cu persoana sau averea lor.
- d) Obligarea mănăstirilor sau a „altor locuri publice” de a depune „documentele obștești care nu privesc interesul lor”.
- e) „Ocirmuirea țării” să facă demersurile necesare la guvernele altor state pentru obținerea „măcar de copii vidimate” de pe documentele create în țară și răspindite în diferite împrejurări peste hotarele țării.

a) Prima depunere oficială o face Ministerul de Justiție, la 1 februarie 1832, constând din 36 de dosare provenite de la Obșteasca Adunare. În cursul aceluiași an au urmat și alte depuneri făcute tot de Ministerul de Justiție, deoarece acesta primise sarcina de a centraliza arhivele vechi ale

³⁰) *Autobiografia lui Gheorghe Asachi*, p. 16.

³¹) Starea arhivei Vorniciei de Aproz arătată într-un raport din 29 ianuarie 1832, este un exemplu elocvent; „hîrțile nu sînt constituite în dosare, ci una cîte una, dezbinat și în toate ungherele puse. Apoi judece cinstita Logofetie, atîta mărime de hîrtii nu pot a se aduce într-o rînduială precum se cere, neavînd nici început, nici sfîrșit” (Arh. St. Iași, Tr. 1382, Op. 1560, dos. 61.866).

³²) La banul Iancu Anghelichi se aflau „delele comisiei greco-monastireștilor averi”. Banul Chirica Stamate și fiul său, foști „cinovnici” la Divanul Judecătoresc, aveau acasă dosare. Pecetele Divanului și aceea a Porții domnești se găseau la foști funcționari care întrebăți, „îngăimează” diferite motive, că nu le au. (Arh. St. Iași, Tr. 1382, Op. 1560, dos. 61, f. 114).

instituțiilor desființate prin Regulamentul Organic și de a le repartiza, acele „sfirșite“ la Arhiva Statului, iar celelalte la instituțiile care continuau activitatea celei desființate³³⁾.

Îmbogățirea pe această cale a crescut an de an datorită pe de o parte grijii lui Asachi, iar pe de altă parte dorinței instituțiilor de a scăpa de „nămolul de dele“ care nu le mai erau necesare.

În timp ce Asachi urmărea prelucrarea de arhive importante³⁴⁾, instituțiile trimiteau tot ce aveau, fără nici o alegere.

În 1836 se ajunsese la 40.000 dosare și condici și Asachi este silit să arate că „îmbulzitul număr de dele“ face imposibilă prelucrarea lor după metoda de evidență aplicată în Arhiva Statului iar în 1838 arăta că cele 4 odăi „bolte“ erau „tixite cu dosare și pe jos“ și cere „încetarea trimerii arhivelor“ pe cale oficială, pînă i se va mări spațiul de depozitare³⁵⁾. În același an, va face propuneri pentru trierea arhivelor adunate, în importante, care trebuiau păstrate pentru totdeauna, și neimportante, care trebuiau scoase. De aici înainte, aceste două probleme capitale — spațiul de depozitare și trierea arhivelor — de rezolvarea cărora depindea în mare măsură buna desfășurare a activității în Arhiva Statului, îl vor determina pe Asachi să lupte, tot timpul cit a fost arhivist, cu un aparat de stat ignorant și răuvoitor în problema arhivelor.

b) Prelucrarea de către Arhiva Statului a documentelor publice din depozitul Mitropoliei a constituit pentru Asachi o sarcină imediată.

La 19 aprilie 1832 Asachi va interveni ca să se dea la Arhiva Statului documentele care se găseau la Mitropolie³⁶⁾. „Arhivistul — spunea Asachi — în a căruia privilegii se încredințează toate acestea (documente), dator este a le aduna din orișice parte se vor afla, spre a lor regularizare și ținere în bună rânduială“.

Răspunsul primit de Asachi de la cel mai înalt for al țării — Sfatul Administrativ — nu era de loc încurajator și oglindește cu prisosință reaua voință a boierimii și a înaltului cler de a preda documentele importante la Arhiva Statului. Iată răspunsul care, dacă ținem seama că în 1827 arsesse o parte din documentele Mitropoliei, fiind păstrate într-un loc nesigur, și că în 1828 se găseau documente importante în podul cancelariei Mitropoliei, poate fi considerat un document de autentică ipocrizie față de o propunere pornită din dorința sinceră care urmărea asigurarea evidenței și folosirii

³³⁾ La 25 ianuarie 1832 Costache Conachi comunica Sfatului Administrativ că nu poate lua parte la ședințe, deoarece primise peste 10.000 dosare „spre a le cliti (ordona) și a le da destinația fieștecăruia, la locul unde se va cuveni“. Această sarcină constituia pentru Conachi o „îndeletnicire amarnică și îngrozitoare“, dar totodată „împovorată și delicată“ (Arh. St. Iași, Tr. 1382, op. 1560, dos. 61, f. 62).

³⁴⁾ Arh. St. Iași, Tr. 1382, Op. 1560, dos. 842, f. 212.

În 1832 se depun la Arhiva Statului actele vechi de proprietate ale caselor lui Cananău cumpărate de stat.

În 1833 Kiselev trimitea spre păstrare la Arhiva Statului anafora și hrisovul domnesc din 1706 privitor la așezarea la bir cu „rupta“ a mănăstirilor din Moldova.

În 1834 se depune harta Moldovei, iar în 1835 Asachi depune „stiajul principatului Moldovei“.

³⁵⁾ Pînă în 1849 intraseră în Arhiva Statului 1125 depuneri, cu peste 100.000 dosare și condici.

³⁶⁾ Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. VI—1995, dos. 2, f. 46.

N ^o	Număr de înregistrare	N ^o în Colecția N ^o 1	Onor.	2
<u>A.</u>				
1.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim pînă	25.	1.	Anonim
2.	<u>Anamir Anonim</u> , pînă 12 d. Anonim	55.	2.	Anonim
3.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	71.	—	Anonim
4.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	100.	9.	—
5.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	170.	10.	—
6.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	176.	—	—
7.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	187.	—	—
8.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	226.	—	—
9.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	227.	—	—
10.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	292.	12.	—
11.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	303.	—	—
12.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	315.	—	—
13.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	325.	—	—
14.	<u>Anamir Anonim</u> , în 12 d. Anonim	379.	13.	—

Prima filă din condica litera A.

documentelor țării: „Fiindcă locul unde se află acum arhiva statului nu este destul de sigur pentru o asemenea scumpă depozitare, fiind un gherghir de casă boierească, pînă cînd se va face zidirea acea după Regulament, arhivariul va scoate copii numai de pe acturile ce se află la Mitropolie și în condiții legate le va avea la arhivă“³⁷⁾.

Asachi, care totuși dorea să aște conținutul acestor documente, a pus un scriitor care „supt a sa privighere“ a copiat o mică parte din documentele mai importante. Aceste copii legate într-o condică, au fost depuse la Arhiva Statului³⁸⁾.

Asachi nu a renunțat însă de a lua documentele de la Mitropolie și a luptat mai departe, urmărind în special manuscrisul original³⁹⁾ al Regulamentului Organic depus la Mitropolie în 1831, și alte documente importante, din care o mică parte au putut fi luate abia în anul 1845.

c) Asachi a urmărit cu perseverență adunarea în Arhiva Statului a documentelor publice aflate pe la particulari. Într-un raport din 5 noiembrie 1832, Asachi cerea ca „să se facă publicații, ca toți aceia care ar fi avînd asemenea documenturi publice ce nu sînt nici a persoanei lor, nici a averii lor particulare, să fie îndatoriți a le înfățișa la Arhivă putînd, dacă vor vroi pentru a lor îndestulare, a-și păstra o copie întărită de către Arhivă“⁴⁰⁾. După acest raport, Asachi — în urmărirea problemei — arată concret, prin alte rapoarte, persoanele care ar deține asemenea documente. El reușește, nu fără greutăți, să aducă în Arhiva Statului și pe această cale, multe și importante documente⁴¹⁾.

În toate intervențiile, subliniază că „toate documentele publice au a se depune la Arhiva Statului“ și că acestea „nu sînt proprietate particulară ci a statului“.

d) Asachi cunoștea încă din 1827, cînd a pornit lupta cu călugării din Trei-Ierarhi, că pe la mănăstiri se găsesc multe documente importante. El propune ca să se intervină la „mănăstiri sau alte locuri publice de a i se împărtăși asemenea documenturi obștești care nu privesc către interesul lor“. Amintind de procesul cu călugării greci din Trei-Ierarhi, Asachi spunea că

³⁷⁾ Ibidem, f. 47.

³⁸⁾ Ceva despre greutățile întîmpinate în trecut la stringerea documentelor în Arhivele Statului Iași și despre așa-numitele „Condici Asachi“, în *Indrumător*, vol. II, Buc., 1957, p. 174.

³⁹⁾ Manuscrisul original a fost luat prin 1848 de la Mitropolie de Mihai Sturza vodă, care nu l-a mai restituit. Abia în anul 1957 a fost achiziționat de Arhivele Statului Iași, de la un membru al familiei.

⁴⁰⁾ Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. VI—1995, dos. 2, f. 86.

⁴¹⁾ Asachi urmărește o ladă cu documente publice rămase de la hatmanul Palade, care ocupase funcția de hatman al Moldovei și murise în 1831. Asachi arăta hotărît că aceste documente „nu sînt proprietate particulară, ci a statului“. A reușit, după mari greutăți și piedici puse chiar de boierii dregători, să găsească lada cu documente la moșia lui Mihalache Negre, la Ștefănești (Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. 1995, dos. 2, f. 136). Urmărește altă ladă cu documente rămase „în urma fugii domnului Șutu la 1821“: urmărește hîrțile luate de fostul șef de birou al Divanului Judecătoresc, „pe care pentru rău scopos n-au voit a le da împreună cu altele“. Cercetează dacă nu rămăseseră documente la foștii secretari ai fostului Divan Obștesc, acele rămase la boierii care conduseseră Comisia Consultației în 1830—1831 și altele, din care multe a reușit să le aducă la Arhive (Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. IV—1993, dos. 103, f. 9; Tr. 1756, Op. 1995, dos. 2, f. 52).

„timp de 106 ani rămîind tainuite documentele doveditoare pomenitului veșnic așezămînt, și tinerimea moldovenească lipsită de institutul naționalii învățături de atîta vreme, de particulare interese“⁴²⁾. Pe această cale Asachi a reușit într-o foarte mică măsură să îmbogățească depozitele Arhivei Statului, problema rezolvîndu-se abia în 1863, o dată cu secularizarea.

e) O altă cale de îmbogățire a văzut-o Asachi în copierea din arhivele și bibliotecile altor țări, a documentelor duse acolo din Moldova, în diferite împrejurări. El cerea, chiar din 1832, ca să se facă demersurile necesare la guvernele statelor vecine, ca să permită scoaterea de „măcar copii vidi-mate“. Asachi arăta că „are bună știință că asemenea acte se află în Rusia, la Muzeul din Odesa, în Galiția la arhiva din „Leopol, la Jolova și Kracovia“.

În concluzie, Asachi arăta în propunerile sale că reușindu-se să se aducă aceste documente din locurile arătate — fie din țară sau de peste hotare — ele vor constitui *un depozit prețios al Arhivei Statului, fiind încă și neapărat pentru istoria patriei, cu a căria alcătuire arhivistul se îndeletnicește*⁴³⁾.

3. Elaborarea și aplicarea unui „metod lesnicios“ pentru evidența documentelor și arhivelor adunate la Arhiva Statului a preocupat mult pe Asachi. Instrucțiunile primite de la Ministerul de Justiție nu-l satisfăceau, deși, pentru acea vreme, constituiau totuși un pas înainte în modul de evidență a unei arhive. Pentru îmbunătățirea lor Asachi a propus la 25 februarie să aibă dezlegarea pentru a aplica *o altă rînduială care ar găsi mai înde-mînatecă decît acea însemnată prin instrucție atît în cea ce se atinge de modelurile condicilor și înscrierea acturilor precum și a înlesnicioasei aflări*. La raport alătură și modele de formulare pentru registrele de evidență. Asachi trebuia să țină seama că în Arhiva Statului se vor aduna documente și arhive de proveniență și conținut foarte variat. În consecință, evidența nu putea fi aceeași ca la arhiva unei instituții.

Pe de altă parte, modul defectuos de depunere, care consta uneori din cîte un singur dosar sau document, l-a determinat pe Asachi să vadă în Arhiva Statului un mare depozit, în care firul călăuzitor nu putea fi decît unul: așezarea unităților de păstrare — dosar, condică, sau document foaie volantă — pe alfabet, în cadrul a două colecții, prima fiind aceea a depunerilor oficiale de la instituții, iar a doua, a documentelor publice, neconstituite în dosare. Și pentru una și pentru alta, ca evidență de bază, a introdus cîte o „condică generală“, numită transportor în care se treceau, în ordinea intrării, „transporturile“ (depunerile) respective.

Pentru fiecare transport se completau în condică următoarele rubrici: numărul curent al actului din opisul (inventarul) depunerii respective, cuprinderea pe scurt a actului, numărul opisului, data documentului (anul,

⁴²⁾ Arh. St. Iași, Tr. 1137, Op. 1290, dos. 136, f. 1. Asachi se referea la faptul că ctitorul Vasile Lupu vodă, la înființarea Colegiului academic din Trei-Ierarhi a încredințat în mina călugărilor documentul original al școlilor. După un timp, călugării au lăsat în părăsire școala, veniturile întrebunîndu-le în alt scop, iar documentul a fost „tăinuît“.

⁴³⁾ Ibidem, Tr. 1756, Op. VI—1995, dos. 2, f. 86.

luna, ziua) cîte file, și la ce literă a fost repartizat. Pentru documente foi volante s-au făcut cutii pentru fiecare literă. Ca metodă de cartare, a confecționat un dulap cu 24 de căsuțe⁴⁴⁾, în care se așezau documentele pe litere pînă se adunau atîtea ca să poată face un pachet. Pachetul o dată format, se lega cu sfoară, punîndu-i-se etichetă dacă erau dosare sau condici, ori se așeza într-o cutie cu litera respectivă și numărul din condica generală și alfabetică.

În condica generală se trecea și numărul și data adresei cu care se făcea depunerea.

Asachi nu se baza pe inventarierea făcută de instituții. Opisul primit era păstrat ca document de bază al depunerii. Documentele și arhivele, o dată intrate, erau supuse unei noi inventarii, în condici de inventar general unde conținutul era dat pe larg și cu elementele necesare unei bune orientări și în care într-o rubrică se arăta litera la care a fost repartizat. La repartizarea pe litere se ținea seama de elementul esențial al problemei, persoană sau proprietate. Pentru fiecare literă a făcut cîte o condică în care se indica pe scurt titlul dosarului sau documentului și numărul respectiv al fiecărei unități de păstrare din condica generală.

Cu toată strădania depusă de Asachi, acest sistem de repartizare pe „litere”, care nu se făcea numai *scriptic*, ci înseși erau astfel așezate în depozit, nu a mai putut corespunde atunci cînd „nămolul de acte s-au înbulzit în Arhive”, după cum arăta Asachi. Însăși repartizarea pe litere — fiecare literă avînd numai o condică — s-a făcut de multe ori arbitrar. Astfel, unele dosare au fost așezate la litera A numai pentru că titlul începea cu „Așezămînt”, deși așezămîntul era pentru școală, biruri, instituții etc., sau la litera K pentru că erau condici, fără a se ține seama de conținut.

Continuînd acest sistem, au fost așezate în colecție toate depunerile pînă în anul 1837, repartizîndu-se pe litere 35.000 dosare și condici și 92 documente publicate⁴⁵⁾.

Înmulțirea depunerilor, lipsa de personal⁴⁶⁾, au determinat pe Asachi să sisteze metoda pe „litere” și să aplice alta, corespunzătoare volumului

⁴⁴⁾ Se păstrează și astăzi, împreună cu masa și scaunele, în „cancelaria lui Asachi”, reconstituită în 1951.

⁴⁵⁾ Un control făcut Arhivei la 1838 de ministrul Justiției, găsea — cu toată lipsa de scriitori, din care cauză Asachi plătea din salariul său doi — „că regularizarea actelor este după un metod nimerit de a se putea afla cu înlesnire orice hîrtie cerută”. Meritul — spune ministrul — era al lui Asachi „carile au organizat din nou această slujbă și în cursul însărcinării sale, deși Arhiva se afla în neconținută corespondență și lucrare cu toate instituțiile, pururea au urmat asupra ei obștească mulțămire” (Arh. St. Iași, Tr. 1382, Op. 1560, dos. 842, f. 227).

⁴⁶⁾ În 1837, Asachi face propuneri Ministerului de Justiție că față de mulțimea lucrărilor trebuie să aibă 6 lucrători, fiecare avînd a lucra următoarele, ca să se poată ține la curent evidența și metoda pusă în practică pentru „lesnicioasa găsire a actelor” (acesta constituia un plan de muncă, cu sarcinile fiecărui salariat):

„Secretarul va avea în mai de aproape privileghe asupra lucrărilor cancelariei Arhivei, a însemna literele la care să fie puse acturile, a face spravce actelor cerute de toate posturile țării, a alcătui tablou de acturile ce intră, a trece acturile publice într-o condică generală, a poslelui toate opisele de-lelor intrate și ieșite din Arhivă, a ține corespondență și alte manipulații ce regula ar cere.

Al doilea lucrător va fi îndatorit a șnurui toate acturile ce se vor da din Arhivă, pentru care luînd adevărîinți, să le treacă la condica cu nr. 4 și să le puie

mare de depuneri. S-a gândit să folosească inventarierea făcută de instituții care urma să fie îmbunătățită și o dată arhivele depuse să le lase așa, să folosească inventarele primite, iar în depozit să se păstreze transportul cum a fost depus. Singura operație după înregistrarea depunerii în transportarul general era aceea de a trece pe coperta dosarului sau condiții primite, numărul de transport — prescurtat Tr. — și de opis — Op. — corespunzător transportarului general și numărului din opisul de depunere. În transportarul general se urma cu regularitate trecerea numărului curent al transportului și opisului — un transport putea avea mai multe opise — cine depunea, dacă era arhivă proprie sau a altei instituții desființate, numărul și data adresei cu care erau depuse, numărul unităților de păstrare și data.

4. Lipsurile constatate cu prilejul fiecărei depuneri au silit pe Asachi să dea lămuriri de felul cum trebuie instituțiile să pregătească actele pentru depunere și totodată cum trebuie întocmite lucrările în registratură. Examinând operațiunile de depunere, constatăm că sub îndrumările date de Asachi se stabiliseră oarecare norme privitoare la modul de depunere, și anume dosarele depuse trebuiau să fie „sfârșite”, adică problemele la care se refereau să fie încheiate, să fie trecute într-un opis în dublu exemplar, din care unul se restituie, iscălit, instituției predatoare; dosarele care se depuneau trebuiau să fie numerotate, scrise⁴⁷⁾, șnuruite și sigilate; fiecare dosar trebuia să aibă o „zăgăloafă” (copertă) pe care trebuia scris concret problema la care se referea dosarul, anul, luna și ziua primului act din dosar și nr. corespunzător inventarului de depunere. O dată depuse, dosarele erau verificate filă cu filă, apoi se întocmea răspunsul de primire, în care se treceau amănunțit lipsurile constatate. Constatându-se nereguli în procedura de depunere, cît și în modul de formare a actelor în registraturi, Asachi va cere Ministerului de Justiție, ca organ superior, să se intervină energic la

în locul delelor, și la aducerea îndărăpt, a le cerceta de sint delele întocmai precum s-au dat și avînd vreo o prifacere, să însemneze ce anume, în condițiile cu nr. 5 și 6, și să deie ajutor la facerea spravcelor și prescrierea acturilor ce se cer din dele.

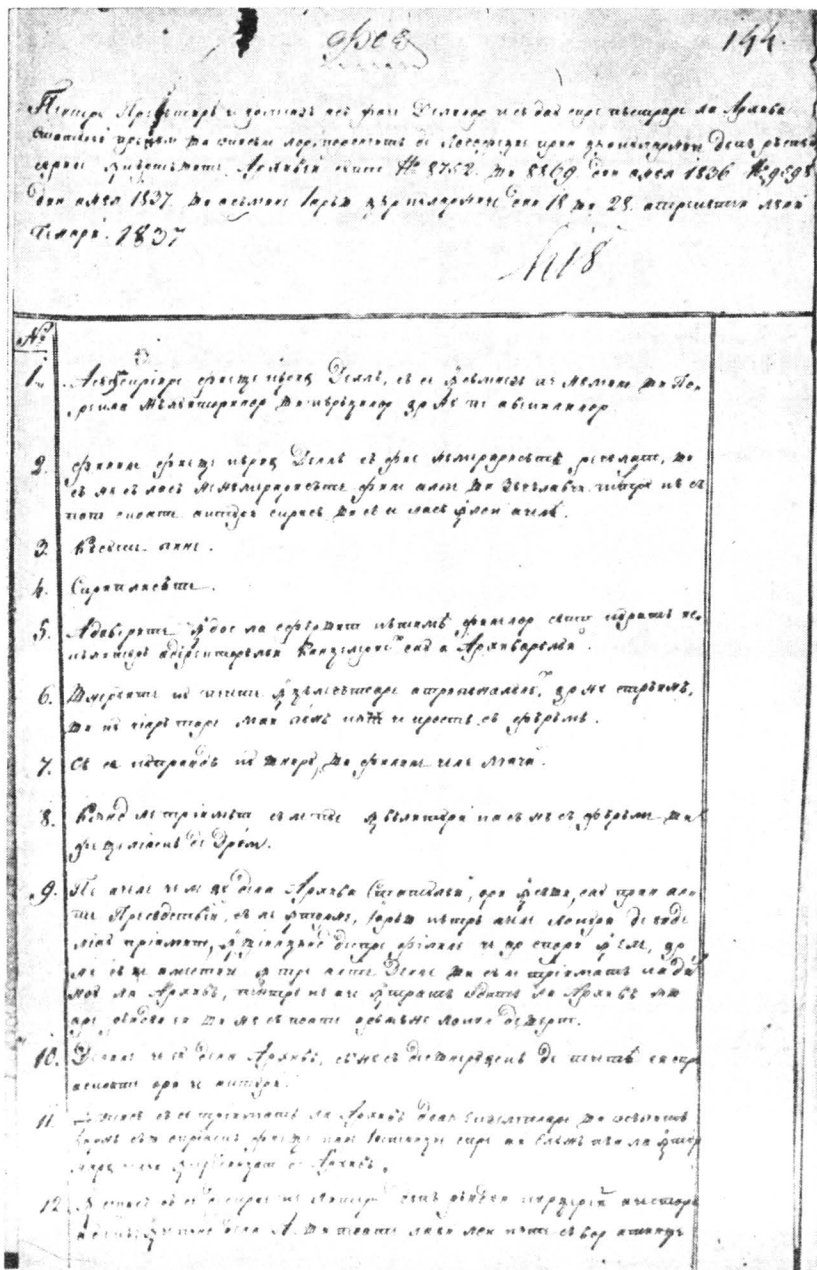
Al treilea, a înscris toate acturile primite în Arhivă, în condica generală.

Al patrulea, a înscris toate actele la litere.

Al cincilea, a trece în registruri și în transportariu toate adresurile intrate și ieșite, a număra filele delilor instanțiilor capitalei, a îndrepta greșelile ce se găsesc la numeratarea lor, a însemna în dosul delii greșeala găsită și în osăbit catalog.

Al șaselea. Asemenea, a număra filele delilor instanțiilor ținutele, cărora iarăși să le facă însușirile cuprinse mai sus, a coase de-iele stricate și alte mărunte manipulații ce rînduiala o cere (Arh. St. Iași, Tr. 1382, Op. 1560, dos. 842, f. 77, 82).

⁴⁷⁾ Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. VI—1995, dos. 2, f. 108. Scripuit = parafat. „Scripuierea (uneori scripsirea) unui dosar sau condică se făcea de către arhivarul sau registratorul instituției în modul următor: Dosarul sau condica o dată numerotată (fiecare filă mare și mică scrisă sau nescrisă) în colțul din dreapta sus, registratorul sau arhivarul trecea la „scripuiere” adică începînd cu fila 1 pînă la sfîrșitul scria pe fiecare filă, în loc nescris, cite o silabă dintr-o frază care cuprîndea numele și numele registratorului sau arhivarului respectiv, funcția și instituția unde lucra. De ex.: „Mihail Tăutu registratorul (sau arhivarul) Logofetei celei mari a justiției”. O dată terminată, fraza continua de la început. Trebuia astfel să scrie ca la sfîrșitul dosarului ultima filă să cuprîndă ultima parte a frazei respective. Dacă dosarul sau condica avea puține file, trebuia să împartă cuvintele așa fel ca să se termine fraza pe ultima filă. (Instrucțiuni pentru modul de scripuiere, în dosarul 296, Tr. 1756, op. XIII, 2002, f. 224).

Instrucțiuni date instituțiilor privitoare la modul cum trebuie pregătite dosarele care se dau spre păstrare la Arhiva Statului.

instituții, pentru ca pregătirea dosarelor care urmau să se depună, să se facă conștiincios, și mai adaugă ca fiecare dosar pe versul foii de sfârșit să aibă însemnat „în posloviță” (cifre și litere) suma filelor sub iscăliturile stolonacealnicilor (șefilor de birou) respectivi ⁴⁸⁾.

În ce privește lucrările în registratură la instituții, Asachi intervine ca să „nu se îngăduie a eși din presudsfie (cancelarie) nici un act ce ar purta vre o prihanire sau necurătenie. Cu asprime sînt oprite răsăturile și întocmirile, înscrierile printre rinduri sau aceeași hîrtie cu două feluri de slove, precum și tăvăliturile”.

Actul trebuia întocmit numai pe „jumătate de-o față, partea din dreapta”, pentru ca să se poată scrie rezoluția, și cusută la dosar, să nu se acopere textul.

Fiecare act să poarte numărul registraturii și data, neadmițîndu-se sub nici un motiv ca numărul sau data să „fie întocmită” sau „scrisă fără deplină înțelegere”.

Părăsind vechiul sistem de repartizare alfabetică a dosarelor și documentelor din cauza „îmbulzitului număr de dele” pentru folosirea inventarierii făcute de instituții, Asachi va da îndrumări precise, trimițînd și un model de inventar, în care dosarele, pentru a putea fi găsite mai ușor, urmau să fie trecute tot alfabetic, după procese sau obiect.

Rubricile opisului ⁴⁹⁾ întocmit de Asachi pentru arhivele instituțiilor erau următoarele: nr. curent, nr. inventarului general, data (anul, luna și ziua începerii dosarului), cuprinsul pe scurt, data sfîrșirii dosarului, nr. filelor, modul cum a fost încheiat dosarul.

În 1837 Asachi a elaborat instrucțiuni ⁵⁰⁾ „pentru pregătirea ce urmează a se face de lele ce se dau spre păstrare la Arhiva Statului”, care, aprobate de Ministerul de Justiție, au fost difuzate tuturor instituțiilor:

„1. Asupra scrierei a fieștecăria delă să se însemneze pe numele și porecla jaluitorilor și piriților, și nu pe a vechililor (avocaților).

2. Filele fieștecăria delă să fie numerarisite regulat și să nu se lase nenumerarisite file albe și zăgăloafce, pentru că se pot scoate acturi scrise și să se lase în loc acelea.

3. Cusute bine. 4. Scripitate. 5. Adeverite în dos., la sfîrșit, citimea filelor sub curată iscălitură a directorului canțileriei sau a arhivarului. Numărul filelor se va scrie în posloviță. 6. Șnuruite cu pecetea înțelegătoare a tribunalului, iar nu străină, și cu ciară tare, mai bună, căci cea proastă se sfarmă. 7. Să se cuprindă cu șnuru și filele cele mici. 8. Cînd le trimit să se puie învelituri ca să nu se sfărîme și feștească la drum. 9. Pe acele ce le ia de la Arhiva Statului, ori însuși sau prin alte presudsfii, să le întoarne iarăși cătră acele locuri de unde li-au primit, înștiințînd despre filele ce ar spori în ele, iar nu să le amestece între alte dele și să le trimită ca din nou la Arhivă, pentru că acea intrată odată la Arhivă își are rîndul ei și nu se poate a rămîne locul deșert. 10. Delele ce eu de la Arhivă să nu se deșnurească de pecetea ei spre a se scoate orice acturi. 11. Opise să se trimeată la Arhivă două exemplare și osăbită ciornă să-și oprească

⁴⁸⁾ Ibidem, f. 114.

⁴⁹⁾ Ibidem, Tr. 1382, Op. 1560, dos. 842, f. 45—46.

⁵⁰⁾ Ibidem, f. 144.

fiștecăre instanței, spre a-i sluji la înturnarea celui încredințat de Arhivă. 12. În opise să se descrie pe litere, după rindul curgerii acestora, adică începînd de la A și toate la un loc, cîte se vor atinge de acea, ori din cîți ani ar fi, dar și anii iarăși pe urmarea lor, și titlul delilor să se treacă și în opis, pre larg. 13. Un număr următor să meargă la tot opisul, care să se pue și pe delă. 14. Să se însemneze în opis și numărul general al opisului instanței. 15. Anul, luna și ziua a începerei procesului. 16. Zioa sfîrșirei. 17. Cîtimea filelor. 18. Chipul sfîrșirei, adică: hotărîtă, invoită sau părăsită. 19. Cînd vor cere deli de la Arhivă, să însemneze nr. adresei cu care au trimis-o“.

*
* *

Din corespondența purtată de Arhiva Statului cu instituțiile, se constată că Asachi a întîmpinat mari greutăți atît în problema respectării îndrumărilor pe care le dădea pentru munca de arhivă, cît mai ales din cauza lipsei de interes manifestată în mod fățiș de organele de stat pentru Arhiva Statului și, în general, pentru arhivele și documentele țării. Activînd cu multă insistență și perseverență, Asachi a reușit uneori să smulgă unele aprobări favorabile la propunerile lui în legătură cu problemele de arhivă pe care le-am arătat.

Pe lîngă acestea, Asachi avea de rezolvat o nouă problemă, și poate cea mai grea și de mare răspundere, anume aceea a eliminării din depozite a acelor acte care nu aveau importanță și nu făceau obiectul unei păstrări permanente, dat fiind că în Arhiva Statului se depuseseră arhivele fără nici o triere. Această problemă s-a născut de îndată ce depozitele destinate pentru Arhiva Statului deveniseră neîncăpătoare. Asachi și-a dat seama că nu toate actele create de instituții au importanță, și că o triere a lor era necesară.

Nu vom insista asupra acestui capitol important din activitatea lui Asachi ca arhivist, deoarece se cunoaște⁵¹⁾. Vom sublinia doar faptul că propunerea lui Asachi încă din anul 1838, gîndită temeinic și în care se reflectă grija de a se păstra permanent documentele și arhivele importante dar totodată și eliminarea celor fără valoare s-a tot tărăgănat pînă în 1844, cînd era să fie rezolvată cu urmări tragice pentru arhive, în urma unui ordin nechibzuit și sub orice nivel științific, dat de însuși domnul Moldovei, Mihail Sturza. Acesta, vizitînd depozitele Arhivelor Statului în ziua de 16 iunie 1844, în lipsa lui Asachi, și vîzînd cele 103.530 documente și dosare îngîrămadite, *au poruncit ca acele ce ar fi sfîrșite de zece ani să se ardă, și tot în această rînduială să se urmeze în viitorime*⁵²⁾. Asachi a avut curajul să nu aplice acest ordin ci, făcînd noi propuneri, a tergiversat aplicarea lui pînă cînd Mihail Sturza a fost scos din domnie.

După demisia lui Asachi, în 1849, problema a fost reluată de noul arhivist al Statului, poetul Vasile Alecsandri și mai tîrziu, în 1857, de

⁵¹⁾ Gh. Ungureanu, *Cu privire la selecționarea arhivelor și eliminarea materialelor neîncăpătoare*, în „Revista Arhivei”, I/1959, p. 91.

⁵²⁾ Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. V—1944, dos. 126, f. 26.

Raportul Arhivei Statului iscălit de secretarul Malcoci în care arată logofeției justiției hotărîrea lui Mihai Sturza, domnul Moldovei ca să se ardă dosarele mai vechi de 10 ani fără nici o alegere.

Asachi, revenit arhivist al statului, care propunea ca la selecționare să se vadă „pagina fiecărui act, spre a se vedea dacă nu cumva în vreuna din acelea ar fi lucrări de firea aceloră ce nu pot fi supuse desființării”⁵³). Și din această propunere se poate constata grija deosebită ce o punca Asachi pentru păstrarea actelor importante, și modul corect de a lucra.

În tot timpul cît Asachi a activat ca arhivist, nu a scăpat din vedere nici problema păstrării actelor în bune condițiuni atât în depozitele Arhivelor, cît și la instituții⁵⁴). A avut momente deosebit de grele cînd, în 1858, autoritățile de stat luaseră măsura ca o parte din dosarele mai vechi, considerate „nelucrătoare” să fie duse și depozitate la m-reă Neamț sau Secul⁵⁵). Nu știm în ce măsură ar fi reușit Asachi cu protestele lui, în care încerca să dovedească utilitatea acestor arhive în oraș. Pe drept cuvînt, se întreba Asachi în 1858: „cum se va putea lucra cu depozitul la Neamț”?

În sprijinul lui — indirect, deoarece egumenii m-rilor Neamț și Secul nu doreau să acorde nici un ajutor arhivelor — a venit protestul mitropolitului care, la sesizarea egumenilor, arăta că singurul loc de depozit ar fi fost doar „două pîrguri” (turnuri) de la m-reă Secul, dar acestea erau sfărîmate încă din „vremea răzmirișii de la 1821, fiind pîrguri de apărare”, care trebuiau reparate.

Dorința lui Asachi de a vedea Arhiva Statului instalată într-un local propriu, asigurat împotriva focului, „păzit de un jandarm” zi și noapte, așa cum se străduise să fie inserat în Regulament, nu și-a văzut-o îndeplinită niciodată. Fără nici un sprijin, constatînd uneori chiar aptitudini dușmănoase împotriva Arhivelor Statului, Asachi a luptat și a reușit într-o mare măsură să adăpostească arhivele, lăsîndu-ne nouă moștenire un izvor bogat de informare.

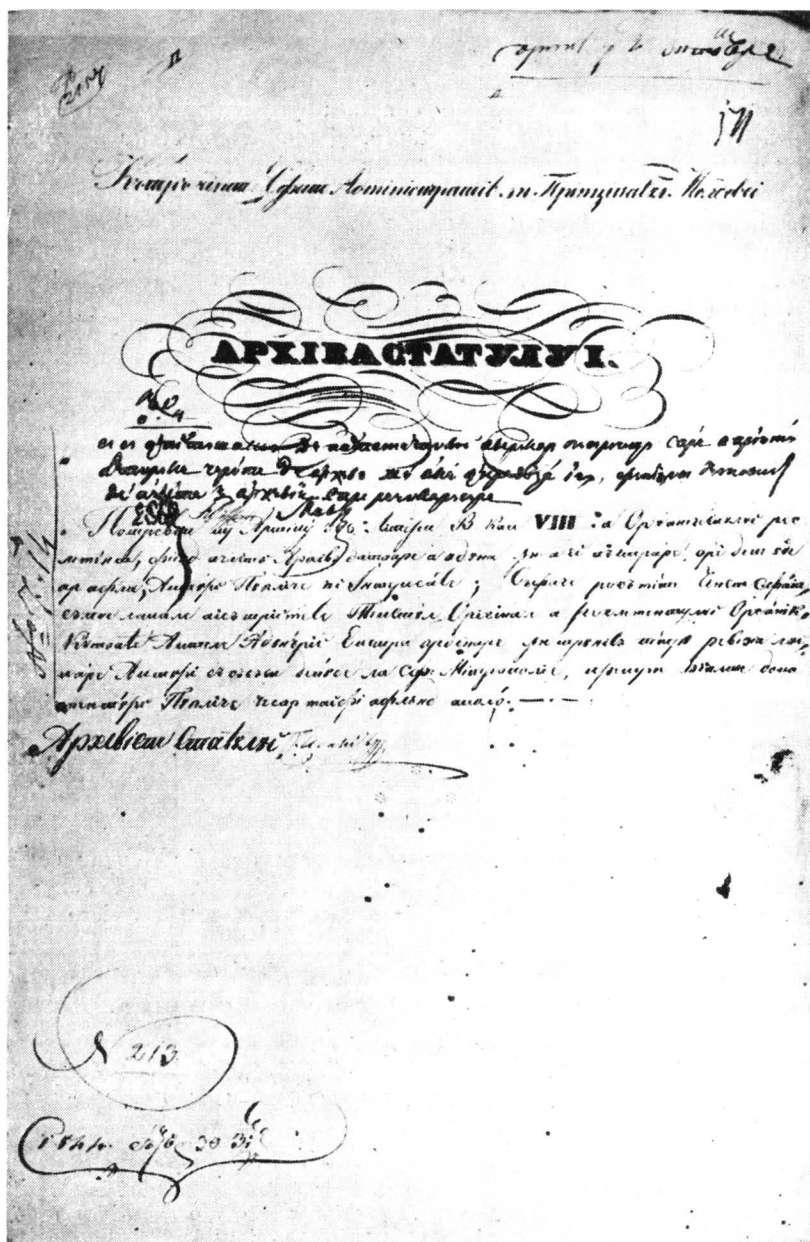
Din toate cele arătate pînă acum, se poate desprinde ușor că Asachi a luptat pentru păstrarea documentelor și a arhivelor, fiind conștient de valoarea lor, de necesitatea folosirii lor atât din punct de vedere științific, cît și practic.

Memoriul depus de Asachi la dosarul procesului care a durat 18 ani cu călugării din m-reă Trei-Ierarhi pentru apărarea drepturilor școlii naționale,

⁵³) Ibidem, Tr. 1756, Op. IV—1933, dos. 1010, f. 13.

⁵⁴) Asachi îndruma instituțiile ca să țină dosarele în curățenie, spre a nu se face „ploșniți” în ele (Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. V—1994, dos. 160, f. 10). Raf-turile să fie din „dulapi sănătoși, uscați, să fie vopsiți cu vopsea neagră bună, deoarece prelungirea stării pe jos a dosarelor duce la vătămarea lor, pot veni în putregiune din umezeala ce obicinuit trag boltele” (Ibidem, Tr. 1382, Op. 1560, dos. 1204, f. 69). Dosarele mai importante „se strică prin deasa lor purtare” și, în con-secință, propune, și obține, legarea lor. Are grijă ca legarea (broșarea) dosarelor importante să se facă „cu cea mai mare privighere, fără a se atinge sigiliul și numerația filelor” (Ibid., Tr. 1756, Op. IV—1993, dos. 1036, f. 33). Tot în problema legatului, în 1857 Asachi mai dădea unele indicații: fiecare unitate de păstrare să fie legată separat, „nu mai multe la un loc, ca unile ce sînt împărțite pe serii și cu deosebit titlu, iar legătura lor în mucava poate fi numai la rădăcină cu piele” (Ibidem, Tr. 1756, Op. IV—1933, dos. 1036, f. 33).

⁵⁵) Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. VI—1955, dos. 160, f. 22.

Raportul lui Gheorghe Asachi către Sfatul administrativ al Moldovei prin care cere să se hotărască luarea de la Mitropolie a textului original al Regulamentului organic.

bazat pe documente autentice⁵⁶⁾, este un exemplu grăitor de felul cum înțelegea Asachi să folosească documentele.

Asachi a folosit din plin documentele pentru lucrările sale istorice sau literare.

Kogălniceanu, deși nu se găsea în relații bune cu Asachi, scria despre acesta ... „decanul jurnaliștilor și al literaților noștri, acela care a fondat în Moldova cea dintii tipografie sistematică și cea dintii foaie periodică pe care o povățuiește de 28 ani, care au povățuit ani întregi școalele noastre naționale care ne-au dat cele dintii cărți elementare, care au rechemat la viață, prin poezie, prin pictură și prin descrieri istorice, figurile uitate ale vechilor noștri domni și eroi, al cărui nume îl găsim în toate începuturile intelectuale și industriale ale Moldovei — cu toate defectele sale — campion neobosit al inteligenței în timp de jumătate de secol“⁵⁷⁾.

Asachi a adus o contribuție importantă prin lucrările sale, din care unele au fost traduse în limbile franceză, germană, engleză, polonă, la răspîndirea în Europa a cunoștințelor despre romîni.

Asachi are marele merit de a fi salvat de la distrugere, în condițiile extrem de grele în care și-a desfășurat activitatea ca arhivist, multe documente și arhive atît vechi cît și contemporane lui, care astăzi sînt atît de prețuite de oamenii muncii și folosite pentru scrierea adevărată a istoriei patriei noastre.

Astăzi cînd în arhivistica nouă, socialistă, arhiviștilor nu le este îngăduit să privească materialele documentare care formează Fondul arhivistic de stat al Republicii Populare Romîne fără perspectiva istorică, Asachi apare ca un precursor înaintat, care a depus multă muncă, a avut multă inițiativă și propuneri bune pentru salvarea de la distrugere, pentru păstrarea, ordonarea și folosirea documentelor țării.

Condițiile istorice în care și-a desfășurat activitatea ca arhivist nu i-au îngăduit însă să rezolve toate problemele privitoare la arhive așa cum le-a inițiat și îndrumat. Glasul lui Asachi, ridicat pentru protejarea și ordonarea documentelor, s-a pierdut de multe ori în pustiul vremilor de altă dată. Abia în zilele noastre ideile înaintate ale lui Asachi privitoare la arhive au putut fi valorificate cînd, sub îndrumarea partidului și grija deosebită a organelor statului democrat-popular, Arhivele Statului s-au transformat radical, munca de arhivă a căpătat un conținut nou, socialist. Toate materialele documentare sînt bun al întregului popor, iar folosirea lor se face de pe pozițiile înaintate ale științei marxist-leniniste.

⁵⁶⁾ Ibidem, Tr. 1137, Op. 1290, dos. 136, f. 1—2 și 81—88.

⁵⁷⁾ *Romînia literară*, 4, 1855, p. 175.

BOGDAN PETRICEICU HASDEU

M. REGLEANU

În luna iulie, anul acesta, Academia R.P.R. a comemorat 125 de ani de la nașterea lui Bogdan Petriceicu Hasdeu și, analizînd critic activitatea sa ca istoric, lingvist, folclorist și literat, — cu limitele ideologice inerente viețuirii sale în orînduirea capitalistă — a considerat-o pozitivă. Hasdeu a activat o parte din viața sa și în domeniul arhivistic. În rîndurile ce urmează vom încerca să arătăm ce a realizat în acest domeniu în cei aproape douăzeci și patru ani cît a condus Direcția generală a Arhivelor Statului.

Născut la 26 februarie 1838 la Crăstinești în fostul județ Hotin ca descendent dintr-o veche familie boierească, B. P. Hasdeu a primit în casa părintească o cultură aleasă. El și-a făcut studiile din fragedă copilărie pînă în anul 1856 la Vinița, Rovno, Camenița, la Chișinău — unde tatăl său a fost numit profesor — urmînd apoi științele juridice la Universitatea din Harkov, centru vestit pe acea vreme pentru activitatea democratică, antițaristă a studențimii, activitate la care participă și el¹⁾. Profesorii renumiți de la această Universitate au sădit în activitatea sa concepția cercetării științifice metodice, obiective, bazată pe fapte²⁾.

După tratatul de la Paris, Hasdeu trece în Moldova — la Iași. În vremea aceasta, atît în Moldova cît și în Țara Romînească se desfășurau luptele pentru unirea Moldovei cu Muntenia și crearea unui stat constituțional, secularizarea averilor mănăstirești, împroprietărirea țăranilor, largirea bazei electorale. Hasdeu se alătură taberei progresiste și devine adept al lui Cuza, al legiuirilor lui și adversar al coaliției burghezo-moșierești. În 1857 este numit judecător la Hotin, unde funcționează puțin, iar în 1860, cu sprijinul lui Cuza, este numit profesor de istorie și statistică la liceul din Iași, precum și bibliotecar la Biblioteca Națională din Iași, posturi pe care le pierde ca să le recapete în anul 1862. În anul următor, tot cu sprijinul lui Cuza, este transferat la București și numit, la 18 august³⁾, membru în Comisia documentală, instituție în directă legătură cu Arhivele Statului.

¹⁾ Andrei Rusu, *Hasdeu. Poezii. Micuța. Ursita*, E.S.P.L.A., 1960, prefata de George Munteanu, p. IV.

²⁾ Ibidem, p. V.

³⁾ Arh. St. Buc., *Comisia documentală*, ms. 786, f. 1v.

Reputația de om de știință a lui Hasdeu devenind cunoscută atât în țară cât și în cercurile științifice de peste graniță, la propunerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, el deschide la 14 octombrie 1870 un curs liber de filologie comparată asio-europeană; cursul se suspendă de către Titu Maiorescu, iar la 4 iunie 1876 se redeschide. În ziua de 17 mai 1876 e numit director general al Arhivelor Statului, la 20 ianuarie 1877, Camera deputaților îi creează catedră proprie la Universitate, iar la 13 septembrie este ales membru al Academiei Romine, secția de filologie. Peste cîțiva ani, la 1883 este ales membru al Academiei de științe din Petersburg, iar în anul 1895 membru onorific al Academiei din New York.

Dintre publicațiile lui Hasdeu menționăm pe cele cu caracter arhivistic și documentar, editate înainte de a fi numit director general al Arhivelor Statului, dar publicate pentru Arhivele Statului⁴⁾, pe cele începute în acest timp și continuate în calitate de director, precum și pe cele editate în cadrul acestei instituții.

Astfel, în 1864⁵⁾ — după cum spune însuși Hasdeu, — N. Krețulescu, ministrul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice, îi încredințează „sarcina de a umple lacuna ce exista pînă atunci în organizarea Arhivelor Statului”⁶⁾ și a scoate *Arhiva istorică a Romîniei*, din care pînă la 1867 apar patru tomuri; apoi între anii 1878—1882 publică cele trei volume din *Cuvente den betrani* și editează cu un studiu introductiv *Cronica lui Zilot Rominul*⁷⁾.

În vremea cînd B. P. Hasdeu preia conducerea, Direcția generală a Arhivelor Statului funcționa pe baza regulamentului din anul 1872 și era organizată în două secții: *Secțiunea Istorică și de Stat* și *Secțiunea Bunurilor Publice*. Prima secție condusă de Eduard Coni, cu grad de arhivist clasa I-a și „șef de secțiune”, prelua, păstra, prelucra și dădea spre folosire materialele documentare create de instituțiile administrative, legislative și judecătorești, documentele de o importanță deosebită, precum și titlurile de proprietate ale moștenitorilor de bunuri funciare, care nu se înțelegeau între ei, care dintre ei să le păstreze, potrivit art. 750 din Codul civil⁸⁾. Această secție conducea totodată secretariatul și biblioteca documentară. A doua secție condusă de D. G. Peșacov, cu grad de arhivist clasa I-a și sub-director, prelua, păstra, prelucra și dădea spre folosire materialele documentare create de așezămintele clericale, ale căror moșii devin prin secularizare proprietatea statului, titlurile proprietăților achiziționate de stat prin cumpărare, donație sau schimb, precum și actele comemorative și sigiliile scoase din uz.

⁴⁾ Arhiva istorică a Romîniei. Vezi și Arh. St. Buc., Ministerul Cultelor, și Instrucțiunii Publice, dos. 591/1864, f. 4.

⁵⁾ În original Hasdeu menționează „1865”, însă revista începe să se editeze în 1864, așa cum se indică și în dosarul citat mai sus.

⁶⁾ Arh. St. Buc., Fond. D.G.A.S., dos. 10/1879, f. 53.

⁷⁾ A apărut sub titlul: *Ultima cronică romînă din epoca tanarioșilor, reproducă după manuscrisul din Arhivele Statului din București*, cu o introducere de B. P. Hasdeu.

⁸⁾ *Codicele civile. Edițiune oficială*. Imprimeria Statului, Buc., 1865, p. 130, unde se indică: „Titlurile eredității întregi se țin de acel erede pe care l-au ales de depozitar, cu îndatorire de a le prezenta la orice cerere. Dacă nu este unire pentru această a'egere, atunci titlurile se depun în Arhiva Statului și judecătorul eliberează de pe dinsele fiecărui din erezi o copie legalizată”.

La crearea sa, secția istorică păstra numai documentele cu caracter normativ, numite și „Diplomatice“, la care prin dispoziția lui Hasdeu s-au adăugat, separat de acestea, și documentele mai vechi și de o importanță deosebită. Faptul acesta este confirmat de nota de serviciu din 20 mai 1877, prin care G. Peșacov, șeful secției Bunuri Publice trimite la Secția istorică și de stat 13 hrisoave aparținând mănăstirii Cozia „spre a se depune, conform deciziei domnului director actual al acestui serviciu, în biblioteca Arhivei, atașată pe lângă secția dumneavoastră, spre a servi în viitor ca material pentru istoria țării“⁹⁾.

Între anii 1876—1900 personalul Direcției generale a Arhivelor Statului se compunea din : un director general, doi arhiviști clasa I-a, unul dintre ei, D. Peșacov, îndeplinind și sarcina de translator de slavă, pînă la 1891, cînd această funcție este atribuită lui Zamfir Arbure, iar celălalt avînd de la 1890 și funcția de inspector al sucursalei Arhivelor Statului din Iași ; doi arhiviști cl. a II-a, un translator de limba greacă al cărui post se desființează în 1890, trei arhiviști cl. a III-a, doi copişti caligrafi și doi copişti, precum și doi oameni de serviciu¹⁰⁾. Datorită atitudinii de dezinteres a guvernului față de arhive în general, despre un control asupra stării arhivelor la creatori și deținători nici nu putea fi vorba.

Personalul se recruta prin concurs și numai dintre cei care aveau bacalaureatul și erau înscrși la una din facultăți. Existau și excepții pentru posturile de caligrafi, dar aceștia nu puteau avansa în posturi de arhiviști. Fiecare dintre arhiviști răspundea de o anumită parte din fonduri¹¹⁾. Nivelul salariilor s-a menținut la cel din 1862 pînă în anul 1894, cînd a fost majorat, pentru ca în aprilie 1900 să scadă din nou, suprimîndu-se postul de director general, care devine subdirector, un post de arhivist cl. I-a, unul de arhivist cl. a II-a și unul de caligraf¹²⁾.

Intervenția lui Hasdeu pentru majorarea salariilor în bugetul anului 1886/1887 a rămas fără urmare¹³⁾.

Materialul arhivistice depus pînă atunci — în cantitate apreciabilă — era adăpostit în camerele și chiliile de la fostă mănăstire Mihai Vodă, care deveniseră încă din această vreme arhipline. Pe lângă aceasta, în cîteva camere din acest local și, desigur, cele mai bune, funcționa Comisia Culoarei de Verde, iar în altele, Legiunea a IV-a de gardă civică¹⁴⁾. La intervenția directorului pentru eliberarea lor, la 4 august 1876 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice face cunoscut Arhivelor că în anul viitor vor fi eliberate, întrucît Ministerul de Interne va trece în bugetul viitor chiria pentru imobilele unde se vor muta aceste instituții. Lipsa de spațiu pentru depozitare rezultă clar din rezoluția lui Hasdeu pe adresa numitului minister prin care este anunțat că, datorită reducerii cheltuielilor statului, instituțiile arătate nu se vor mai muta și care sună astfel : „Spre știință, răspunzîndu-se ministerului că este

⁹⁾ Arh. St. Buc., Fond. D.G.A.S., dos. 10/1877, f. 28. Vezi și A. Sacerdoteanu, *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, în „Revista Arhivelor“, V, 1. (1942), p. 8.

¹⁰⁾ Ibidem, dos. 6/1890, p. 1.

¹¹⁾ Ibidem, p. 11.

¹²⁾ Ibidem, dos. 2/1900, f. 27.

¹³⁾ Ibidem, dos. 2/1885, p. 135.

¹⁴⁾ Ibidem, dos. 11/1876, f. 39.

peste puțină de a mai primi dosare în depozit, fiind lipsă absolută de local¹⁵⁾.

În afară de lipsa de spațiu, localul Arhivelor Statului se afla într-o stare dezastruoasă. Nenumărate sînt rapoartele pe care Hasdeu le face către minister în acest sens. Astfel, într-un raport din 3 februarie 1878 se arată : „Localul Arhivelor, și cu deosebire partea în care se conservă actele proprietăților statului“... este „departe de a îndeplini condițiunile unui edificiu destinat pentru o asemenea prețioasă instituție, deoarece camerele depozitelor nu numai că sînt așezate pe beciuri desfundate, dar se poate comunica cu interiorul lor prin niște galerii și coridoare seculare, care nu prezintă nici o soliditate“¹⁶⁾.

La 22 iulie același an Hasdeu cere să se facă reparații urgente, „a se întări cu mai multe grinzi și proptele... tavanurile camerelor a căror pardoseală s-a lăsat în jos în mai multe locuri și amenință să cază din cauza greutății depozitelor (depunerilor) grămădite într-insele, a se repara acoperișurile localului cancelariei în care ... a început să pice“¹⁷⁾. Lipsa de spațiu și încărcarea depozitelor pînă la refuz rezultă și din cele ce urmează : la 22 noiembrie 1878, mutîndu-se Comisia Culoarei de Verde și Legiunea a IV-a de gardă civilă din localul Arhivelor, Hasdeu cere ministerului să trimită un arhitect pentru întocmirea devizului de reparare a acestor încăperi și confecționarea rafturilor necesare pentru primirea arhivei Curții de Conturi, a Ministerului Justiției și a altor autorități administrative și judecătorești „precum și pentru a se putea regula (ordona) și așeza la depozite vreo 60.000 de dosare ale cancelariei Consiliului de Miniștri, ale Ministerului de Externe, de Culte, care dosare stau neregulate în camerele de lucru și pe coridoarele serviciului din lipsă de camere“¹⁸⁾.

Lipsa de spațiu de depozitare frîna și munca de ordonare și așezarea materialelor documentare în rafturi, ele continuînd să stea în starea în care erau depuse, fără a fi luate în primire de arhiviști. O situație de acest fel se prezintă în anul 1884, cînd, Ministerul de Finanțe, cerînd condica birnicilor din București din anul 1838, arhivistul respectiv referă următoarele : „Zisa condică poate se află în pachetul 19 din periodul al II-lea¹⁹⁾, care pachet conține 16 condici și este legat și sigilat cu sigiliul Ministerului de Finanțe ; acest pachet se va înainta așa cum se află“²⁰⁾.

Neluîndu-se nici o măsură în privința depozitelor și dărîmîndu-se niște rafturi din greutatea arhivelor, Hasdeu se adresează din nou ministerului la 16 iulie 1879, arătînd că „localul Arhivelor a ajuns într-o stare de degradare care nu numai compromite cu totul buna conservare a actelor publice, dar ce e mai mult, pune în primejdie chiar viața funcționarilor... „Alaltaieri s-au surpat mai multe rafturi... cîteva minute după ce împiegatul însărcinat cu conservarea depozitelor părăsi sala în care se aflau“. Alte rafturi — spune

¹⁵⁾ Ibidem, f. 45.

¹⁶⁾ Ibidem, dos. 8/1878, f. 4.

¹⁷⁾ Ibidem, f. 18.

¹⁸⁾ Ibidem, dos. 8/1878, f. 27.

¹⁹⁾ Statistica populației se efectua la un interval de șapte ani ; periodul întîii se efectuase în anul 1831, al doilea în anul 1838.

²⁰⁾ Arh. St. Buc., Fond. D.G.A.S., dos. 3/1884, f. 25.

Hasdeu — „amenință să se surpe și ele ; în mai multe camere plouă pe depozite (depuneri) fiind învelitoarea stricată, iar în altele întreaga pardoseală amenință a se surpa, birnlele cele putrede ale acestei pardoseli nemaiputînd suporta greutatea numeroaselor depozite ce a trebuit să se îngrămădească în aceste camere“²¹⁾.

În sfîrșit, după numeroasele intervenții ale lui Hasdeu, ministerul, abia în martie 1880 anunță că va trimite pe arhitectul Savulescu să facă un deviz pentru repararea camerelor evacuate de Comisia Culoii de Verde, încăperile corpului de gardă și a „localului vechi“, precum și pentru o parte din mobilierul cancelariei²²⁾. Se părea că ministerul a fost convins de necesitatea acestor reparații ; devizul se întocmește însă abia în septembrie și ministerul aprobă suma de numai 1500 de lei²³⁾. Această sumă a ajuns doar pentru cîteva tencuieli în camerele birourilor, reparații de mîntuială la o parte din acoperiș și ceva mobilier pentru cancelarie.

În anul următor Hasdeu cere din nou ministerului să se repare camerele care au fost ocupate de Comisia Culoii de Verde și confecționarea rafturilor, adăugînd că la cealaltă parte din local „mai periculos de toate este zidul de la poarta acestui local, care, de vechime... s-a dărîmat o parte din el și amenință din moment în moment a cădea cu totul pe trecători“²⁴⁾. Este vorba despre zidul din partea dinspre strada Sf. Apostoli în dreptul clopotnitei bisericii Mihai Vodă. Cu toată lupta înverșunată cu care Hasdeu se străduia să folosească camerele sus-menționate pentru arhiva îngrămădită în birourile de lucru și pe coridoare, în anul 1891 Tribunalul Ilfov și Curtea de Apel îngrămădiseră arhiva veche în aceste camere și cheile le luaseră funcționarii respectivi²⁵⁾.

Localul Arhivelor Statului avea două intrări, una prin strada Mihai Vodă — latura dinspre fostul Arsenal al Armatei — și alta prin strada Sfinții Apostoli pe sub clopotniță. Această intrare a fost desființată în 1891, din cauza pericolului de surpare a zidului²⁶⁾.

Cu o reparație de mîntuială din anul 1864, fără nici un răspuns pozitiv din partea ministerului la numeroasele rapoarte alarmante ale lui Hasdeu, localul Arhivelor Statului continua să se ruineze din zi în zi. La 30 iulie 1892 s-a prăbușit „tavanul din coridorul camerelor de serviciu“²⁷⁾, iar la 24 decembrie același an furtuna a ridicat învelitoarea de pe localul corpului de pompieri cu capriori cu tot²⁸⁾.

Cutremurul de la 29 august 1893 a provocat dărîmarea mai multor rafturi „astfel că peste 100.000 de dosare venind unele peste altele“ au întrerupt comunicarea în depozite și amenință să dărîme și pe celelalte. Reorganizarea dosarelor fiind imposibilă din lipsa de spațiu, Hasdeu cere ministerului închirierea caselor lui P. Cecropide situate în strada Mihai Vodă²⁹⁾.

²¹⁾ Ibidem, dos. 8/1879, f. 16.

²²⁾ Ibidem, dos. 7/1880, f. 10.

²³⁾ Ibidem, f. 27, 28.

²⁴⁾ Ibidem, dos. 4/1881, f. 8.

²⁵⁾ Ibidem, dos. 2/1891, f. 152.

²⁶⁾ Ibidem, dos. 2/1891, f. 147.

²⁷⁾ Ibidem, dos. 2/1892, f. 34.

²⁸⁾ Ibidem, dos. 2/1893, f. 3.

²⁹⁾ Ibidem, f. 68.

Ministerul este forțat să acorde închirierea³⁰⁾ și după montarea rafturilor se transportă aici o parte din arhiva și publicațiile Arhivelor Statului, care se vor păstra aici pînă la clădirea noului local. Cu acest paleativ însă, nu s-a rezolvat problema spațiului atît pentru materialele deja preluate cît și pentru cele ce erau încă deținute de instituții.

O critică aspră împotriva regimului cu privire la starea localului o face transilvăneanul Auxențiu Petruțiu, șeful Secției Bunuri Publice într-un raport din 11 iunie 1893 către director: „Trista și deplorabila stare în care se află localul acestei secțiuni... este o rușine, nu pentru un regat, dar și pentru cea mai mizerabilă comună sau cătun. Nu vă mai amintesc mizeriile ce îndur cînd este trebuință de a scoate dosare sau alte hîrtii... Nu vă mai amintesc pericolul în care mă aflu totdeauna, amenințînd să cadă din zi în zi. Nu vă mai amintesc despre defectuoșitatea rafturilor și despre întunecimea localului, încît adeseori trebuie să întrebuițez chibrituri ca să văz numărul de pe etichetele pachetelor etc. Acum după toate acestea a început a și ploua... și sumă de dosare s-au deteriorat cu totul“³¹⁾.

Tot Petruțiu raporta directorului general la 24 mai 1897 că „Localul unde se află instalate depozitele secțiunii de stat, pe lingă toate inconvenientele ce prezintă, fiind neîncăpător, întunecos și ruinat de amenință chiar cu căderea, acum în urma ploilor torențiale plouă într-însul prin toate părțile, astfel că o sumă de dosare, condici, registre etc., sint deja astfel udate și lipite unele de altele, încît nu se mai pot desface, fiind cu desăvîrșire deteriorate“³²⁾.

Ruinarea din zi în zi a localului și nenumăratele rapoarte ale lui Hasdeu privind deteriorarea materialelor documentare determină ministerul să prezinte Camerei Deputaților un proiect pentru construirea unui local al Arhivelor Statului în jurul mănăstirii Mihai Vodă și cere lui Hasdeu la 14 iulie 1881 să se consulte cu arhitectul Al. Săvulescu, dînd acestuia și indicațiile necesare³³⁾. Peste doi ani, la 23 martie 1883, Hasdeu este invitat de minister să participe în comisia instituită la concursul pentru proiectul palatului întocmit de sus-numitul arhitect³⁴⁾.

În august 1888, Hasdeu, atrage atenția ministerului că, încă din anul 1862, unii din directorii generali ai Arhivelor Statului ca, Gr. Bengescu, Cezar Bolliac, C. D. Aricescu, Gr. N. Manu și el, au arătat necesitatea clădirii unui local „pentru acest depozit de tezaure ale istoriei naționale... Și totul a fost în zadar. Dacă aceasta era absolut necesar în anul 1862, cu atît mai mult se cere acum, „cînd într-un interval de 26 de ani nu s-a făcut nimic“. Cerînd totodată constituirea unei comisii pentru alegerea terenului și elaborarea planului arhitectonic, apreciază ca din această comisie să facă parte pe lingă el, M. Kogalniceanu, profesorul Gr. Tocilescu și C. Esarcu³⁵⁾.

În anul 1890 se constituie o comisie formată din B. P. Hasdeu, Gr. N. Manu și N. Cerkez, arhitectul ministerului, care constată starea de ruină a localului, necesitatea urgentelor reparații, precum și exproprierea unor terenuri

³⁰⁾ Ibidem, f. 75.

³¹⁾ Ibidem, dos. 2/1893, f. 49.

³²⁾ Ibidem, dos. 2/1897, f. 17.

³³⁾ Ibidem, dos. 4/1881, f. 12.

³⁴⁾ Ibidem, dos. 2/1883, f. 7.

³⁵⁾ Ibidem, dos. 7/1888, f. 7.

încecate. În anul 1891, ministerul trimite lui Hasdeu raportul arhitectului G. Duca asupra unor localuri de Arhive vizitate în străinătate, cerându-i să-l studieze și să-i comunice părerea sa³⁶⁾. La propunerea lui Hasdeu, C. Mumuianu, șeful secției Bunuri Publice este trimis la 30 iulie 1892 să studieze modul de organizare al Arhivelor din Veneția în vederea elaborării unui plan pentru localul Arhivelor Statului³⁷⁾, iar în toamnă merge Eduard Coni în Elveția pentru același scop³⁸⁾. Arhitectul Magni întocmește planurile pentru palatul Arhivelor Statului, care se îmbunătățesc cu propunerile arhitecților Mineu și Blanc, iar în 1896 se înaintează ministerului planul definitiv, dar localul nu avea să se construiască decât în secolul următor, în vremea lui Dimitrie Onciul³⁹⁾, viitorul conducător al Arhivelor Statului.

Mobilierul Arhivelor Statului atît pentru depozite cit și pentru cancelarie a rămas, în general, același cu care au fost înzestrate înainte de anul 1866, precum și în acest an cu prilejul amenajării cancelariei și a depozitelor unde se instala Arhiva. În grija lor pentru conservarea materialelor documentare, conducătorii Arhivelor Statului s-au străduit să procure mobilierul și mijloacele de păstrare cele mai adecvate. Astfel, Hasdeu, în cei aproape douăzeci și patru de ani de conducere a Arhivelor Statului n-a putut obține pentru cancelarie decât patru birouri și cîteva scaune, precum și repararea acestora la anumite intervale. În ceea ce privește mobilierul și mijloacele pentru păstrarea materialelor documentare, pentru care Hasdeu manifesta o deosebită grijă, lupta lui a fost tot atît de grea, datorită neînțelegerii de către guvern a rolului Arhivelor Statului. Astfel, pentru salvarea de la picire a materialelor documentare în timpul războiului pentru cucerirea independenței naționale, el propune ministerului evacuarea „documentelor mai importante”. Propunerea se aprobă, se confecționează lazi, dar Hasdeu cu grija cel caracteriza, cere o sumă de bani pentru procurarea mușamalei necesare ambalării documentelor⁴⁰⁾. Cum organele judecătorești nu-și încetau activitatea și cererile de materiale documentare continuau, Hasdeu cere interzicerea scoaterii acestora din Arhive pentru a desăvîrși împachetarea. Ministerul amină ambalarea pînă la o nouă dispoziție, care n-a mai venit⁴¹⁾. În al doilea an de conducere, el cere de la Ministerul Afacerilor Externe cartoanele pentru împachetarea dosarelor, înlocuite de acesta cu cutii, pentru a le folosi la conservarea în mai bune condițiuni a dosarelor⁴²⁾. În anul 1881 ministerul, la cererea lui Hasdeu, acorda o sumă de bani pentru confecționarea „cartoanelor” (mape) pentru păstrarea documentelor, din care o parte le și ridică în decembrie de la firma Mayer⁴³⁾. Mapele erau lucrate din carton îmbrăcat cu pînză, după modelul primit de la Ministerul Afacerilor Străine, care-i dădea indicații că le-a confecționat la atelierul de cartonaj și legătorie de la Văcărești, cu prețul de 2,50 de lei bucata⁴⁴⁾. Pentru asemenea cartoane, Hasdeu apelează

³⁶⁾ Ibidem, dos. 2/1891, f. 92.

³⁷⁾ Ibidem, dos. 2/1892, f. 35.

³⁸⁾ Ibidem, f. 56.

³⁹⁾ A. Sacerdoteanu, *Proiecte pentru palatul Arhivelor Statului*, Buc., 1940, p. 6.

⁴⁰⁾ Arh. St. Buc., Fond. D.G.A.S., dos. 4/1877, f. 7.

⁴¹⁾ Ibidem, f. 12.

⁴²⁾ Ibidem, dos. 7/1877, f. 7.

⁴³⁾ Ibidem, dos. 2/1885, f. 57.

⁴⁴⁾ Ibidem, dos. 2/1884, f. 7.

și la Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor — ca organe care foloseau cel mai mare volum de materiale documentare — cerînd suma de 1000 de lei, deoarece documentele „stau ghemuite prin pachete de hîrtie legate cu sfoară“ și „prin studiul cel fac cu ele... avocații și inginerii... și prin desele trînțuri și înapoieri... au început a se deteriora cu totul“⁴⁵⁾.

După multe stăruinți, în anul 1884 achiziționează de la Viena zece case de fier Wertheim pentru păstrarea documentelor de mai mare valoare⁴⁶⁾.

Pentru a procura mijloace de păstrare a materialelor documentare, Hasdeu condiționa, uneori, preluarea acestora de la creatorii de procurarea rafturilor. Astfel la 14 ianuarie 1892 primește de la Ministerul de Finanțe patru dulapuri pentru păstrarea dosarelor ce urmau a fi predate⁴⁷⁾.

Rafturile din depozite, în majoritatea lor erau cele confecționate între anii 1831—1866, mutate dintr-un loc în altul o dată cu arhivele în căutare de local. Cîteva rafturi s-au confecționat cu prilejul închirierii caselor lui Cecropide.

Apreciind materialele documentare la justa lor valoare, Hasdeu manifesta o deosebită grijă pentru conservarea și neînstrăinarea lor. La numai patru luni de la preluarea conducerii Arhivelor Statului, Hasdeu ia măsura —, cu aprobarea ministerului —, ca documentele anterioare anului 1700 să nu fie scoase din Arhive, ci să se elibereze copii legalizate de pe ele, iar toate condițiile cu copii de acte ale diferitelor mănăstiri să fie concentrate la bibliotecă sub denumirea de „Manuscripte“⁴⁸⁾.

Astfel, în 1883, Administrația Domeniilor și Pădurilor statului cerînd două documente anterioare anului 1700 și condica de documente a mănăstirii Slobozia lui Enache, Peșacov redactează următoarea rezoluție: „După decesuinea domnului director ce mi-a comunicat verbal, se vor înainta la Administrația Domeniilor Statului copii legalizate după actele moșiei jos notate, făcîndu-se cunoscut că, condica fiind veche cu documente foarte importante... nu se poate înainta..., mai ales că încă o dată trimisă, s-a înapoiat acestui serviciu deteriorată și cu mai multe foi rupte. În cazul acesta se va trimite un impiegat a copia documentele de care vor avea necesitate, sau vor da diurna unui impiegat al acestui serviciu a se duce la tribunalul respectiv cu condica în chestiune“⁴⁹⁾. La 5 aprilie 1888 se cere Ministerului Agriculturii și Domeniilor bilet de drum și o indemnizație de 50 de lei pentru călătoria la Curtea de Apel din Galați a lui C. D. Mumuianu cu condica Logofetei Țării de Sus în rezolvarea unui proces al statului⁵⁰⁾.

Fiind informat că Ministerul Agriculturii dă unor cumpărători de bunuri ale statului documentele originale, atrage atenția ministerului să le dea copii legalizate, iar documentele originale să fie înapoiate Arhivelor Statului⁵¹⁾. După un an constatînd că acest fapt se continuă, repetă apelul de a nu se înstrăina documentele, adăugînd și o altă constatare tot atît de gravă ieșită

⁴⁵⁾ Ibidem, dos. 1/1885, f. 203.

⁴⁶⁾ Ibidem, dos. 2/1884, f. 15.

⁴⁷⁾ Ibidem, dos. 3/1892, f. 35.

⁴⁸⁾ Ibidem, dos. 7/1876, f. 24.

⁴⁹⁾ Ibidem, dos. 1/1883, f. 63.

⁵⁰⁾ Ibidem, dos. 9/1888, f. 7.

⁵¹⁾ Ibidem, dos. 5/1889, f. 31.

la iveală „cu ocazia așezării actelor prin cartoane“ și anume, „o lipsă foarte mare de acte care sînt înaintate dumneavoastră și care lipsă ne împiedică foarte mult în regularea (ordonarea) lor“. Apelul continuă astfel: „Domnule ministru, cunoașteți indetul de bine importanța Arhivelor Statului, cunoașteți de asemenea cu cîte sacrificii statele mari colectează și cu cîtă sfințenie conservă actele lor; pentru că un act, oricare ar fi cuprinsul sau vechimea lui, el are o dublă valoare: de a servi ca act de proprietate și de a deveni un act istoric ori literar pentru posteritate“⁵²). Apelul lui Hasdeu a avut un rezultat pozitiv, deoarece în anul următor s-au înapoiat numeroase unități de păstrare trimise cu mulți ani în urmă. Cu toate acestea, un număr destul de însemnat de documente, planuri și hotărnicii nu s-au mai înapoiat, după cum constatăm din situația de astăzi.

Tot în vederea conservării materialelor documentare, Hasdeu comandă la 10 septembrie 1892 un aparat fotografic pentru a efectua copii fotografice de pe „unele acte istorice mai importante, devenite aproape ilizibile din cauza vechimei“⁵³).

Pentru paza localului și a materialelor documentare exista un corp de gardă militară pentru care Hasdeu întocmește două regulamente, unul în anul 1877⁵⁴) și altul îmbunătățit în anul 1889⁵⁵) ambele aprobate de Comandamentul Pieții. Hasdeu se arată surprins cînd ia conducerea Arhivelor Statului că „pe lîngă edificiul Arhivelor, unde se conservă atîtea tezaure nu se află nici un serviciu de pompieri“ și cere ministerului înființarea acestuia⁵⁶). Peste un an se înființează un serviciu de pompieri cu doi pompieri și unelte necesare, serviciu care a existat pe lîngă Arhivele Statului pînă în anul 1935.

Ațiunea de completare și preluare de noi fonduri a fost foarte redusă în perioada anilor 1878—1900. Astfel, numai la cîteva zile de la preluarea conducerii Arhivelor Statului de către Hasdeu, adresa Ministerului Justiției pentru predarea a 23.700 de dosare ale tribunalului Argeș dintre anii 1831—1860 este rezolvată în acest sens: „Direcțiunea se află în absolută imposibilitate de a primi dosarele tribunalului Argeș“⁵⁷). asemenea răspunsuri se dau și Inaltei Curți de Conturi care în 1888 voia să depună 70.000 de dosare și registre⁵⁸) ca și Ministerului de Finanțe în anul 1892⁵⁹).

Se preluau în schimb materiale documentare care ocupau un spațiu mai mic și anume documente, planuri, hotărnicii, precum și condicii cu copii de documente aparținînd anumitor așezăminte clericale ale căror moșii erau acum proprietatea statului. Se preluau de asemenea titlurile de proprietate ale imobilelor și terenurilor cumpărate de stat, care se grupau la *partida Proprietăților statului de dincoace sau de dincolo de Milcov*, actele comemorative, cele prevăzute în articolul 750 din Codul civil, sigiliile ieșite din uz, precum și orice achiziții prin cumpărare sau donație de materiale documentare. Astfel,

⁵²) Ibidem, dos. 3/1890, f. 170.

⁵³) Ibidem, dos. 2/1892, f. 39.

⁵⁴) Ibidem, dos. 4/1877, f. 16.

⁵⁵) Ibidem, dos. 2/1889, f. 13.

⁵⁶) Ibidem, dos. 11/1876, f. 25.

⁵⁷) Ibidem, dos. 12/1876, f. 12.

⁵⁸) Ibidem, dos. 3/1888, f. 32.

⁵⁹) Ibidem, dos. 3/1892, f. 13.

în anul 1876 s-au depus de la Administrația generală a Domeniilor și Pădurilor Statului 265 documente, 22 planuri, 10 hotărnicii și 4 dosare, preluându-se de Secția Bunuri Publice; un manuscris — cronica lui Zilot Românul — și un hatiserif, care s-au repartizat la Secția Istorică și de Stat.

Hasdeu venise la conducerea Arhivelor Statului cu o experiență acumulată prin munca efectuată direct cu materialele documentare la Comisia documentală, unde a îndeplinit atât funcția de membru cît și pe cea de translator al documentelor slavone. În cea de a doua constituire, Comisia documentală avea rolul de a ordona documentele fiecărui așezămînt clerical pe moșii, în cadrul acestora cronologic, arhivarea lor în pachete și întocmirea inventarelor în cîte trei exemplare. Unul din exemplare se depunea împreună cu materialele documentare la Arhivele Statului, altul la minister și al treilea exemplar se păstra de comisie⁶⁰). În cadrul acestor operațiuni membrii comisiei lucrînd efectiv în primul an, Hasdeu se familiarizează cu munca arhivistică și îndruma munca arhiviștilor.

Așa se explică faptul că în procesul de ordonare, inventariere și integrare la fonduri se remarcă o deosebită operativitate. Preluîndu-se 68 documente și 2 dosare la 19 ianuarie 1876, pe adresa de depunere se referă, la 22 ianuarie, că documentele inventariîndu-se s-au așezat în pachetul XXIX al Episcopiei Rîmnice, iar dosarele la partida respectivă⁶¹); un plan al moșiei Măceșu din jud. Dolj al mănăstirii Arnota, primîndu-se la 15 ianuarie, era inventariat la „planuri jud. Dolj” sub numărul 52 la 22 ianuarie⁶²).

În această perioadă economia, cultura și arta statului capitalist cu puternice rămășițe feudale se dezvoltau într-un ritm mai rapid decît în perioada anterioară, fapt care rezultă din însuși conținutul documentelor repartizate la grupurile menționate mai sus. Astfel, în 1881 se depune actul comemorativ întocmit cu prilejul deschiderii căii ferate Mărășești-Buzău⁶³); în 1884 actul comemorativ pentru dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare⁶⁴), în 1886 actele comemorative pentru înființarea Școlii superioare de medicină veterinară și Școlii de Arte și Meserii⁶⁵), în 1888 titlurile de proprietate ale locului cumpărat de stat pentru clădirea Școlii centrale de fete din București⁶⁶), iar în 1898 actul comemorativ pentru înființarea Institutului de chimie⁶⁷).

Se achiziționează prin cumpărare cu 2.500 de lei colecția de documente a colonelului D. Papazoglu⁶⁸), iar în baza articolului 750 din Codul civil, Tribunalul Prahova depune titlurile de proprietate ale moștenitorilor Procopie Filitis, cuprinzînd 161 de documente dintre anii 1494—1868⁶⁹).

⁶⁰) Ibidem, Comisia documentală, dos. 40/1863, f. 166 (Regulamentul Comisiei, îmbunătățit în 1864 — dos. 73/1864, f. 24).

⁶¹) Ibidem, dos. 6/1876, f. 10.

⁶²) Ibidem, f. 5.

⁶³) Ibidem, dos. 14/1881, f. 2.

⁶⁴) Ibidem, dos. 3/1884, f. 69.

⁶⁵) Ibidem, dos. 8/1886, f. 3.

⁶⁶) Ibidem, dos. 2/1888, f. 12.

⁶⁷) Ibidem, dos. 1/1898, f. 58.

⁶⁸) Ibidem, dos. 7/1879, f. 4.

⁶⁹) Ibidem, dos. 11/1880, f. 3.

În această perioadă se depun de către Ministerul de Interne și cel de Justiție numeroase sigilii scoase din uz de la instituțiile administrative și judecătorești.

Folosirea materialelor documentare se realiza în această vreme mai mult pentru scopuri practice, pe baza unei adrese oficiale pentru instituțiile statului sau a unei cereri pentru persoanele particulare, care trebuiau neapărat aprobate de conducere.

Arhivele Statului purtau o intensă corespondență cu Administrația generală a Domeniilor și Pădurilor Statului, apoi cu Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor⁷⁰), Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, Înalta Curte de Conturi și mai puțin cu celelalte instituții administrative și judecătorești, centrale și locale pentru împrumuturi de materiale documentare, eliberări de copii și certificate.

Printre solicitanții de acte figura și Administrația Domeniilor Coroanei, făurită de guvernele burghezo-moșierești din cele mai mănoase moșii secularizate pentru dinastia Hohenzollern.

Administrator al domeniilor era Ioan Calinderu, fost consilier la Curtea de Casație, însărcinat de guvern în anul 1881—1882 să trateze la Berlin răscumpărarea căilor ferate construite de faimoasa companie Strousberg, iar în anul 1884, slujind credincios coroana i s-a încredințat organizarea domeniilor coroanei. Arhiviștii duceau o muncă intensă pentru depistarea materialelor solicitate, întrucât adresele se redactau numai cu indicarea felului documentului — document, plan, hotărnicie, dosar — numele moșiei, județul și apartenența. O astfel de cerere a Administrației Domeniilor și Pădurilor Statului se exprima în felul următor : „Să înaintați acestei Administrații orice document, dosare vechi, planuri și hotărnicii veți avea relative la proprietatea statului Bascov-Flești sau Vlădiceasca din județul Argeș, pendinte de Mitropolie“⁷¹).

În vederea găsirii cu ușurință a materialelor documentare solicitate în acest fel, în anul 1883 s-au întocmit de către arhiviști două registre — unul pentru Țara Românească și altul pentru Moldova. În aceste registre au fost înscrise toate instituțiile deținătoare de proprietăți funciare ale căror fonduri se aflau în depozitele Arhivelor Statului, având după denumirea instituției — următoarele rubrici : a) numărul de ordine al pachetului de documente ; b) numărul total al documentelor din pachet ; c) numărul planurilor aflate în pachetul respectiv ; d) numărul hotărnicilor ; e) denumirea județului în care sint situate bunurile la care se referă documentele ; f) denumirea moșiei sau a bunurilor de pe moșie — case, prăvălii, mori, circume etc. și g) o rubrică pentru observații. Cu acest instrument de lucru, dacă se indica felul actelor — documente, planuri, hotărnicii, dosare — denumirea moșiei, județul și așezământul care l-a stăpinit, arhivistul parcurgind câteva pagini din registru găsea cu ușurință materialele solicitate. Menționăm că pentru dosare existau inventare deosebite pentru fiecare așezământ.

⁷⁰) Pentru administrarea domeniilor statului s-a creat un Comitet Central dependent de Ministerul de Finanțe, funcționând pînă în anul 1874, cînd ia ființă Administrația generală a Domeniilor și Pădurilor Statului care devine în anul 1883 direcție în Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor.

⁷¹) Arh. St. Buc., Fond D.G.A.S., dos. 1/1883, f. 144.

Pentru urmărirea înapoierii materialelor documentare se formase încă din 1862 un registru pe ani pentru ținerea evidenței.

Arhivele Statului eliberau copii legalizate de pe actele din depozitele lor și prezentate de persoane particulare, precum și certificate chiar din anul 1834 într-un număr destul de restrîns.

După secularizarea averilor mănăstirești, cînd statul trebuia să rezolve toate litigiile de hotare ale moșiilor luate în posesie, numărul copiilor se înmulțese. Articolul 60 din legea pentru înstrăinarea bunurilor statului din 1881 impunea statului obligația de a elibera cumpărătorilor, după achitarea prețului, toate actele relative la bunurile vîndute, afară de documentele istorice (anterioare anului 1700) și de actele care privesc și alte proprietăți ale statului, acestea urmînd să se elibereze sub formă de copii legalizate. O parte din aceste copii se efectuau de funcționarii Ministerului Agriculturii și se colaționau și legalizau de Arhivele Statului. Cum mare parte din aceste acte erau scrise cu caractere chirilice, iar altele în limba greacă, ministerul nu putea să-și îndeplinească complet aceste obligații ⁷²⁾, ele treceau asupra copiștilor de la Arhivele Statului. Volumul muncii se mărea prea mult deoarece, la colaționarea copiilor efectuate de funcționarii Ministerului Agriculturii, multe se constatau descifrate defectuos și lucrarea se refăcea de copiștii Arhivelor Statului ⁷³⁾.

Hasdeu se străduia ca Arhivele Romîniei să devină un centru de cultură pentru elaborarea operelor de istorie, literatură și folclor după modelul Arhivelor și bibliotecilor unde studiasse în anii precedenți. În acest scop trimite spre publicare ziarelor *Romînul*, *Telegraful*, *Timpul* și *Uniunea democratică* un anunț că a luat măsuri ca „de la 1 ianuarie 1877, de două ori pe săptămîină între orele 1—5 să fie pusă o cameră și un impiegat la dispoziția celor ce ar dori să studieze tezaurele documentare pînă la anul 1699 conservate în Arhivele de Stat ale Romîniei“. În anunț, el sublinia în același timp că „Cea mai frumoasă misiune a Arhivelor este aceea de a înlesni pe bărbații de știință în cercetările lor istorice ⁷⁴⁾. Apelul lui Hasdeu n-a avut rezultatul dorit. Limitarea perioadei de cercetare pînă la anul 1699 reflectă orientarea, chiar a lui Hasdeu, către timpurile cele mai vechi, fapt care se reflectă în bibliologia operelor sale istorice. Sala de studiu de la Arhivele Statului era frecventată în acest timp de un număr foarte redus de cercetători care își aveau studiile asupra problemelor din orînduirea feudală.

Astfel, în anul 1878, Ministerul Afacerilor Străine trimite pe N. D. Popescu, șeful arhivei, să studieze documentele spre a întocmi lista cronologică a marilor postelnici —, denumirea veche a Ministerului de Externe, după părerea șefului Arhivei — de la anul 1408 pînă la anul 1832 atît pentru Moldova cît și pentru Țara Românească ⁷⁵⁾. Hasdeu se opune să pună materialele documentare la dispoziția unui „puțin familiarizat cu cercetări istorice, încît a scăpat din vedere... că în vechime la romîni nu exista nici un minister special care, „să conducă relațiile noastre internaționale“, căci marele postelnic, după Cantemir, era numai „supremis aulae praefectus“, care „în con-

⁷²⁾ Ibidem, dos. 1/1894, f. 86.

⁷³⁾ Ibidem, f. 90.

⁷⁴⁾ Ibidem, dos. 7/1876, f. 24.

⁷⁵⁾ Ibidem, dos. 3/1887, f. 46.

silio proprio negue negue vocem habet". Și mai departe spune: „Dacă o asemenea cerere ar face o persoană cunoscută prin studiile sale istorice, subscrisul ar fi gata, în lipsă de impiegați, a se pune însuși la dispoziția dumisale, după cum am și făcut uneori în interesul științei, bunăoară pentru domnul profesor Urechia”⁷⁶⁾. În urmă Hasdeu a permis lui N. D. Popescu cercetarea materialelor documentare, probabil după intervenția ministrului Afacerilor Străine, deoarece lucrarea a apărut în anul 1890, în 367 pagini litografiate și o listă destul de incompletă a marilor postelnici (pag. 368—381), fiind oferită și lui Hasdeu cu dedicația autorului. O dată cu N. D. Popescu studia în Arhivele Statului un alt delegat al aceluiași minister pentru întocmirea „Anuarului funcționarilor fostului Secretariat de stat”⁷⁷⁾. La 7 septembrie 1888 se autoriză profesorul Gr. Crețu de la liceul Matei Basarab să studieze în Arhive documentele anterioare anului 1600, pentru a stabili, după filigran, timpul în care s-a scris Codicele Voronețean⁷⁸⁾. Președinția Consiliului de Miniștri inițiind publicarea „Analelor parlamentare” împrumutată de la Arhivele Statului materialele documentare create de adunările legiuitoare ale Moldovei și Țării Românești⁷⁹⁾. La 10 septembrie 1892, profesorul Miletici de la Sofia vizitează Arhivele Statului și studiază documente slavone⁸⁰⁾.

În anul 1899, C. Sărațeanu studiază documente din Arhiva Statului în vederea întocmirii unei monografii istorice a județului Buzău⁸¹⁾, episcopul de Argeș pentru monografia Episcopiei⁸²⁾, iar Comisia monumentelor istorice cere informații documentare despre mănăstirea Golia din Iași, în vederea restaurării⁸³⁾. Alte persoane studiau documentele din Arhivă pentru a-și alcătui genealogia familiei⁸⁴⁾. Dar cel mai pasionat și nelipsit cercetător al materialelor documentare din Arhivele Statului în această vreme, a fost profesorul V. A. Urechia, care, pe baza acestui material editează *Istoria romînilor* în 13 volume (1891—1902) și *Istoria școalelor* în patru volume (1892—1894).

În ultimul an al secolului trecut, crescînd volumul lucrărilor, iar localul ruinîndu-se din zi în zi, Hasdeu constată că nu mai poate face față acestei îndatoriri și cere ministerului să se suspende cercetările în Arhivă pînă la construirea noului local⁸⁵⁾.

Ca o consecință a valorii operelor istorice ale lui Hasdeu apreciate și de savanții străini, prestigiul Arhivelor Statului din România era mai ridicat peste graniță decît în țară. Aceste aprecieri rezultă dintr-o notă a baronului Saverio Fava, agent diplomatic și consul al Italiei la București către Ministerul Afacerilor Străine, prin care cere din partea Direcției Arhivelor Statului din Veneția informații de la Direcția generală a Arhivelor Statului privind studiile elaborate de erudiții romîni, limitele cronologice ale materialelor do-

⁷⁶⁾ Ibidem, f. 57.

⁷⁷⁾ Ibidem, f. 93. — Lucrarea este în colecția de manuscrise sub nr. 1570.

⁷⁸⁾ Ibidem, dos. 8/1888, f. 1.

⁷⁹⁾ Ibidem, dos. 5/1890, f. 17. O bună parte din materialele împrumutate s-au înapoiat în anul 1954.

⁸⁰⁾ Ibidem, dos. 3/1892, f. 80.

⁸¹⁾ Ibidem, dos. 1/1899, f. 71.

⁸²⁾ Ibidem, f. 62.

⁸³⁾ Ibidem, f. 63.

⁸⁴⁾ Ibidem, dos. 1/1898, f. 32.

⁸⁵⁾ Ibidem, dos. 5/1899, f. 142.

cumentare aflate în Arhivele Romîniei, nodul de organizare al acestora, pregătirea și munca arhiviștilor. În schimb Arhivele venețiene vor trimite informații asemănătoare⁸⁶⁾. Ca răspuns Hasdeu trimite, prin Ministerul Afacerilor Străine, pentru consulul Italiei cite un exemplar din publicațiile Arhivelor Statului, comunicînd totodată că informațiile cerute le va expedia direct⁸⁷⁾.

În anul 1879, istoricul maghiar Ludovic Thallóczy vizitează Arhivele Statului interesîndu-se de existența materialelor documentare privind istoriografia ungară. Informațiile i-au fost date de Eduard Coni, șeful secției istorice și de stat⁸⁸⁾.

Faima Arhivelor Romîniei creștea peste hotare pe măsură ce Hasdeu scotea în continuare studii de istorie, filologie și folclor prin *Istoria critică a romînilor*, *Columna lui Traian*, precum și cele trei volume din „Cuvente den betrani“. Astfel la 26 noiembrie 1884, Direcția Arhivelor Statului din Bologna cere Arhivelor Romîniei „Reglements qui gouvernement votre renommée Archive“⁸⁹⁾.

Peste patru ani, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice trimite Arhivelor Statului nota Ministerului Afacerilor Străine al Serbiei, cerînd să i se procure toate regulamentele și orice alte piese asemănătoare cu privire la organizarea Arhivelor Statului din Romînia, deoarece Academia regală sîrba este autorizată de guvern să elaboreze un proiect de lege pentru organizarea Arhivelor Statului din Serbia⁹⁰⁾.

Din cele relatate mai sus, rezultă că Arhivele din Romînia, cu toată pasivitatea de care dădea dovadă statul, datorită pasiunii și muncii asidue depusă de Hasdeu, erau cunoscute și apreciate peste hotare, iar Serbia urma să-și organizeze arhivele după modul de funcționare a Arhivelor noastre.

Pentru studiile sale de filologie, Hasdeu cerea în anul 1883, sub forma de împrumut, de la Biblioteca regală din Copenhaga *Dictionarium vel vocabularium valachico — latinum* și trimite un pachet cu publicațiile Arhivelor Statului⁹¹⁾.

Avînd o intensă viață intelectuală și animat de dorința pentru înzestrarea bibliotecii Arhivelor Statului cu cele mai de seamă opere de istorie, lingvistică, geografie etc. apărute în țară sau în străinătate, cumpără numeroase opere de la librăriile din țară, prin comenzi peste graniță și în călătoriile sale în străinătate, de la anticarii și librarii cunoscuți lui din călătoriile anterioare. Ori de cîte ori pleca peste graniță cerea ministerului anumite sume de bani pentru procurarea de cărți rare. Astfel în anul 1884, cînd a reprezentat țara la Congresul de orientalistică de la Florența procură un număr de cărți dintre care menționăm Bisaccioni, *Guerre du Moldavie*; 1644; Avril, *Voyage en Moldavie*, 1692; Hautewille, *Relations de Pologne*, 1687; Mayerberg, *Voyage en Moskovie*, 1688⁹²⁾. În anul 1884 cînd pleacă din nou în străinătate cumpără cărți de la Pesta, Viena, Stuttgart și Paris în valoare

⁸⁶⁾ Ibidem, dos. 7/1877, f. 1.

⁸⁷⁾ Ibidem, f. 2.

⁸⁸⁾ Revista Arhive'or. II—4, p. 222—223.

⁸⁹⁾ Arh. St. Buc., Fond. D.G.A.S., dos. 5/1884, f. 10.

⁹⁰⁾ Ibidem, dos. 7/1888, f. 58 (copia notei, f. 59).

⁹¹⁾ Ibidem, dos. 5/1883, f. 86.

⁹²⁾ Ibidem, dos. 10/1879, f. 14.

de 2000 de lei, sumă pe care nu o poate justifica pînă în 1889, intrucît rătăcise facturile⁹³⁾.

Preocupat de problemele de istorie a patriei, de cele de filologie comparată și de folclorul românesc, Hasdeu alegea pentru bibliotecă tocmai operele care erau utile și pentru studiile sale. Iată cîteva din titlurile operelor procurate în acest mod : Martini Bronini, *Descriptio Tartarius item Transilvaniae ac Moldaviae*, 1595 ; Calcocondilas, *Historia byzantina* ; Kotschikhin, *Russland unter Alexei Michaejlovitsch*, Miklosich, *Acta et diplomata* ; Egger, *La developement du langage* ; Font Reaulx, *Langage articulé* Pietri, *Traditioni populari* ; Mabillon, *De re diplomatica* ; Schwartz, *Koptische Grammatik* ; Prozonovsky, *Manuscripte slave* ; Venelin, *Istoria bulgarilor* ; Spaski, *Manuscriptele lui TzarSKI și Geografia mică*, 1590, precum și multe altele.

Pentru dotarea bibliotecii documentare cu cît mai multe opere, Hasdeu folosește și schimbul de publicații. Astfel, în septembrie 1876 trimițînd președintelui Academiei de științe din Cracovia⁹⁴⁾ și președintelui Societății de istorie și arheologie din Moscova⁹⁵⁾ publicațiile Arhivelor Statului, cere în schimb publicațiile acestor instituții științifice. La fel procedează în 1888 cu Marele Stat Major, care, cerînd *Arhiva istorică a Romîniei*, el condiționează trimiterea revistei de primirea operelor publicate de Marele Stat Major⁹⁶⁾.

Aceleași preocupări îl determină pe Hasdeu ca, numai după patru luni de la instalarea ca director al Arhivelor Statului să ceară ministerului un concediu de două luni și o sumă de bani spre a merge în Polonia să depisteze documente cu privire la istoria țării⁹⁷⁾. Criza financiară în care se găsea atunci țara silește ministerul să-i acorde numai o lună de zile și 2000 de lei pentru cheltuieli, cu obligația de a publica documentele depistate⁹⁸⁾.

Înapoiindu-se din Polonia, întocmește în septembrie un raport în care arată ministerului cît de numeroase și bogate sînt sursele de documente în Polonia ; că la Lemberg unde mai fusese în 1861 n-a putut studia, cerîndu-i-se nenumărate formalități, iar pentru copierea documentelor un preț exagerat. La Cracovia, lucrînd în biblioteca Universității a găsit o importantă corespondență diplomatică între Miron Barnovschi și „Polonia“ ; trecînd la biblioteca locală și găsind documente mai importante, a angajat un paleograf cu un florin și jumătate de document. Cere să i se acorde suma de 1500 de lei pentru plata paleografului și să se prevadă pentru anul viitor 6000 de lei tot pentru acest scop⁹⁹⁾. Primind o parte din aceste copii, Hasdeu mulțumește la 16 septembrie 1876 lui Adophe Dyasinski, șeful secției istorice și de stat a Arhivelor din Cracovia pentru controlul copiilor și-i trimite din publicațiile Arhivelor Statului *Indica de venituri și cheltuieli a Vistieriei* și *Indicele de documente aflate în Arhiva Statului*¹⁰⁰⁾.

Activitatea științifică a lui Hasdeu în calitate de director general al Arhivelor Statului s-a concretizat în cele trei volume din *Curentele den betrani*

⁹³⁾ Ibidem, dos. 2/1884, f. 155 (lista cărților, f. 116).

⁹⁴⁾ Ibidem, dos. 13/1876, f. 7.

⁹⁵⁾ Ibidem, f. 9.

⁹⁶⁾ Ibidem, dos. 4/1888, f. 54.

⁹⁷⁾ Ibidem, dos. 18/1876, f. 1.

⁹⁸⁾ Ibidem, dos. 18, f. 2.

⁹⁹⁾ Ibidem, f. 3—5.

¹⁰⁰⁾ Ibidem, dos. 13/1876, f. 7.

(1878—1882) și editarea cronicii lui Zilot Rominul¹⁰¹⁾. Hasdeu editase documente din Arhivele Statului în revista *Arhiva istorică* (1864—1865) în care mai înainte editase într-un număr mai mare documente sau fragmente din documente și cronici privind țările române păstrate în Arhive și biblioteci străine sau în publicații rare, această misiune fiindu-i încredințată de Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice „pentru a umple — cum spune el — lacuna ce exista până atunci în organizațiunea Arhivelor Statului“¹⁰²⁾.

Cu prilejul cererii de către minister a contului sumelor primite pentru publicații pe anii 1877—1879 și a distribuirii acestora¹⁰³⁾, Hasdeu simțindu-se jignit, face apologia distribuirii gratuite a publicațiilor statului. Arătând că primul volum din *Cuvente den betrani* a fost apreciat de Academia Română, de lingvistul german Hugo Schuchardt, filologul Gustav Meyer, Jarnik, Miklosich, Gaston Paris, Angelo Gubernatis și alții, analizează că cheltuielile statului pentru această operă se urcă la 3000 de lei pe an, iar pentru colecția Hurmuzachi se cheltuiesc 15.000 de lei pe an și se întreabă dacă s-au vindut măcar 10 exemplare. „Din îngustul punct de vedere al unui simplu comerciant — continuă el — este o ruină de a da cineva în curs de mai mulți ani cite 15.000 lei fără a scoate măcar jumătate la sută. Și totuși staturile o fac, o face știința și sint datoare a o face, căci scopul lor este lumină quand même, iar nu dobândă“. Arată mai departe că opera s-a editat în 480 de exemplare, 100 de exemplare se pun la rezervă, 100 a distribui membrilor Congresului de orientalistă de la Florență, 24 membrilor Academiei Române, altele specialiștilor străini, la filoromâni, Academiiilor din Petersburg, Berlin, Viena, Pesta, Belgrad, Agram și Cracovia, urmînd să trimită și altora¹⁰⁴⁾.

În acest energie și amplu raport în care își apără concepția cu privire la rîspîndirea științei, Hasdeu critică modul neștiințific de publicare a celor doi *Indici de documente* și *Condica brîncovenească* editate de C. D. Aricescu după suspendarea *Arhivei istorice*, calificînd *Indicii* ca „niște registruri fără cea mai mică valoare științifică“, iar la *Condica brîncovenească* „erorile se încep chiar de la frontispiciu, unde editorul probează că nu știe cînd trebuie să se sustragă 5508 și cînd 5509 din anul de la creațiune“¹⁰⁵⁾.

Calificarea de către Hasdeu a lucrărilor publicate de C. D. Aricescu ca fiind neștiințifice este exagerată, deoarece aceste opere au umplut în acel timp o lacună simțită în istoriografia romînească. Pentru Hasdeu însă este justificată deoarece el manifestă o mare exigență pentru asemenea lucrări. Astfel, la 9 aprilie 1877 cerînd ministerului un acout de 2000 de lei pentru editarea cronicii lui Zilot Romînul și alte documente inedite pune acestuia următoarele condiții: „1) Fiindcă o asemenea edițiune... trebuie să prezinte toate garanțiile de autenticitate pe cit le cere critica științifică modernă, este necesar ca actele cele mai vechi, sau cele mai importante, nu numai să se publice în extenso, dar să se reproducă totodată în facsimil, precum și sigilurile ;

¹⁰¹⁾ A apărut sub titlul: *Ultima cronică romînă din epoca fanarioșilor, reproducă după manuscrisul din Arhivele Statului din București*, cu o introducere de B. P. Hasdeu.

¹⁰²⁾ Arh. St. Buc., Fond D.G.A.S., dos. 10/1879, f. 53.

¹⁰³⁾ Ibidem, f. 51.

¹⁰⁴⁾ Ibidem, f. 53.

¹⁰⁵⁾ Ibidem, f. 54.

2) Tipografia însărcinată cu această publicațiune, trebuie, pe de o parte să aibă la dispozițiune diferite caractere străine, precum cele cirilice, cele polone și chiar cele orientale, iar pe de altă parte cată a se supune la oricîte corecturi ar voi să facă redacțiunea, căci orice lucrare istorică necesitează pe lingă extrema exactitate ce i se impune, necesitează adesea îmbunătățiri și îndreptări chiar în cursul tipăririi¹⁰⁶⁾.

În ceea ce privește greșeala de transpunere a văleatului în anul erei noastre la editarea *Condicei Vistieriei*, afirmația lui Hasdeu este justă, deoarece primul document este din 3 decembrie 7202, deci anul 1693 și nu 1694, iar ultimul este din 31 decembrie 7212, deci 1703, iar nu 1704.

Activitatea lui Hasdeu ca director general al Arhivelor Statului, după cum rezultă din materialele studiate, s-a dovedit pozitivă. Ea se concretizează în primul rînd în grija pe care a avut-o pentru păstrarea în bune condițiuni a materialelor documentare, străduindu-se să procure cele mai adecvate mijloace de conservare ce existau pe acea vreme, să se construiască un local corespunzător, precum și în acțiunea întreprinsă pentru înapoierea materialelor imprumutate. Din inițiativa lui s-a creat colecția de manuscrise, formată din toate condicile cu documente în copii sau original ale așezămintelor clericale.

În ceea ce privește evidența, această muncă s-a dus cu o intensitate sporită în vremea sa, mai ales pentru fondurile din orînduirea feudală. Folosirea materialelor documentare s-a dezvoltat, trecîndu-se la folosirea lor în scopuri științifice, iar publicațiile Arhivelor Statului au avut un caracter științific. De asemenea Hasdeu fiind un pasionat bibliofil a înzestrat biblioteca cu cărțile cele mai alese.

În al doilea rînd, autoritatea științifică a lui Hasdeu și publicațiile elaborate de el au făcut să crească prestigiul Arhivelor Statului atît în țară cît și în străinătate.

În ceea ce privește organizarea materialelor documentare, în special cele din orînduirea feudală, Hasdeu a inițiat constituirea lor în pachete, după regulile stabilite la Comisia documentală pentru cele preluate de la mănăstirile închinat. precum și păstrarea lor în mape.

Îmbătrînit de tristețea provocată de pierderea fiicei sale și obosit, Hasdeu se stînge în castelul său de la Cîmpina la 25 august 1907, părăsit și uitat de toți.

Legea burgheză, pe baza căreia funcționau Arhivele Statului, aparînd proprietatea privată, lipsa cercetarea științifică de materialele documentare create de întreprinderile industriale, economice, sociale, culturale și de artă, proprietate particulară. Acestea erau lasate la dispoziția patronilor care nu aveau nici un interes să păstreze tocmai ceea ce ar fi scos la iveală crunta exploatare a clasei muncitoare și a țărănimii, acțiunile de represiune asupra acestora cînd își cereau drepturile lor și fraudele comise în dauna statului cu consimțămîntul funcționarilor lui. Din neînțelegerea importanței Arhivelor de către stăpînirea burgheză mult material documentar de valoare s-a distrus în decursul anilor. Pasivitatea regimului burghez-moșieresc față de materialul arhivistic s-a concretizat și în faptul că nu s-a preocupat de crearea localurilor încăpătoare care să permită preluarea acestora, ceea ce a dus la distru-

¹⁰⁶⁾ Ibidem, dos. 13/1877, f. 1.

gera și pierderea pentru totdeauna a unor arhive create de primării de orașe și prefecturi. Orice intervenție în acest sens a unor conducători ai Arhivelor Statului s-a lovit de împotrivirea și ignoranța autorităților superioare.

Arhivele erau considerate ca un simplu depozit unde se păstrează actele vechi ale instituțiilor statului, personalul de aici avînd numai sarcina de a elibera din cînd în cînd cîte o copie sau certificat cerut de organele de stat sau de persoane particulare. De aceea și salarizarea lucrătorilor din Arhivele Statului era asemănătoare cu cea a arhivarilor de la tribunale sau prefecturi.

În condițiile capitalismului, Arhivele Statului nu erau autorizate să îndrume și să controleze starea în care se păstrează materialele arhivistice la instituțiile statului, fapt care a dus la distrugerea prin putrezire sau inundatii a unor prețioase arhive.

Numai lupta hotărîtă a unor buni patrioți care au condus Arhivele Statului, ca Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac, C. D. Aricescu, B. P. Hasdeu, și D. Onciul — la București — Gheorghe Asachi, V. Alecsandri, Gh. Sion și Teodor Codrescu — la Iași — a putut salva de la pieire o parte din avutul documentar al țării.

O dată cu instaurarea regimului democrat-popular activitatea arhivistică din patria noastră a pășit într-o nouă etapă. Sub îndrumarea și cu sprijinul larg al partidului și guvernului activitatea arhivistică s-a reorganizat pe baze noi, socialiste. Decretul pentru înființarea Fondului arhivistic de stat consfințește conținutul nou, socialist al arhivisticii românești; Direcția generală a Arhivelor Statului administrează Fondul arhivistic de stat și-și creează o evidență centralizată asupra tuturor fondurilor cu un conținut deosebit. S-a dezvoltat rețeaua unităților Arhivelor Statului, fiind încadrate cu personal calificat, înzestrate cu localuri, mobilier și mijloace de conservare corespunzătoare. S-a trecut la o muncă de evidență organizată pe principii unice, iar folosirea materialelor documentare s-a dezvoltat considerabil și a căpătat forme multiple.

Munca de selecționare a materialelor documentare, care în statul burghez se efectua în mod haotic sau nu se efectua de loc, s-a organizat și se efectuează pe baze științifice. S-a organizat de asemenea o largă acțiune de îndrumare și control la instituțiile creatoare și deținătoare de materiale documentare, activitate care în arhivistica burgheză nu există.

În etapa actuală, a desăvîrșirii construirii socialismului în patria noastră, Arhivele Statului au trecut la rezolvarea unor importante și variate probleme în scopul ridicării arhivisticii românești pe o treaptă superioară.

Sarcina principală constă într-o temeinică analiză și a unui studiu amănunțit asupra măsurilor ce se iau în vederea creării unei arhivistici socialiste, potrivit condițiilor istorice ale etapei actuale, îndreptîndu-se atenția atît asupra materialelor documentare noi, cit și asupra celor vechi pentru sprijinirea procesului de cercetare științifică; studierea cu atenție a metodelor de organizare și prelucrare tehnico-științifică a fondurilor și valorificarea a tot ce este progresist în domeniul arhivisticii românești. În componența actuală, Direcția generală a Arhivelor Statului este în măsură să-și îndeplinească sarcinile și să ridice arhivistica socialistă românească pe o treaptă superioară.

ȘTIRI INEDITE DESPRE CURSUL DE INGINERIE ȚINUT DE GH. ASACHI LA ȘCOALA DOMNEASCĂ DIN IAȘI

U. GHEORGHE

Pentru limitarea abuzurilor și neștiinței cu care lucrau mulți din acei ce executau planuri și hotărnicii de moșii, Ministerul de Justiție al Moldovei a hotărât în anul 1833 ca toți acei care executau asemenea lucrări să fie supuși mai întâi unui examen după care celor reușiți urma să li se dea un „atestat întru întrebuițarea meșteșugului lor în cuprinsul acestui prințipat”¹⁾.

Printre acei care exercitau „meșteșugul” de inginer hotarnic se găsea și unul dintre foștii absolvenți ai cursului de inginerie ținut de Asachi la Școala domnească din Iași în anii 1814—1820.

Acesta era Mihalache Mavrodin care a prezentat comisiei exantinatoare, din care făcea parte și Petrache Asachi, și el fost printre primii elevi ai cursului de inginerie din anul 1814, documente doveditoare ale studiilor făcute în școala domnească la cursul de inginerie cît și certificate de practică în această meserie, exercitată încă din anul 1822²⁾.

Pe baza actelor prezentate, el nu a mai fost examinat, recunoscîndu-i-se școala și practica efectuată pînă atunci și i s-a eliberat dreptul de liberă practică de inginer hotarnic.

Pentru studiile făcute la Școala domnească și absolvirea cursului de inginerie în 1820, Mihalache Mavrodin a obținut în iulie 1833, un atestat de la Epitropia învățaturilor publice, bazat pe atestatul eliberat de către însuși Gh. Asachi, care ținuse aceste cursuri de inginerie în limba romină la Școala domnească din Iași.

Faptul că după terminarea acestei școli absolvenții aveau dreptul de a practica meseria de inginer-hotarnic, și că în 1833, la verificarea actelor, i s-a recunoscut această școală nemaifiind supus examenului, vine să întărească cele afirmate pînă acum că, acest curs, la timpul său, în condițiile istorice respective, a constituit o formă de învățămînt superior în Moldova, continuat și dezvoltat ulterior de Academia Mihăileană și Universitatea din Iași și desăvîrșit în zilele noastre de Institutul Politehnic Gh. Asachi din Iași.

Documentul pe care-l publicăm îmbogățește cunoștințele noastre de pînă acum despre acest curs cu știri prețioase privitoare la durata cursului, timpul

1) Arh. St. Iași, Tr. 1756, op. V., 1994, dos. 2, f. 217.

2) Ibidem, f. 257, 258.

cît a funcționat și cauzele încetării lui, programul care constă din următoarele obiecte de învățămînt: *aritmetica, algebra, geometria, trigonometria dreaptă linie și sferică, însemnarea hărților topografice și practica, ridicarea planurilor de locuri și de moșii, cercetarea și deslușirea documentelor de moșii.*

*Epitropia învățăturilor publice în Prințipatul Moldovei*³⁾.

În urma cererii făcute către Epitropie de dumnealui stolnicul Miha-lachi Mavrodin de a i se da un atestat ce i se cuvine după încheierea învăță-turii sale, urmată în foasta Scoală domnească din Eși, de științele matema-tice, teoretice, practice, și care atestat s-au împiedecat din întîmplările urmate în anul 1821, Epitropia întemeindu-se și pe atestatul carile s-au dat numitu-lui de dumnealui aga Asachi, care paradosă *) aceste științi în limba patriei, declaruește că dumnealui stolnicul Mihalachi Mavrodin, dornic a învăța ingi-neria, sau măsurarea pămîntului, au intrat în acela clas la începutul anului 1816, și urmînd pînă la sfîrșitul anului 1820. În această diastimă **) de patru ani, au petrecut în limba romînească cursul obiecturilor orînduite, precum aritmetica, algebra, geometria, trigonometria driaptă linie și sferică, însemnarea hărților topografice și practica, ridicarea planurilor de locuri și de moșii, împreună cu trebuincioasa cercetare și doslușire a documenturilor de hotare, despre care știință, atît la partnicile cercetări cît și la acel public examen din 12 iunie 1812, numai puțin la prilejul acelu privat din 20 decem-brie 1820, dumnealui stolnicul Mihalache Mavrodin au dat dovezi de știință și de ghibăcie, pentru care s-au fost învrednicit a căpăta din toate sus în-semnatele obiecturi, clasul întii, atît din partea teoretică, cum și din acea practică și de a fi mărturisit de geometru, adică măsurător de pămînturi și vrednic a se îndeletnici cu această știință, încît pentru aceasta și pentru ha-racterul său cel lăudat i s-au dat acest atestat adeverit sub iscăliturile Epi-tropiei și întărit cu pecetea Gimnaziei Vasilene.

Veniamin, mitropolitul Moldovei, Costache Mavrocordat hatman, Miha-lachi Sturza.

Nr. 48

I. P. 1828

Datu-s-au în Eși, 1833, iulie 28.

Referendaru școlii :
Gh. Asachi aga, referendar.

S-au trecut. Secretar canțileriei.

³⁾ Ibidem, f. 259, copie.

*) preda.

**) interval de timp.

SCRISORI INEDITE ALE LUI C. CONACHI CĂTRE P. D. KISELEV

AL. TEODORESCU

Activitatea generalului rus Pavel Dimitrievici Kiselev, în calitate sa de președinte plenipotențiar al Divanurilor din Moldova și Țara Românească, la începutul celui de-al IV-lea deceniu al secolului trecut, prin reformele inițiate, nu viza răsturnarea orânduirii existente ci doar ameliorarea raporturilor înrobitoare dintre proprietari și țărani. Introducerea unui spirit de ordine, într-un cuvânt reorganizarea Principatelor în vederea dezvoltării lor ulterioare, a făcut obiectul multor studii de specialitate. A fost un spirit luminat, un excelent organizator și un diplomat plin de tact, care a reușit să impună o serie de măsuri împotriva „ruginiților” boieri moldoveni, iar roadele muncii sale pe țărîm administrativ și juridic s-au bucurat de numeroase aprecieri. Dacă ar fi să invocăm numai aprecierile lui M. Kogălniceanu și C. Negruzzi cu privire la activitatea lui Kiselev, credem că ar fi suficient.

Unanima prețuire de care s-a bucurat se oglindește în ampla corespondență pe care a purtat-o cu personalitățile politice din cele două principate atît în vremea cît îndeplinea funcția de președinte al Divanului, cît și ulterior, confirmînd prin aceasta cuvintele de rămas bun citate în Adunarea Obștească a Moldovei din 1834 „Pastrați-mi vă rog, amintirea unui vechi prieten care, oriunde se va putea afla, se va îngriji totdeauna de fericirea Moldovei”¹⁾.

În arhiva Kiselev din secția de manuscrise a bibliotecii Institutului de literatură rusă a Academiei de științe a U.R.S.S., de la Leningrad, se găsesc, pe lîngă alte documente privitoare la Principatele dunărene, scrisori adresate lui Kiselev de către Mihai Sturza, Ioan Cuza, Gheorghe și Ioan Filipescu, Ioan Al. Filipescu și viconte Gramont din conținutul cărora se pot desprinde unele informații interesante ori necunoscute încă, referitoare la istoria noastră de la mijlocul secolului trecut. Așa de pildă, în scrisoarea lui din 5 februarie 1840, postelnicul Ioan Cuza, tatăl domnitorului de mai târziu, îl încredințează grijii lui Kiselev pe fiul său care venise în Rusia pentru studii. Nu mai puțin interesante sînt și scrisorile lui Jean Al. Filipescu din care se desprind unele elemente biografice cu privire la Al. Odobescu, la căsătoria acestuia cu Sașa Prejbeanu.

¹⁾ Hurmuzaki, supl. I, vol. V, p. 57.

Logofătul poet C. Conachi, unul din cei patru boieri moldoveni care a făcut parte din comisia de redactare a Regulamentului Organic și a îndeplinit apoi funcția de „îiitor al locului de logofăt al dreptății“, ducînd o activitate fructuoasă în acest domeniu, a purtat de asemenea corespondență cu generalul guvernator. Pentru întregirea dacă nu și pentru înobilarea portretului lui Conachi, așa cum ne este cunoscut din relatările consulilor Bois le Comte și Cochelet ori a colegului său N. Șuțu, două caracterizări făcute de Kiselev sînt de natură să clarifice această imagine, uneori contradictorie.

În dosarul *Dunaiskie kniajestva*, 2, fond 143, nr. 29.765 (Kis. 154) în adresa depeșă cu nr. 73 din 11 ianuarie 1832 printre candidații la domnie în Moldova, alături de cei doi reprezentanți ai „dinastiei“ Sturza, figurează și C. Conachi cu următoarea caracterizare: „D'une autre part et pour ce qui concerne la Moldavie je ne saurais ne pas reconnaître les droits que le Boyar Constantin Conaqui gd. logothète actuel de justice peut avoir à la distinction de notre gouvernement. La part active que ce Boyar a prise dans les travaux préliminaires du Règlement Organique, la probité avec la quelle il a depuis continué à gérer le département de la justice confie a ses soins et le moyen dont il a fait preuve a cette éminence paraissent à mes yeux des titres suffisants pour qu'il soit admis a concourir pour la nomination a l'Hospodarat“. Celor de mai sus li se adaugă :

„Litt B. anexe au N. 73 Notice caractérogaphique supplémentaire.

Constantin Conaki

gd. logothète de la Justice

Boyar Moldave

Le boyar Constantin Conaky gd. logothète actuel de la Justice en Moldavie jouit sans contredit d'une des réputations les mieux établies dans le pays. Actif, laborieux et loyal el unit à ces qualités un jugement saint et l'amour du bien.

Elu par l'Assemblée des boyars comme membre du *Comité special de réforme* il travailla à la confection du Règlement Organique avec zèle et distinction et reçut en recompense l'ordre de St. Vladimir de la 3-ème classe.

Depuis une année et demi, il remplit les fonctions délicates de logothète de la Justice avec honneur et à la satisfaction générale“.

În Arhiva Istorică Centrală de Stat a U.R.S.S. de la Leningrad în fondul nr. 958, opis nr. 1, mapa nr. 275 se găsesc 3 scrisori ale lui C. Conachi adresate lui Kiselev între 13 noiembrie 1832 și 30 aprilie 1841. Prima scrisoare este de fapt un memoriu pe care, în calitatea sa de logofăt al dreptății, C. Conachi îl adresează celui care era chemat să supravegheze aplicarea dispozițiilor regulamentare cu privire la alegerea de deputați și constituie o mărturie a politicii duplicitare dusă de boierimea din Moldova în această perioadă, politică prin care aceasta nu urmărea decît păstrarea dacă nu lărgirea privilegiilor ei în dauna țărănimii și a micii boierimi. Mărturiile sînt cu atît mai prețioase cu cît sînt aduse de un reprezentant al marii boierimi.

Textul scrisorii este în limba romînă, cu caractere chirilice și paralel în limba rusă și poartă autograful lui Kiselev „*Ot Konaki*“ și mențiunea „*confidentielle*“.

„Înalt Excelenția Voastră !

Cu jali și milniciune mă văd silit a vă face cunoscută rușine și ocară noastră, dezvalită și vădită acum în ce mai vajnică faptă a alegerii opșteștii adunări și o vă fac cunoscută nu pentru a eliveti pe cineva, căci departe de cugetul meu oricare alt ceva decât adevărul, vorovind către un plenipotent și duhovnic, ce pentru ca să îndoiți, să întriți și să împătriți îngrijirea Voastră asupra lucrărilor ce are a face această opștească obicinuită adunare croită și zidită precum îi giust.

De îndată după slobozirea predlojeniei, de vestirea ei, s-au văzut în Sfatul Administrativ neprimirea și nevoința de a să alcătui și a să adiveri de dinsul izvodul de obrazale în Iași locuitoare, care cu însușirile prescrisă de Reglement ave a alcătui adunarea alegătorilor.

Această nevoință de rostire a obrazalor au născut mincinoasă izvoadi cu lipsă de mulți boieri care ave drepturi de alegători.

Totodată s-au văzut obrază și din casa și de pe lângă casa logofătului Gligoraș Sturza enfluarisind de a alcătui partidi de alegători. Această pildă au născut pe altă contră partidă în casa logof. Dimitrache Sturza, pentru că la acest fel de lucrări oamenii fiind grijalivi și prepuitori, firești o partidă naști pe alta. Simțind aceste eu nu am lipsit de îndată a da în știința domnului general Mircovici, fără însă a numi obrază căci negreșit aș fi fost talmăcit, de intrigant atunce la început. Nu au trecut decât două zile și s-au văzut supt cuvinte închipuite pornindu-să apostoli pe la ținuturi pentru a enfluarisi și pe deputații lor. Excelenția voastră cind veți veni către Iași, dacă veți voi veți cerceta și veți afla acest adevăr și atunce vă veți pliroforisi de către cine și pentru ce s-au pornit acești apostoli.

Nu sînt în stare a vă zugrăvi cum și cu ce chip să fac alegerile căci această faptă este un dedal și un labirint de toate necuviințele. Optzăci bile-turi tipărite în litografie și date toate la vreo șasazăci alegători, ce sînt răsaturile obrazale pe care de acasă în biletul său scrisă și scrisul altor obrază în palatul administrativ prin tinzi și prin predvoară după alcătuirile enfluarisite. Strigară în glas mare și hotărîrea prezidentului de a nu fi priimiți de aleși accia ciți, chiar de ar ave însușirile cerșute, nu s-au întîmplat față în Iași sau în adunare, cum și alte mărune lucrări depărtătoare de o sloboadă și nimerita alegere, viderat au făcut enmoscut că acel prezident clocește în sine gînduri și cugetări rali, înlesnindu-să la aceste abateri a lui din cale adevărului cu modul bileturilor, întâi pentru că fiiști cari s-au înseris pe sîni în număr de șasăsprezeci aleși în biletul său, faptă ră care nu ar fi putut-o isprăvi cînd balotaștia ar fi fost cu bili, al doile că prin bile-turi s-au putut de față înscrie obrazale unul pe altul după alcătuirile dintre dinsele, al triile că acel înseris al obrazalor firești au alcătuit tocmeli între dînșii, căci întralt chip nu s-ar fi șters pe unii și scris pe alții în loc.

Arătînd în scurt aceasta Excelenții Voastre eu mă întorc iarăși la cel întâi și vajnic mai sus scris pentru că adică să îndoiți întriți și împătriți luările voastre aminte asupra lucrărilor ce are a face o închegare de acest de obștească adunari, totodată însemnînd către Excelenția Voastră că dacă pînă acum ați avut în opservație numai un fel de oameni, adică pe acei ce în ivală „Nu voim Reglement“, de acum înainte să aveți în și mai mare luare aminte pe accia care zicînd „Voim Reglement“ dar il vor ca o unealtă de nesi-

garanția averilor și a cinstii altora, nu zic și a vieții, pentru că această marfă nici să cumpără nici să vinde și ca o uncaltă de a-și sigurepsi a lor cugetări politicești și materialnice apucături. Aceste adevăruri le veți descoperi Excelenția Voastră mai mult cînd acum și în viitorime veți previde și strabate la ce chitese și privase amendamenturile Sfatului și a aceștii Opștești Adunări asupra deosăbitelor prieturi ce să dau și să vor da mai virtos în ramura judecătorească a cării indeletnicire să atinge mai mult de averile omenești, zic să aveți mai multă îngrijire pentru unii decît pentru alții căci acei ce zic „Nu voim Reglement“ zic curat „Noi sintem orbi“ și orbii puțini partizani pot ave, iar acei ce zic „Voim Reglement“ dar il vor după patimile lor pot lesni să înșali și să-și tragă partizani, adimenind poate și pe însuși stăpînirea cu fățarnicile lor închipuiri.

Al Excelenței Voastre pre plecată slugă

Costachi Conachi

1832, noiembrie 13.

Cea de a doua scrisoare, datează din perioada cînd Kiselev nu se mai afla în Principate.

Monsieur le Comte

Tous les Moldoves ont été pénétrés de joie à la nouvelle que sa Majesté l'Empereur vous a élevé à la dignité de Comte. Outre ce sentiment général, mon coeur en a éprouvé encore d'autres — j'ai fait les voeux les plus sinceres a l'Etre Suprême qui porte les Souverains a récompenser le mérite, pour qu'il conserve les jours et la santé de Votre Excellence et vous maintienne dans ces sentiments de bienveillance que vous avez toujours manifestés pour la Moldavie et l'implore en même temps de vous ramener plutôt parmi nous, pour remédier ceux maux qui pésent sur ce malheureux pays.

L'interêt paternel que vous avez pris pour les orphelins du hatman Palladi, mort en 1831, et les soins assidus que vous avez gouvernés notre pays, m'imposent un devoir indispensable, maintenant que la tutelle a fini sa question, de vous présenter un petit exposé pour vous persuader, Monsieur le Comte, que j'ai rempli la tâche dont vous m'avez chargé. Abandonné par les autres collègues, même par le Métropolitain, j'ai eu bien des peins a endurer sous un gouvernement qui autorise tout espèce de concussions.

Il est bien consolant pour mon coeur de savoir que je tiens quelque petite place dans celui de mon bienfaiteur et tout ce que j'ai ambitionné durant cette tutelle n'a été que de servir l'humanité et d'obtenir votre satisfaction.

Agréez, Monsieur le Comte, l'assurance de la haute considération et des sentiments pleins de respect avec les quelles j'ai l'honneur d'être de Votre Excellence,

le très humble et très obeissant serviteur.

Constantin Conaky logothète et chevalier.

Scrisoarea este însoțită de un *Extras* al averii (moșii și case) defunctului hatman Constantin Paladi.

Ultima scrisoare se referă la faptul că fostului preșident al Divanurilor celor două Principate îi fusese acordat indigenatul de către Țara Românească.

Monsieur le Comte,

La nouvelle qui vient d'arriver que Votre Excellence a agréé l'indigenat que la Vallachie reconnaissante lui a offert nous a tellement ravi qu'il n'y a pas de vrai moldave qui n'en est éprouvé une joie au dessus de toute expression et qui, en même temps, ne se soit dit avec humiliation „La Moldavie a resté en arrière à témoigner sa reconnaissance...” fier désormais de la grâce que notre August Protecteur a daigné nous accorder de comptes le très honorable et bienveillant comte de Kisseleff au nombre de nos compatriotes, je supplie Votre Excellence de vouloir bien, comme bienfaiteur de mon pays, agréer les félicitations et les remerciements d'un cœur que vous admire et vous aime sincèrement. Je suis avec un respectueux dévouement Monsieur le Comte.

De Votre Excellence

le très humble et très obéissant serviteur

le logothète et chevalier Constantin Conaky

le 30 avril 1841 ²⁾).

Textele de mai sus prezintă interes pentru cercetător deoarece dezvăluie neînțelegerile ivite și ilegalitățile la care se pretau boierii moldoveni față de orice tentativă înnoitoare și atestă în același timp cum sub masca acceptării formale a prevederilor regulamentare, aceștia căutau să-și satisfacă propriile interese.

Prin aceste scrisori, logofătul C. Conachi, personalitate contradictorie a epocii și în care se îmbină trăsăturile specifice unui boier feudal cu manifestări pozitive pe plan cultural și administrativ, ne apare în postura de sprijinitor al legalității și al aplicării stricte a acestei legiuri. Caracterizările făcute acestuia vin să confirme tocmai activitatea laudabilă în domeniul juridic și în calitatea de membru în comisia de redactare a Regulamentului. În ultimă analiză, documentele pe care le publicăm confirmă aprecierile elogioase de care s-a bucurat Kiselev pentru activitatea depusă în Principate și faptul că a păstrat legături strinse cu țările noastre și după plecare.

²⁾ Pentru scrisorile redactate în limba franceză, s-au făcut unele corecturi de ortografie.

ARHIVELE STATULUI FILIALA NĂSĂUD DUPĂ 25 DE ANI DE ACTIVITATE

Aniversările au intrat în tradiția vieții noastre socialiste. Ele sînt nu numai prilej de sărbătoare, ci și momente de consemnare a celor mai importante aspecte ale activității. Cu aceste ocazii se fac cunoscute încă o dată realizările și mai ales perspectivele activității viitoare.

Arhivele Statului filiala Năsăud au împlinit 25 de ani de activitate. Se cade ca în această împrejurare să aruncăm o privire retrospectivă asupra epocii în care a luat ființă această instituție culturală, asupra condițiilor în care s-a născut și să scoatem în evidență activitatea desfășurată în cel dintîi sfert de veac al existenței sale.

Năsăudul, orașelul de pe malul drept al Someșului Mare, a reușit să se impună, ca important centru cultural încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Între 1770—1777 la Năsăud s-a înființat o școală latino-germană sub numele de școală normală. În anul 1784, tot aici, s-a deschis un institut de pregătire militară. Apoi după anul 1786 s-au înființat școli triviale¹⁾, iar începînd cu anul 1827 școli comunale în întreg ținutul Năsăudului.

Pentru pregătirea de învățători, Marian²⁾ înființează încă în 1837 cursuri pedagogice, iar în anul 1863 ia ființă un liceu românesc.

Școlile înființate pe teritoriul regimentului de graniță, care în intenția puterilor absolute urmau să servească intereselor acestora, se vor dezvolta mai ales după desființarea regimentului și vor juca un rol de seamă în dezvoltarea culturii progresiste românești în Transilvania.

Mulți dintre dascălii acestor școli își făcuseră studiile la Blaj sau chiar profesaseră acolo și aduceau cu ei atmosfera culturală a școlii ardelenice, avînd un cult deosebit și pentru arhive care au constituit izvoarele operelor lor.

După desființarea regimentului de graniță din acest ținut, orașul Bistrița și moșierii din împrejurimi au încercat să smulgă districtului Năsăud averile avute în posesiune. S-au desfășurat tratative, au avut loc procese, proteste, s-au rostit

¹⁾ Numire împrumutată de la școlile evului mediu, unde studiul gramaticii, dialecticii și retoricii forma așa-numitul „trivium”; prin analogie și școlile populare, înființate sub Maria Terezia, în care de asemenea se învățau trei obiecte și anume citirea, scrierea și aritmetica, au fost numite școli „triviale”.

²⁾ Ioan Marian (1796—1846) a fost profesor la gimnaziul din Blaj, învățător și catihet la Școala normală din Năsăud, director peste toate școlile de la Orlat și în anul 1834 este numit vicar al Districtului militar al Năsăudului.

amenințări din partea comunității grănicerești în cazul când nu i se va face dreptate, etc.

În această luptă, un rol important l-au avut documentele care se găseau în arhive. Cu ajutorul lor, autoritățile născudene și-au revendicat drepturile.

Iată deci că climatul existent, interesele politico-economice și nevoile vieții au determinat grija față de arhive și au impus păstrarea lor.

Dacă mai amintim de arhiva bine organizată a Regimentului al II-lea de graniță și de arhivele celorlalte instituții din district păstrate în bune condiții sub supravegherea autorităților militare, tragem concluzia că față de arhivele din acest ținut s-a manifestat o grijă deosebită încă din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

În 1835 se dă chiar o circulară la parohii prin care se cere inventarierea arhivelor și păstrarea lor în bune condiții, iar în anul 1855 Vasile Nașcu³⁾ desfășoară o susținută acțiune de depistare de documente pe întreg teritoriul districtului.

Atmosfera de stimă și apreciere pentru arhive explică grija cărturarilor născudeni de a crea condiții de bună păstrare pentru arhivele instituțiilor din ținut, de a le valorifica și de a-și constitui colecții proprii de documente⁴⁾.

Generația următoare, din care amintim pe Iulian Marțian, Virgil Șotropa și mai apoi pe Iuliu Moisil preia moștenirea pozitivă a înaintașilor; printr-o activitate neobosită se dovedesc a fi preocupați de buna păstrare și organizare a arhivelor devenind colecționari pasionați de documente.

În periodicele vremii, Virgil Șotropa de exemplu publică articole în apărarea arhivelor criticând aspru atitudinea de nepăsare a oficialității.

Arhivele au fost și pasiunea lui Iulian Marțian. Pe lângă faptul că pentru documentele colecționare a cheltuit energie și bani, salvind de la distrugere valori ce n-ar fi putut fi nicicând reconstituite, acesta, cu o înțelegere largă pentru folosirea propriei sale colecții, a pus documentele la dispoziția cercetătorilor, iar pe multe le donează institutelor de cultură: Muzeului limbii române din Cluj, Bibliotecii universitare din Cluj și Bibliotecii Academiei din București.

Documentele din colecția sa au fost folosite de Nicolae Iorga, Nicolae Drăgan, Sextil Pușcariu, Andrei Veress și de mulți alții.

Pentru activitatea sa laborioasă în acest domeniu este numit de Ministerul Instrucțiunii, în 1921, membru în comisia constituită pentru pregătirea lucrărilor cu privire la organizarea arhivelor din Transilvania.

Nemulțumit de activitatea acestei comisii, care o dată numită nu s-a mai întrunit să rezolve problemele pentru care a fost înființată neglijând activitatea arhivistică — sistem caracteristic regimului burghez-moșieresc în materie de arhive — Iulian Marțian face o întîmpinare către Ministerul Instrucțiunii în legătură cu această stare de lucruri.

„De fermă convingere că Domnia-Voastră, D-le Ministru, vă dați seama de importanța chestiunii, vă rog să binevoiți a dispune ca comisia să fie însărcinată să-și reia activitatea întrupeată de vreo patru ani, ca materialul vechi ce se găsește în arhivele din Ardeal să fie pus sub control sever și transportat la Cluj într-un depozit interimar corespunzător, bunăoară în vreo cameră la Biblioteca Universității ori în alt local pînă cînd situația financiară va îngădui reconstituirea unei arhive centrale la Cluj”⁵⁾.

Cărturari cu preocupări științifice, fără mandat în munca arhivistică de la autoritatea de stat, ei au dat dovadă de multă grijă față de documente. Activitatea lor în acest domeniu este determinată mai mult de preocupările științifice și pasiune pentru arhive, fără să îmbrace însă o formă bine organizată.

Un pas înainte în mișcarea arhivistică locală se face în anul 1931, cînd se pun bazele Muzeului născudean.

³⁾ Vasile Nașcu (1816—1867) învățător, luptător neîmfriat pentru drepturile poporului din ținutul Născudului împotriva asuprașilor feudale.

⁴⁾ Pentru problemele expuse pînă aici vezi și: I. Rusu, *Cîteva date privitoare la activitatea cărturarilor născudeni pentru apărarea arhivelor*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2, 1960, p. 168—172.

⁵⁾ Arh. St. Filiala Născud, Colecția I. Marțian, LV/172.

„Din schimbările de idei ce au avut loc în timpul verii anului 1931 între: Iulian Marțian, maior pensionar, Virgil Șotropa, profesor liceal, Dr. Alexa David, consilier jur. i.r. și avocat, Dr. Arțene Mureșianu, judecător și Iuliu Moisi, prof. pensionar precum în fine și dintr-o consfătuire comună în ziua de 2 august 1931, toți acești domni, călăuziți de sentimente de dragoste pentru neamul nostru au luat hotărârea ca să-și pună laolaltă colecțiile de cărți, de acte, de documente relative la ținutul nostru, de manuscrise, de diferite publicațiuni și alte obiecte ce se găsesc în proprietatea lor vrednice de conservat, ca să nu se risipească după încetarea lor din viață — după cum cu durere se întâmplă așa de des cu multe bogății naționale, adunate cu trudă, jertfe și dragoste... — ci să rămână toate acestea laolaltă. să se păstreze pentru amintirea înaintașilor noștri și pentru cunoașterea istoriei și a stării culturale a neamului nostru”⁶).

Scopul și condițiile de funcționare a noii instituții sint stabilite de fondatori în felul următor:

„...Scopul înființării acestui muzeu este păstrarea acestor obiecte pentru viitor și completarea continuativă de urmașii noștri, să poată fi de folos generațiilor viitoare și istoriei ținutului nostru cu un frumos trecut.

Acest muzeu în prezent este așezat în două camere din edificiul internatului liceului grăniceresc, aranjate cu dulapuri, rafturi, mese, scaune etc.

Pentru ca acest muzeu să poată realiza intențiunea noastră și scopul urmărit de noi, stabilim condițiile următoare: atât arhiva cit și biblioteca și obiectele muzeului să fie puse spre studiere la îndemina cercetătorilor; să nu fie înstrăinate niciodată, nici să nu fie duse în altă localitate”⁷).

Fondul documentar constituit de către fondatori crește de-a lungul anilor prin donațiile făcute de diferiți cetățeni iubitori de cultură în așa măsură încât în 1937 se anunță în revista locală „Arhiva Someșană” că Muzeul născădean s-a mărit la patru secții.

I. Biblioteca, cu un număr mare de cărți, cele mai multe vechi, cistigate din colecțiile a diferite persoane, mai ales profesori.

II. O arhivă bogată în acte, documente, manuscrise, corespondențe relative la istoria și la oamenii marcanți din ținutul Năsăudului.

III. Colecții de diferite obiecte de muzeu.

IV. Portrete de frunțiș grăniceri și fotografii”⁸).

Preocuparea de căpetenie a cărturarilor din Năsăud era, pe lângă studierea materialelor documentare, îmbogățirea zestrei culturale a instituției.

În atmosfera de demagogie politică a vremii, arhivele erau lăsate, cu intenție, la bunul plac al unor funcționari ignoranți care, de cele mai multe ori, le păstrau în încăperi necorespunzătoare, expuse distrugerii, ori le vindeau unor comercianți pentru ambalaj.

Dindu-și seama de importanța pe care o reprezintă arhivele, cărturarii intervin pe toate căile pentru împiedicarea distrugerii materialelor documentare. Ei se adresează ministerelor de resort, Direcției generale a Arhivelor Statului, organelor administrative locale și reușesc să salveze mai multe arhive sortite pieirii.

De asemenea, printr-o propagandă bine organizată, aceștia au reușit să adune multe documente particulare deosebit de importante și să convingă pe mulți intelectuali și țărani să depună la muzeu documentele de importanță istorică.

Fără sprijin material, susținută mai ales prin subvenții, instituția nu-și putea desfășura activitatea pe măsura dorinței fondatorilor ei.

Neavînd imputernicirea legală necesară în munca arhivistică, acțiunea de apărare a arhivelor se baza mai mult pe autoritatea științifică a cărturarilor și pe lărgă muncă de lămurire dusă cu șefii instituțiilor.

Pentru a întări autoritatea instituției, pentru a-i asigura condițiile materiale necesare în vederea bunei funcționări se gîndesc să o transforme într-o instituție de stat.

Datorită demersurilor făcute de ei și a consimțămîntului Direcției generale a Arhivelor Statului, prin Decizia nr. 191.198/1937, publicată în Monitorul oficial nr. 269,

⁶) Muzeul născădean, în „Arhiva someșană”, Năsăud, nr. 17, p. 266.

⁷) Arh. St. Filiala Năsăud, dos. 46/1945, p. 41.

⁸) Muzeul Năsădean, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, nr. 22, p. 220.

se înființează pe ziua de 10 noiembrie 1937 o Subdirecție a Arhivelor Statului în orașul Năsăud. Decizia avea următorul conținut: „Avind în vedere interesul științific și național ca vechile arhive din fostul ținut al Năsăudului să fie concentrate la un loc, spre a fi ferite de distrugere sau înstrăinare și spre a putea fi inventariate și clasate în vederea punerii lor la dispoziția cercetătorilor; avind în vedere dispozițiile legii de organizare a Arhivelor Statului decidem:

Art. I. Se înființează pe ziua de 10 noiembrie 1937, o subdirecție a Arhivelor Statului cu sediul în orașul Năsăud și care va cuprinde:

a) toate arhivele vechi ale autorităților civile, bisericești și militare ale statului, județului și comunelor din actualul județ al Năsăudului.

b) arhiva, biblioteca și obiectele de muzeu ale societății „Muzeului năsăudean” din momentul în care vor fi dăruite statului;

c) arhivele și bibliotecile instituțiilor grănicerești și ale persoanelor particulare din acest județ, care vor fi depuse la această subdirecție.

Art. II. Organizarea și funcționarea acestei subdirecții se va face în conformitate cu legea, regulamentul și dispozițiile privitoare la Arhivele Statului, iar locul și cheltuielile pentru plata funcționarilor vor fi puse la dispoziție, deocamdată de regia cooperativă „Regna” din Năsăud...”

Refractar la asemenea cheltuieli „inutile”, statul burghezo-moșieresc nu putea răspunde de întreținerea unei instituții culturale, lăsînd-o „deocamdată” pe seama unei cooperative care sprijinea „filantropic” cultura, atunci cînd consiliul de conducere binevoia să-i acorde cite un ajutor.

Avind o împuternicire legală, Arhivele Statului din Năsăud conduse de prof. Iuliu Moisil care, fiind pensionar, nu primea nici o recompensă pentru această muncă, își vor desfășura activitatea mai ales în direcția salvării de la pierire a documentelor din fostul județ Năsăud. El adună arhivele mai de preț păstrate în condiții proaste, în funcție de spațiul infim de depozitare pe care-l avea la dispoziție.

Sirguințele lucrătorilor de la această subdirecție, izvorite din patriotism și pasiune pentru arhive, dau rezultate pozitive. Inventarul Direcției generale a Arhivelor Statului tipărit în anul 1939, înregistrează Arhivele Statului din Năsăud ca avînd trei secțiuni:

I. Arhiva veche a Bistriței. II Arhiva „Districtului românesc autonom al Năsăudului”. III. Arhiva „Muzeului năsăudean”.

Făcînd un bilanț asupra activității Arhivelor Statului din perioada 1931—1940, trebuie să scoatem încă o dată în evidență lipsa totală de preocupare a oficialității burgheze față de această instituție de cultură. Ceea ce s-a făcut, ceea ce s-a realizat se datorește numai dragostei și pasiunii întemeietorilor și muncii lor pline de răbdare. Oamenii cu experiență istorică bogată, cercetători științifici îndrăgostiți de istoria poporului nostru, ei au prețuit arhivele și urmele materiale ale trecutului nostru, făcînd totul pentru a le salva de la pierire.

Partidul ne învață ca, pe baza învățăturii marxist-leniniste, să privim critic activitatea oamenilor de știință și cultură care au trăit și muncit în condițiile neșuspe de grele existente în timpul regimului burghezo-moșieresc; să scoatem la lumină tot ce a fost pozitiv în activitatea lor și, luînd în considerare epoca istorică în care au trăit, să arătăm și limitele din concepția lor.

Dacă din punct de vedere politic cărturarii Năsăudului au plătit tribut concepțiilor vremii, dacă în studiile publicate se situează uneori pe poziții obiectiviste, idealiste și naționaliste, din punct de vedere al muncii practice de organizare și păstrare a arhivelor pentru epoca în care au trăit, ei ocupă o poziție înaintată. Ei prețuiesc arhivele, nu rămîn pasivi față de distrugerile provocate de oficialitatea vremii și le condamnă deschis, intervin direct prin memorii și scrisori la autoritățile centrale și locale responsabile de această sălbatică devastare a urmelor scrise ale trecutului.

Este adevărat că și în acest domeniu concepția lor științifică despre arhive este mărginită prin faptul că pun documentele exclusiv în slujba istoriei, neînțelegînd în suficientă măsură valoarea arhivelor economice, statistice și tehnice, care și acestea ajută la scrierea istoriei, manifestînd totodată și tendințe de rupere a arhivisticii de preocupările vieții practice; nu concep documentele de arhivă, respectiv fondul arhivist, ca un tot organic; n-au pus suficientă greutate în munca

lor pentru organizarea științifică a arhivelor, de unde vine și deficiența că în studiile publicate nu fac trimiteri la documentele pe care își bazează argumentarea.

Un aspect pozitiv al activității lor este mai ales faptul că n-au rămas în cadru: îngust al tehnicii arhivistice ci au trecut la elaborarea de studii, concretizate în cele 27 de volume ale „Arhivei Someșene” — publicație periodică locală preluată de istorici.

Într-una din publicațiile vremii se făceau următoarele aprecieri asupra revistei „Arhiva Someșană”: „Am primit de la redacție, zilele acestea, ultimul număr din masiva revistă istorico-culturală Arhiva Someșană de la Năsăud, condusă de bătrînul gazetar Virgil Șotropa... E una dintre cele mai serioase reviste de acest gen din Ardeal”.

Datorită faptului că cei doi bărbați au la dispoziție arhivele bistrițene, care n-au fost cercetate pînă azi, „Arhiva Someșană” aduce totdeauna ceva inedit, proiectînd lumina puternică asupra trecutului trudit al Ardealului. „Nicolae Iorga, apreciînd strădania bătrînilor năsăudeni, scria în legătură cu această revistă că „există multă istorie nescrișă” și avea desigur dreptate”⁹⁾.

În paginile revistei, la care au colaborat mulți cercetători, sînt publicate documente, monografii, istoricul unor instituții și comune, memorii de călătorie, figuri de luptători și dascăli înaintați, toponimie etc.

Deși interpretarea documentelor este făcută uneori de pe pozițiile ideologiei burgheze, materialul faptic prezentat, documentele publicate, care se găsesc din belșug în publicație, ușurează munca cercetătorilor care contribuie la scrierea istoriei patriei.

Preluarea critică a moștenirii istorice și arhivistice din Transilvania pe baza învățăturii marxist-leniniste va trebui lărgită prin studii care să oglindească și mișcarea culturală din Năsăud și pe protagoniștii ei, care nu au fost luați în considerare în cercetările istorice burgheze.

O dată cu eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist în istoria poporului român începe o nouă epocă.

Energia descătușată a poporului, călăuzit de partid, s-a manifestat și pe plan cultural și științific cu o vigoare nemaiîntîlnită, concretizîndu-se cu plenitudine în desfășurarea revoluției culturale, care este parte integrantă a revoluției socialiste.

Așa cum se arată în documentele Congresului al III-lea „Revoluția culturală înseamnă a asigura întregii creații culturale și științifice conținutul ideologic al concepției despre lume a clasei muncitoare — ideologia marxism-leninismului — în seamnă a pune toate valorile științei și culturii, neîngrădit, la îndemîna celor ce muncesc: muncitori, țărani, intelectuali. Prin aceasta cultura devine bun al întregului popor și ideologia marxism-leninismului principiu conducător al vieții spirituale a poporului, baza trainică a noii culturi”¹⁰⁾.

Întreaga activitate culturală și științifică a statului democrat-popular se desfășoară sub îndrumarea și conducerea Partidului Muncitoresc Român.

Grija partidului și guvernului pentru dezvoltarea științei și culturii, pentru punerea ei în slujba construirii socialismului se oglindește în sprijinul permanent pe care-l acordă instituțiilor de cultură și știință.

Arhivele Statului din țara noastră, prin grija și îndrumarea partidului, s-au transformat în instituție de tip nou care să poată face față cu succes sarcinilor ce le revin în noile condiții politico-economice calitativ schimbate.

„Sprijinul direct și mereu mai accentuat pe care partidul l-a acordat Arhivelor Statului a fost concretizat în crearea condițiilor de funcționare a vechilor unități ale Arhivelor Statului, extinderea rețelei arhivistice prin înființarea de noi unități, sporirea numărului cadrelor și îmbunătățirea situației lor materiale precum și

⁹⁾ „Națiunea Romînă”, Cluj, din 3 aprilie 1938.

¹⁰⁾ Congresul al III-lea al P.M.R., Buc., 1961, p. 367.

ridicarea nivelului profesional și ideologic al acestora. Un conținut nou a fost dat muncii și s-a elaborat o legislație corespunzătoare¹¹⁾.

Prin legislația elaborată de statul nostru democrat-popular, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român, se înființează Fondul arhivistic de stat al R.P.R. și în felul acesta se consfințește conținutul nou, socialist al arhivisticii românești.

Realizările importante obținute de Arhivele Statului din țara noastră în completarea depozitelor Arhivelor Statului cu noi și valoroase materiale documentare, prelucrarea tehnico-științifică a acestora și elaborarea instrumentelor de informare științifică, punerea în ordine a materialelor documentare create sau aflate în păstrarea organizațiilor socialiste, folosirea multilaterală a bogatului tezaur documentar în scopuri științifice și practice, dovedesc încă o dată cu prisosință superioritatea arhivisticii noi socialiste.

În cadrul revoluției culturale din țara noastră și Arhivele Statului filiala Năsăud s-au transformat într-o instituție de tip nou, înzestrată din punct de vedere material și având o activitate din ce în ce mai dezvoltată, pe baza legislației socialiste și a instrucțiunilor Direcției generale a Arhivelor Statului.

După război, cea dintâi preocupare a arhiviștilor de aici a fost să readucă în depozite materialele documentare evacuate în timpul acestuia. În această perioadă multe documente s-au pierdut, iar altele erau pe punctul de a se pierde. Arhivele vechi ale orașului Bistrița și Arhiva Districtului năsăudean au fost identificate târziu, abia după aceea putând fi readuse în depozite.

O altă latură a activității filialei imediat după război a fost depistarea și adunarea arhivelor instituțiilor desființate și a arhivelor părăsite. În felul acesta a fost salvat de la pierire mult material documentar prețios.

Pe măsura consolidării statului nostru de democrație populară, condițiile în care își desfășoară activitatea filiala se îmbunătățesc tot mai mult.

Dotată cu local propriu, corespunzător, încadrată cu personal bine pregătit, cu o competență teritorială precis stabilită, în activitatea filialei s-au obținut realizări, la care nici nu se putea visa în timpul regimului burghez.

Timpurile, în care arhive întregi, importante din punct de vedere istoric, erau vindute unor comercianți și distruse au dispărut o dată cu regimul burghezo-moșieresc care promova o astfel de atitudine iresponsabilă și barbară.

Pentru a ilustra noile condiții de lucru, sprijinul acordat de noua orînduire activității arhivistice este grăitor să arătăm creșterile de materiale din depozitele noastre: Arhivele Statului filiala Năsăud numărau în depozitele lor, înainte de eliberare, abia 42 de fonduri. Astăzi există 168 de fonduri. În preluarea fondurilor au fost eliminate pentru totdeauna principiile neștiințifice ale preluării fragmentare, sau fără o evidență strictă conform instrucțiunilor arhivistice în vigoare.

Una din sarcinile importante ale arhiviștilor a fost ordonarea și inventarierea materialelor documentare pentru care s-a dus o muncă intensă. An de an, realizările în această muncă au fost tot mai mari. Pe zi ce trece tot mai multe materiale documentare prelucrate științific sînt puse la îndemîna cercetătorilor, sînt valorificate în folosul științei și practicii construcției socialiste. Această activitate științifică a făcut să crească mult prestigiul Arhivelor Statului.

Că este așa o dovedește faptul că tot mai mulți oameni de știință și cultură se îndreaptă cu încredere spre instituția noastră cu scopul depunerii de colecții spre păstrare permanentă, cunoscînd că Arhivele Statului sînt depozitare legale ale bogățiilor documentare naționale.

Mare parte din fondurile arhivistice și colecțiile păstrate la filiala Năsăud se caracterizează prin faptul că oglindesc activitatea unor instituții, a unor asociații și a unor personalități care și-au desfășurat activitatea în condițiile istorice specifice trecutului ținutului năsăudean.

Fondul „Regimentului al II-lea, transilvan grăniceresc de infanterie” (Zweites Walachisches Siebenbürger Grenz-Infanterie) cuprinde materiale între anii 1760—1838 și se referă la cele 44 de comune care în anul 1763 au fost scoase de sub jurisdicția oficiilor civile și puse sub administrația militară formînd un regiment de graniță românesc. Fondul oglindește activitatea militară, economică și politică a acestei uni-

¹¹⁾ 15 ani de activitate arhivistică în Republica Populară Romînă, în „Revista Arhivei-Or”, nr. 2/1962, p. 6.

tăți de graniță precum și evenimentele mai de seamă ale epocii. O seamă de proto-coale și documente vorbesc despre activitatea regimentului din anul 1821 cu referiri la răscoala lui Tudor Vladimirescu iar altele ne oferă date în legătură cu anul 1848. Mare parte a acestui fond a fost distrusă în anul 1849.

Arhiva „Fondurilor grănicerești nășăudene” înregistrează întreaga activitate a acestei instituții: venituri, înființări și întrețineri de școli secundare, normale, triviale, acordări de burse studenților, elevilor și celor care învățau meserii, numirea și salarizarea profesorilor și învățătorilor. În acest fond se află mult material privitor la procesele susținute de comunitatea grănicerească cu reprezentanții puterii care voiau să le acapareze posesiunile.

În fondul „Liceul de băieți George Coșbuc” se păstrează material privind activitatea uneia dintre cele mai vechi școli medii românești din Transilvania.

Fondul „Virtus Romana Rediviva” este format din registre de procese verbale, în care se consemna activitatea școlărilor, și din colecția revistei „Muza Someșană” pe care o scoate societatea de lectură. În cadrul sedințelor acestei societăți și-a început activitatea poetică George Coșbuc. În arhiva societății se păstrează mai multe manuscrise ale poetului din perioada școlarității la Năsăud, precum și protocolul sedințelor literare ale Societății pe anii 1880–1892 în care este consemnată activitatea scriitorului începând cu clasa a V-a și pînă la absolvire.

Colecțiile păstrate la filială sînt documente ale activității unor reprezentanți ai pedagogiei, științei și literaturii vremii în care au trăit, sau a unor oameni care au deținut funcții administrative mai importante la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea.

Colecțiile de documente ale academicienilor V. Șotropa, Iuliu Moisil, Iulian Marțian, ale botanistului Florian Porcius, ale prof. univ. Ion Ciocan și multe altele, prin documentele personale, prin corespondența bogată cu personalități de frunte din perioada respectivă din Austro-Ungaria și din România, furnizează date inedite, prezintă importanță documentară mare, ajutînd la reconstituirea epocii sub diferitele ei aspecte.

S-au amintit numai cîteva din fondurile deținute de filială pentru ca atît cititorii cit și cercetătorii să-și poată face o părere despre natura materialelor documentare deținute de instituție.

Fondurile deținute sînt prelucrate din punct de vedere arhivistic, întocmindu-li-se instrumentele de evidență din ce în ce mai cuprinzătoare, în așa fel, încît să poată fi folosite cit mai bine de către cercetători.

Alt aspect al muncii Arhivelor Statului, neîntîlnit în practica arhivisticii burgheze, este controlul permanent al tuturor unităților creatoare de arhivă. În anii de democrație populară, arhivistii filialei au controlat și îndrumat nenumărate instituții și întreprinderi din fosta regiune Rodna, mai tîrziu din raionul Năsăud și Beclean, sprijinind activitatea lucrătorilor de arhive, dînd îndrumări în munca de ordonare, inventariere, expertiză și folosire a materialelor documentare.

Pentru o bună pregătire teoretică și practică a lucrătorilor din arhivele organizațiilor socialiste s-au organizat cursuri profesionale pe baza unei tematici elaborate de Direcția generală a Arhivelor Statului predîndu-se lecții privind principalele aspecte ale muncii, urmate de seminarii cu aplicații practice pe materiale.

Complexul de măsuri luate de Direcția generală a Arhivelor Statului și duse la îndeplinire de lucrătorii filialei au dus la obținerea unor rezultate bune. Unitățile creatoare de arhive și-au organizat depozite de păstrare corespunzătoare a arhivelor, au întocmit inventare pentru materialele ce le dețin și procedează în conformitate cu normele stabilite la expertiza materialelor documentare cu scopul de a asigura cele mai bune condiții de păstrare și folosire a acestora.

Lucruri care nu puteau fi măcar concepute de administrația burgheză au fost realizate de statul democrat-popular prin condițiile materiale create, prin legislația socialistă care reflectă grija ce se acordă Arhivelor Statului, prin munca asiduă a lucrătorilor din arhive.

În actualele condiții create de partid și de stat, Arhivele Statului sînt o instituție de cultură în care munca de organizare și cercetare științifică a arhivelor se împletește strîns cu munca de folosire a documentelor și de educație comunistă a oamenilor muncii din țara noastră.

O formă a activității de folosire a materialelor documentare și de educație a masei or în spiritul ideilor biruitoare ale învățaturii marxist-leniniste sînt expozițiile documentare cu caracter permanent sau temporar.

Statul nostru democrat-popular acordă operelor și urmelor materiale rămase după moartea scriitorilor legați de popor toată prețuirea prin publicarea operelor și răspîndirea lor, prin casele memoriale, prin expoziții documentare etc.

Desfășurîndu-și activitatea pe această linie, în semn de deosebită prețuire a vieții și activității scriitorilor George Coșbuc și Liviu Rebreanu care s-au născut în această regiune, Arhivele Statului au organizat colecții documentare care oglindesc aspecte din viața și munca de creație a celor doi scriitori.

În anul 1954 s-a inaugurat, în cadrul festiv, colecția documentară privind viața și activitatea poetului George Coșbuc în prezența reprezentanților filialei Cluj a Academiei R.P.R., a autorităților locale raionale și regionale, precum și a unui numeros public.

În aceleași condiții, în anul 1956, s-a deschis expoziția: „colecția documentară Liviu Rebreanu”.

Colecțiile documentare sînt expuse în două săli din clădirea filialei din Năsăud a Arhivelor Statului.

Prin organizarea acestor colecții documentare, filiala a intrat în posesia unui bogat material documentar donat de diferiți posesori printre care amintim la loc de frunte pe soția, fiica, frații și surorile romancierului care au înțeles de la început sensul patriotic al organizării acestor expoziții și ne-au pus la dispoziție mult material inedit.

Consemnăm aici faptul că soția romancierului, Fanny Liviu Rebreanu, și fiica acestuia, Florica-Vasilescu-Rebreanu, au donat Arhivelor Statului filiala Năsăud aproximativ 2000 de cărți din bogata bibliotecă a lui Liviu Rebreanu. Multe din cărțile donate au autograf și texte omagiale care măresc considerabil valoarea documentară a bibliotecii.

Organizînd cele două colecții documentare, Arhivele Statului au pus la îndemîna cercetătorilor și a maselor populare vestigiile documentare ale celor doi mari scriitori chiar în ținutul lor natal, făcînd astfel cunoscute frumusețile morale și literare ale operelor lor.

Sînt expuse aici fotografii, fotocopii după manuscrise, după edițiile operelor scoase, după scrisori, după acte de stare civilă, materiale documentare care impresionează profund pe vizitatori.

În colecția documentară Liviu Rebreanu este expusă sentința de condamnare la moarte a lui Emil Rebreanu, fratele scriitorului, prototipul eroului principal din romanul „Pădurea spînzuraților”.

De la înființare, colecțiile au fost vizitate de un număr de peste 15.000 vizitatori din toate colțurile țării.

Pioneri, elevi, studenți, muncitori, țărani, funcționari, scriitori, ziaristi rămîn puternic impresionați de urmele scrise ale acelor care, printr-o uimitoare măiestrie artistică, au exprimat suferințele și revoltele poporului într-o epocă de adîncă asuprire socială și națională.

Însemnările făcute de ei cu ocazia vizitării acestor colecții reflectă sentimentele trezite de amintirea celor doi mari înaintași ai literaturii noastre.

„În grup de 76 elevi și profesori de la Școala medie „Mihai Viteazul” și Școala nr. 2 Turda, în drum spre alte plaiuri incântătoare ale scumpei noastre patrii au poposit o clipă în aceste locuri... Emoția de care am fost cuprinși în fața acestor scumpe amintiri nu încapă în cuvinte. Recunoștință celor care ne-au pus la îndemînă această ocazie”.

Iată și altă însemnare a unui grup de studenți din Tirgu Mureș:

„... Am fost impresionați de bogatul material aflat în arhivă. Acest material ne-a permis să coborîm în trecutul zbuciumat, ca apoi să urcăm, treaptă cu treaptă pînă la luminile vremurilor noastre de astăzi. Ne-a impresionat munca acelor care știu să conserve datele trecutului... A fost o vizită instructivă și care a întărit sentimentele noastre de pioșenie pentru trecutul nostru cultural. 19.VI.1962”.

Colecțiile documentare sînt folosite cu succes și în procesul de învățămînt. Profesorii își țin lecțiile de literatură privitoare la cei doi scriitori chiar în sălile

unde sînt expuse materialele documentare; în felul acesta ele devin mai intuitive, mai frumoase.

S-au organizat de asemenea şedinţe literare pionereşti pe teme luate din operele lui Coşbuc şi Rebreanu.

Colecţiile documentare constituie un mijloc eficace de formare a conştiinţei noi, socialiste, contribuind la educarea comunistă a oamenilor muncii, la formarea atitudinii socialiste faţă de muncă, la participarea conştientă şi entuziastă la opera de desăvîrşire a construcţiei socialiste în ţara noastră.

În activitatea de popularizare a materialelor documentare s-a mers şi pe linia organizării unor expoziţii temporare.

În sprijinul muncii de culturalizare la sate, în colaborare cu muzeul din localitate, s-a organizat în anul 1957 la Maieru, comuna în care a copilărit Liviu Rebreanu, expoziţia cu tema: viaţa şi opera scriitorului.

Cu prilejul aşezării de către filiala din Cuij a Academiei R.P.R. şi Uniunea Scriitorilor a unei plăci comemorative în Rebrîşoara, la casa în care s-a născut gazetarul Iacob Mureşan, Arhivele Statului din Năsăud au organizat, în colaborare cu muzeul din localitate, expoziţia „Academicienii Năsăudului”. Cu acest prilej au fost expuse opere ale cărturarilor legaţi de Năsăud prin întreaga activitate didactică şi ştiinţifică şi-n genere prin ideile şi lupta lor puse în slujba poporului.

Aşa cum s-a mai arătat, organizarea acestor expoziţii a făcut ca în depozitele Arhivelor Statului să intre documente preţioase datorită faptului că cetăţenii s-au convins de grija pe care o acordă Arhivele Statului pentru buna păstrare a materialelor documentare şi de scopul patriotic în care sînt folosite.

Trebuie menţionat că aceasta nu este însă singura cale de îmbogăţire a Fondului arhivistice de stat. O altă cale este achiziţionarea de documente prin cumpărare.

În regimul burghez-moşieresc instituţiile de cultură erau vitregite de această posibilitate din cauză că nu erau sprijinite nici material, nici moral.

Spre deosebire de trecut, statul nostru democrat popular acordă un sprijin substanţial pentru colecţionarea de documente preţioase prin acordarea de fonduri băneşti necesare Arhivelor Statului în vederea cumpărării de material documentar. Arhivele Statului filiala Năsăud au întreprins acţiuni numeroase de achiziţionare cumpărînd documente de valoare care au îmbogăţit colecţiile documentare ale filialei.

În anii puterii populare, potrivit hotărîrilor partidului şi guvernului, statul nostru democrat-popular, profund interesat în cunoaşterea luptei poporului nostru pentru libertăţi democratice şi în valorificarea tezaurului cultural — artistic a stimulat munca de cercetare ştiinţifică. Cercetătorii din ţara noastră, preocupaţi să scoată la lumină lupta poporului pentru o viaţă mai bună, munca entuziastă a acestuia sub conducerea partidului pentru construirea socialismului, au avut la îndemînă bogate materiale documentare.

Arhivele Statului au venit de asemenea în sprijinul activităţii practice a organizaţiilor socialiste oferindu-le materiale documentare utile care contribuie la reducerea sa în înlăturarea anumitor lucrări costisitoare, economisindu-se în felul acesta bani şi timp.

Filiala din Năsăud a pus de pildă la dispoziţia Sfatului popular al oraşului Năsăud materiale care au servit la întocmirea planului de sistematizare a oraşului; întreprinderii „Inelul” din localitate i s-au pus la dispoziţie hărţi păstrate în depozitele filialei pentru a ajuta la determinarea zăcămintelor ce se găsesc în subsolul raionului; Centrului şcolar silvic i s-au creat condiţii pentru a folosi o serie de materiale care au ajutat la rezolvarea unor probleme de interes practic.

Numeroşi cercetători au studiat la sala de studiu o serie de teme din viaţa şi activitatea poetului G. Coşbuc, a compozitorului Iacob Mureşan, a scriitorului L. Rebreanu, a botanistului Florian Porcius, a pedagogului V. Petri; răscoala poporului din 1821; probleme în legătură cu Regimentul al II-lea grăniceresc năsăudean; unirea principatelor; istoricul şcolii năsădene, probleme de genealogie, de etnografie şi folclor etc.

Înflorite din dragostea şi pasiunea unor cărturari luminaţi, dornici de a cunoaşte cît mai bine trecutul istoric al poporului nostru şi conştiinţi de valoarea de nepreţuit a documentelor, Arhivele Statului filiala Năsăud s-au dezvoltat şi au înflorit în noile condiţii materiale şi culturale create în anii puterii populare.

ION RUSU

INTILNIRILE REDACȚIEI REVISTEI ARHIVELOR CU CITITORII ȘI COLABORATORII

Consecvență principiilor care stau la baza activității presei comuniste în îndeplinirea sarcinilor ce-i revin, Revista Arhivelor — organul arhivistice din țara noastră — a continuat anul acesta intilnirile cu cititorii și colaboratorii săi. Scopul este bine cunoscut: străduința continuă, perseverență a redacției de a îmbogăți, cu ajutorul prețios al cititorilor și colaboratorilor, tematica revistei, ca aceasta să fie cât mai corespunzătoare și adecvată cerințelor în continuă creștere ale vieții socialiste, să se studieze căile și metodele cele mai juste de lichidare a unor lipsuri care se mai manifestă, atât în ceea ce privește conținutul, cât și forma grafică de prezentare, aflarea sugestiilor și propunerilor care să ducă la creșterea eficacității revistei și a contribuției ei la eforturile întregului popor, condus de partid, în opera de desăvârșire a construcției socialiste în țara noastră.

În această idee a avut loc de curînd la Iași o consfătuire cu cititorii și colaboratorii din acest centru important al țării.

Cu acest prilej, participanții la consfătuire au ascultat un referat din partea redacției în care au fost analizate mai ales ultimele numere ale revistei. Din referat s-au desprins unele aspecte deosebit de interesante.

Printre altele, s-a subliniat că în revistă s-a acordat o atenție sporită problemelor principale ale activității arhivistice din țara noastră în etapa actuală. În acest sens au fost publicate o serie de articole cuprinzînd probleme teoretice și practice ale acestei activități. Prin articolele publicate, revista a sprijinit efectiv activitatea practică a arhiviștilor, atât a celor din Direcția generală a Arhivelor Statului, a celor de la serviciile regionale și filiale, cât și a celor de la organizații socialiste.

În același timp, revista a publicat o serie de materiale care au adus la cunoștința cititorilor conținutul lucrărilor noi despre istoria partidului, evenimente importante din istoria patriei.

În urma analizării cu profunzime a cauzelor care au generat unele lipsuri la numărul 1/1962, în numărul 2/1962 s-a produs o îmbunătățire, atât în munca comitetului de redacție, cât și a redactorilor. Aceasta a permis ca în revistă să fie publicat un număr mai mare de articole, bazate pe documente de arhivă, în care au fost tratate diferite aspecte din lupta maselor muncitoare conduse de partid împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru instaurarea puterii populare și construirea socialismului în patria noastră. Pe această linie se înscriu articolele: „Din lupta P.C.R. împotriva fascizării țării și a pregătirilor de război (aspecte din Moldova 1934—1938)”, „Unele aspecte ale luptei clasei muncitoare din România împotriva dictaturii militare fasciste și a criminalului război antisovietic”, „Lupta maselor populare conduse de P.C.R. pentru zdrobirea complotului reacțiunii din august și noiembrie 1945...” și altele, în care este oglindită lupta maselor populare conduse de partid împotriva exploatării capitaliste, pentru un viitor fericit.

În ceea ce privește numărul 1/1963, ținîndu-se cont de propunerile făcute de cititori și colaboratori cu ocazia unor consfătuiri organizate în anii precedenți, încă de la întocmirea sumarului, membrii comitetului de redacție, redactorii, au pornit

de la ideea că revistei îi revine misiunea de a sprijini cât mai eficient dezvoltarea arhivisticii românești, creșterea continuă a prestigiului ei.

Această idee a fost tradusă în fapt prin publicarea unor articole pe diferite probleme de teorie arhivistică, precum și articole din care rezultă rolul arhivelor în sprijinirea diferitelor sectoare ale cercetării științifice. Printre acestea se numără „Îndrumarea și controlul muncii de arhivă la instituții, întreprinderi și organizații”, „Importanța materialelor documentare create de unitățile socialiste din agricultură”, „Arhivele și cercetarea monografică”, „Arhivele în sprijinul cercetărilor istorice” etc.

Cititorii și colaboratorii au apreciat preocuparea redacției de a rezerva un spațiu important din revistă pentru articole bazate pe materiale documentare inedite de arhivă, pe teme din care rezultă lupta desfășurată de partid în anii grei ai ilegalității, rolul partidului în conducerea acțiunilor maselor muncitoare împotriva ofensivei patronale, a exploatarei capitaliste, pentru răsturnarea regimului burghez-moșieresc și instaurarea puterii populare și crearea de condiții optime de muncă și viață pentru cei ce muncesc. De asemenea, în revistă au fost abordate o serie de teme legate de perioada construcției socialiste având ca bază documentară arhivele create de instituții, întreprinderi și unitățile socialiste din agricultură. Articolele publicate pe aceste idei au avut un ecou larg în rândul maselor de cititori contribuind desigur la educarea comunistă a lor, oferind în același timp un bogat material pentru cercetătorii istoriei chemați să participe la elaborarea Manualului de istorie a partidului și a Tratatului de istorie a patriei noastre.

Numeroși participanți la discuții au apreciat ca pozitiv faptul că, acordind o atenție din ce în ce mai mare publicării de articole și documente pe diferite aspecte din perioada modernă și contemporană, din atenția revistei nu au scăpat nici acele documente din Fondul arhivistic de stat care conțin informații prețioase din istoria mai veche a patriei. Și cu acest prilej, al consfătuirii, s-a subliniat încă o dată necesitatea ca, în coloanele sale, revista să acorde prioritate articolelor din perioada contemporană. Numeroși vorbitori din rândurile cadrelor didactice mai ales, au subliniat ideea că, în unele școli (curs elementar, mediu și chiar în facultăți pe alocuri) istoria contemporană este predată sumar, fără a se folosi un bogat material documentar intuitiv. În această direcție, revista poate să aducă o contribuție însemnată prin publicarea de articole și documente, fotocopii, clișee, care să constituie un bogat izvor de informare, atât pentru profesori, cât și pentru elevi.

Semnificativ în apariția revistei este legarea tot mai strinsă a acestora de problemele politicii partidului nostru, de obiective importante ale construcției socialiste. Merită să fie scoasă în evidență în acest sens importanța articolelor: „Dezvoltarea industriei miniere în regiunea Crișana în anii puterii populare...” și „Gospodăria Agricolă Colectivă Pribești — regiunea Iași”, în care, după ce se face un scurt istoric, este ilustrată lupta muncitorilor și a colectivștilor pentru îndeplinirea sarcinilor de plan și ridicarea nivelului de trai.

Din discuții a reieșit că revista poate și trebuie să-și lărgască și întărească profilul său arhivistic și prin dozarea mai justă a materialelor în cadrul unui număr în funcție de necesitățile practice concrete. Revista nu trebuie să se rezume numai la a fi un organ de îndrumare a activității arhivistice a lucrătorilor din arhive, ci el trebuie să devină un organ de generalizare teoretică, de propagare a cuceririlor teoretice și practice ale arhivisticii socialiste românești, din care să rezulte încă o dată, și pe această cale, superioritatea arhivisticii socialiste asupra celei capitaliste. Spre aceasta trebuie să tindă revista, din ea rezultând mai ales rolul său propagandistic.

Referindu-se în continuare la conținutul revistei, participanții la consfătuire au apreciat că revista merge pe un drum ascendent, aceasta fiind vizibil atât în conținut, cât și în forma grafică de prezentare. Față de unele lipsuri existente anterior, mai ales la nr. 2/1962 și nr. 1/1963, se remarcă grija deosebită și exigența redacției pentru calitatea fiecărui articol. Acest lucru a dus și la ridicarea răspunderii autorilor față de alegerea și tratarea temelor, la situarea lor, în tratarea și interpretarea fenomenelor, pe poziții partinice.

Mai sînt însă desigur multe lucruri de făcut pînă a se ajunge la nivelul dorit. Trebuie dusă, în primul rînd, o luptă perseverentă pentru înlăturarea unor lipsuri reflectate în tematică, în întocmirea sumarului, în solicitarea articolelor de la colaboratori, în stilizarea articolelor, în tipărire, într-un cuvînt, atât în privința conți-

nutului cit și în privința grafice. Pentru aceasta se impune o muncă mai bine organizată.

O contribuție importantă la îmbunătățirea conținutului revistei și-au adus desigur și colaboratorii din Iași. Numai în decurs de aproape doi ani, de pildă, de când aici a avut loc o altă consfătuire, ei au trimis redacției un număr de aproape 30 de articole pe diverse teme de arhivistică, istorie, economie etc., din care majoritatea au fost publicate în paginile revistei.

Și de astă dată ei și-au manifestat dorința de a contribui cit mai mult la lărgirea tematicii și îmbunătățirea conținutului revistei. Această dorință a fost concretizată într-o serie de propuneri interesante, utile. Una din propuneri s-a referit la necesitatea creșterii preocupării comitetului de redacție, a redactorilor pentru o mai justă proporție geografică a articolelor. În acest sens trebuie să se acorde o atenție sporită asigurării și publicării unor fonduri arhivistice existente în depozitele serviciilor regionale, filialelor și din arhivele instituțiilor și întreprinderilor din Banat, Oltenia, Bacău, Ploiești, Galați, Crișana, Maramureș, Suceava, Arad, Turda, Satu Mare, Vaslui, Birlad etc. în scopul sprijinirii mai concrete a îndeplinirii sarcinilor ce revin cercetării științifice din diferite sectoare de activitate.

Revista trebuie să-și lărgască continuu sfera de activitate prin publicarea unor studii de sinteză bazate pe documente de arhivă din domeniul istoriei, economiei politice, literaturii și artei, precum și aspecte ale marilor transformări sociale care schimbă calitativ harta țării, aspecte din munca și viața oamenilor muncii de la orașe și sate, conduși cu înțelepciune de partid, în opera de desăvârșire a construcției socialiste.

De asemenea, redacția trebuie să se ocupe cu mai multă grijă de antrenarea mai largă a lucrătorilor de arhive de la instituții și organizații socialiste la o colaborare activă la revistă. Acești tovarăși care cunosc cel mai bine fondurile deținute de creatorii de arhivă ar putea să-și împărtășească experiența muncii lor și ar aduce o contribuție prețioasă la evidențierea unor documente importante din Fondul arhivistic de stat, în cea mai mare parte necunoscute încă de către cercetătorii științifici.

Propunerile cititorilor și colaboratorilor din Iași au fost numeroase și bine gândite. Una din propuneri, de o deosebită importanță în activitatea redacției, a fost legată de stilul de muncă. Într-adevăr, uneori în redacție se mai face simțit un stil defectuos de muncă. Concret, acest lucru s-a manifestat în legăturile redacției cu colaboratorii. S-au întâmplat cazuri când s-au strecurat greșeli în articole din cauză că redactorii nu au ținut o legătură mai strinsă cu colaboratorii. În același timp, cei care au discutat despre această problemă, i-au criticat în mod just pe acei autori care nu trimit articolele la timp la redacție sau nu acordă suficientă atenție calității articolelor, indicându-le ca, pe viitor, să evite asemenea situații care au în fond o însemnată hotărâtoare în procesul de tipărire al revistei, în apariția ei. În mare măsură, calitatea întregii reviste depinde și de calitatea fiecărui articol în parte, de unitatea sa interioară, de interpretarea fenomenelor tratate. De aceea se impune cu necesitate o mai strinsă legătură a revistei cu colaboratorii interni și externi încă de la întocmirea, primirea și pînă la tipărirea articolelor. Același stil de muncă trebuie folosit și în munca cu cititorii (muncitori, ingineri, studenți, cadre didactice, cercetători, oameni de știință), care sînt judecătorești de fapt și de drept ai valorii articolelor și ai întregii publicații. Una din sarcinile importante în acest sens este organizarea unor consultări mai operative cu cititorii și colaboratorii în problemele importante ale muncii, pentru a înlesni și grăbi oglindirea în paginile revistei a schimbărilor petrecute în viață, în munca oamenilor muncii din țara noastră.

În același timp, participanții la consfătuire au atras atenția că membrii comitetului de redacție, redactorii, au datoria de a urmări cu mai multă grijă, decît pînă în prezent, ca revista să pătrundă mai ales acolo unde se simte mai mult nevoia, unde este utilă: la unitățile creatoare de arhivă, în instituții de artă, știință și cultură, în școli și facultăți etc. În această privință s-a făcut observația că șefii serviciilor regionale ale Arhivelor Statului au datoria de a se ocupa mai concret de popularizarea și răspîndirea abonamentelor în rîndul cititorilor și colaboratorilor. Ei trebuie să contribuie la stimularea interesului unui număr cit mai mare de tineri pentru citirea revistei. În vederea realizării acestei sarcini, pe lîngă consfătuirile

periodice, trebuie lărgită acțiunea de popularizare a revistei, de atragere a unui număr mai mare de tineri la o colaborare activă la revistă.

Pentru viitor, revista are de rezolvat o serie de sarcini importante. Comitetul de redacție și-a propus ca nr. 1/1964 să fie dedicat aniversării a 20 ani de la insurecția armată, mareț eveniment din istoria poporului și partidului nostru. În acest sens, în paginile revistei vor fi publicate materiale care oglindesc activitatea P.C.R. pentru închegarea frontului patriotic antihitlerist, starea de spirit antifascistă, antihitleristă, a muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, militarilor de pe front și din țară, precum și materiale privind pregătirea militară a insurecției armate, situația de pe front în primăvara anului 1944 și în preajma insurecției armate, ș.a.

Comitetul de redacție, redactorii, sint hotărâți să ridice întreaga muncă a redacției, conținutul revistei, la înălțimea sarcinilor izvorite din însăși dezvoltarea vieții noi, socialiste. Posibilități de a realiza în timp scopul propus sint infinite.

Mulțumind și pe această cale cititorilor și colaboratorilor din Iași pentru sprijinul prețios pe care l-au acordat revistei, pentru propunerile și sugestiile lor judicioase, Comitetul de redacție cheamă și pe cititorii și colaboratorii din celelalte regiuni ale țării să contribuie la efortul general al redacției de a ridica nivelul calitativ al Revistei Arhivelor la înălțimea cerințelor ce revin presei comuniste din țara noastră.

P. PALIU

ANALELE INSTITUTULUI DE ISTORIE A PARTIDULUI DE PE LINGĂ C.C. AL P.M.R.

nr. 1—3, an IX, ed. „Scnteia“, 1963

Și în anul acesta, revista „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.“ se bucură de înalta apreciere a cititorilor datorită tematicii sale variate, care răspunde cu promptitudine cerințelor dezvoltării științei istorice prin numeroase studii ce elucidează importante probleme din istoria patriei și a partidului și, în primul rând, probleme legate de lupta clasei muncitoare din România, condusă de partid, pentru socialism.

În general, fiecare număr cuprinde materiale axate pe două sau trei teme principale, ceea ce face ca fiecare număr să aibă un profil bine definit, de sine stătător.

Numărul 1/1963 tratează două evenimente deosebit de importante din istoria partidului nostru : eroicele lupte din februarie 1933 ale muncitorilor ceferiști și petroliști și făurirea P.M.R. (februarie 1948). Astfel, acest număr se deschide cu cuvântarea tovarășului Chivu Stoica rostită la adunarea solemnă, cu prilejul celei de a 30-a aniversări a eroicelor lupte din februarie 1933 ale muncitorilor ceferiști și petroliști din România, care constituie o sinteză a cauzelor și condițiilor ce au dus la dezvoltarea largă a mișcărilor muncitorești, sub conducerea P.C.R., în deceniul al IV-lea al veacului nostru. Pe această linie este subliniată însemnătatea Congresului al V-lea al P.C.R. care, stabilind linia strategică și tactică a partidului în vederea desăvârșirii revoluției burghezo-democratice și trecerii la revoluția socialistă, a orientat partidul spre întărirea legăturilor

sale cu masele muncitoare și, îndeosebi, cu detașamentele de bază ale proletariatului — muncitorii ceferiști, mineri, petroliști pentru realizarea Frontului unic de jos și pentru elaborarea și folosirea de noi metode în activitatea revoluționară de masă. În continuare, se urmărește organizarea acestor lupte, rolul Comitetului Central de acțiune, importanța adoptării programului de revendicări politico-economice ale muncitorimii feroviare din întreaga țară, însemnătatea făuririi organizato-rică a Frontului unic de jos.

Tocmai datorită radicalizării muncitorimii ceferiste, partidul a putut aplica în grevele din februarie 1933 de la București o formă înaltă de luptă : greva cu ocuparea întreprinderii, însoțită de organizarea unei vaste mișcări de solidaritate în afară. Este semnificativ faptul că această formă de luptă a fost aplicată concomitent și în grevele organizate la Atelierele C.F.R. Nicolina-Iași, Galați, Pașcani, etc. Luptele din 1933 au dat o grea lovitură regimului burghezo-moșieresc, prin ele clasa muncitoare dovedind că este o forță capabilă să unească în jurul său pe toți cei ce muncesc în vederea luptei împotriva capitalismului. Grevele din februarie 1933 au constituit un bogat izvor de învățăminte pentru partid în toate sectoarele sale de activitate, au contribuit din plin la dezvoltarea și extinderea legăturilor partidului în diferite păături sociale, a fost prima ridicare a proletariatului după instaurarea dictaturii hitleriste în Germania, demonstrând că clasa munci-

toare este principala forță a luptei antifasciste.

Un colectiv format din Gh. Ioniță, M. C. Stănescu și M. Covaci semnează, în numărul I, articolul „Acțiuni de solidaritate ale maselor muncitoare din România cu eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști din ianuarie-februarie”. Articolul arată că, la chemarea P.C.R., masele muncitoare au desfășurat numeroase acțiuni de solidaritate cu muncitorimea ceferistă și petrolistă, având conștiința faptului că proletariatul din România — și în special, detașamentele sale cele mai avansate — ducea lupta pentru interesele generale ale marii majorități a poporului.

Autorii arată că valul luptelor revoluționare din 1933 în întreaga țară a găsit un puternic ecou și în rîndurile întregii clase muncitoare, ale intelectualității, ale meseriașilor, funcționarilor precum și în rîndurile țărănimii greu lovită de urmările crizei.

Clocotul revoluționar al maselor a crescut în intensitate atunci cînd vestea represiunii ceferiștilor de la Grivița s-a răspîndit pe întreg cuprinsul țării. Lozincă a maselor a devenit „Să luptăm ca la Grivița”.

Procesul intentat conducătorilor clasei muncitoare, care s-a desfășurat la București și Craiova, a fost o continuare a luptelor din ianuarie-februarie 1933. În această perioadă au loc numeroase acțiuni greviste, al căror obiectiv principal este lupta pentru eliberarea ceferiștilor și petroliștilor arestați din cauza participării lor la luptele din ianuarie-februarie.

Urmărind diferitele metode de luptă (înaintarea mișcărilor de protest, semnate de un mare număr de muncitori, țărani, intelectuali, acțiunile inițiate de „Ajutorul Roșu” și Comitetul local de apărare cu organul său „Apărarea ceferiștilor”, întrunirile, mitingurile de solidaritate, scrisorile și telegramele de îmbărbătare adresate luptătorilor judecați și de protest către instanțele judecătorești de la București și Craiova), autorii au reușit să evidențieze ecoul adînc pe care l-au găsit în sînul maselor muncitoare din România eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din februarie 1933.

Alături de muncitorii din România, proletariatul și forțele progresiste din alte țări și-au manifestat deplina solidaritate cu ceferiștii și petroliștii

romîni. Muncitorii și intelectualitatea înaintată de peste hotare au manifestat împotriva cercurilor imperialiste și reacționare din țările lor, care acționau în complicitate și cîrdășie cu reacțiunea romînă. Această largă mișcare de solidaritate este obiectul articolului semnat de A. Deac și Gh. Matei, intitulat „Mișcarea de solidaritate internațională cu luptele eroice ale ceferiștilor și petroliștilor din 1933.”

Relevînd înaltele aprecieri ale Internaționalei a III-a Comunistă, referitoare la aceste lupte, precum și cele cuprinse în apelul Conferinței internaționale a muncitorilor feroviari de la Metz, care au arătat importanța realizării frontului unic al muncitorilor feroviari din România, autorii au urmărit mijloacele prin care forțele progresiste de peste hotare s-au solidarizat cu ceferiștii romîni. Ei evidențiază, printre altele, faptul că presa sovietică, de pildă, a publicat numeroase articole, reportaje, scrisori, informații despre desfășurarea evenimentelor din România, subliniind însemnătatea excepțională a grevelor din 1933.

Totodată autorii relevă solidaritatea oamenilor muncii din Franța cu feroviarii și petroliștii romîni.

Reprezentanți de frunte ai intelectualității progresiste franceze au protestat într-un glas cu sute de mii de muncitori din toate colțurile Franței. O intensă activitate a dus Comitetul de apărare a feroviarilor romîni, constituit din inițiativa Federației feroviarilor francezi.

Ecoul marilor lupte a străbătut Italia, Germania, Anglia, Cehoslovacia, Polonia, Bulgaria, Iugoslavia și alte țări. În întreaga Europă — și nu numai în Europa — au avut loc demonstrații, mitinguri, greve de protest; de pretutindeni de pe glob au sosit în România telegrame de protest, prin care se cerea eliberarea deținuților, dovedind cu pregnanță că proletariatul român, în frunte cu partidul său, se bucură de un mare prestigiu pe plan mondial.

În articolul „Făurirea P.M.R., victorie deplină și definitivă a leninismului în mișcarea muncitorească din România” — de Gh. Tuțui și V. G. Ionescu — se subliniază importanța istorică în viața clasei muncitoare și a poporului român a înfăptuirii P.M.R., prin unificarea P.C.R. și P.S.D. Privind realizarea uni-

tății politice și ideologice a clasei muncitoare ca rezultatul firesc al unui îndelungat proces istoric, autorii au relevat lupta clasei muncitoare pentru obținerea acestei unități, scoțind în evidență că, în toate momentele hotărâtoare din mișcarea muncitorească și din istoria poporului român, proletariatul a acționat ca un tot unitar.

O dată cu crearea F.U.M., s-a făcut primul mare pas pe drumul lichidării dezbinării clasei muncitoare din țara noastră, iar refacerea unității sindicale în septembrie 1944 a marcat victoria în cadrul sindicatelor a principiilor revoluționare ale luptei de clasă, de organizare a sindicatelor pe ramuri de producție.

În lupta pentru înlăturarea măsurilor politico-economice, care să ducă la desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă unitatea clasei muncitoare s-a întărit continuu. Perspectiva trecerii la realizarea mărețelor sarcini ale revoluției socialiste (după cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare — la 30 decembrie 1947) a impus ca o necesitate imediată ridicarea unității de acțiune a clasei muncitoare pe o treaptă superioară prin crearea partidului unic. Congresul I al P.M.R., din februarie 1948, a consfințit crearea partidului unic, care, așa cum a arătat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la cea de a 40-a aniversare a partidului „a însemnat victoria deplină și definitivă a leninismului în mișcarea muncitorească din România“.

Apreciem ca pozitivă inițiativa revistei „Anale“ de a publica anumite fragmente din opere mai vaste, privitoare la istoria patriei noastre. Astfel, în nr. 1/1963 se tipărește capitolul al IX-lea din volumul al IV-lea al „Istoriei Marii Război pentru Apărarea Patriei“, în care se urmărește situația din România în preajma eliberării, insurecția antifascistă din august a poporului român, lupta maselor populare sub conducerea P.C.R. pentru instaurarea ordinii democratice în România.

Recenzia semnată de Gh. Zaharia la întreaga lucrare mai sus amintită face o prezentare succintă și clară a fiecărui volum, reușind să evidențieze valoarea ei științifică. Considerăm juste și observațiile referitoare la unele omisiuni

și formulări neavenite, care, de altfel, pot fi îndepărtate cu ușurință.

Numărul 2 al revistei „Anale“ se referă la diferite aspecte ale istoriei partidului, caracteristice perioadei 1924—1940. Astfel, în articolul „Din lupta P.C.R. împotriva terorii și pentru cucerirea amnistiei generale (1924—1929)“ autorul, M. C. Stănescu, a reușit să înfățișeze activitatea partidului de salvare a comuniștilor aflați în închisorile regimului burghezo-moșieresc în condițiile ilegalității.

Lupta contra terorii și pentru amnistie a ocupat un loc important în activitatea partidului comunist în anii 1924—1929. În acest scop au fost create și folosite organizații legale de masă, ca „Liga contra terorii“, „Comitetul central de ajutorare“, „Liga drepturilor omului“, „Blocul muncitoresc-țărănesc“ și altele.

În condițiile represiunilor, care s-au intensificat și mai mult după venirea la putere a P.N.Ț., Partidul Comunist din România a înființat o nouă organizație cu scopul să ducă o luptă intranzigentă în vederea amnistiei. Aceasta a fost Comitetul de amnistie. Mai departe, se urmărește activitatea practică a acestei organizații. Cu acest prilej, autorul arată acțiunile negative ale elementelor oportuniste, care, în loc să lege lozincile luptei pentru amnistie de revendicările zilnice ale maselor din cele mai diferite categorii sociale, pentru ca astfel să dea campaniei o bază mai largă, în mod greșit au legat această luptă de lozincile principale ale partidului care aveau în vedere *doborârea ordinii capitaliste* fapt care a îndepărtat pe mulți oameni ai muncii, în special intelectuali, de la lupta pentru amnistie.

Sub presiunea campaniei energice pentru amnistie la 8 mai 1929, s-a dat un decret de amnistie și unul de grațiere care au răspuns numai în parte revendicărilor clasei muncitoare și altor pătri sociale în privința eliberării comuniștilor închiși. Acest lucru a demobilizat întru cîva masele și, ceea ce a fost mai grav, tocmai într-un moment, cînd în sînul partidului exista acea situație critică, datorită elementelor fracționiste. Totuși nu poate fi negat faptul că guvernul a fost silit să satisfacă, fie și parțial, cerințele

maselor. De asemenea, este important că un mare număr de intelectuali, funcționari și țărani au acționat sub lozincile partidului, fiind ajutați să vadă mai clar esența reacționară a orinduirii burhezo-moșierești.

O analiză profundă a situației clasei muncitoare din România în timpul crizei din anii 1929—1933 o face articolul semnat de N. N. Constantinescu și N. Petrovici.

Articolul urmărește situația numerică, repartizarea pe principalele ramuri ale economiei naționale și gradul de concentrare a clasei muncitoare. Autorii relevă creșterea șomajului, mărirea zilei de muncă, raționalizarea capitalistă a muncii, care, după cum a arătat Congresul al V-lea al P.C.R., s-a introdus în condițiile unei tehnici cu un nivel scăzut, s-a făcut printr-o exploatare deosebit de hrăpărească a forței de muncă. Intensificarea muncii lucrătorilor și, o dată cu aceasta, totala lipsă de grijă a patronilor față de sănătatea muncitorilor, au determinat o creștere considerabilă a numărului de accidente de muncă. Lupta muncitorilor pentru micșorarea zilei de muncă și împotriva intensificării muncii, precum și pentru securitatea la locul de muncă a generat un număr considerabil de conflicte de muncă.

În continuare, articolul relatează reducerea salariilor, paralel cu creșterea șomajului, înrăutățirea și mai accentuată a situației muncitorilor pricinuită prin legea contractelor de muncă a cărei consecință directă a fost desființarea contractelor colective de muncă.

În încheiere, articolul arată că intensificarea exploatării clasei muncitoare, în perioada crizei economice, situația tot mai grea a celor din păturile sociale mijlocii, ca rezultat al măsurilor luate de clasele dominante, care căutau astfel să se salveze de criză, au constituit baza obiectivă a puternicelor acțiuni de protest din această perioadă.

Tradiției revoluționare de luptă a studențimii îi este închinat articolul lui S. Davicu „Din munca politico-educativă, desfășurată de către U.T.C., sub îndrumarea P.C.R., în rândurile studențimii ieșene (1931—1933)”. În acest articol se arată cum Congresul al V-lea al P.C.R. a constituit o călăuză prețioasă în ridicarea la luptă a tinerețului. Astfel, se remarcă munca de propagandă în cadrul căreia celulele

U.T.C. au pus accentul pe popularizarea necesității luptei pentru drepturi materiale, culturale și politice, a luptei pentru libertate, pentru formarea concepției materialiste despre lume a studenților.

Seminariile marxiste au fost un mijloc de luminare politică și ideologică, de pregătire a studențimii progresiste în vederea întăririi rîndurilor pentru apărarea culturii naționale, pentru apărarea păcii și a prieteniei dintre poporul român și poporul sovietic.

Propaganda orală desfășurată de U.T.C. a fost împletită cu propaganda scrisă. Activitatea publicistică variată a apărut studențimea săracă, a militat pentru promovarea adevăratei culturi, pentru formarea unei opinii progresiste în masele largi ale studenților. Astfel se și explică atitudinea solidară a studențimii ieșene față de eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor ca și greva împotriva legii avocaților, care ia și un pronunțat caracter antifascist, etc.

În același număr revista „Anale” prezintă articolul semnat de Al. Gh. Savu, „Unele aspecte ale folosirii de către P.C.R. a breslelor în lupta împotriva dictaturii regale (1938—1940)”.

După ce autorul caracterizează dictatura regală ca o „dictatură a unei infime minorități exploatare, fascizate, asupritoare a majorității covârșitoare a poporului român”, arată că P.C.R. a activat pe calea folosirii cu pricepere a posibilităților de activitate legală în strînsă îmbinare cu munca ilegală a partidului. În acest sens, semnificativă a fost munca dusă de comuniști în bresle. Datorită fermității, curajului și atașamentului comuniștilor, prestigii acestora și încrederea de care ei se bucurau în masele largi populare au crescut continuu. Acest lucru și-a găsit expresia și în faptul că în numeroase întreprinderi comunistii au fost aleși de muncitori să-i reprezinte în delegațiile care duceau tratative cu patronii, precum și în faptul că în conducerea unor bresle au fost aleși comuniști.

Una din cele mai importante acțiuni organizate de partidul comunist a fost cea din 1 Mai 1939, cînd s-a reușit ca manifestările și festivitățile organizate de dictatura regală cu ocazia Congresului breslelor să fie transformate într-o puternică demon-

strație împotriva fascismului și războiului, pentru pace, libertate și independență națională. De asemenea, în cursul anului 1939—1940, partidul a reușit să organizeze importante acțiuni ale clasei muncitoare, în cadrul cărora un loc principal îl ocupă mișcarea grevistă pentru frinarea aplicării politicii antipopulare și antinaționale a dictaturii regale și ca un răspuns al clasei muncitoare față de aplicarea acordului economic înrobitor, încheiat cu Germania.

Într-o perioadă cînd prigoana împotriva comuniștilor devenea tot mai crîncenă, elementele dușmănoase, strecurate în conducerea partidului, între care un rol de frunte a jucat agentul provocator — Foriș, au dat indicații ca membrii partidului să nu mai activeze în bresle. Dar chiar în această vreme, adică în prima jumătate a anului 1940, în cadrul breslelor s-au desfășurat numeroase acțiuni, ceea ce a dovedit că spiritul de luptă al clasei muncitoare nu poate fi înfrînt.

În încheiere, autorul arată că munca dusă de comuniști în bresle timp de 3 ani de zile a lăsat urme care n-au putut fi șterse o dată cu lichidarea acestor organizații profesionale prin decretul din 18 decembrie 1940. Activitatea comuniștilor în bresle a constituit, datorită atragerii la luptă a maselor largi de muncitori un pas important spre formarea Frontului unic muncitoresc.

Numărul 3 al revistei „Anale” se deschide cu articolul lui M. Cernea, „Victoria definitivă a socialismului în țara noastră, rezultat al luptei masei populare, conduse de P.M.R.”.

Pentru început, articolul analizează esența perioadei de trecere de la capitalism la socialism. În acest sens sînt citate lucrările Congresului I al P.M.R., care a arătat că specificul situației în momentul istoric luat în discuție, consta în faptul că România evoluase mai repede în domeniul politic decît în domeniul economic.

Prin instaurarea dictaturii proletariatului, forțele socialismului cuceriseră și dețineau întreaga putere de stat, în vreme ce forțele capitalismu-

lui continuau să dețină, în economia națională, poziții dominante.

După 30 decembrie 1947, sarcina fundamentală, care se ridica în fața maselor, era aceea de a pune în concordanță situația economică din țară cu situația politică.

Constituția R.P.R., adoptată la 13 aprilie 1948 a consfințit cuceririle dobîndite, prevăzînd totodată că în ceea ce privește mijloacele de producție, băncile și societățile de asigurare proprietate particulară, atunci cînd interesele generale o vor cere, pot deveni proprietatea statului, adică a întregului popor. Acest fapt pregătea condițiile pentru trecerea la înfăptuirea actului revoluționar al naționalizării de la 11 iunie 1948, care avea să lichideze pozițiile burgheziei în economia națională. Locul relațiilor de producție capitaliste, în ramurile naționalizate ale economiei, a fost luat de relațiile de producție noi, socialiste, creîndu-se cîmp liber dezvoltării impetuoase a forțelor de producție și acțiunii legilor economice obiective ale socialismului.

Politica elaborată de partid, pe baza cunoașterii legilor generale ale construcției socialismului și a particularităților concrete ale țării noastre, a trasat oamenilor muncii calea pe care trebuia să-și îndrepte eforturile spre a asigura victoria socialismului. „Construirea bazei economice a socialismului — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — are loc prin lărgirea continuă a formelor socialiste în toate ramurile economiei naționale”.

Programul elaborat de partid prevedea dezvoltarea cu precădere a industriei grele, cu pivotul ei — industria constructoare de mașini, care să asigure reorganizarea întregii economii naționale.

Dar, pentru victoria socialismului în țară era, în mod obiectiv, necesară și transformarea, bazată pe liber consimțămînt, a relațiilor din cadrul miciei producției agricole în relații socialiste — transformare care constituie o lege generală și obligatorie a construcției socialiste.

Politica de transformare socialistă a agriculturii și de întărire continuă

a alianței muncitorești-tărănești, elaborată de partid, aplicată în mod creator la situația Republicii Populare Române, în condițiile în care pământul nu fusese naționalizat, arată că gospodăriile mici și mijlocii trebuie atrase treptat spre cooperarea socialistă de producție conform planului cooperatist leninist.

Politica partidului pentru asigurarea victoriei depline a socialismului în R.P.R. a cuprins și alte laturi: consolidarea continuă a puterii de stat și dezvoltarea în ansamblu a suprastructurii socialiste, măsurile în vederea victoriei socialismului în sfera schimbului de mărfuri, măsurile de atragere pe calea cooperăției socialiste de producție a micilor meseriași de la orașe etc.

Accentuând că opera de construire a socialismului trebuie privită pe planul claselor, al forțelor sociale, care stau față în față, articolul conchide că dispoziția fundamentală a forțelor de clasă în R.P.R. în perioada de trecere a fost caracterizată, pe de o parte, prin existența clasei muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și ceilalți oameni ai muncii, iar pe de altă parte, de existența rămășițelor burgheze, la orașe și a chiaburimii la sate.

În condițiile acestei dispoziții, partidul a condus ofensiva neîntreruptă a forțelor socialismului, asigurând consolidarea continuă a puterii populare și ridicarea mărețului edificiu al socialismului.

Analizând ansamblul profundelor transformări petrecute în anii de trecere de la capitalism la socialism, Congresul al III-lea al P.M.R. a apreciat că în țara noastră a fost făurită baza economică a socialismului, marcând astfel intrarea țării în etapa desăvârșirii construcției socialismului, treaptă calitativ nouă, superioară în evoluția istorică a României. Prin terminarea colectivizării agriculturii, relațiile socialiste au devenit atotcuprinzătoare socialismul a învins definitiv la orașe și sate.

Victoria definitivă și deplină a socialismului în țara noastră, încheie autorul, reprezintă o cotitură de amploare uriașă în formele de organizare social-economică, în modul de

traie, în cultură, în ideologie, în toate domeniile vieții poporului nostru.

Împlinirii a 15 ani de la naționalizarea principalelor mijloace de producție îi este închinat articolul lui G. Sonea „Activitatea P.M.R. pentru pregătirea și înfăptuirea actului revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție”. Arătând că naționalizarea era o cerință a legilor obiective ale stadiului istoric în care ajunsese România în 1948, articolul urmărește activitatea desfășurată de partid pentru lichidarea proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție.

Autorul reușește să arate pe bază de date concrete că Partidul Muncitoresc Român a ținut seama de necesitatea și importanța tuturor măsurilor organizatorice pentru realizarea cu succes a naționalizării. Astfel că, în momentul când, pe baza hotărârii Secretariatului C.C. al P.M.R. s-a constituit o comisie condusă de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a elaborat planul operațiunilor naționalizării, masele largi erau deja pregătite în vederea realizării mărețului act.

Plenara C.C. al P.M.R. din 10 — 11 iunie 1948 a trasat sarcina trecerii principalelor mijloace de producție în mâinile statului. La 11 iunie la sediul M.A.N. a fost discutat proiectul legii de naționalizare, care a fost votat în unanimitate.

În încheiere autorul a remarcat consecințele deosebit de importante ale naționalizării, care a lichidat nepotrivirea dintre situația politică a țării și situația ei economică, a creat condiții pentru industrializarea socialistă, pentru dezvoltarea echilibrată și armonioasă a întregii economii, a făcut posibilă în toate ramurile economice creșteri rapide, în ritmuri fără precedent în România ș.a.m.d.

Articolul lui C. Olteanu „Importanța măsurilor anticapitaliste de la sfârșitul anului 1946 și din anul 1947 pentru instaurarea dictaturii proletarietului din România”, analizează măsurile anticapitaliste din această perioadă: etatizarea Băncii Naționale — decembrie 1946; crearea oficiilor industriale; o serie de legi democratice, ca „Legea pentru reglementarea circulației și stabilizarea

regimului juridic al imobilelor agricole"; complexul de măsuri economice și politice, cunoscut sub denumirea de „Propunerile P.C.R. în vederea îmbunătățirii situației economice și financiare a țării”. Pentru traducerea în viață a măsurilor economice stabilite de partid, o deosebită importanță a avut-o reorganizarea Ministerului Economiei Naționale și crearea „Comisiei de redresare economică și stabilizare monetară”, în iulie 1947.

În concluzie, autorul arată că înfăptuirea acestor măsuri a slăbit considerabil puterea economică și politică a burgheziei, permițând statului democrat-popular să-și lărgască neîntrerupt sfera de control asupra procesului de producție, repartitie și circulație.

Victoriile economice și politice obținute de oamenii muncii, întărirea hegemoniei proletariatului în stat și a alianței muncitorești-tărănești au determinat schimbarea evidentă a raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și a aliaților săi, făcând posibilă abolirea monarhiei și proclamarea republicii.

Lupta sindicatelor pentru realizarea unității de acțiune a muncitorilor, în vederea luptei de clasă revoluționare, este tratată în articolele „Sindicatelor unitare și rolul lor în lupta P.C.R. pentru apărarea intereselor celor ce muncesc și refacerea unității sindicale (1923—1929)”, semnat de N. Petroveanu și „Alegerile sindicale din anul 1947, moment important în lupta pentru unitatea deplină a clasei muncitoare”, semnat de Gh. Țuțui.

Prin acest mijloc cititorilor li se face cunoscută contribuția însemnată adusă de sindicatelor unitare în lupta pentru apărarea intereselor celor ce muncesc, pentru refacerea unității mișcării sindicale.

Din studiul tov. Gh. Țuțui reiese importanța celui de al II-lea congres al C.G.M. din România, ale cărui dezbateri au arătat hotărârea cu care mișcarea sindicală a demască și înlăturat din rîndurile sale elementele dușmănoase regimului nostru și a acelor elemente care căutau să submineze și să spargă unitatea muncitorească. Rezoluția adoptată de congres, asupra sarcinilor clasei muncitoare în lupta pentru instaurarea dictaturii proleta-

riatului, a reflectat cu claritate faptul că acesta a marcat un moment de cotitură în mișcarea sindicală din țara noastră.

Am ales din sumarul 1—3/1963 al revistei „Anale” doar articolele care ne-au prezentat aspectele cele mai semnificative din istoria partidului nostru. În general, fiecare număr cuprinde și alte comunicări în afara celor semnalate și care își aduc contribuția lor în elucidarea problemelor abordate.

În ansamblu, revista este elaborată pe un solid și variat material faptic, iar articolele publicate sintetizează anumite date cunoscute, care sînt completate cu altele noi, bine interpretate. Tocmai de aceea ar fi fost de dorit ca fiecare articol să cuprindă un scurt capitol care să însumeze și anumite concluzii ce trebuie să le tragă cititorul lucru care, este făcut numai uneori. În altă ordine de idei mai există (deși puține) materiale în care predomină factorul descriptiv în defavoarea analiticului.

Exemplu poate fi dată comunicarea lui I. Neacșu și Gh. I. Ioniță „Problematika ziarelor de fabrică editate de P.C.R. și organizațiile revoluționare din anii 1929—1933” (nr. 3/63) sau „Muncitorimea bănățeană în anii crizei economice” de V. Marin, V. Farcas, Fr. Albert (nr. 2/63), „Un document inedit privind răscoala țărănească de la Liest, județul Tecuci din 1905” de G. M. Dascălescu. (nr. 2/63).

Pe lângă aceste deficiențe de conținut, studiile și materialele cuprinse în revistă prezintă uneori neajunsuri și în ce privește prezentarea. Astfel, în unele cazuri, stilul atrăgător este înlocuit cu fraze șablon, expresii plate, ceea ce dăunează într-o măsură textului.

Aceste deficiențe nu umbresc desigur valoarea revistei, care pune în fața cititorilor deosebit de interesante probleme social-politice și economice, evenimente și aspecte importante din lupta maselor muncitoare împotriva exploatarei burghezo-moșierești, pentru o viață liberă și fericită, pe care o construiește azi poporul nostru condus de partid.

I. D. BURLACU

STUDII

nr. 1—2/1963

Prin materialele bogate și variate pe care le publică, *Revista Studii* vine în continuare în sprijinul cercetătorilor științifici, pentru elucidarea unor importante aspecte din istoria patriei noastre.

Primul număr pe anul 1963 este consacrat unuia din evenimentele cele mai importante din lupta pe care Partidul Comunist din România a desfășurat-o în decursul anilor împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru drepturi și libertăți economice și politice și anume: eroicelor lupte ale muncitorilor cefești și petroliști din ianuarie-februarie 1933. Aceste lupte, prin amploarea și caracterul lor, au însemnat un moment de cotitură în dezvoltarea mișcării muncitorești din țara noastră.

Paginile revistei se deschid cu cuvîntarea tovarășului Chivu Stoica, membru al Biroului politic al C.C. al P.M.R. și secretar al C.C. al P.M.R., intitulată „A treizecea aniversare a eroicelor lupte din februarie 1933”.

În cuvîntarea sa, tov. Chivu Stoica face o analiză multilaterală, profundă și științifică a cadrului istoric în care s-au desfășurat evenimentele și a importanței lor pentru mișcarea muncitorească internațională.

Despre „Însemnătatea istorică a eroicelor lupte ale muncitorilor cefești și petroliști din ianuarie-februarie 1933” tratează și articolul semnat de tov. acad. Petre Constantinescu-Iași. După o succintă trecere în revistă a istoriei dezvoltării numerice a clasei muncitoare, precum și a conștiinței sale de clasă, a principalelor lupte și mișcări greve, autorul se oprește pe larg asupra cadrului istoric în care au avut loc eroicele bătălii din 1933. Se ilustrează cu material faptic momentele principale ale acestor zile din februarie. Deosebit de sugestive sînt datele privitoare la ecoul internațional al luptei duse de muncitorii feroviari și petroliști. În încheiere autorul arată că tradițiile revoluționare însușesc pe oamenii muncii în zilele noastre pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste în patria noastră.

I. M. Oprea aduce în articolul său „Aspecte ale politicii antinaționale și antipopolare promovată de burghezi-

mea și moșierimea romînă în perioada crizei economice (1929—1933)” date semnificative pentru înțelegerea justitei luptei duse în acei ani de P.C.R. pentru apărarea dreptului la viață al maselor largi populare. Bazîndu-se pe date statistice, autorul demască sistemul antidemocratic, instituit prin legea electorală, prin care voința alegătorilor era sistematic falsificată de către clasa dominantă. Guvernul național-țărănist din acei ani a mers pe linia militarizării aparatului de stat, a introdus curți marțiale și a încercat, prin diferite mijloace, să nimicească mișcarea muncitorească. Cu ajutorul guvernului, burghezia și moșierimea au declanșat o adevărată ofensivă împotriva nivelului de viață al maselor largi, pentru a nu suporta ele urmările crizei. Peste 300 000 de muncitori au fost aruncați în stradă. Totodată sub paravanul politicii porților deschise, guvernele burgheze au înlesnit capitalului străin să-și întărească pozițiile. Politica de înfeudare a Romîniei față de monopolurile imperialiste a atins apogeul prin încheierea, în aprilie 1933, a „planului de la Geneva”, care punea finanțele și economia țării sub controlul străin.

Partidul Comunist din România s-a ridicat împotriva politicii antinaționale și antipopolare duse de marea burghezie și moșierime reușind, prin mobilizarea maselor, să contracareze această politică.

Despre evenimentele premergătoare luptelor din februarie 1933 se ocupă tov. V. G. Ionescu, în articolul „Acțiuni ale clasei muncitoare în a doua jumătate a anului 1932”, Bazat pe un bogat material de arhivă folosit cu pricepere și grijă, autorul arată cum, în a doua jumătate a anului 1932, ca urmare a agravării antagonismelor de clasă și a măsurilor P.C.R., acțiunile greve s-au extins aproape în toate ramurile industriale. Ar fi fost util dacă autorul ar fi prezentat și în grafice datele prețioase pe care le aduce. Sub influența acțiunilor muncitorești au avut loc și numeroase răzmerițe, ciocniri ale țărănilor cu jandarmii etc. Întreaga mișcare de rezistență a maselor largi muncitoare împotriva poli-

ticii antipopulare și antinaționale a burgheziei și moșierimii a culminat cu luptele din februarie 1933, organizate și conduse de Partidul Comunist din România.

O problemă puțin cercetată pînă în prezent și pe care o abordează tov. D. Tuțu, V. Alexandrescu și I. Ceaușescu este aceea a „Contribuției luptei ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933 la frînarea procesului de militarizare a țării”. Autorii aduc date interesante care demonstrează că luptele din februarie au silit clasele stăpînitoare să satisfacă o serie de revendicări pe linia asigurării nivelului de viață al maselor largi muncitoare. Aceasta a avut drept consecință reducerea alocațiilor militare; suma alocată pentru armament în bugetul anului 1933/1934 reprezenta cam jumătate din cea a bugetului anului 1931. Salariile restante, alocațiile pentru pensii etc, au fost achitate tocmai din reducerea bugetului militar.

M. Rusenescu publică un studiu despre „Ecoul luptelor din 1933 în presa legală a vremii.” După cum arată autorul, presa legală îndrumată de partid, precum și cea parte a presei care nu se găsea sub îndrumarea nemijlocită a P.C.R., a popularizat acțiunile de o puternică simpatie și solidaritate a maselor populare cu lupta muncitorilor ceferiști și petroliști. Presa burgheză, exprimînd teama claselor exploatare, a fost silită, în ciuda dorinței acestora, să recunoască influența uriașă a luptelor din februarie 1933 în rîndurile maselor largi. Extrasele succinte aduse de tov. M. Rusenescu în analiza pe care o face sînt bine alese, sugestive și rețefeează pregnant afirmațiile și concluziile sale.

Titu Georgescu se ocupă de „Însemnătatea eroicelor lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști pentru întărirea legăturilor P.C.R. cu masele, în vederea mobilizării lor împotriva fascizării României”. Datorită uriașei influențe cîștigate în urma luptelor din februarie 1933, Partidul Comunist din România și-a lărgit considerabil legăturile sale cu masele populare. Începînd cu februarie 1933, lupta contra fascismului a devenit unul din obiectivele constante ale partidului. Comuniștii au militat pentru a extinde pe scară națională înțelegerile locale de Front unic muncitoresc între organizațiile P.C.R., P.S.D.

și P.S.U. Lupta pentru Frontul unic muncitoresc a dobîndit un conținut mereu mai bogat și a cuprins noi și noi mase de muncitori, devenind o problemă de ordin general. Autorul expune o serie de date despre creșterea mișcării greviste și a altor manifestări muncitorești — demonstrații, întruniri etc. — realizate pe baza unității de acțiune. S-au întărit legăturile partidului și cu masele țărănimii muncitoare. Munca și activitatea partidului la sate au fost complet reorganizate. Crearea Frontului Plugarilor și evoluția sa ilustrează elocvent creșterea rolului partidului comunist în rîndurile țărănimii.

După cum arată autorul, tactica partidului comunist de organizare și mobilizare a maselor de intelectuali și mici burghezi, prin mijlocirea organizațiilor democratice legale, a fost extinsă, constituindu-se peste 30 de organizații în anii 1933—1937. Creșterea activității partidului a dus și la atragerea tineretului muncitor la acțiuni cu caracter antifascist și antirăzboinic. Cu toate greutățile întîmpinate, partidul comunist a reușit să împiedice timp de opt ani instaurarea dictaturii fasciste.

Studiul „Lupta maselor muncitoare conduse de P.C.R. împotriva pregătirilor de război în anii ce au urmat luptelor din 1933” semnat de tov. I. Ioniță, bazat pe material de arhivă, aduce în circuitul științific numeroase date în problema tratată. După o scurtă introducere, autorul trece în revistă principalele acțiuni ale maselor împotriva politicii de militarizare dusă de burghezie și moșierime. Ele au cuprins categorii largi: muncitori, țărani, femei, tineri, intelectuali, studenți, militari și au îmbrăcat forme foarte variate: de la demonstrații pe străzile capitalei, cum a fost cea din 13 martie 1936 și pînă la nesupunerea la instrucția pre-militară. La aceste acțiuni, organizate și conduse de partidul comunist, erau permanent difuzate și manifeste editate de partid. Înființarea „Comitetului pentru pace”, ce se înscrisa pe linia acțiunilor cu caracter de masă legal, a reprezentat un moment important în dezvoltarea luptei maselor. Formele și mijloacele noi folosite de P.C.R. în anii 1934—1937 în mobilizarea maselor au constituit o experiență de preț, care

a ridicat pe o treaptă mai înaltă întreaga muncă a partidului.

În articolul său intitulat „În legătură cu activitatea P.C.R. în rîndurile șomerilor în preajma luptelor din ianuarie-februarie 1933“, publicat în nr. 2 al revistei: „Studii“, V. Lveanu analizează, pe baza unui material bogat, problema puțin studiată a activității partidului comunist în rîndurile șomerilor, într-unul din cele mai acute momente ale crizei economice din anii 1929—1933. Datele aduse de autor ilustrează cum s-au dezvoltat în ritm rapid acțiunile șomerilor, îndeosebi în a doua jumătate a anului 1932. În ciuda terorii guvernului burghez-moșieresc și a manevrelor liderilor reformiști, partidul comunist a reușit să conducă lupta crescîndă a șomerilor. Principalele forme ale acestei lupte au fost demonstrațiile de stradă, însoțite uneori de asediarea instituțiilor de stat, de pătrunderea cu forță în incinta prefecturilor, primăriilor etc. Manifestațiile șomerilor au dus adesea la ciocniri cu poliția și jandarmii. Lupta șomerilor făcea parte integrantă din lupta întregului proletariat și ea a obligat guvernul să acorde unele concesi, să aloce mici fonduri pentru „asistența de șomaj“. Activitatea P.C.R. în rîndul șomerilor a înlesnit dezvoltarea grevelor și a luptei muncitorilor ocupați.

Tot în același număr al revistei, L. Boicu tratează „Despre structura socială a orașului moldovenesc la mijlocul secolului al XIX-lea“.

Cercetarea structurii sociale a orașului românesc în condițiile descompunerii feudalismului și ascensiunii capitalismului este încă la început. Din aceste considerente studiul tov. L. Boicu aduce o contribuție prețioasă, nu numai prin datele puse în circuitul științific, ci și prin metodologia folosită. Autorul analizează pe larg datele furnizate de cataografiile din anii 1832—1860 cu privire la orașe și ținuturi. Structura socială a orașului era extrem de complexă, elementele feudale împletindu-se cu cele capitaliste: birnici, agricultori, cărăuși, argați, vagabonzi (oameni fără ocupație), calfe, meșteșugari, negustori, zarafi, bancheri și cămătari, slugi și boieri, ofițeri, slujbași. Societatea aceasta pestriță era specifică tocmai perioadei de tranziție. Elementele surprinse de autor sînt interesante și explică de ce trecerea

de la feudalism la capitalism nu s-a produs pe cale revoluționară. Tabelele, întocmite cu multă grijă de autor, sînt binevenite.

I. Demény tratează problema „Cu privire la caracterul răscoalei din 1655 în Țara Românească“. Autorul începe printr-o interesantă analiză a istoriografiei problemei, arătînd că lucrările istoricilor burghezi n-au dat o interpretare corespunzătoare adevărului istoric în ce privește caracterul și cauzele evenimentelor din 1655. Cercetările efectuate în anii regulului democrat-popular au reușit să lămurească o serie de aspecte majore ale răscoalei. În ceea ce privește caracterul ei, problema este încă neelucidată.

Bazat pe informații care n-au fost folosite încă de istoriografia noastră, autorul stabilește că răscoala izbucnită în sinul armatei a fost larg sprijinită de țărănimea dependentă și liberă, de orășenimea asuprită, ceea ce i-a dat caracterul unei largi mișcări populare. Trăsăturile ei dominante sînt antif feudale și în același timp anti-otomane.

La rubrica „Note și comunicări“ I. Puia prezintă „Despre durata excesivă a zilei de muncă în industria României, între anii 1934—1940“. Datele pe care se bazează autorul vin să întărească concluzia care ne apare astăzi de neînțeles: „ziua de muncă de 8 ore nu se aplica în nici una din ramurile industriei“. (p. 345). Se lucra de la 10 la 18 ore de muncă pe zi. Durata excesivă a zilei de muncă era însoțită întotdeauna de condițiile deosebit de grele în care se desfășura munca.

V. Curticăpeanu aduce „Documente noi despre Anton Pescariu, luptător revoluționar și om de cultură (1890—1920)“. Activitatea lui Anton Pescariu e puțin cunoscută; el a făcut parte din conducătorii grupului român al P.C. (b) din Rusia în anii 1918—1919. Documentele publicate prezintă unele date despre perioada studenției lui Anton Pescariu.

Cornelia Bodea și P. Cernovodeanu publică „Materiale noi pentru biografia lui Nicolae Bălcescu“. Documentele prezentate dau unele amănunte despre familia lui Nicolae Bălcescu (1776—1845).

Georgeta Totoiu se ocupă de „Rolul logofătului Ivan Noroce în viața politică a Țărilor Române în a doua jumă-

tate a secolului al XVI-lea". Autoarea relevă, pe baza informațiilor sărace care ne-au parvenit, rolul logofătului Ivan Noroceea în acțiunea lui Mihai Viteazu pentru unirea celor trei țări romine, subliniind că logofătul a fost unul din cei mai credincioși boieri ai marelui voievod.

Damaschin Mioc publică „Date noi cu privire la Macarie tipograful”. Autorul încearcă să stabilească identitatea dintre Macarie, tipograful primelor noastre cărți și Macarie, egumenul mănăstirii Hilandarul de la Athos, din anii 1525—1533. Argumentele par convingătoare, ele necesită însă noi informații documentare.

Celelalte rubrici ale revistei — Studii documentare, Viața științifică, Recenzii și însemnări — informează pe

cititori cu noile lucrări apărute la noi și peste hotare, reușind să dea o imagine succintă privind preocupările majore ale istoriografiei contemporane.

Conținutul celor două numere prezentate vine să îmbogățească literatura de specialitate cu aspecte și date noi în unele probleme ale istoriografiei noastre. Numărul mare de studii consacrate eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din anul 1933 dovedește preocuparea revistei de a face cunoscute oamenilor muncii din țara noastră condițiile în care au avut loc aceste evenimente, urmările lor, precum și rolul hotărâtor pe care l-a avut partidul comunist în organizarea și conducerea luptei maselor muncitoare împotriva exploatarei capitaliste, pentru o viață mai bună.

S. DIAMANDI

CU PRIVIRE LA „RĂZAȘIA” LUI ION CREANGĂ

G.H. UNGUREANU

În „Amintiri din copilărie”, Creangă arată că satul în care s-a născut și și-a petrecut copilăria, Humulești, era „sat vechiu răzășesc”. Această afirmație a lui Creangă, spusă în treacăt, fără nici o documentare istorică, care nu a stîrbit cu nimic imensa valoare artistică a operei, a fost folosită de unii cercetători dîndu-i proporții și valoare de document pentru a justifica anumite considerații pe care le-au făcut.

Într-o recentă lucrare ¹⁾ pornindu-se de la „răzașia” humuleștenilor, ni se înfățișează gospodăria țăranului Ștefan a Petrei Ciubotariu ca a unui chiabur al satului Humulești: cu oi multe, cu cîrd de vaci pascute de văcarul satului, cu pămînt pe care-l lucra cu țiganii lingurari, etc. Ștefan a Petrei Ciubotariu, tatăl lui Creangă, stăpîn al acestei gospodării „destul de cuprinsă”, se ocupa și cu negustoria de lemne din pădurea Dumesnicu și cu aceea de sumane pe care „le croia și le lucra” însăși Smaranda soția lui ²⁾.

În lucrarea citată concepția lui Creangă despre lume se explică prin

„situația oarecum independentă a răzășimii moldovenești, a acelei răzășimi mîndre și coltoase, hitre și viclene...” Tot aici Creangă reprezintă categoria, grupul social, „al răzășilor moldoveni, țărani liberi, care au luptat secole întregi pentru a-și apăra libertatea împotriva domnilor, boierilor sau mănăstirilor” ³⁾.

Astfel privind lucrurile, folosind o operă de creație drept memorial unde autorul ar fi consemnat evenimentele gospodăriei părintești, concluziile pe care le putem trage denaturează adevărata viață a locuitorilor humuleșteni care, în gingășia și dragostea lor pentru copii specifică țăranului român în general, i-a ferit pe aceștia să cunoască din fragedă vîrstă, amărăciunile și suferințele părinților.

Această copilărie fericită, creată din doine și basme, din dragostea neîmămurită a mamei și a tatei, și ocrotită cu sacrificii de durerile ce le-a pricinuit traiul greu de țărani clăcași și dijmași pe moșiile altora, a imortalizat-o Creangă în opera sa, făurită cu o neasemuită măiestrie artistică.

Documentele autentice, păstrate cu grijă în bogatele noastre arhive, ne

¹⁾ Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Ion Creangă*, București 1963.

²⁾ Ibidem p. 126.

³⁾ Ibidem p. 31.

vorbesc despre adevărata istorie a poporului nostru. Ele ne arată situația reală, a locuitorilor care robeau fără răgaz, exploatați crâncen de proprietarii moșiilor pe care erau așezate satele. Ele ne dovedesc că satul Humulești nu a fost niciodată sat răzășesc și nici vechimea lui nu este prea mare ⁴⁾. Pe locul unde se află astăzi satul, pe vremuri a fost o prisacă întemeiată pe moșia Tîrgului Neamț „în hotarul tîrgului”, care se numea „prisaca lui Buliga”. Această prisacă, cu tot locul ei, a fost ruptă din moșia Tîrgului Neamț și dăruită m-rei Secu în anul 1738 ⁵⁾ de către domnul de atunci al Moldovei.

Un document din 1743 ⁶⁾ ianuarie 15 pomeneste de niște oameni așezați în locul „numit Buliga, ce le zic Humulești” și care se împotriveau să facă „lucru de boieresc” pentru călugări; un alt document din același an, o lună mai târziu, este o hotărîre domnească prin care se întărește stăpînirea m-rei Secu pe acel loc, avînd dreptul să ia venitul locului „din piine, din fînă, din poeni, din prisăci cu stupi și din tot locul după obicei”. Pe lîngă dijma din toate, locuitorii mai erau obligați „să aibă a asculta și a face slujba la m-re după hotărîrea ce s-a făcut, de tot omul 12 zile într-un an și nime să nu stea împotriva cărții ⁷⁾).

În anul 1749 întreaga moșie a Tîrgului Neamț, în mărime de 43.360 prăjini, împreună cu tîrgul, a fost dăruită de Racoviță voievod m-rei Neamț. Pe această moșie apar mai

tîrziu satele Humulești, Pîrăul Ursului și Pometile.

Locuitorii acestor sate au avut mult de suferit din partea proprietarului moșiei pentru folosința locurilor pe care erau așezați. În anul 1814 o hotărnică stabilește drepturile de folosință a oamenilor din Humulești pe grădinile lor unde își aveau și casele. Printre locuitorii sînt pomeniți vechii întemeietorii ai satului, neamul Humă, ⁸⁾ cit și cei mai noi, printre care și Petre Ciubotar, bunicul lui Creangă.

În anul 1838, după îndelungate judecăți, se stabilește învoiala ⁹⁾ impusă de proprietate locuitorilor satelor Humulești, Pometile și Pîrăul Ursului și anume: „Fieștecare locuitor gospodar să aibă a da pe tot anul cîte 11 lei la m-re adetiul casei, să ducă la m-re 2 care cu lemne, să care cu trăsurile lor toată dijma din toate, după obicei, la locul rînduit de m-re, să dea dijmă din grădinile lor. Din pădurea m-rei să taie lemne numai pentru focul caselor lor”.

Sînt documente care ne arată și lupta de-a lungul anilor de locuitorii satelor Humulești, Pometile și Pîrăul Ursului, împotriva exploatarei feudale. În repetate rînduri s-au împotrivit ¹⁰⁾ la executarea obligațiilor din ce în ce mai grele care le erau impuse de proprietarul moșiei, m-re Neamț. Un document ¹¹⁾ din anul 1841 ne arată că în lăcomia lor, călugării „s-au depărtat nu numai de fîgăduințele date către noi și de îndatoririle schimei monahiceștii dar și de cel mai întîi al omenirii haractir, propuind ca locuitorii să plătească bani și pe văzduh

⁴⁾ În catagrafia ținutului Neamț din 1774 nu apare satul Humulești, însă între locuitorii Tg. Neamț apar nume de oameni ca Humu și Ciubotariu: un Ion Ciubotariu, Ștefan Ciubotariu și alții. Cert este că la acea dată nu exista Humulești ca sat, locuitorii din acea așezare făcînd parte dintre mahalagii Tg. Neamț. Abia în 1803 apare ca sat cu 109 locuitori pe moșia M-rei Neamț (*Uricar*, VII, f. 260).

⁵⁾ Arh. St. Buc. Fond M-re Neamț, Pachet LIII, doc. nr. 20.

⁶⁾ Arh. St. Buc., Fond. M-re Neamț, Pachet LIII, doc. 24. Familia Humă este des întîlnită în documentele privitoare la satul Humulești. De la familiile Humă se trage numele satului.

⁷⁾ Ibidem, doc. nr. 25.

⁸⁾ Ibidem, Pachet LIV, doc. 49, din anul 1814 nov. 7. La această dată satul Humulești avea 123 capi de familie din care 44 frunțași, 32 mijlocași și 47 codași. Petre Ciubotariu este trecut între mijlocași. Din familia Ciubotariu găsim la 1814: Luca Ciubotar, Ion al lui Gavril a Ciubotarului. Petre Ciubotar, Vasile Ciubotar, David Ciubotar, Ioniță Ciubotar. Din neamul Humuleștilor: Onofrei Humă, Ștefan Humă, Luca Humă, Andrei Humă, Ion Humă, Gavril Humă.

⁹⁾ Ibidem, doc. nr. 107.

¹⁰⁾ Arh. St. Buc., Fond. M-re Neamț, Pachet LIV, doc. nr. 53, 59.

¹¹⁾ Arh. St. Iași, Tr. 1764, op. 2013, dosar 1424, f. 1—2.

și deosebit apoi să se învoiască pentru locurile de hrană ce li se vor da”.

Locuitorii satului Humulești nu au scăpat din starea de clăcași și dijmași decât odată cu secularizarea averilor mănăstirești, în 1863.

Privitor la starea materială a locuitorilor satului Humulești, cataografia anului 1820 ¹²⁾ ne spune următoarele: „Șad pe moșia m-rei Neamț, loc de cîmp, chivernisala lor munca cu miinile. Se hrănesc și pe alte moșii streine, neavînd loc cu îndestulare. Starea lor proastă”.

Un document din 1849, intitulat „cataografia moșiilor m-rei Neamț” ¹³⁾, ne dă situația economică a fiecărei gospodării din satele de pe moșiile ei. Satul Humulești avea la acea dată 180 locuitori birnici între care, la nr. 141, este trecut Ștefan a Petrei. Familia, compusă din 7 suflete, avea doar o vacă, 2 stupi și 10 oi. Aceasta era bogăția lui Ștefan a Petrei și a Smarandei, părinții lui Creangă.

Ca să poată face față nevoilor, Ștefan a Petrei, locuind în preajma tirgului, se străduia să cîștige cîte ceva din ce îi putea aduce „negustoria din picioare” în zilele de iarmaroc, cu sumane și altele. Dar și aici a trebuit să plătească, deoarece nimeni nu era liber să facă, nici chiar acest fel de neguțitorie „din picioare”, adică fără dugheană, dacă nu plătea patentă. Și iată-l pe Ștefan a Petrei silit să-și scoată patentă și să se înscrie în breasla „precupeților”, ¹⁴⁾ pentru care trebuia să plătească 70 lei pe an.

Părinții lui Creangă cu multă trudă puteau face față nevoilor, avînd pe lângă obligațiile către mănăstirea proprietară, unde trebuia să dea și bani, muncă și dijmă din puținele produse pe care le putea realiza pe mica bucată de pămînt dată în folosință și obligații față de stat care constau în plata patentei.

Pentru păpușoi necesari gospodăriei, puținul pămînt pe care-l avea în folosință în Humulești fiind nearabil,

tatăl lui Creangă era silit să caute să ia în dijmă, la cîmp, un ogor pe care îl lucra singur. În anul 1858, lucra un ogor tocmai pe moșia Făcutii din ținutul Iași. În luna iunie, venind la prășit păpușoi, a murit pe ogor și l-au îngropat oamenii în cimitirul bisericicii din satul vecin Prigoreni, lăsînd o casă de copii și o datorie de peste 1500 lei. Aceasta reiese dintr-o jalbă ¹⁵⁾ a Smarandei, venită la Iași să se Jăluiască Vistieriei și să ceară scăderea birului soțului ei ca patentar, pe care a fost totuși silită să-l plătească un an pe nedrept „*prin cea mai extremă muncă a miinilor mele și a sărmanilor mei șapte orfani care sînt toți nevîrsnici fără a-și putea ocupa cele trebuitoare pentru zilnica hrană a vieții și de a plăti datoria rămasă de la răposatul meu soț care este de 1500 lei și mai bine*”.

Copilăria fericită a lui Creangă se terminase. Acei care i-o făcuseră frumoasă, cu grijă și duioșie, cu cîntec de leagăn și basme, dar și cu multe sacrificii — tatăl — își încheiase viața sbuciumată și trudită departe de casă, iar pe mama — cu șapte copii orfani, nemai putînd să-și ascundă lacrimile ca atunci cînd îi adormea pe cuptorul din Humulești — Creangă o vedea acum gîrbovită de trudă și boală, jăluindu-se și rugîndu-l să o ajute.

Fiul primind din mîna mamei „patenta” ¹⁶⁾ pe care o găsisese în sumanul tatei, și mărturia ¹⁷⁾ dată de locuitorii satului Prigoreni privitoare la moartea lui, împletindu-și durerea cu a mamei, a înveșnicit acest moment trist într-o „lăcrămătoare suplică” ¹⁸⁾.

*Adeverința **

Jos iscălitul ereu Costachi Butescu, din satul Prigoreni țin. Eși se dă această adeverință la mîna Smarandei, soția mortului Ștefan a Petrei Ciobo (tar), din satul Humulești, pre-

¹²⁾ Ibidem, Tr. 166, op. 184, Condica 8, f. 68; Vezi și Gh. Ungureanu, *Din viața lui Ion Creangă*, Buc. 1940.

¹³⁾ Arh. St. Bacău, Fond. M-rea Neamț, dosar 17 pe anul 1841, f. 153.

¹⁴⁾ Arh. St. Iași, Tr. 1423, op. 1619, Condica 885, f. 33 și 829 f. 21.

¹⁵⁾ Ibidem, Tr. 1768, op. 2017, dosar 2583, f. 340. Documentul recent descoperit este scris de Ion Creangă.

¹⁶⁾ Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, dosar 2583, f. 324.

¹⁷⁾ Ibidem, f. 325. Formular tipărit cu completări de mînă.

¹⁸⁾ Ibidem, f. 340.

* Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, dosar 2583, fila 325

cum că, bărbatul ei a avut loc cumpărat pe moșia Făcuții, ce este megieșită cu această moșie Prigoreni, fiind la locul cumpărat spre a și-l lucra s-au săvârșit din viață și fiind că pe moșia Făcuții nu este biserică și pe numitul Ștefan a Petrii din sat Humuleștii, ținutul Neamțului s-a mormântat la biserica de pe moșia Prigoreni, cu hramul Sfântul Dimitrie, pentru care se dă această adeverință sub a mea iscălitură și punerea pecetii bisericii, adeverindu-se și cu punerea pecetii sătești.

preot Costachi Butescu

L. P.

bisericii

1859, mai, 17

L. P.

sătești

x eu Ion Duca, pasnic

x eu Ion sin Ștefan, vornic

Săvârșitul din viață mai sus numit s-a mormântat la 1858, iunie 30, care este trecut și în mitrică.

Onorabilului Minister de Finanțe,

Smaranda, soția răpos. Ștefan sin Petrea Ciobotariul din satul Humuleștii

lăcrămătoare suplică **

Fiindcă legiuitul meu soț, patentarul Ștefan sin Petrea Ciobotariul, din satul Humuleștii, ținut Neamțul, Ocolul de sus, avînd popușoi semănați pe moșia Făcuții, ce este megieșită cu moșia Prigoreni, din ținut. Eși, ocol. Cîrligăturii și mergînd pentru a-și lucra, l-a întîmpinat neștiutul ceas al morții pe moșia Făcuții în conținutul an 1858, luna iunie în 30 zile și fiindcă acolo, pe acea moșie nu este biserică, s-a înmormîntat în megieșitul sat Prigoreni, la biserica cu hramul Sf. M. mucenic Dimitrie, pentru care este trecut și în mitrică din anul 1858, luna iunie în 30 zile, de

către preoții din acel sat Prigoreni, cu numele și pronumele de Ștefan a Petrii, după cum dovedește și adeverința preoților de acolo, întărită chiar și de către județul sătesc, ce este trimisă la acest onorat Minister, împreună cu raportul prefectului de Neamț, cu nr. 6183 din 28 mai, 1859, fiind alăturată pe lîngă dînsul și patenta cu nr. 37, pentru care eu sînt silită de a-i plăti darea ce-l privește către hazne, ba chiar care am și plătit-o acum de un an de zile, trecut, prin cea mai extremă muncă a mîinilor mele și a sărmanilor mei șapte orfani, care sînt toți nevîrșnici, fără a-și putea ocupa cele trebuitoare pentru zilnica hrană a vieții și de a plăti datoria rămasă de la răposatul meu soț, care este de 1 500 lei și mai bine.

Pentru aceea, plecată viind, rog pe onorabilul Minister de Finans, ca să se milostivească asupra mea, pentru care să fiu scutită de darea acestei patenți, ne mai fiind în stare de a o mai purta, din cauza marelui lipse, fiind încă și bolnavă. Și pentru mila ce onorabilul Minister va încuviința, îndoită plată cerească și neștearsă poimenire îi va rămîne.

1859, iulie 1

x Eu văduva Smaranda, soția răposatului Ștefan sin Petrea Ciobotariul, din satul Humuleștii.

Noi,

Grigore Alecs. Ghica vv. cu mila lui Dumnezeu domn Țării Moldovei

Patentă***

pentru neguțitorii de starea a treia

Ștefan sin Petre Ciobotar din sat Humuleștii, ținutul Neamțului, neguțitor fiind de cea a treia stare are toată voia și slobozenia a neguțitori numai cu amănuntul în dughenile tir-

** Arh. St. Iași, Tr. 1768, op., 2017, dosar 2583, fila 340—340 v. Documentul este scris de Ion Creangă.

*** Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, dosar 2583, fila 324, formular tipărit. Cuvintele subliniate sînt scrise de mină.

gurilor țării, fără vreo oprire, asemenea și de a dobîndi fără sîmteală toate dreptățile legiuite pentru asemenea neguțitori de starea a treia, plă-tind la Vistieria Statului hotărîtă sumă pe patentă de starea a treia, șaptezeci și doi lei pe an, în care se cuprinde și acele cîte opt parale pentru ține-rea jandarmilor și osebit va mai da obișnuita zeciuială de șase lei pe tot anul la casa Eforiei orașului.

Drept aceea, spre a fi cunoscut și ocrorit de toate dregătoriile țării, după

dreptățile stării sale i s-a dat această patentă încredințată cu pecetea dom-niei noastre și protocolite de dumnea-lui vel vistiernicul.

L. P. Vel vist. N. Suțu

Șef Secției, K. Grigoraș

Nr. 37

Anul 1852, ghenarie

Iași

LUCRĂRI NOI DESPRE ISTORIA PARTIDULUI, A MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI DESPRE ISTORIA PATRIEI

*** *Momente din istoria Partidului Muncitoresc Român*, Ed. politică, Buc., 1963.

Albumul, alcătuit pe baza documentelor existente în Muzeul de istorie a P.M.R., reprezintă o sinteză a celor mai importante momente din istoria partidului nostru. Întorcînd filă după filă, în fața ne apare, ca pe pelicula unui film, un drum lung, străbătut cu nenumărate greutăți și sacrificii, din ani îndepărtați, pînă în zilele noastre, care reprezintă — ca o încununare a luptei generale a partidului — treapta fericirii și a bucuriei pentru întregul nostru popor muncitor.

Albumul se deschide cu redarea unor momente din mișcarea muncitorească din România de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: prin grafice și tablouri sugestive se arată creșterea numerică a muncitorilor într-o serie de ramuri economice, gradul de exploatare a proletariatului, crearea P.S.D.M.R., primele organizații sindicale, răscoalele țărănești din 1907, refacerea Partidului Social democrat din România — 1910, acțiunile de protest ale maselor populare împotriva războiului imperialist și a intrării României în război, creșterea avîntului și a luptelor revoluționare din anii 1917—1920, care au culminat cu crearea Partidului Comunist din România în mai 1921. Urmează apoi momente ale evocării luptei partidului în ilegalitate, ofensiva regimului burghezo-moșieresc împotriva partidului și a clasei muncitoare, lupta partidului și a maselor muncitoare în perioada crizei economice din 1929—1933, eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933, lupta partidului comunist împotriva fascizării țării și a războiului antisovietic, pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, pregătirea și desfășurarea insurecției armate. Deosebit de sugestive apar lupta maselor populare sub conducerea partidului pentru instaurarea regimului democrat-popular și cuceririle revoluționare ulterioare.

În ultima parte a albumului sînt redată cuceririle poporului nostru condus de partid în opera de construire și desăvîrșire a construcției socialiste.

1. ȘERBĂNESCU, *Un eveniment de seamă în istoria partidului*, „Lupta de clasă”, an. XLIII, nr. 2, 1963, p. 27—34.

Studiul este închinat celei de a XV-a aniversări de la Congresul I al P.M.R., care a consfințit unitatea ideologică, politică și organizatorică a clasei muncitoare din țara noastră.

Folosind documentele de partid, autorul face o succintă trecere în revistă a istoriei Partidului Comunist din România, creat ca urmare a unui proces istoric al dezvoltării clasei muncitoare din România.

Autorul subliniază în mod deosebit ideea că, încă de la crearea sa, partidul a militat pentru unitatea de acțiune a clasei muncitoare și a luptat necruțător împotriva exploatații capitaliste, împotriva instaurării dictaturii militare fasciste și a

războiului antisovietic, pentru eliberarea țării de sub jugul fascist, pentru construirea socialismului și comunismului în patria noastră.

Partidul Muncitoresc Român desfășoară o activitate neobosită pentru întărirea prieteniei frățești și a unității țărilor lagărului socialist, pentru consolidarea coeziunii mișcării comuniste mondiale, sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului, pentru victoria păcii și socialismului în întreaga lume.

A. DEAC — N. DAMIAN, *70 de ani de la crearea Partidului social democrat al muncitorilor din România*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., nr. 4/1963, p. 3—20.

Lucrarea este consacrată unui eveniment de seamă din mișcarea muncitorească din țara noastră: împlinirea a 70 de ani de la crearea Partidului Social democrat al muncitorilor din România.

Crearea și activitatea P.S.D.M.R., care a încununat o întreagă perioadă de dezvoltare a mișcării muncitorești — începînd cu înființarea primelor asociații profesionale, organizarea cercurilor și cluburilor muncitorești — a marcat, în același timp, un nou pas înainte pe calea organizării proletariatului și a conducerii luptei lui împotriva exploatării.

Autorul reușește să sublinieze cu deosebită claritate și să scoată în evidență interdependența dintre fenomene, care au creat premisele în vederea desfășurării acțiunilor de pregătire a Congresului de constituire a partidului.

Cea de a 2-a jumătate a secolului al XIX-lea se caracterizează, pentru țara noastră, prin dezvoltarea celor două clase noi, cu interese fundamentale opuse: burghezia și proletariatul.

Pe măsura creșterii forțelor proletariatului, procesul de organizare a clasei muncitoare a înregistrat o continuă dezvoltare.

În deceniul al 8-lea s-au încheiat primele cercuri socialiste; la începutul deceniului al 9-lea se întăresc legăturile între socialiști și proletariat; mișcarea socialistă trece pe pozițiile marxismului; apar organe periodice de presă: „Revista Socială”, „Contemporanul”, „Munca” etc. care răspundesc larg ideile marxiste în rîndul mișcării muncitorești; apar cluburile muncitorești, care au avut un rol deosebit de important în organizarea și conducerea acțiunilor muncitorești: greve, manifestații, demonstrații etc., îndreptate direct împotriva politicii de exploatare dusă de regimul burghezo-moșieresc.

V. ANESCU, *Partidul Comunist din România, conducătorul și organizatorul luptei întregului popor pentru sprijinirea frontului antihitlerist*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., nr. 4/1963, p. 21—48.

Cu toate că tratează o problemă în general cunoscută din lupta P.C.R. — sprijinirea victoriei pe frontul antihitlerist, autorul, folosind documente de arhivă, aduce o serie de date inedite din care rezultă activitatea neobosită, lupta hotărîlă a partidului pentru mobilizarea tuturor oamenilor muncii de la orașe și sate de a răspunde chemării patriotice: „Totul pentru front, totul pentru victorie”! Mase largi populare de muncitori, țărani, intelectuali au luptat cu sabotajul reacțiunii, au sprijinit, prin muncă, cu dirzenie efortul în războiul antihitlerist.

Pe front, ostașii romini, răspunzînd cu înflăcărare chemărilor partidului, au luptat cu eroism, umăr la umăr alături de ostașii sovietici, neprecupețindu-și viața pentru eliberarea patriei și zdrobirea fascismului.

Este subliniată în mod deosebit ideea că partidul nostru a știut să aplice științific metodele și căile care au asigurat participarea întregului popor la sprijinirea efortului de război, a știut să imbine și să rezolve cu înțelepciune sarcinile transformării democratice a țării cu cele ale sprijinirii prin toate forțele a războiului antihitlerist.

M. FĂTU, *Din lupta maselor muncitoare conduse de Partidul Comunist din România împotriva sabotării de către clasele exploatare a producției pentru frontul antihitlerist* (23 August 1944 — 6 martie 1945), în „Studii și materiale de istorie contemporană”, vol. II, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1962, p. 493—502.

Însuflețită de un patriotism fierbinte, răspunzând chemărilor partidului comunist, armata română a luptat cu avânt eroic, alături de armata sovietică pînă la victoria finală împotriva Germaniei hitleriste.

Luptînd pe frontul antihitlerist, soldații romîni au simțit tot timpul sprijinul neprecupețit al întregului popor care a răspuns cu entuziasm la chemarea partidului: „Totul pentru front, totul pentru victorie”!

Folosind o bogată sursă de documentare — arhivele — autorul prezintă date și fapte în cea mai mare parte inedite din care rezultă cum forțele reacționare foloseau orice metode pentru a sabota producția necesară frontului antihitlerist.

Sînt redată în același timp o serie de aspecte din lupta maselor muncitoare, din diferite orașe ale țării noastre, conduse de partidul comunist, pentru zădărnicierea sabotajului reacțiunii, pentru sprijinirea frontului și grăbirea victoriei asupra fascismului.

GHEORGHE STOICA, *Luptele din februarie 1933, o cotitură în mișcarea muncitorească din România*, „Lupta de clasă”, an. XLIII, nr. 1, 1963, p. 3—17.

Luptelor muncitorilor ceferiști din ianuarie—februarie 1933, care reprezintă o pagină glorioasă din istoria poporului român, le-au fost închinată nenumărate studii și articole. Fiecare, avînd la bază documentele partidului nostru, și-a adus o contribuție importantă la cunoașterea unor noi aspecte și fapte din această măreață bătălie de clasă. Printre acestea se înscrie și studiul de față, la care ne referim. Tov. Gheorghe Stoica scoate în evidență semnificația și amploarea luptelor clasei muncitoare din februarie 1933 care s-au desfășurat în condițiile crizei economice a capitalismului și au constituit semnalul marilor bătălii de clasă din țara noastră.

În România burghezo-moșierească criza s-a dezvoltat rapid, avînd efecte, atît pe plan economic cît și politic, mai puternice ca în alte țări capitaliste. În acest studiu ne sînt prezentate o serie de date și fapte ilustrative asupra modului în care s-a manifestat criza în industrie și în agricultură, într-o serie de sectoare ale economiei, precum și în viața politică a țării.

Din lectură se desprinde importanța Conferinței pe țară a muncitorilor ceferiști din martie 1932, care a constituit punctul de plecare pentru pregătirea, organizarea și conducerea luptelor ceferiștilor de către partid, precum și însemnătatea acestora pentru dezvoltarea partidului și a întregii mișcări muncitorești din țara noastră.

V. LIVEANU, *În legătură cu activitatea P.C.R. în rîndurile șomerilor în preajma luptelor din ianuarie-februarie 1933*, în „Studii”, revistă de istorie, anul XVI, nr. 2, 1963, p. 255—280.

În tratarea acestei probleme autorul a pornit, cum era și firesc, de la documentele Congresului al V-lea al P.C.R. Printre altele, Congresul a arătat poziția P.C.R. în legătură cu problema șomajului, a clarificat caracterul și forțele motrice ale revoluției în țara noastră, a stabilit linia strategică și tactică a partidului.

Folosind un bogat material de arhivă, V. Liveanu reușește să arate care erau formele și metodele folosite de partid în activitatea sa în rîndurile șomerilor în preajma pregătirii luptelor din ianuarie—februarie 1933: lupta pentru asigurarea unui ajutor de șomaj, împotriva concedierilor, pentru reprimirea la lucru a muncitorilor concediați, organizarea zilei naționale de luptă a șomerilor, alegerea comitetelor de șomeri, demonstrații ale muncitorilor ocupați — adică cei ce aveau de lucru — în sprijinul muncitorilor concediați etc.

Studierea activității P.C.R. în rîndurile șomerilor în preajma marilor bătălii de clasă din februarie 1933, cunoașterea ei, contribuie la înțelegerea condițiilor în care Partidul Comunist din România a organizat și condus întreaga mișcare revoluționară din țara noastră împotriva exploatarei capitaliste și pentru răsturnarea prin forță a regimului burghezo-moșieresc.

I. EȘANU, D. BOTESCU, *Despre desfășurarea grevei muncitorimii ceferiste din aprilie-iunie 1920 din Moldova*, în „Studii și Cercetări științifice”, istorie, Ed. Acad. R.P.R., filiala Iași, an. XIV, fasc. 1, 1963, p. 7—30.

Prin studiul de față autorii aduc o importantă contribuție la cunoașterea mișcărilor revoluționare ale clasei muncitoare din țara noastră în preajma grevei generale din 1920.

Meritul autorilor este că au subliniat încă odată, care erau condițiile social-economice și politice din România în anii de după primul război mondial, condiții care au favorizat creșterea avântului revoluționar.

Anul 1920 marchează trecerea pe scară largă de la grevele simple ale muncitorilor la grevele generale, de la lupta pentru revendicări economice la lupta politică deschisă.

Pentru proletariatul din Moldova, greva de 7 săptămâni a ceferiștilor a avut o importanță deosebită, ea marcând semnalul declanșării unor acțiuni revoluționare și în rîndul muncitorilor din celelalte întreprinderi dintr-o serie de centre ca Roman, P. Neamț, Bacău, Birlad, Pașcani.

Aceste acțiuni denotă, pe de o parte, intensificarea exploatarei maselor muncitoare de către regimul burghezo-moșieresc, iar pe de altă parte maturizarea clasei muncitoare și creșterea conștiinței ei politice.

D. ȘANDRU, I. SAIZU, *Unele aspecte privind relațiile romino-bulgare între anii 1920 și 1926*, în „Studii și cercetări științifice”, istorie, Ed. Acad. R.P.R., filiala Iași, an. XIV, fasc. 1, 1963, p. 31—62.

Folosind un bogat material documentar de arhivă, autorii reușesc să elucideze în mare măsură problema relațiilor romino-bulgare din perioada enunțată. Materialul folosit a permis autorilor să consemneze sensul real al relațiilor dintre cele două state balcanice în perioada stabilizării relative a capitalismului. Cu toată înrăutățirea relațiilor din anumite perioade, determinată de politica dușmănoasă a claselor dominante din cele două țări, relațiile de bună vecinătate, tradiționale, au fost întărite de mișcări revoluționare din România și Bulgaria.

De aceea, atunci cînd interesele de clasă o cereau, cercurile guvernante din cele două țări duceau o politică comună, se ajutau reciproc pentru a reprima mișcările muncitorești și țărănești, în scopul de a menține intacte bazele dominației burgheze. Trebuie menționat că, în general, relațiile romino-bulgare între anii 1920—1926 poartă amprenta contradicțiilor generate de tratatele de pace, a politicii antimuncitorești și antidemocratice promovată de burghezia romină, în cîrdășie cu cea bulgară.

N. COFOIU, *Aspecte din mișcarea muncitorească din România după răscălața țărănilor (1907—1908)*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. III, Ed. Academiei, 1963, p. 431—456.

Cu toate represiunile împotriva mișcării muncitorești, după înăbușirea în sine a răscoalei din 1907, numărul muncitorilor organizați în sindicate crește continuu.

Avîntul mișcării muncitorești din această perioadă este consemnat mai ales de cea de a 2-a conferință socialistă care s-a deschis la 29 iunie 1907, la Galați, și care, printre altele, a adoptat o rezoluție în care se protesta atît împotriva masacrării țărănilor răscuțați, cît și împotriva prigonirii mișcării muncitorești de către regimul burghezo-moșieresc.

O importanță deosebită pentru creșterea mișcării muncitorești și a întăririi legăturilor clasei muncitoare din țara noastră cu clasa muncitoare din alte țări a avut-o Congresul Internaționalei a II-a de la Stuttgart la care delegația romină a demascat cu vigoare politica reacționară a regimului burghezo-moșieresc din țara noastră.

AUGUSTIN DEAC, *Mișcarea muncitorească din Transilvania, 1890—1895*, Ed. științifică, Buc., 1962.

În lucrare, autorul înfățișează o perioadă importantă și puțin cercetată în istoriografia noastră — istoria mișcării muncitorești din Transilvania la sfârșitul veacului al XIX-lea.

Ceea ce caracterizează Transilvania în această perioadă istorică relativ scurtă (1890—1895) este faptul că marchează o nouă treaptă în dezvoltarea și organizarea mișcării muncitorești transilvănene. O dată cu dezvoltarea marii industrie din Reșița, Hundoara, Valea Jiului etc. s-a dezvoltat și proletariatul care începe să ducă o luptă tot mai organizată pentru câștigarea drepturilor lui de clasă.

Anii 1890—1895 — subliniază autorul — sînt pentru mișcarea muncitorească din Transilvania anii unor numeroase acțiuni greviste desfășurate în mai toate centrele, anii cînd muncitorimea se ridică tot mai hotărîtă la luptă împotriva exploatării.

Bazat pe o documentare bogată, autorul reușește să furnizeze cititorilor un material valoros pentru ca aceștia să-și poată forma o imagine cuprinzătoare asupra mișcării muncitorești transilvănene.

HORIA URSU, *Momente din istoria Romîniei în creația literară*, Ed. didactică și pedagogică, Buc., 1963, 252 p.

Lucrarea cuprinde perioada unor prefaceri revoluționare, perioada trecerii de la orînduirea feudală la cea capitalistă, în care creatorii literari s-au alăturat forțelor înaintate, masei populare, în lupta pentru independență națională și progres social.

Sînt menționați în lucrare o serie de scriitori, printre care Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Cezar Bolliac, Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Alecu Russo, Andrei Mureșanu, Mihail Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Liviu Rebreanu etc., care, în operele lor, au evocat trecutul istoric al țării noastre.

În lucrare s-a acordat de asemenea o atenție deosebită literaturii de evocare istorică apărută după 23 August 1944, cînd scriitorii, înarmați cu cunoașterea legilor dezvoltării sociale, pe baza învățăturii marxist-leniniste, au continuat tratarea evenimentelor istorice creînd opere valoroase.

EUGEN STĂNESCU, ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, *Lupta poporului român împotriva exploatării și asuprașirii sociale și naționale, pentru independență*, Ed. politică, Buc., 1963, 45 pagini.

În prezenta broșură de popularizare, autorii fac o trecere în revistă a principalelor etape istorice în care s-au aflat Țara Românească, Moldova și Transilvania începînd din secolul al X-lea și pînă în secolul al XIX-lea.

În introducere se prezintă un tablou general al societății din timpul orînduirii feudale în cele trei state feudale românești. Printre altele, se subliniază că lupta masei populare împotriva exploatării feudale în interior s-a împletit cu lupta împotriva asuprașirii străine. Secole de-a rîndul poporul român s-a împotrivit cîmpirii și a dus nenumărate lupte pentru a se apăra nu numai de cîmpirea și jaful turcesc, ci și împotriva tătarilor, panilor polonezi, regatului feudal maghiar, imperiului habsburgic.

Sînt descrise diversele forme ale luptei de clasă dusă de țărînimă: răzbunarea individuală sau colectivă, neîndeplinirea obligațiilor, fuga de pe moșie, haiducia și răscoala împotriva feudalilor și a exploatării feudale.

Meritul autorilor este că au reușit să facă referiri la cele mai importante momente ale luptei începînd cu răscoala de la Bobilna (1437—1438) și pînă la răscoala populară din 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, toate făcînd parte integrantă din tradițiile luptei duse de-a lungul veacurilor de poporul român pentru dreptate socială și independență națională.

TR. LUNGU, „*Reforma agrară din 1921 pe unul din marile latifundii din nordul Moldovei*”, în „*Studii și materiale de istorie contemporană*”, vol. II, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1962, p. 463—473.

Reforma agrară din anul 1921 reprezintă un exemplu tipic de încercare de rezolvare a problemei țărănești de către burghezie și moșierime cu scopul de a menține pe mai departe marea proprietate funciară, de a intensifica exploatarea, de a spori profiturile etc.

Autorul, cu ajutorul unui bogat material factual, concretizează modul de înfăptuire a reformei agrare pe domeniul Hangu din Valea Bistriței, proprietate a lui Mihail D. Sturdza. Legea din 1921 oferea acestuia, ca și tuturor marilor proprietari, suficiente căi și posibilități de a răpi din nou țăranilor pământul ce le fusese atribuit, lucru ce s-a și înfăptuit după impropietărire.

Lupta pentru pământ a țăranilor din Valea Bistriței, ca și în întreaga țară, a continuat pînă la instaurarea puterii populare.

În februarie 1945, țăranii din Valea Bistriței, mobilizați de partidul comunist, au ocupat cu forța terenurile arabile ale domeniului Hangu.

Legile elaborate de regimul democrat-popular au lichidat definitiv proprietatea funciară, pământul devenind proprietatea celor-l muncesc.

V. MIHORDEA, *Echiparea armatei și finanțarea războiului pentru independență*, în „*Studii și materiale de istorie modernă*”, vol. III, Ed. Academiei R.P.R., Buc., p. 111—161.

Studiul aduce o contribuție importantă la cunoașterea stării în care se afla armata română în timpul războiului pentru cucerirea independenței României, precum și a situației economice și financiare a țării în acea vreme.

Capitalismul devenise modul de producție dominant în viața economică. Aceasta a favorizat atât dezvoltarea industriei, cit și a agriculturii și comerțului. Cu toate acestea, înapoierea economică în care se afla țara noastră, concurența străină, tehnica rudimentară, constituiau piedici serioase în calea dezvoltării forțelor de producție ale capitalismului.

Greutățile din domeniul economic au avut repercusiuni negative asupra pregătirilor militare. Armata era echipată și hrănită prost.

În această situație, pentru a-și putea pune armata pe picior de război împotriva Turciei, România trebuia ajutată în mod substanțial. Dintre țările străine, Rusia a fost aceea care a sprijinit armata prin acordarea unui ajutor efectiv care consta din alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, arme, muniții etc. Armata română a luptat cu eroism în război pentru dobîndirea independenței țării.

G. G. FLORESCU, *Aspecte privind poziția internațională a Țării Românești în anul revoluționar 1848*, în „*Studii și materiale de istorie modernă*”, vol. III, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1963, p. 1—36.

Autorul prezintă cîteva aspecte caracteristice ale poziției internaționale a Munteniei în timpul revoluției de la 1848.

Printr-o serie de măsuri cu caracter revoluționar, Țara Românească se considera liberă de a-și dirija politica externă fără nici un fel de amestec din afară; relațiile cu alte state trec de acum în seama Ministerului Afacerilor Externe, pe picior de perfectă egalitate; reprezentanții țărilor în străinătate, acreditați de organul suprem de stat, se supun statutului diplomatic; reprezentantul țării la Constantinopol se supune acestui regim etc.

Aceste aspecte constituiau pentru Țara Românească o întărire a poziției internaționale, cucerirea independenței și suveranității naționale.

Din studiu rezultă o serie de acțiuni ale Guvernului Provizoriu care au dus la întărirea poziției internaționale a Țării Românești în timpul și după revoluția de la 1848.

MIRCEA D. MATEI, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1963, 171 pagini.

Organizarea săpăturilor arheologice în obiective medievale au dat posibilitatea cercetătorilor în acest domeniu de a înțelege esența unor importante fenomene istorice.

Prin lucrarea arheologică, la care ne referim, autorul aduce o contribuție însemnată la cunoașterea istoriei orașului Suceava. În lucrare se tratează despre procesul formării orașului feudal. Meritul autorului este cu atât mai mare cu cât a știut să lege învățătura marxist-leninistă cu privire la rolul satului în studiul istoriei, de procesul de formare și dezvoltare a orașului medieval.

În prima parte a lucrării se face un adevărat istoric al dezvoltării Moldovei, combătându-se o serie de teorii ale istoriografiei burgheze cu privire la procesul de formare a statului feudal. În a doua parte autorul se ocupă în mod amănunțit de condițiile care au permis desfășurarea procesului intern de dezvoltare a orașului Suceava, nedeosebit de al celorlalte orașe moldovenești.

ADRIAN RĂDULESCU, *„Inscripții inedite în Dobrogea”*, în *„Studii și cercetări de istorie veche”*, Ed. Academiei R.P.R., Buc., an. XIV, 1/1963, p. 79—102.

Autorul prezintă un număr de 19 inscripții inedite în limba greacă sau latină din cele aflate în lapidariul Muzeului de arheologie din Constanța. Unele din acestea se încadrează în perioada de sfârșit al sec. al II-lea și începutul sec. al III-lea și pot fi puse în legătură cu evenimentele de ordin politic, administrativ, religios și militar petrecute în această regiune în timpul stăpînirii romane.

SZÉKELY ZOLTÁN, *Materiale epigrafice din estul Transilvaniei*, în *„Studii și cercetări de istorie veche”*, Ed. Academiei R.P.R., Buc., an. XIV, 1/1963, p. 163—165.

La monumentele epigrafice provenite de pe teritoriul castrului sau așezarea civilă de la Înlăceni (raionul Odorhei, regiunea Mureș—Autonomă Maghiară), din timpul Daciei romane, se mai adaugă, prin prezenta lucrare, încă două descoperite cu ceva timp în urmă.

Acestea arată o viață intensă în așezarea civilă, precum și rolul important ce l-a avut acest castru, în sec. II—III, colțul de nord-est al Daciei romane.

Bazîndu-se pe o analiză științifică, autorul scoate în evidență situația sclavilor și a libertilor în raporturile de jurisdicție particulară romană.

I. CRĂCIUN, A. ILIEȘ, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne sec. XV—XVIII privind istoria Romîniei*, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1963.

Lucrarea de față din colecția „Cronicile medievale ale Romîniei” cuprinde trei părți: Moldova, Țara Romînească și Transilvania, în care este prezentat un repertoriu (și anexă la sfîrșit) al manuscriselor de cronici, cu toate povestirile narative ale faptelor istorice, privind istoria Romîniei, de la primele scrieri, pînă la 1800 inclusiv.

Operă științifică de mari proporții întocmită cu mîgălă și răbdare, bazată pe ani îndelungați de muncă asiduă și pe bogate cercetări de documente în biblioteci și arhive, lucrarea este menită să umple un gol de multă vreme simțit în cercetările istorice, vine să îmbogățească tezaurul științific al istoriografiei marxiste din țara noastră.

P. PALIU

*
* *
*

TITU GEORGESCU, MIRCEA IOANID: *Presa P.C.R. și a organizațiilor sale de masă 1921—1944*, Ed. Științifică, 1963, 384 p.

Ed. Științifică, 1963, 384 p.

Istoria presei comuniste constituie o parte integrantă din istoria Partidului Comunist din România care, situându-se în fruntea luptei împotriva exploatarei, a înfrunghiat năzuințele și aspirațiile poporului, conștiința, înțelepciunea și voința sa colectivă.

Sub conducerea P.C.R., înfruntând teroarea sălbatecă dezlănțuită de guvernele burghezo-moșierești, presa comunistă și-a afirmat tot mai mult menirea sa de propagandist, agitator și organizator colectiv. În condiții de adîncă ilegalitate, P.C.R. și organizațiile sale de masă au depus eforturi susținute pentru editarea unui mare număr de ziare ilegale și legale în coloanele cărora răsună ferm cuvîntul partidului, arătînd maselor că ea ce trebuia urmată, însuflînd poporului forță și încredere în victoria finală.

Presa revoluționară editată între anii 1921—1944 a oglindit zi de zi drumul de luptă și de victorii străbătut de poporul nostru muncitor condus de partid, manifestîndu-și în acest fel puternicele sale legături cu oamenii muncii.

Apariția recentă a lucrării lui Titu Georgescu și Mircea Ioanid, intitulată „Presa P.C.R. și a organizațiilor sale de masă 1921—1944”, constituie un prim pas în înfățișarea acestui bogat tărîm de activitate din istoria partidului nostru. Cele 435 de gazete și reviste ilegale și legale depistate și cercetate de autori, prezentate în ordinea apariției, însumează efortul unei largi munci de cercetare științifică în arhive și biblioteci. Lucrarea cuprinde o scurtă introducere și cinci capitole, fiind însoțită de bibliografia consultată, de indici alfabetici, cronologici și geografici, precum și de numeroase facsimile.

În primul capitol al lucrării intitulat „Presa revoluționară din perioada luptei pentru crearea P.C.R. și a activității sale legale 1920—1924”, autorii evidențiază colitura produsă în evoluția presei revoluționare din România care, sub influența și lupta aripei de stînga a mișcării muncitorești, a pus la ordinea zilei lupta politică pentru crearea partidului de tip nou. În această luptă se impunea ca necesitate editarea unei reviste teoretice care să dezbată teoria și tactica viitorului partid, să propage în rîndul maselor învățătura socialismului științific. O astfel de revistă a fost „Lupta de clasă” apărută în iulie 1920, care a militat nemijlocit pentru crearea P.C.R. Linia politică și ideologică înaintată a revistei a imprimat o poziție combativă și a altor organe de presă socialiste. În coloanele ziarului „Socialismul”, ca și în gazetele din provincie „Iașul Socialist” (Iași), „Világosság” (Brașov) etc., aripa stîngă a partidului socialist căpăta o influență crescîndă.

Crearea P.C.R., victorie a leninismului asupra oportunismului și reformismului din România, a dat mișcării muncitorești din țara noastră conducătorul consecvent revoluționar capabil să conducă masele pe drumul luptei victorioase pentru făurirea unei societăți fără asupraire și exploatare.

Cele 43 de organe de presă prezentate în primul capitol abordează în paginile lor o serie de alte probleme complexe ce au stat în fața partidului pînă în 1924, an în care P.C.R. a fost ilegalizat. În fața situației nou create de ilegalizare, P.C.R. și-a reorganizat activitatea pe baze noi, imbinînd munca și activitatea ilegală cu cea legală. Acest lucru s-a manifestat și în domeniul presei de partid. Înfruntînd teroarea și prigoana dezlănțuită de burghezie împotriva partidului, trebuind să facă față acțiunilor dușmănoase ale elementelor oportuniste, fracționiste strecurate în partid, în perioada 1924—1931, presa partidului nu numai că nu și-a încetat activitatea, ci a crescut ca număr pătrunzînd în rîndul celor mai largi mase populare, pregătindu-le în vederea viitoarelor bătălii de clasă. Acest lucru este reflectat deosebit de sugestiv în capitolul doi al lucrării intitulat: „Organele de presă ale P.C.R. și a organizațiilor de masă în perioada 1924—1931”.

Cele 122 organe de presă ilegale din această perioadă, cit și cele legale ale partidului oglindesc în paginile lor aspecte ale luptelor revoluționare ale proletariatului din țara noastră; ele demascau regimul burghezo-moșieresc și monarhia, publicau articole și studii despre viața maselor țărănești, crunt exploatare, despre mișcarea muncitorească din Bulgaria, Polonia, Germania, etc.

Cel de al III-lea capitol al lucrării este consacrat presei ilegale și legale din perioada 1931—1933. Capitolul atrage atenția asupra apariției unor noi organe de presă, ca urmare și sub influența avântului revoluționar în continuă creștere al maselor muncitoare.

Un moment important pentru întărirea rolului presei comuniste, subliniat în mod deosebit de autori, l-a constituit apariția în august 1931 a ziarului „Scinteia”, organul central al partidului, care a constituit un exemplu pentru celelalte gazete ilegale și organele legale îndrumate de partid. Alături de „Scinteia”, un număr de 90 organe de presă ilegale și legale printre care „Lupta C.F.R.”, „Buletinul”, „Frontul unic” și altele au reușit să joace un rol important în lupta partidului pentru pregătirea și organizarea luptelor revoluționare ale ceferiștilor și petroliștilor, lupte organizate și conduse din adâncă ilegalitate de P.C.R. Numeroase articole și materiale din presa acestei perioade au fost dedicate luptelor ceferiștilor și petroliștilor, învățăminte, or acestor lupte și sarcinilor de viitor.

Nemaiputînd să conducă cu vechile metode, cercurile guvernante din România burghezo-moșierească se orientau tot mai lătiș spre fascism. Îndrumînd presa în noile împrejurări politice spre obiectivul principal, lupta împotriva fascizării țării, partidul a folosit metode variate, canalizînd presa spre organizarea unei largi mișcări de masă antifascistă și antirăzboinică. Întreaga publicistică ilegală și legală cuprinsă în capitolul IV al lucrării intitulat: *Organe de presă ale P.C.R. și ale organizațiilor sale de masă din perioada luptei împotriva fascizării României 1933—1937*, care prezintă 145 de organe de presă este legată de lupta antifascistă și antirăzboinică. Articolele din „Clopotul”, „Reporter”, „Arena”, „Ecoul”, etc., demască fără cruțare fascismul român și hitlerismul german, militînd pentru promovarea unei politici de prietenie cu U.R.S.S.

Ultimul capitol al lucrării intitulat „*Organe de presă ale P.C.R. și ale organizațiilor sale de masă în perioada dictaturii regale și a dictaturii militaro-fasciste.*” (1938—1944), cuprinde 35 de publicații apărute în perioada cea mai întunecoasă din istoria poporului nostru, perioadă de aprigă teroare și prigoană împotriva comuniștilor, organizațiilor, organelor de presă democratice, antifasciste. Cu toate acestea, presa ilegală continua să apară, să fie răspîdită în rîndul muncitorilor, la sate, în armată, etc.

În condiții destul de grele, „Scinteia” publica numeroase articole care oglindeau aspecte ale luptei antifasciste, antihitleriste. În afară de aceste probleme, materialele apărute în ziarul „România liberă”, militau și pentru ieșirea din războiul antisovietic și pentru alianța cu Uniunea Sovietică. Aceste ziare precum și alte publicații ca: „Buletinul”, „Buletinul tineretului patriotic”, „Chemarea”, informau masele despre adevăratul curs al evenimentelor de pe front, le întăreau încrederea în victoria finală asupra fascismului, mobilizîndu-le la luptă.

În perioada celor două decenii de activitate ilegală, partidul a găsit mereu posibilitatea de a vorbi maseilor și a le conduce, de a le organiza și pregăti în vederea desfășurării victorioase a insurecției armate.

Prezentînd un număr mare de publicații, indicînd profilul și preocupările fiecăreia din ele, autorii lucrării au reușit să pună la îndemîna cercetătorilor științifici, cadrelor didactice, activiștilor de partid și maseilor largi de cititori, un vast material util pentru cercetarea și cunoașterea glorioasei istorii a partidului nostru.

I. ILINCIOIU

REVISTA ARHIVELOR
ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

Apare de 2 ori pe an

Redacția: București, B-dul 6 Martie nr. 29 — Telefon: 13.37.77

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
* * * — <i>Deslășurarea unitară a muncii arhivistice în țara noastră . . .</i>	3
DIN TRADIȚIILE DE LUPTĂ A PRESEI COMUNISTE DIN ȚARA NOASTRĂ	
I. TOACĂ — <i>Oglindirea luptei petroliștilor în ziarul „Scnteia Prahovei” în anii 1934—1936</i>	12
DOCUMENTE	
M. DOGARU — <i>Aspecte din politica antinațională și antipopulară a monarhiei .</i>	22
C. OLTEANU — <i>Din activitatea Partidului Comunist Român pentru etatizarea B.N.R. și pentru folosirea ei în opera de redresare economică a țării</i>	46
PROBLEME DE ARHIVISTICĂ	
I. MĂRCUȘ — <i>Probleme de terminologie a materialelor documentare create pe teritoriul Transilvaniei</i>	67
V. COMAN, A. SLIVĂȚ — <i>Punerea în lucru a fondurilor din epocile modernă și contemporană</i>	80
V. TATOMIR — <i>Observații cu privire la stadiul de elaborare a nomenclatoarelor și indicatoarelor din unitățile socialiste din agricultură . .</i>	89
FL. DUMITRICĂ — <i>Din experiența muncii de îndrumare și control a Serviciului Arhivelor Statului Ploiești</i>	97
AL. BĂLINTESCU, IL. PETRESCU — <i>Arhivele și cercetarea monografică . .</i>	107
GH. BALICA — <i>Informații arheologice cuprinse în materialele documentare din Arhivele Statului Iași</i>	133
GH. STANCIU, C. BOTEZ — <i>Istoricul băncii „Prima societate de economie din Iași (1871—1948)</i>	157
EL. DIMA — <i>Biblioteca documentară a Direcției generale a Arhivelor Statului</i>	180

PREZENTĂRI DE FONDURI ARHIVISTICE

TR. RUS — <i>Președinția Consiliului de Miniștri</i>	188
--	-----

FIGURI DE ARHIVIȘTI ROMÎNI

GH. UNGUREANU — <i>Gheorghe Asachi</i> .	201
M. REGLEANU — <i>Bogdan Petriceicu Hasdeu</i> .	232

DOCUMENTE INEDITE

U. GHEORGHE— <i>Știri despre cursul de inginerie ținut de Gh. Asachi la Școala domnească din Iași</i>	250
AL. TEODORESCU — <i>Scrisori inedite ale lui C. Conachi către P. D. Kiselev</i> .	252

CRONICA

— <i>Arhivele Statului Filiala Năsăud după 25 de ani de activitate. (I. RUSU)</i>	257
— <i>Întilnirile redacției Revistei Arhivelor cu cititorii. (P. PALIU)</i> .	266

RECENZII

— <i>Anaiele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., nr. 1—3/1963. (I. BURLACU)</i>	270
— <i>Studii, nr. 1—2/1963. (S. DIAMANDI)</i>	277
— <i>Cu privire la „tăzășia” lui Creangă. (GH. UNGUREANU)</i> .	280

NOTE BIBLIOGRAFICE

— <i>Lucrări noi despre istoria partidului, a mișcării muncitorești, și despre istoria patriei noastre. (P. PALIU)</i>	285
— <i>TITU GEORGESCU, MIRCEA IOANID, „Presă P.C.R. și a organizațiilor sale de masă”, Ed. Științifică, Buc., 1963, 384 p. (I. ILINCIOIU)</i> . . .	292

СО Д Е Р Ж А Н И Е

Стр.

х х х — <i>Единое развитие архивистики в нашей стране.</i>	3
--	---

ИЗ БОЕВЫХ ТРАДИЦИЙ КОМУНИСТИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ В НАШЕЙ
СТРАНЕ

И. ТОАКЭ — <i>Отражение борьбы рабочих нефтяной промышленности в газете „Скынтейа Праховей” в 1934—1936 гг.</i>	12
---	----

ДОКУМЕНТЫ

М. ДОГАРУ — <i>Аспекты антинациональной и антинародной политики монархии</i>	22
К. ОЛТЯНУ — <i>Из деятельности Румынской коммунистической партии по национализации Национального Банка Румынии и его использованию в деле экономического восстановления страны</i>	46

ВОПРОСЫ АРХИВИСТИКИ

И. МЭРКУШ — <i>Вопросы терминологии документальных материалов, созданных на территории Трансильвании</i>	67
В. КОМАН, А. СЛИВЭЦ — <i>Обработка фондов новой и новейшей эпохи</i>	80
В. ТАТОМИР — <i>Замечания о состоянии разработки номенклатур дел и перечней сроков хранения документальных материалов в социалистических сельскохозяйственных предприятиях</i>	89
Ф. ДУМИТРИКЭ — <i>Из опыта работы Плоештского отдела Государственных архивов по руководству и контролю</i>	97
А. БЭЛИНТЕСКУ, И. ПЕТРЕСКУ, — <i>Архивы и монографическое исследование</i>	107
Г. БАЛИКА, — <i>Археологические сведения, содержащиеся в документальных материалах Ясского государственного архива.</i>	133
Г. СТАНЧУ, К. БОТЕЗ — <i>История Ясского банка „Первое экономическое общество (1871—1948 гг)”</i>	157
Е. ДИМА — <i>Документальная библиотека Главного управления государственных Архивов</i>	180

ОБЗОРЫ АРХИВНЫХ ФОНДОВ

Т. РУС — <i>Совет Министров</i>	188
---	-----

ЗАМЕТКИ О РУМЫНСКИХ АРХИВИСТАХ

Г. УНГУРЯНУ — <i>Георге Асаки</i>	201
М. РЕГЛЯНУ — <i>Богдан Петричейку Хасдеу</i>	232

НЕОПУБЛИКОВАННЫЕ ДОКУМЕНТЫ

У. ГЕОРГЕ — <i>Сведения об инженерном курсе Г. Асаки в Ясской господарской школе</i>	250
А. ТЕОДОРЕСКУ — <i>Неопубликованные письма К. Конаки к П. Д. Киселеву</i>	252

ХРОНИКА

— <i>Нэсзудский филиал Государственных Архивов, после двадцатипятилетней деятельности (И. РУСУ)</i>	257
— <i>Издательская конференция журнала (П. ПАЛИУ)</i>	266

РЕЦЕНЗИИ

— <i>Аналы Института Истории Партии при ЦК РРП Н 1—3/1963 (И. БУРЛАКУ)</i>	270
— <i>Журнал „Студии“, Н, 1—2/1963, (С. ДИАМАНДИ)</i>	277
— <i>По поводу „рэвэзии“ Крянги (Г. УНГУРЯНУ)</i>	280

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

<i>Новые работы по истории партии, рабочему движению и истории нашей страны (П. ПАЛИУ)</i>	284
<i>ТИТУ ДЖОРДЖЕСКУ, МИРЧА ИОАНИД, „Печать РКП и ее общественных организации“, Научное издательство, Бухарест, 1963, 384, стр. (И. ИТННЧОЮ)</i>	202

I N H A L T

	<u>Seite</u>
* * * — <i>Entwicklung der einheitlichen archivischen Arbeit in unserem Lande</i>	3
AUS DEN ÜBERLIEFERUNGEN DES KAMPFES DER KOMMUNISTISCHEN PRESSE IN UNSEREM LANDE	
I. TOACĂ — <i>Wiedergabe der Petrolistenkämpfe in der „Scinteia Prahovei“, während der Jahre 1934—1936</i>	12
DOKUMENTE	
M. DOGARU — <i>Betrachtungen über die antinationale und antipopuläre Politik der Monarchie</i>	22
C. OLTEANU — <i>Aus der Tätigkeit der Rumänischen Kommunistischen Partei für die Verstaatlichung der B.N.R. (Rumänische Nationale Bank) und deren Inanspruchnahme für den wirtschaftlichen Wiederaufbau des Landes</i>	46
ARCHIVISCHE FRAGEN	
I. MĂRCUŞ — <i>Terminologiefragen der auf dem Siebenbürgischen Gebiete ge- bildeten Dokumentarmaterialien</i>	67
V. COMAN, A. SLIVĂŢ — <i>Inarbeitnahme des Bestandes aus den modernen und gegenwärtigen Zeiten</i>	80
V. TATOMIR — <i>Bemerkungen in bezug auf den Stand der Ausarbeitung der Namen und Anzeiger der sozialistischen landwirtschaftlichen Ein- heiten</i>	89
FL. DUMITRICĂ — <i>Aus der Erfahrung der Leitungs- und Kontrollarbeiten der Staatsarchivabteilung Ploieşti</i>	97
AL. BĂLINTESCU, IL. PETRESCU — <i>Die Archive und die monographische For- schung</i>	107
GH. BALICA — <i>In den Dokumentarmaterialien des Staatsarchivs Iasi enthaltene archeologische Auskünfte</i>	133

GH. STANCIU, C. BOTEZ — <i>Die Geschichte der Bank „Prima Societate de economie din Iași“, 1871—1948“ (Erste Iassyer Sparkassen Gesellschaft)</i>	157
EL. DIMA — <i>Dokumentar Bibliotek der Generaldirektion des Staatsarchivs</i>	180

VORSTELLUNG VON ARCHIVISCHEN FONDS

TR. RUS — <i>Präsidium des Ministerrates</i>	188
--	-----

GESTALTEN RUMÄNISCHER ARCHIVISTEN

GH. UNGUREANU — <i>Gheorghe Asachi</i>	201
M. REGLEANU — <i>Bogdan Petriceicu Hasdeu</i>	232

INEDIERTE DOKUMENTE

U. GHEORGHE — <i>Auskünfte über den von Gh. Asachi in der fürstlichen Schule in Iași abgehaltenen Ingenieur-Lehrgang</i>	250
AL. TEODORESCU — <i>Inedierte Briefe von C. Conachi an P. D. Kisselev</i>	252

CRONIK

— <i>Das Staatsarchiv der Nasauder Filiale nach 25-jähriger Tätigkeit. (I. RUSU)</i>	257
— <i>Begegnungen der Archiv-Revue Redaktion mit den Lesern. (P. Paliu)</i>	266

REZENSIONEN

— <i>Die Annalen des Instituts für Geschichte der Partei, neben dem Zentralkomitee der Rumänischen Arbeiterpartei nr. 1—3/1963. (I. BURLACU)</i>	270
— <i>Studien nr. 1—2/1963. (S. DIAMANDI)</i>	277
— <i>In bezug auf die „răzeșia“ von Creangă (freie Landwirtschaft mit Grundbesitz) (GH. UNGUREANU)</i>	280

BIBLIOGRAPHISCHE ANMERKUNGEN

<i>Neue Werke über die Geschichte der Partei, der Arbeiterbewegung und über die Geschichte unserer Heimat. (P. PALIU)</i>	284
— <i>Titu Georgescu, Mircea Ioanid. „Die Presse der Rumänischen Kommunistischen Partei und ihre Massenorganisationen“. Wissenschaftlicher Verlag, Buk., 1963, 384 Seiten. (I. ILINCIOIU)</i>	292

REVISTA ARHIVELOR
ORGANE DE LA DIRECTION GÉNÉRALE DES ARCHIVES D'ÉTAT
DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

Publication semestrielle

Rédaction : București, B-dul 6 Martie nr. 29 — Téléphone : 13.37.77

S O M M A I R E

	<u>Page</u>
* * * — <i>Le développement unitaire du travail archivistique dans notre pays</i>	3
DES TRADITIONS DE LUTTE DE LA PRESSE COMMUNISTE DE NOTRE PAYS	
I. TOACĂ — <i>Le relèvement de la lutte des ouvriers du pétrole dans le journal „Scinteia Prahovei”, au cours des années 1934—1936</i>	12
DOCUMENTS	
M. DOGARU — <i>Aspects de la politique antinationale et antipopulaire de la monarchie</i>	22
C. OLTEANU — <i>De l'activité du Parti Communiste Roumain en vue de l'étatisation de la B.N.R. et pour son emploi à l'oeuvre de redressement économique du pays</i>	46
PROBLÈMES D'ARCHIVISTIQUE	
I. MĂRCUȘ — <i>Problèmes de la terminologie employée dans les matériaux documentaires créés sur le territoire de la Transylvanie</i>	67
V. COMAN, A. SLIVĂȚ — <i>Le travail des fonds de l'époque moderne et contemporaine</i>	80
V. TATOMIR — <i>Observations sur le stade dans l'élaboration des nomenclatures et des indicateurs dans les unités socialistes de l'agriculture</i>	89
FL. DUMITRICĂ — <i>De l'expérience dans l'activité de conduite et de contrôle du service des Archives de l'État de la région de Ploiești</i>	97
AL. BĂLINTESCU, IL. PETRESCU — <i>Les archives et les recherches monographiques</i>	107
GH. BALICA — <i>Informations archéologiques contenues dans les matériaux documentaires des Archives de l'État de Jassy</i>	133
GH. STANCIU, C. BOTEZ — <i>L'historique de la banque „La première société d'économie” de Jassy (1871—1948)</i>	157
EL. DIMA — <i>La bibliothèque documentaire de la Direction générale des Archives de l'État</i>	180

PRÉSENTATIONS DE FONDS ARCHIVISTIQUES

TR. RUS — <i>La Présidence du Conseil des Ministres</i>	188
---	-----

FIGURES D'ARCHIVISTES ROUMAINS

GH. UNGUREANU — <i>Gheorghe Asachi</i>	201
M. RÉGLEANU — <i>Bogdan Petriceicu Hasdeu</i>	232

DOCUMENTS INÉDITS

U. GHEORGHE — <i>Informations sur le cours pour les ingénieurs, fait par Gh. Asachi à l'École princière de Jassy</i>	250
AL. TEODORESCU — <i>Lettres inédites de C. Conachi adressées à P. D. Kiselev</i>	252

CRONIQUE

— <i>Les Archives de l'État — Filiale de Năsăud, après 25 ans d'activité. (I. RUSU)</i>	257
— <i>Les rencontres de la rédaction de la „Revista Arhivelor” avec les lecteurs. (P. PALIU)</i>	266

RECENSIONS

— <i>Les Annales de l'Institut d'histoire du parti près le C.C. du P.O.R., nr. 1—3/1963. (I. BURLACU)</i>	270
— <i>Etudes, nr. 1—2/1963. (S. DIAMANDI)</i>	277
— <i>Relativement à la „răzășia” de Creangă. (GH. UNGUREANU)</i>	280

NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

— <i>Nouveaux travaux sur l'histoire du parti, du mouvement ouvrier et sur l'histoire de notre patrie, (P. PALIU)</i>	284
— <i>Titu Georgescu, Mircea Ioanid, „La presse du P.C.R. et des organisations de masse”, Ed. scientifique, Buc., 1963, 384 p. (I. ILINCIOIU)</i>	292

REVISTA ARHIVELOR
ORGAN OF THE GENERAL DIRECTION OF STATE ARCHIVES
OF THE RUMANIAN PEOPLES REPUBLIC

Biannual

Editorial office: Bucharest, B-dul 6 Martie, no. 29 — Telephone: 13.37.77

C O N T E N T S

	<u>Page</u>
* * * — Unitary development of the archival work in our country	3
FROM THE TRADITIONS OF THE COMMUNIST PRESS STRUGGLE IN OUR COUNTRY	
I. TOACĂ — <i>The oil-industry worker struggle as reflected in the newspaper „Scinteia Prahovei” between 1934—1936</i>	12
DOCUMENTS	
M. DOGARU — <i>Aspects from the anti-national and anti-popular policy of monarchy</i>	22
C. OLTEANU — <i>From the Roumanian Communist Party activity as regarding the nationalization and utilization of B.N.R. in the work of economic straightening of the country</i>	46
ARCHIVISTICAL PROBLEMS	
I. MĂRCUȘ — <i>Some problems upon the terminology of the documents created in Transylvania region</i>	67
V. COMAN, A. SLIVĂȚ — <i>The working of the funds of the modern and contemporary period</i>	80
V. TATOMIR — <i>Observations as regarding the state of the classified list and indicator elaboration in the agricultural socialist unities</i>	89
FL. DUMITRICĂ — <i>On the experience of the guidance and control work in the State Archives from Ploiești</i>	97
AL. BĂLINTESCU, IL. PETRESCU — <i>The archives and monographic research</i>	107
GH. BALICA — <i>Archaeological informations included in the documents of the State Archives from Yassy</i>	133
GH. STANCIU, C. BOTEZ — <i>The historical information on the Bank „The first economical society” from Yassy (1871—1948)</i>	157
EL. DIMA — <i>The documentary library of the Head Direction of State Archives</i>	180

PRESENTATIONS OF ARCHIVISTICAL FUNDS

TR. RUS — <i>The Presidency of the Council of Ministers</i> . . .	188
---	-----

ROUMANIAN ARCHIVIST PORTRAITS

GH. UNGUREANU — <i>Gheorghe Asachi</i> . . .	201
M. REGLEANU — <i>Bogdan Petriceicu Hasdeu</i> . . .	232

UNPUBLISHED RECORDS

U. GHEORGHE — <i>News about the engineering course held by Gh. Asachi at „Școala domnească” in Yassy</i>	250
AL. TEODORESCU — <i>Unpublished letters adressed by C. Conachi to P. D. Kiselev</i>	252

CHRONICLE

— <i>State Archives from Năsăud after 25 years of activity. (I. RUSU).</i> . . .	257
— <i>Meeting of the „Revista Arhivelor” editorial stuff with its readers. (P. PALIU)</i>	266

BOOK REVIEW

— <i>The Annals of the Institute of the History of the Party attached to the C.C. of R.W.P., nr. 1—3/1963. (I. BURLACU)</i>	270
— <i>„Studies” nr. 1—2/1963. (S. DIAMANDI)</i>	277
— <i>As regarding Creangă „freeholder’s land”. (GH. UNGUREANU)</i> . . .	280

BIBLIOGRAPHICAL NOTES

— <i>New works ont the History of the Party, working movement, and on the History of our country. (P. PALIU)</i>	284
— <i>Titu Georgescu, Mircea Ioanid „R.C.P. and the press of its mass organizations” Scientific Pub. House. Bucharest, 1963, 384 p. (I. ILINCIOIU)</i>	292

Lei 12.—

4340